

นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวอัตลักษณ์
ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ปริญญานิพนธ์
ของ
ภาณุรังษี เดือนโง้ง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการกีฬา นันทนาการและการท่องเที่ยว
สิงหาคม 2559

นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวอัตลักษณ์
ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการกีฬา นันทนาการและการท่องเที่ยว

สิงหาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวอัตลักษณ์
ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทคัดย่อ
ของ
ภาณุกรังษี เดือนโง้ง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการกีฬา นันทนาการและการท่องเที่ยว
สิงหาคม 2559

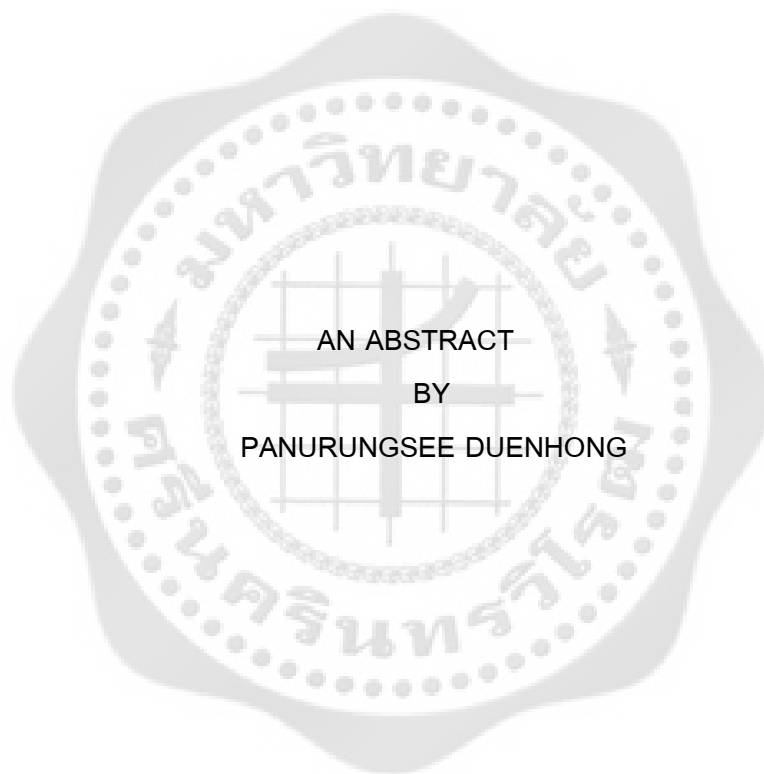
ภาณุรังษี เดือนโธ้ง. (2559). นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
อัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. ปรินทิพนิพนธ์ ปร.ด.(การศึกษา
นันทนาการและการท่องเที่ยว). กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร.วาณี อรรถนัสศิริ,
รองศาสตราจารย์สุภาพร สุกสีเหลือง, รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์.

งานวิจัยเรื่องนครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: และการท่องเที่ยวอัตลักษณ์ในบริบทของ
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการ
ศึกษา นันทนาการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีวัตถุประสงค์เพื่อ
เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และประวัติความเป็นมาของพื้นที่วัฒนธรรมเมืองน่าน 2. เพื่อศึกษา
ปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่เมืองน่านและการท่องเที่ยวอัตลักษณ์
ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการทำงานสนามในพื้นที่เมือง
เก่า น่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การ
สัมภาษณ์ การศึกษาจากเอกสารและสื่อทัศนสาร

ผลการวิจัย พบว่า อัตลักษณ์และความเป็นมาของพื้นที่วัฒนธรรมน่าน เกิดจาก
จากชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำน่าน มีพัฒนาการทางสังคมเป็นนครรัฐอิสระและ
ตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรใกล้เคียงที่มีความเข้มแข็งกว่า ทำให้เกิดการรับ
วัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะด้านศิลปะและวัฒนธรรมเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตนเอง
ที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรสุโขทัยที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จนปัจจุบันพื้นที่เมืองเก่า
เป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว และมีการท่องเที่ยวอัตลักษณ์ในบริบทของการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่พื้นที่วัฒนธรรมประเภทวัด พื้นที่วัฒนธรรมประเภทพิพิธภัณฑ์ กลุ่ม
เจ้า บ้านเก่า อาคารอนุรักษ์ ส่วนเทศกาล / งานประเพณี / กิจกรรมอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมของพื้นที่ ได้แก่ งานห่กเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง งานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมือง
น่าน งานกระซิบรักสืบสานตำนานรักปูมาน – ย่ามาน ส่วนมรดกทางศิลปการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์
วัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ ฟ้อนล่องน่าน วงสะล้อ ซอ ซึงและซอล่องน่าน/ฟ้อนแอ่น

ส่วนกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การปั่นฝ้ายทอ
ผ้าลายน้ำไหล การทำตุ๊กตาค้าง การวาดภาพตามรอยจิตรกรรมฝาผนัง การจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรี
รับขวัญ และกิจกรรมเสริมสิริมงคล ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมบนพื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่า น่าน มีการท่องเที่ยวอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ
เมืองเก่าที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่ให้คงอยู่ ควบคู่ไปกับการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมไปสู่ระดับสากล

NAN, THE LIVING OLD TOWN: CULTURAL SPACE AND NEGOTIATING
IDENTITIES IN THE CONTEXT OF CULTURAL TOURISM

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Philosophy degree in Sport, Leisure and Tourism
at Srinakharinwirot University

August 2016

Panurungsee Duenhong. (2016). *Nan, the Living Old Town : Cultural Space and Negotiating Identities in the Context of Cultural Tourism*. Ph.D. (Sport, Leisure and Tourism). Bangkok: Graduate School. Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Dr. Wanee Aujsatid., Assoc. Prof. Supaporn Suksileung, Assoc. Prof. Dr. Supachai Singyabuth.

The aim of this research is to study the identity and history of this cultural area and the phenomenon of cultural tourism in the Nan area including the negotiation of Identities. Qualitative research methods were employed and the tools used in this research included participant and non-participant observations, interviews and document analysis

The results of this research show that the identity and culture of the area, Nakhon Nan, were originally formed by Prehistoric communities of settlers along the Nan riverside. Social development as an independent city-state, under the influence of a more powerful empire was stronger also apparent. The resulted of integrating different cultures, especially in terms of arts and culture was a unique culture which was influenced by the Sukhothai era. At present, the Nan cultural area is a potential tourism area that can exercise power through the negotiation of cultural identity including temples, museums, palaces, old houses conserved building and traditional festivals, including cultural identity-based activities namely Hok Peng Phrathat Chae Hang, the unique boat race festival, Ngan krasip Rak-Pu Man, Ya Man (planting love). The heritage and Arts section includes Fon Long Nan, Salo Saw Seung, and Saw Long Nan/Fon Ann. In terms of creative activities in the context of cultural tourism, there are spinning and weaving, including the cotton in water flow type, Tung Ka King, following the wall of paintings in Phumin temple, food tray-bevel received gifts, and good luck activities at Phrathat Chae Hang temple. All of these activities embed negotiations of identity in the scope of cultural tourism as well as the presentation of unique cultural identity and the development of the areas to meet international tourism standards.

ประกาศคุณูปการ

ในการทำปฏิญาณนิพนธ์ เรื่อง นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ข้าพเจ้าดำเนินการสำเร็จลุล่วงได้ด้วยแรงบันดาลใจและความอนุเคราะห์จาก ครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณและกัลยาณมิตรหลายท่าน จึงขอประกาศคุณูปการ ดังนี้

กราบขอบพระคุณคุณพ่อคุณแม่ผู้ให้กำเนิดที่ได้เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนผิดชอบชั่วดีจนลูกคนนี้ ได้เติบโตมีโอกาสได้ทำประโยชน์ต่อสังคมมากมาย รวมทั้งญาติจากครอบครัวต้นมาและครอบครัวเดือนไฮ้งทุกท่าน

กราบขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมปฏิญาณนิพนธ์ทั้ง 3 ท่าน ได้แก่ ดร.วณิ วรรณจิตร สาธิต คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มศว รศ.สุภาพร สุกสีเหลือง อดีตผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและผู้ร่วมก่อตั้งคณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว มศว รศ.ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ ม.มหาสารคาม

กราบขอบพระคุณ รศ.ดร.สุปราณีวี ขวัญบุญจันทร์ คณบดีคณะพลศึกษา มศว รวมทั้งคณะกรรมการสอบปากเปล่า ดร.อุษากร พันธุ์วานิช และพระชยานันท์มณี ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง

กราบขอบพระคุณครูผู้เป็นแรงบันดาลใจในชีวิตการทำงาน รศ.ท่านหญิง (หม่อมเจ้า) ประภาพันธุ์ ภาณุพันธุ์ กราบขอบพระคุณอาจารย์พิเศษและอาจารย์ภาคสนาม ศาสตราจารย์ภิกขาน ม.ร.ว.จักรกร จิตรพงษ์ ศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ รศ.ศรีภูมิ อัครมาศ

ขอบคุณกัลยาณมิตรทางวิชาการที่คอยให้คำแนะนำและความช่วยเหลือด้านบทความ วิชาการตีพิมพ์ ได้แก่ ดร.จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์ ดร.กัมปนาท บริบูรณ์ คณะศึกษาศาสตร์ มศว ผศ.ดร.จันทร์เพ็ญ ชุมแสง อ.อุบลรัตน์ พูลทรัพย์ อ.รัฐพล ทองแดง จาก ม.ราชภัฏอุดรดิตถ์

ขอบคุณ ม.ราชภัฏอุดรดิตถ์ที่ให้ทุนการศึกษาตลอดหลักสูตรและผู้บังคับบัญชา ผู้สนับสนุน ได้แก่ ผศ.สิทธิชัย หาญสมบัติ อดีตอธิการบดี ผศ.ดร.เรืองเดช วงศ์หล้า อธิการบดี ผศ.ดร.ยงยุทธ์ อินทจักร์ อดีตคณบดีคณะมนุษยศาสตร์ ผศ.ดร.สมบัติ เวชกามา คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ขอบคุณกัลยาณมิตรผู้ช่วยเหลือตลอดเวลาที่ศึกษา ได้แก่ อ.ศรินรัตน์ วัฒนธรรนันทน์ อดีต รอง ผอ.วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย และกัลยาณมิตรจาก มศว คุณจรรยา ตรีวิสูตร คุณรัชญสินี โพธิ์ปัน คุณจินตนา ศิลปะไพเราะ และ ดร.รักษนก โคโต

กราบขอบพระคุณกัลยาณมิตรผู้ให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดน่าน ได้แก่ ผู้สืบเชื้อสายเจ้าผู้ครองนครน่าน ดร.เจ้าลัดดา ณ น่าน เจ้าสร้อยไข่มุก ณ น่าน เจ้าตรุณี ณ น่าน กัลยาณมิตรผู้ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลภาคสนาม อ.สมเจตต์ วิมลเกษม คุณครูปริญญา เพชรสุภา คุณครูสิทธิศักดิ์ ชงเงิน แม่ครูลำดวน สุวรรณญาคำ พ่อครูสมาน วุฑฒะนุ

ขอบคุณลูกศิษย์ที่คอยช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ จ.น่าน/ การเดินทาง และการนำเสนอบทความประชุมวิชาการนานาชาติ ได้แก่ คุณวณันท์ สมมุตติ คุณชยานนท์ พุทธิลา คุณณัฐภัทร จินะยศ คุณจักรกฤษ แสนยศ คุณเกรียงศักดิ์ เม่นเผือก คุณนฤพันธ์ สุวรรณพงษ์ คุณสิทธิชาติ วงศ์ไชย คุณบดินทร์ ดอกแก้ว คุณปาริฉัตร มุ่งธัญญา คุณเกริกฤทธิ์ สุธรรม คุณพงษ์สิทธิ์ แก้วโต คุณสฤณี ภูบุญ

ขอบคุณทุกท่านทุกคนที่มีส่วนช่วยเหลือในส่วนไม่ได้ออกนามมา ณ ที่นี้

ภาณุรังษี เตือนไธ้

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	8
กรอบความคิดในการวิจัย	10
2 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบความคิดในการวิจัย	11
แนวคิดเรื่องการประดิษฐ์ประเพณี	11
แนวคิดวัฒนธรรม คือ ความหมาย	14
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	15
แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	20
เอกสารที่เกี่ยวข้อง	23
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
3 วิธีดำเนินการวิจัย	35
ระเบียบวิธีการวิจัย	35
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	38
ขอบเขตการวิจัย	39
หน่วยในการวิเคราะห์	41
การวิเคราะห์ข้อมูล	41
การนำเสนอผลการวิจัย	42
4 นำเสนอผลการวิจัย	43
พัฒนาการทางสังคมที่ส่งผลต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของนครน่าน	44
พัฒนาการทางสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม	44

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

4 (ต่อ)

พัฒนาการทางสังคมนครน่านยุคประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทาง	
วัฒนธรรม	45
ยุคนครรัฐอิสระ (ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 - พ.ศ.1992)	46
ยุคเมืองขึ้นของล้านนา (พ.ศ.1993 - พ.ศ.2101)	48
ยุคเมืองขึ้นของหงสาวดี (พ.ศ.2103 - พ.ศ.2328)	48
นครน่าน: ยุคเมืองขึ้นของกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2329 - พ.ศ.2474)	49
พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยว	
เชิงวัฒนธรรม	50
พื้นที่วัฒนธรรมประเภทวัด	50
วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง	50
วัดภูมินทร์	64
วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร	72
วัดมิ่งเมือง	79
วัดศรีพันต้น	82
วัดหัวข่วง	84
วัดหลวงพญาภู พระอารามหลวง	87
วัดพญาวัด	89
วัดกู่คำ	91
วัดพระเกิด	93
วัดเขาน้อย	95
วัดสภารศ	98
พื้นที่วัฒนธรรมประเภทพิพิธภัณฑ์ คุ่มเจ้า บ้านเก่า อาคารอนุรักษ์	100
คุ่มแก้วหอคำเจ้าหลวงนครน่าน	101
คุ่มเจ้าเทพมालา ณ น่าน	114
คุ่มเจ้าเมฆวดี	115
โฮงเจ้าฟองคำ	117
หอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตีกรังษีเกษม โรงเรียนน่านคริสเตียนศึกษา ...	120

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
เทศกาล/งานประเพณี/กิจกรรมอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	125
งานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง	125
งานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน	129
งานกระซิบรักเมืองน่าน สืบสานตำนานรักปู่มาน-ย่ามาน	134
มรดกทางศิลปการแสดง / อัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น	145
ฟ้อนล่องน่าน	145
วงสะล้อ ซอ ซึงและซอล่องน่าน/ฟ้อนแอ่น	147
กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	157
กิจกรรมการปั่นฝ้ายทอดผ้าลายน้ำไหลที่โฮงเจ้าฟองคำ	157
กิจกรรมการทำ"ตุงก้าคิง"ที่พิพิธภัณฑสถานวัดพระเกิด	159
กิจกรรมการถ่ายภาพ /วาดภาพกระซิบรักและทำบุญวัดภูมินทร์	159
กิจกรรมการจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรีรับขวัญ-ลานวัฒนธรรม	160
กิจกรรมเสริมสริมงคล ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง	161
สรุป	163
5 สรุป อภิปรายผล เสนอแนะ	162
สรุปผล	162
อภิปรายผล	166
ข้อเสนอแนะ	169
บรรณานุกรม	173
ภาคผนวก	177
ภาคผนวก ก	178
ภาคผนวก ข	181
ภาคผนวก ค	198
ภาคผนวก ง	200
ประวัติย่อผู้วิจัย	202

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงแผนที่เขตเมืองเก่าน่าน ตามประกาศของคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนา กรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2548	1
2 สภาพแวดล้อมทางกายภาพวัดพระธาตุแช่แห้ง	51
3 สภาพแวดล้อมทางกายภาพด้านหน้าวัดพระธาตุแช่แห้ง	51
4 องค์เจดีย์พระธาตุเจ้าภูเพียงแช่แห้ง	55
5 พระเจดีย์องค์พระธาตุแช่แห้งและวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง	57
6 แสดงลวดลายปูนปั้นรูปพญานาคที่เหนือซุ้มประตูวิหารหลวงวัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่ง เป็นมรดกพุทธศิลป์ช่างสกุลน่านที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นและแฝงด้วยปริศนาธรรม	57
7 พระเจ้าอุ่นเมือง พระประธานในวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง ศูนย์กลางนครน่านในการ ย้ายเมืองครั้งที่ 1 จากเวียงวรรณคร มา ณ เวียงพระธาตุแช่แห้ง	58
8 ป้ายขอความร่วมมือในผู้มาเยือนวัดพระธาตุแช่แห้งแต่งกายตามวัฒนธรรมอันดี งาม ของนครน่าน มีการแสดงข้อปฏิบัติและการสื่อความหมายทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติเป็นตัวอย่างกระบวนการทางวัฒนธรรม ประเภทสหธรรม (ค่านิยม ธรรมเนียม มารยาท)	59
9 การประดิษฐ์วัฒนธรรม (สหธรรม) ในบริเวณวัดพระธาตุแช่แห้งด้วยการควบคุม พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ด้านการแต่งกายเพื่อรักษาจารีตเดิมในการเข้าวัดต้อง แต่งกายสุภาพ	63
10 สถาปัตยกรรมทรงโบสถ์และวิหารจตุรมุขที่อยู่ในหลังเดียวกันของวัดภูมินทร์	63
11 พระประธานจตุรพักตร์ ในวิหารหลวงวัดภูมินทร์ที่มีฐานชุกชีเป็นแกนกลางวิหารทำ หน้าที่เป็นเจดีย์อยู่ในวิหารที่ทำหน้าที่เป็นทั้งโบสถ์และเจดีย์	67
12 ภาพปูม่าน-ย่าม่าน ที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์และที่ถูกนำมาผลิตซ้ำ ในสินค้าที่ระลึกในงานกระชักรักที่น่าน	70
13 ความสง่างามของภูมิทัศน์อุโบสถ พระเจดีย์ และหอไตร วัดพระธาตุช้างค้ำฯ	73
14 วัดช้างค้ำก่อนการบูรณะครั้งล่าสุดในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช	74
15 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมวัดช้างค้ำ วัดหลวงกลางเวียงประจำนครน่าน	75
16 พระเจ้าตนหลวง พระประธานวัด วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร	77
17 การใช้พื้นที่วัดช้างค้ำจัดกิจกรรมนิทรรศการแสดงผลภาพถ่ายประวัติศาสตร์เมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของ อพท.	78
18 สถาปัตยกรรมและทัศนียภาพศาลหลักเมืองและอุโบสถวัดมิ่งเมือง	80
19 อุโบสถวัดมิ่งเมืองที่ประดับด้วยศิลปะร่วมสมัย อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	81

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
20 สถาปัตยกรรมและงานพุทธศิลป์วัดศรีพันต้น	82
21 อุโบสถวัดหัวข่วง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	84
22 หอไตรและเจดีย์ประธานวัดหัวข่วง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	86
23 อุโบสถวัดพญาภู พระอารามหลวง อำเภอเกาะในเขตเมืองเก่าน่าน	87
24 พระธาตุพญาภู ด้านหลังอุโบสถวัดหลวงพญาภู	88
25 อุโบสถวัดพญาวัต ตำบลตุ้ใต้ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	89
26 พระธาตุเจ้าจามเทวี หรือ พระธาตุพญาวัต ศิลปะแบบหริภุญชัย	91
27 อุโบสถและพระธาตุกู่คำ วัดกู่คำ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	92
28 กุฏิสงฆ์ทรงปั้นหยาประดับลายฉลุไม้เชิงชายที่ปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์	93
29 วัดพระเกิด ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	94
30 ผู้วิจัยกับคณะนักศึกษาศาขากการท่องเที่ยว ม.ราชภัฏอุดรดิตถ์ เมื่อครั้งลงพื้นที่ ภาคสนามเพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิด	94
31 พระธาตุเขาน้อย บนวัดพระธาตุเขาน้อย	96
32 ทศนียภาพเมืองน่านมุมสูงมองจากบนวัดพระธาตุเขาน้อย	97
33 ภูมิทัศน์พระธาตุสธารศ อุโบสถ และวิหารวัดสธารศ	99
34 แสดงอาคารหอคำเจ้านครน่าน เมื่อครั้งใช้งานเป็น "หอคำหลวง" สถานที่ประทับ และว่าราชการของเจ้าผู้ครองนครน่าน ตั้งแต่ พ.ศ.2446- พ.ศ.2475	104
35 อาคารหอคำเจ้านครน่าน เมื่อครั้งใช้งานเป็นศาลากลางจังหวัดน่าน	105
36 เจ้าลัดดา ณ น่าน ธิดาเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายด้านหน้าอาคารพิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติน่าน (ก่อนปิดปรับปรุงครั้งสุดท้าย พ.ศ.2558)	105
37 เจ้าลัดดา ณ น่าน ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว	106
38 สถาปัตยกรรมศิลปป้องกันประกอบหอคำน่านเมื่อครั้งยังใช้เป็นหอคำ ช่วงก่อน พ.ศ. 2476	106
39 อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน (พฤษภาคม พ.ศ.2559)ที่กำลังปรับปรุงใหม่ แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์	112
40 คุ่มเจ้าเทพมาลา เป็นอาคารเก่าที่มีหลังคาเป็นสถาปัตยกรรมทรงมะนิลาเมื่อครั้ง ทายาทเจ้าบุญศรี เมืองชัย ครอบครัวเป็นที่พักอาศัย	113
41 คุ่มเจ้าเมฆวดี บ้านเจ้านายอายุกว่า 100 ปี ที่ทายาทเปิดตัวเป็นแหล่งท่องเที่ยว... ..	117
42 โฮงเจ้าฟองคำ เรือนเจ้านายอายุกว่าร้อยปี	119
43 ผู้วิจัยกับคณะนักศึกษา เมื่อครั้งเก็บข้อมูลภาคสนาม ณ ตีกรังษีเกษม	122

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
44 ผู้วิจัยกับคณะนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมตึกรังษีเกษม	123
45 พระสงฆ์แห่ผ้าทิพย์ห่มองค์พระธาตุแช่แห้ง ในงานมหกเบ็ญนัมัสการพระธาตุแช่แห้ง	126
46 พระชนานันท์มณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งนั้งรับครัวทาน (เครื่องไทยทาน) จากชุมชนต่างๆ ที่แห่มาสักการะพระธาตุแช่แห้งตามประเพณีดั้งเดิม	128
47 ขบวนแห่ครัวทาน(เครื่องไทยทาน) ในงานมหกเบ็ญนัมัสการพระธาตุแช่แห้งของเจ้า สร้อยไข่มุก ณ น่าน และรองผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน	128
48 เจ้ามหาพรหมสุรธาดา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายทรงพื่อนล่องน่าน บนเรือ แข่งที่จัดถวาย เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ เมื่อครั้งมาตรวจราชการที่นครน่าน	133
49 ลักษณะหัวเรือเอกลักษณ์เมืองน่านที่มีลักษณะเป็นหัวพญานาคแบบต่างๆ	133
50 แสดงส่วนประกอบของหัวเรือเอกลักษณ์น่าน	134
51 ภาพปูมาน-ย่ามาน ในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ถูกนำมาประดิษฐ์ความหมายสู่ การรับรู้ของนักท่องเที่ยว ในงานกระชับรักที่น่าน ปี 2554	136
52 กิจกรรมเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวในงานกระชับรักที่น่าน เมื่อ พ.ศ.2557 (การปะ กวดคู่ขวัญกระชับรัก)	139
53 กิจกรรมทางวัฒนธรรม พิธีบายศรีเรียกขวัญในงานกระชับรักที่น่าน พ.ศ.2556	140
54 การปั่นผ้ายทอผ้าแบบโบราณที่หาชมได้ยาก ถูกร้อยพินนำมาเสนอเป็นอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมในงานกระชับรักที่น่าน เมื่อ พ.ศ.2556	141
55 วัสดุที่บ่งบอกถึงความเป็นของพื้นบ้านถูกเรียกกลับมาใช้ตกแต่งสถานที่เพื่อจำลอง บรรยากาศร้านค้าในอดีต ในงานกระชับรักที่น่าน พ.ศ. 2557	142
56 นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นที่มาร่วมงานกระชับรักที่น่าน	144
57 พสกนิกรชาวน่านร่วมพื่อนล่องน่าน รับเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ คราวเสด็จประกอบพระราชกรณียกิจที่ จ.น่าน เมื่อ พ.ศ. 2557 ณ ท่าอากาศยาน น่าน	146
58 การพื่อนล่องน่านบนเรือในงานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน	146
59 การแสดงพื่อนแอ่นสลับกับการแสดงการขับซอล่องน่านในงานเลี้ยงรับรองต้อนรับ นักท่องเที่ยว.....	153
60 การแสดงพื่อนแอ่นในระหว่างการขับซอล่องน่านของศิลปินช่างซอ	155
61 กิจกรรมปั่นผ้ายทอผ้าลายน้ำไหลที่โฮงเจ้าฟองคำ	158
62 กิจกรรมทำ"ตุ๊กก้าง"ที่วัดพระเกิด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	158

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
63 การจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรีรับขวัญและงานวัฒนธรรม	161
64 กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ของวัดพระธาตุแช่แห้ง.....	162

“คนน่าน” ซึ่งเป็นผู้ก่อสร้างเมืองน่านมาแต่ดั้งเดิม ได้ทำหน้าที่ประดิษฐ์ประเพณี (Inventing of Tradition) ขึ้นในพื้นที่ “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” แห่งนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2551: 37) ผ่านพัฒนาการความเป็นบ้านเมือง ตามการย้ายถิ่นฐานที่ตั้งตัวเมืองมา 5 ยุค คือ ยุควรรณกร ยุคภูเพียงแช่แห้ง ยุคเวียงใต้ ยุคเวียงเหนือและยุคเมืองน่าน ซึ่งยุคเมืองน่านเป็นยุคสุดท้ายที่กลายมาเป็นศูนย์กลางของตัวเมืองในปัจจุบัน ปัจจุบัน พ.ศ. 2559 นครน่านกลายเป็นดินแดนที่มีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวและมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นยังคงมีการดำรงอยู่ทั้งในเชิงกายภาพและสังคม มีการผานพื้นที่ทางสังคม พื้นที่กายภาพ และพื้นที่จินตนาการ ถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรม (Cultural) ในรูปแบบต่างๆ เช่น ประเพณี (Tradition) การดำรงวิถีประชา (Folkways) ปัจจุบันปรากฏหลักฐาน “ความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมนครน่าน” กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ในเขตศูนย์กลางเมืองที่เคยเป็นที่ตั้งเมืองเก่าเดิมในยุคต่างๆ

พื้นที่ตัวเมืองนครน่านในอดีต ได้ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ประดิษฐ์และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม” เนื่องจากตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรที่สำคัญอย่างล้านนา ล้านช้าง สุโขทัย อโยธยาและรัตนโกสินทร์ แม้จะมีภูเขาสูงสลับซับซ้อนปิดล้อมตัวเมืองออกจากโลกภายนอก แต่ก็ถือว่ามีรายได้เปรียบเชิงยุทธศาสตร์การเข้าถึง ทั้งด้านศึกสงครามหรือการขยายตัวทางวัฒนธรรม (พระครูวิสิฐนันท์ทวุฒิ. 2551: 53) จากอดีตและปัจจุบัน พื้นที่นครน่านแห่งนี้ จึงมีอาจด้านกระแสการหล่อไหลของวัฒนธรรมจากนานาอารยชาติที่ผ่านเข้ามาในหลายๆ รูปแบบ เช่น การสงคราม การปกครอง ศาสนา การค้าและการท่องเที่ยว

การเป็น“พื้นที่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม”ของนครน่านนั้น ทำให้มีการการก่อเกิดศิลปะ วัฒนธรรม ส่วนมากเป็นผลมาจากการติดต่อเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับดินแดนบ้านพี่เมืองน้อง เช่น อาณาจักรสุโขทัย ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีมากกว่าอาณาจักรล้านนาที่มีนครเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง ซึ่งในพงศาวดารกล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างนครน่าน เช่น ประวัติศาสตร์การสร้างพระธาตุแช่แห้งที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างนครน่านกับอาณาจักรสุโขทัย ในรูปแบบของศิลปะ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในหลักฐานเชิงประจักษ์ เช่น รูปทรงพระเจดีย์ วิหาร โบสถ์ โบราณวัตถุต่างๆ ได้แก่ ศิลปะที่ปรากฏพระพุทธรูปองค์สำคัญต่างๆของเมืองน่านปัจจุบัน

การที่ตัวเมืองตั้งอยู่ในเส้นทางทางแผ่ขยายอิทธิพลของแคว้นไคยจึงส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมในดินแดนแห่งนี้ ประกอบกับวิถีชีวิตความผูกพันกับสายน้ำของผู้คนชาวเมืองน่าน ที่ส่งผลให้ก่อเกิดภูมิปัญญาการสร้างสรรค์วัฒนธรรมชุมชนลุ่มน้ำน่านอันมีอัตลักษณ์เป็นของตัวเอง เมื่อมีการสร้างองค์พระธาตุแช่แห้งบนพื้นที่แห่งนั้นนครรัฐแห่งนี้ จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่มีมูลค่าในบริบทท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบัน ได้แก่ วัดวาอารามต่างๆ ที่ทรงคุณค่าทางพุทธศิลป์ คติความเชื่อ รวมทั้งเกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีประชาและภูมิปัญญาท้องถิ่น อันมีรากฐานมาจากความศรัทธาในพระพุทธรศาสนา ในสังคมยุคปัจจุบันเมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยมีการท่องเที่ยวเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาที่สำคัญ จึงส่งผลให้เกิดการผลิตซ้ำ

ทางวัฒนธรรมเพื่อประดิษฐ์ความหมายของพื้นที่ที่มีความรุ่งเรืองของรัฐชาติในอดีตให้มีมูลค่าทางการท่องเที่ยว ปัจจุบันชุมชนที่เคยเป็นที่ตั้งของตัวเมืองนครน่าน นับเป็น“พื้นที่วัฒนธรรม”ที่รวมมรดกทางวัฒนธรรมอันโดดเด่นและมีศักยภาพดึงดูดทางการท่องเที่ยวสูงมาก

นอกจากมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแล้ว ศักยภาพทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติของเมืองน่านยังมีความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ทัศนียภาพทางธรรมชาติ และทรัพยากรป่าไม้ภูเขา พืชพรรณที่งดงาม หายากควรค่าแก่การอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัจจุบันจังหวัดน่านมีพื้นที่ธรรมชาติที่ได้รับการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ในกำกับของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวม 7 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติศรีน่าน อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาตินันทบุรี อุทยานแห่งชาติขุนสถาน อุทยานแห่งชาติแม่จริม อุทยานแห่งชาติขุนน่านและอุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกิน ซึ่งนับว่าอุทยานแห่งชาติทั้ง 7 แห่งนั้นมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูงเคียงคู่กับศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตตัวเมืองเก่า

“เมืองเก่าน่าน” จึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวและถูกประดิษฐ์ความหมายใหม่จากอดีต“นครรัฐ”อันเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์มาเป็น“เมืองเก่าน่าน”ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2548 (คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า. 2549. ไม่ปรากฏเลขหน้า) เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นความสมดุลของการอยู่ร่วมกันของคน ศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติอย่างกลมกลืนจนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวัน การบริหารจัดการที่เหมาะสมภายใต้เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอดีตนครรัฐ จึงส่งผลให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ได้ประกาศเป็นเขตเมืองเก่าแห่งแรกที่อยู่ส่วนภูมิภาคคู่กับเมืองเก่ารัตนโกสินทร์ เพื่อทำหน้าที่กำหนดทิศทาง ดำเนินงาน ติดตามและประเมินทุกด้าน “เมืองเก่าน่าน”จึงเป็นต้นแบบของแหล่งเรียนรู้และสืบทอดเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีแบบเมืองน่าน ให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมแล้วเข้าใจในความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมของนครน่านบนดินแดนอาณาจักรล้านนาตะวันออก การขับเคลื่อนพันธกิจการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าของจังหวัดน่าน แสดงให้เห็นถึงความชัดเจนของการพิทักษ์รักษาแหล่งอารยธรรมล้านนาตะวันออกให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่คนในพื้นที่ในลักษณะพื้นที่เรียนรู้ พื้นที่วัฒนธรรม และพื้นที่ท่องเที่ยว

นอกจากนี้แล้ว เมื่อ พ.ศ.2554“เมืองเก่าน่าน”ได้รับการประกาศเป็น“เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์”ของกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งได้มีการดำเนินนโยบายการพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรม โดยสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. 2) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในส่วนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวว่า ควรมีการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน ด้วยการฟื้นฟูและพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด โดยการ

ส่งเสริมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่และกระแสดความต้องการของตลาดโลก เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และสัมผัสวิถีชุมชน รวมทั้งบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีความสมดุลยั่งยืน บูรณาการการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งสาขาการผลิตและบริการอื่นๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. 2554: ออนไลน์) และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ได้เสนอขึ้นทะเบียนพื้นที่เมืองเก่าเป็นพื้นที่พิเศษเมืองเก่าโดยคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเห็นชอบและประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเมืองเก่าเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2555 ซึ่งเป็นพื้นที่พิเศษลำดับที่ 6 ของประเทศไทย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. 2555: ออนไลน์) เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้แนวคิด”เมืองเก่าที่มีชีวิต”ซึ่งทุกหน่วยงานต่างมีแนวทางในการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริมและเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอันจะนำมาซึ่งการสร้างรายได้จากการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดน่านในระยะยาวต่อไป

การรวบรวมข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาค้นคว้า อนุรักษ์ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนและถ่ายทอดไปยังอนุชนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องในอนาคตพื้นที่ตั้งตัวเมืองน่านแห่งนี้ อาจจะกลายเป็นพื้นที่แห่งการศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ล้านนาตะวันออกที่สามารถต่อยอดการพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองมรดกโลก ดังเช่น เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมหลายแห่งในภูมิภาคเดียวกัน เช่น เมืองมรดกโลกหลวงพระบางของ สปป.ลาว เมืองมรดกโลกฮอยอันของเวียดนามหรือเมืองมรดกโลกมะละกาของมาเลเซีย เป็นต้น

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาพื้นที่”เมืองเก่า”เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของชุมชนที่เคยรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางนครรัฐอิสระที่สามารถสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับแต่ละช่วงเวลา เมื่อการเรียนรู้ทางสังคมก่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา จนพื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่ามีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยว จึงเป็นมูลค่าเพิ่มทางสังคมที่เกิดจากทุนทางวัฒนธรรม ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นนิสิตระดับปริญญาเอกและเป็นอาจารย์สอนในสาขาการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จึงต้องการทำความเข้าใจพัฒนาการทางสังคมทั้งระดับท้องถิ่น ระดับชาติและกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของน่าน ปรากฏการณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่า เพื่อศึกษาองค์ความรู้และนำมาประยุกต์ใช้ประกอบการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนต่อไป

ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่อง นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่า ในภาพรวมภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองน่าน ทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี สถาปัตยกรรมสถานที่สำคัญ ศิลปะการแสดง

รวมทั้งการรื้อฟื้น - การประดิษฐ์ประเพณี การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ก่อเกิดและช่วงชิงความหมายใหม่ในฐานะทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในเมืองน่านได้ ผลการศึกษาเรื่องนี้สามารถใช้เป็นบทเรียนที่สามารถนำไปศึกษา"พื้นที่วัฒนธรรม"แห่งอื่นทั้งด้านการจัดการและการประยุกต์ใช้ในส่วนที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในบริบทของตนเอง ประการสำคัญ วิธีวิทยาในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ยังเป็นประโยชน์เชิงวิชาการ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของชุมชนจำนวนมาก ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่อยู่ในบริบทของการนำเสนอตนเองเป็นชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒยังสามารถใช้กระบวนการการทำงานของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เชื่อมโยงชุมชนเมืองน่านเข้ามาเป็นเครือข่ายบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยได้อีกทางหนึ่ง

คำถามการวิจัย

1. จากพัฒนาการทางสังคมของเมืองน่าน ส่งผลต่อการเกิดและเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของนครน่านได้อย่างไร
2. จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชาวน่านมีการเรียกคืนอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับเมืองเก่าที่เคยรุ่งเรืองให้หวนกลับมามีชีวิตในบริบทใหม่ ด้วยการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมในอดีตนครรัฐกลับคืนสู่"พื้นที่วัฒนธรรม"เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในฐานะ"เมืองท่องเที่ยว"อย่างไร
3. ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชาวน่านมีการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการตอรองเชิงอัตลักษณ์สู่นักท่องเที่ยวอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และประวัติความเป็นมาของพื้นที่วัฒนธรรมเมืองน่าน
2. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่เมืองน่านและการตอรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการตอรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มี 3 โครงสร้างสำคัญที่สัมพันธ์ระหว่างกัน คือ โครงสร้างที่ 1 มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในเขตพื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่าที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว โครงสร้างที่ 2 การรื้อฟื้น - ประดิษฐ์สร้างทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเก่า และโครงสร้างที่ 3 การตอรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นปรากฏการณ์ทางการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดหลักในการศึกษาและอธิบายเชิงวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าว ดังนี้

1. แนวคิด”การประดิษฐ์ประเพณี”(The Invention of Tradition) ของอีริค ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) เพื่อศึกษาเข้าใจและอธิบายกระบวนการทำพื้นที่ที่เคยเป็นศูนย์กลางรัฐจารีตภายใต้บริบทของรัชชาติ ด้วยการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ศิลปวัฒนธรรมในอดีตของนครน่านที่เคยรุ่งเรืองบนดินแดนล้านนาตะวันออกและอยู่ในความทรงจำทางสังคมให้วนกลับคืนมาสู่พื้นที่เดิมในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของ”เมืองเก่าที่มีชีวิต”ที่ซ่อนตัวอยู่ในชุมชนย่านประวัติศาสตร์ใจกลางเมืองและผกผันไปตามกระแสการพัฒนาของรัฐชาติและกระแสโลกาภิวัตน์จนกลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. แนวคิด”วัฒนธรรม คือ ความหมาย”ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) ซึ่งใช้ทำความเข้าใจและใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการประดิษฐ์วัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่า นาน เพื่ออธิบายการใช้รูปแบบของสัญลักษณ์ที่เป็นของส่วนรวมและเป็นที่รู้จักในการสื่อสารระหว่างกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเมืองน่าน รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการสร้าง ความหมายของกิจกรรมทางสังคมที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเป็นสินค้าการท่องเที่ยว การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและการประดิษฐ์ความหมายใหม่ลงบนพื้นที่เมืองเก่า นาน

3. แนวคิด”การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”(Cultural Tourism) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์การท่องเที่ยวบนพื้นที่เมืองเก่า นาน และศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวและการประดิษฐ์วัฒนธรรมหรือการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในบริบทการท่องเที่ยว ในเขตพื้นที่เมืองเก่า นาน และอธิบายผลการศึกษารวมทั้งนำเสนอแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4. แนวคิด”การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์”(Creative Tourism) ของคริสปิน เรย์มอนด์ และเกร็ก ริชาร์ด (Crispin Raymond and Greg Richards) เพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบการอธิบายข้อเสนอแนะในการนำเสนอผลการวิจัย เพื่อเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาและการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเก่า นานในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยว

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย คือ ศึกษาเฉพาะพื้นที่ที่ได้รับการประกาศเป็นเขตเมืองเก่า นาน ได้แก่ พื้นที่ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ครอบคลุมพื้นที่ 4 ตำบล อำเภอเมืองน่าน ประกอบด้วย ตำบลในเวียง ตำบลคูใต้ ตำบลนาซาว ตำบลบ่อสวก และ 1 ตำบลของอำเภอภูเพียง คือ ตำบลม่วงตึ๊ด รวมเนื้อที่ 139.37 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่หลักในการวิจัย แต่เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่แห่งนี้ อย่างครอบคลุม ผู้วิจัยจะต้องขยายการมองพื้นที่โดยรอบด้วย เพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ปริมณฑลของเมืองเก่า นานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพราะเป็นพื้นที่ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางประวัติศาสตร์และการก่อเกิดวัฒนธรรมของเมืองเก่า นานในแต่ละบริบทและแต่ละช่วง เวลาต่างๆ

2. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย ผู้วิจัยจำแนกช่วงระยะเวลาในการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คือ ขอบเขตของช่วงเวลาของการวิจัย ด้วยงานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยที่มีการศึกษาพื้นที่ชุมชนที่เชื่อมโยงเอาเวลาในอดีตของตนเองขึ้นมาจัดวาง และเสนอไว้ในปัจจุบันในมิติของการรื้อฟื้นและประดิษฐ์วัฒนธรรม ดังนั้น ขอบเขตของช่วงเวลาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลตั้งแต่การก่อเกิดชุมชนเมืองน่าน พัฒนาการการดำรงอยู่ของชุมชนวัฒนธรรม มาจนถึงยุคปัจจุบัน เพื่อให้เห็นพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง

ส่วนที่ 2 คือ ขอบเขตของเวลาที่สัมพันธ์กับกระบวนการทำงานวิจัยภาคสนาม ด้วยงานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการทำความเข้าใจกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของตัวบท ตลอดจนความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ผู้วิจัยจึงกำหนดระยะเวลาในการศึกษาไว้ 1 ปี ตามปฏิทินกิจกรรมภายในรอบปีของชุมชนเมืองน่าน

หน่วยในการวิเคราะห์ มี 2 หน่วย คือ

1. วิเคราะห์หลัก คือ ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่เมืองเก่าในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเขตเมืองเก่าในนี้ได้รับการประกาศเป็น "พื้นที่เมืองเก่า" ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ.2548 และ พ.ศ.2555
2. ปรากฏการณ์การดำรงอยู่ การรื้อฟื้นหรือการประดิษฐ์ประเพณีต่างๆ ให้มีมูลค่าทางการท่องเที่ยว การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว บนพื้นที่วัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ "งานกระชิบรักที่เมืองน่าน สืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน" ปี พ.ศ.2555-2557 งานแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน งานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง และปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในเขตเมืองเก่า

นิยามศัพท์เฉพาะ

เมืองเก่าที่มีชีวิต ในงานวิจัยเรื่องนี้ หมายถึง พื้นที่ของ "นครน่าน" ในอดีตซึ่งเป็ย่านประวัติศาสตร์ชั้นในของตัวเมือง ซึ่งมีวิวัฒนาการก่อเกิด การดำรงอยู่ในแต่ละยุคสมัย จนกลายเป็น "เมืองเก่า" ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวน่านได้นำเสนอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่สัมพันธ์กับอดีตหรือการท่องเที่ยวแบบถวิลหาอดีต ซึ่งเป็นจุดขายที่มีความแตกต่างทั้งด้านสินค้าการท่องเที่ยวและบริการจากตลาดการท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งกำลังกลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญในสังคมไทยและสังคมโลกในกระแสโลกาภิวัตน์ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า "ปรากฏการณ์โหยหาอดีต" ดังนั้นในงานวิจัยเรื่องนี้ จึงเรียกเขตเมืองเก่าในบริบทของการนำเอาอดีตกลับมาสร้างใหม่ในเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในปัจจุบันว่า "เมืองเก่าที่มีชีวิต"

คนภายนอกหรือคนอื่น ในงานวิจัยเรื่องนี้ หมายถึง บุคคลที่ประกอบด้วยทั้งคนน่านและ
ผู้มาเยือน ที่ไม่ใช่คนน่านแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเมืองน่านและการปฏิบัติการทางพิธีกรรมของเมือง
น่านในบริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ การก่อเกิดความสัมพันธ์ การปะทะ การประสาน และการต่อรอง
เชิงอัตลักษณ์ระหว่างกัน ทั้งบนเขตพื้นที่กายภาพของเมืองน่าน บุคคลเหล่านี้มี ได้แก่ ข้าราชการ
ของหน่วยงานภาครัฐ บุคลากรหน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่น นักธุรกิจต่าง ๆ สื่อมวลชน
นักวิชาการ ศิลปินพื้นบ้านและนักท่องเที่ยว

การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ ในงานวิจัยเรื่องนี้ หมายถึง กระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่
การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม นำเสนอตัวตนคนน่าน การรักษาสัญลักษณ์และวิถี
ปฏิบัติตามเงื่อนไขของพื้นที่และบริบทต่าง ๆ ในกระแสโลกาภิวัตน์ ผ่านหน่วยในการวิเคราะห์
ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่เมืองเก่าในบริบทของการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรม ปรากฏการณ์การดำรงอยู่ การรื้อฟื้นหรือการประดิษฐ์ประเพณีต่างๆ ให้มีมูลค่าทางการ
ท่องเที่ยว การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เช่น”งานกระชับรักที่เมืองน่าน สืบสาน
ตำนานรักปูมาน - ย่ามาน”ปี พ.ศ.2555-2557 งานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง งานแข่งเรือ
เอกลักษณ์เมืองน่าน

การรื้อฟื้น - ประดิษฐ์ประเพณี (The Re - Invention of Tradition) ในงานวิจัยเรื่องนี้
หมายถึง กระบวนการนำเอาขนบ ธรรมเนียม จารีตวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต แบบอย่าง
ประเพณีปฏิบัติในชีวิตการดำรงอยู่ของสังคมมาให้มีสภาวะการดำรงอยู่ของท้องถิ่นตนเองใน
ความหมายของเมืองเก่าที่มีชีวิตและการประดิษฐ์วัฒนธรรมที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือปรับปรุงจาก
ของเดิมที่มีอยู่เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของคนน่านต่อคนต่างถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่นำเอาทรัพยากรทางวัฒนธรรม
แขนงต่างๆ มาเป็น”สินค้าการท่องเที่ยว”เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่สนใจจะเรียนรู้
มรดกวัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ มรดกงานสถาปัตยกรรม มรดกศิลปะแขนงต่างๆ และ
สัมผัสวิถีชีวิต สัมผัสบรรยากาศและวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น รวมทั้งปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรม
รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อสุนทรีย์ทางอารมณ์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีการสร้างสรรค์กิจกรรมที่
สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ของสถานที่ โดยนักท่องเที่ยวได้
เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประวัติศาสตร์
ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ของสถานที่ไม่ใช่กิจกรรมที่เน้นรายได้ แต่เน้นการเพิ่มคุณค่า
ที่สัมพันธ์กับชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลการศึกษาและวิธีวิทยาในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงาน และ
กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ ดังนี้

1. เมืองเก่านนทบุรีซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัย สามารถใช้ผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ในหลายลักษณะ อาทิ การเป็นข้อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับพัฒนาการของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการคิด วางแผน และดำเนินงานเพื่อรักษาพื้นที่ของเมืองเก่า ตลอดจนกลวิธีในการสร้างพลังของชุมชนในการต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาแย่งชิงการเป็นอัตลักษณ์ของคนน่าน กลับคืนมาในมิติของเมืองเก่าที่มีชีวิต เพื่อจะได้แนวทางการพัฒนาเป็นเมืองมรดกโลก

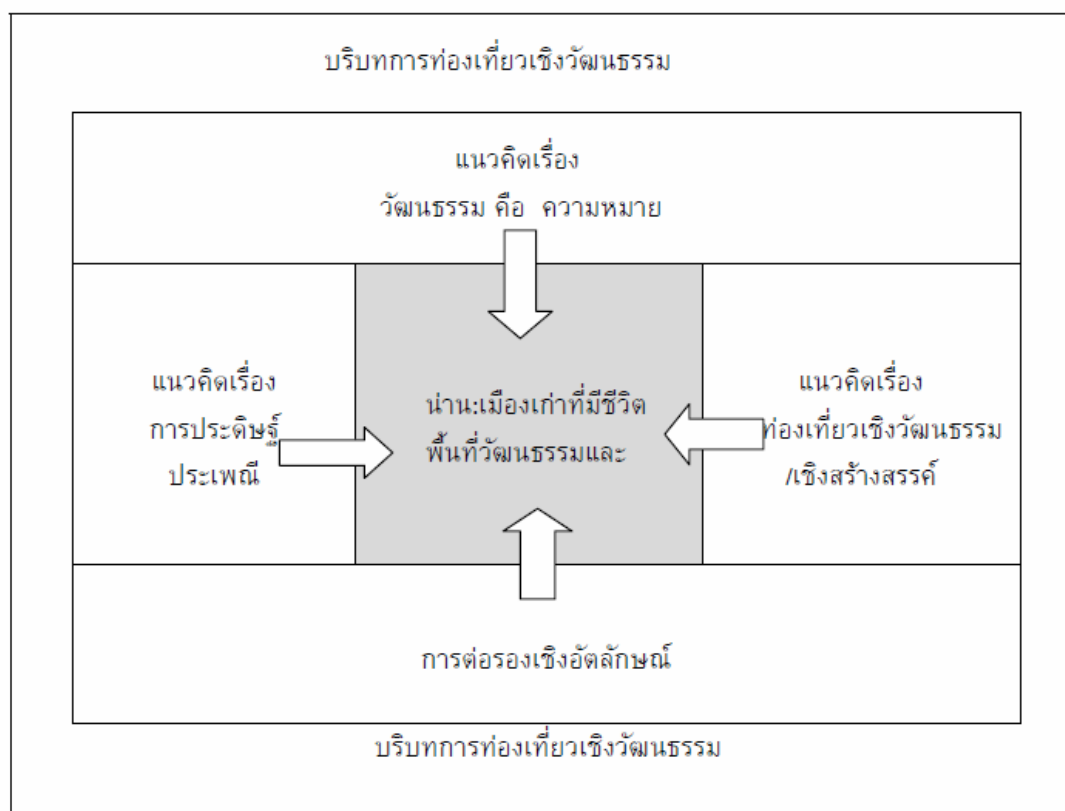
2. ชุมชนอื่นๆ ได้มีมุมมองเพื่อทำความเข้าใจด้านการรักษาความเป็นตัวตนของชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์และจังหวะการก้าวเคลื่อนของพลวัตทางสังคม ซึ่งเป็นบทเรียนหนึ่งที่ชุมชนอื่นสามารถศึกษาและบูรณาการ เพื่อประยุกต์ใช้ในส่วนที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในบริบทของตนเอง

3. วงการวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สามารถใช้วิธีการศึกษาวิจัย เป็นต้นแบบในการทำความเข้าใจชุมชนที่กำลังเปลี่ยนผ่านมาเป็นชุมชนที่ตอบสนองปรากฏการณ์”เมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”

4. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สามารถใช้องค์ความรู้ วิธีวิทยาและกระบวนการทำงานวิจัยเรื่องนี้ เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงชุมชนเมืองเก่าอื่นๆ เข้ามาเป็นเครือข่ายบริการวิชาการของมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการขยายปริมณฑลทั้งในเชิงวิชาการ และพื้นที่ทางสังคมในเขตภูมิภาคภาคกลางของประเทศไทย

5. ผลการศึกษาและข้อค้นพบจากงานวิจัยเรื่องนี้จะทำให้หน่วยงานภาครัฐทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ได้เปิดมุมมองใหม่ต่อชุมชนท้องถิ่นซึ่งพยายามใช้”พลังของชุมชน”ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์จนชุมชนดังกล่าวได้กลายเป็นชุมชนต้นแบบที่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ด้วยการเรียกกลับอดีตของตนขึ้นมาพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสทางธุรกิจท่องเที่ยวและสามารถนำชื่อเสียงมาสู่ท้องถิ่นและประเทศชาติในที่สุด

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบความคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง"นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม"ใช้แนวคิด หลักการวิจัย คือ 1) แนวคิดการประดิษฐ์ ประเพณี (The Invention of Tradition) ของ อีริก ฮอบสบอว์ม (Hobsbawm) 2) แนวคิด"วัฒนธรรม คือ ความหมาย"ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) 3) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) 4) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ของคริสปิน เรย์ มอนด์และเกร็ก ริชาร์ด (Crispin Raymond and Greg Richards) เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ ทางสังคมและอธิบายกระบวนการสร้างพื้นที่เมืองเก่า ย่านประวัติศาสตร์ใจเมืองน่านให้กลายเป็น เมืองเก่าที่มีชีวิตและพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ด้วยการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ศิลปะ วัฒนธรรมใน อดีตของ"นครน่าน"ให้วนกลับคืนมามีความหมายทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ณ สถานที่เดิมอีกครั้งในปัจจุบัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการประดิษฐ์ประเพณี (The Invention of Tradition)

อีริก ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) นำเสนอแนวคิดการประดิษฐ์ประเพณีไว้ในหนังสือ ชื่อ"The Invention of Tradition"ซึ่ง อีริก ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) เป็นบรรณาธิการร่วมกับเท เรนซ์ เรนเจอร์ (Terence Ranger) โดยแนวความคิดนี้ ถูกใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ของการสร้าง ประเพณีขนานใหญ่ในหลายประเทศในยุโรปและในกลุ่มประเทศอาณานิคมของยุโรป เมื่อปลาย คริสต์ศตวรรษที่ 19 เพื่อตอบรับการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในโลกใหม่อย่างรวดเร็ว ใน ยุคปัจจุบัน แนวคิด เรื่อง การประดิษฐ์ประเพณีนี้ได้รับความสนใจ ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 ฮอบ บอว์มได้นำเสนอแนวความคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับ"ประเพณีประดิษฐ์"(Invented Tradition) ไว้ในบท นำ ชื่อ"Introduction: Inventing Traditions"ซึ่งมีการตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ.1983

ฮอบสบอว์ม (ดาร์รินทร์ อินทร์เหมือน. 2545: 198-202; อ้างอิงจาก Eric Hobsbawm. 1983: 1-14) ได้กล่าวว่า ประเพณีไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแต่ประเพณีถูกสร้างและประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจสังคม ซึ่งหลายๆ ประเพณีที่พบเห็นได้ทั่วไป โดยเฉพาะประเพณีใน ประเทศอังกฤษ เช่น ขบวนแห่ในงานพิธีการของราชวงศ์นั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นในปลายศตวรรษที่ 19 และศตวรรษที่ 20 ฮอบสบอว์ม ได้ให้ความหมายของ"ประเพณีประดิษฐ์"ไว้ว่าหมายถึง ชุดของ ปฏิบัติการ (A Set of Practice) ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยมีลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ที่มีแบบแผนในการ ปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป มีการสืบทอดแบบแผนการปฏิบัติในลักษณะการกระทำ ซ้ำและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในสังคมรุ่นหลัง

ทั้งนี้ ฮอบสบอว์ม ยังกล่าวอีกว่า ประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่นั้น อาจจะไม่มีความ เกี่ยวข้องกับอดีตที่ยาวนานก็ได้ และอาจจะมีการประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ทางสังคม

หรือสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในอดีต ประเพณีที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่นั้นอาจถูกประดิษฐ์ขึ้นมาในลักษณะที่คงที่ไม่แปรเปลี่ยนซึ่งตรงข้ามกับโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ประเพณีอาจถูกประดิษฐ์ขึ้นมาทดแทนชุมชนโครงสร้างอำนาจแบบเดิมที่สูญสลายไป เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวรับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปได้ในลักษณะของการประยุกต์ใช้ของเก่าในบริบทใหม่ หรือเพื่อวัตถุประสงค์ใหม่ เช่น การทำให้ชาติมีตัวตนโดยใช้เพลงชาติเป็นสัญลักษณ์ในการเคลื่อนไหวระดับชาติ ซึ่งทำให้มีความเป็นสถาบันชาติมากขึ้น

นอกจากนี้ ฮอบสบอร์ม ยังแบ่งข้อสังเกตเกี่ยวกับประเพณีประดิษฐ์ หลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทที่สร้างสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางสังคม (Social Cohesion) หรือความเป็นสมาชิกของกลุ่ม ทั้งที่เป็นชุมชนแท้และชุมชนเทียม
2. ประเภทที่สร้างความชอบธรรมให้กับสถาบัน สถานการณ์ หรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
3. ประเภทที่สร้างขึ้นเพื่อให้มีเป้าหมายในการการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) อบรม สั่งสอนในเรื่องความเชื่อ ระบบคุณค่าและแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ

นอกจากนี้ ความแตกต่างระหว่างวิถีปฏิบัติของประเพณีแบบดั้งเดิมกับวิถีปฏิบัติของประเพณีประดิษฐ์ คือ ประเพณีแบบดั้งเดิมจะมีวิถีปฏิบัติที่มีความผูกพันกับวิถีปฏิบัติทางสังคมอย่างลึกซึ้ง ส่วนประเพณีประดิษฐ์นั้น จะมีความพยายามในการสร้างความคลุมเครือให้กับสิ่งที่เป็ค่านิยม หรือ สิทธิ พันธะหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม เช่น ความรักชาติ ความจงรักภักดี โดยมีการสร้างสัญลักษณ์ เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงความเป็นสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้ ประเพณีประดิษฐ์ยังใช้ประวัติศาสตร์มาสร้างความชอบธรรมในแบบแผนการกระทำและเชื่อมกับแบบแผนความสัมพันธ์ของคนผ่านสถาบันชาติ เช่น อุดมการณ์ความเป็นชาตินิยม พิธีการของรัฐ สัญลักษณ์ประจำชาติ

ฮอบสบอร์ม กล่าวว่า หลายๆ ประเพณีบนเกาะอังกฤษที่เหมือนมีความเป็นมายาวนาน ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน แต่ในความจริงแล้ว เป็นผลผลิตของยุคหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 - 20 ซึ่งประเพณีที่ปรากฏเป็นสิ่งที่เก่าแก่เหล่านี้ แท้ที่จริงแล้วเพิ่งถือกำเนิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้ และได้ถูก ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ หรือบางครั้งก็อาจเป็นการเกิดขึ้นใหม่อีกครั้งด้วยตัวของมันเองอย่างยิ่งใหญ่และรวดเร็ว เช่น งานคริสต์มาสของสถาบันกษัตริย์ราชวงศ์อังกฤษ ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นประเพณีในราชสำนักที่มีมายาวนาน แต่ความจริงเป็นประเพณีที่เพิ่งจะถูกประดิษฐ์ ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2475

นอกจากนี้ในบทความ เรื่อง Mass - Producing Traditions: Europe, 1870-1914 ของอีริค ฮอบสบอร์ม (ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. 2545: 202-218; อ้างอิงจาก Eric Hobsbawm. 1983: 263-307) ซึ่งนำเสนองานเขียนประเพณีประดิษฐ์ ที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษ ที่ 19 ที่กลุ่มองค์กร สถาบันต่างๆ ทั้งสถาบันกษัตริย์ สถาบันการเมือง ชนชั้นสูง ชนชั้นกลางในยุโรปต้องปรับตัว เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประเพณีประดิษฐ์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความมั่นคงแทนเครื่องมือเก่าๆ ซึ่งรัฐได้เข้ามามีบทบาททั้งการเมืองการปกครองในช่วงนี้

สถาบันการเมือง ทั้งรัฐบาล สถาบันกษัตริย์ พรรคการเมือง จึงเป็นประเพณีการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นมาจากกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองพร้อมกับประเพณีทางสังคมอื่นๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปรับตัวในโลกสมัยใหม่ เนื่องจากฮอบบสอมป์ชี้ให้เห็นว่า ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น รัฐบาลมีบทบาทในการกำหนดและกำกับกับการดำเนินชีวิตของพลเมืองผ่านนโยบายทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง กฎหมาย การศึกษา การเน้นความเท่าเทียมกันและการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบใหม่ ทำให้รัฐและกลุ่มอำนาจเดิมสูญเสียความชอบธรรมในการควบคุมประชาชน ประเพณีที่เกี่ยวกับการเมืองและสถาบันกษัตริย์ จึงถูกสร้างขึ้นมาใช้ในการสร้างความจงรักภักดีและรักษาอำนาจเดิมให้คงอยู่ต่อไป และสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางการเมือง โดยใช้การสร้างภาพแทนรัฐ เพื่อให้ประชาชนทุกคนเท่าเทียมกัน และยกสถาบันกษัตริย์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของรัฐ ดังเช่นในสถาบันกษัตริย์ในยุโรปหลายราชวงศ์ เช่น อังกฤษ รัสเซีย เพื่อให้ประชาชนเกิดความภักดี และรักษาความมั่นคงแบบเดิมไว้

นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอกรณีตัวอย่างการสร้างประเพณีเพื่อใช้เป็นเครื่องมือรักษาอำนาจของรัฐบาลสาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งได้ดำเนินการผ่าน 3 กลไก คือ

1. กลไกพัฒนาการศึกษาระดับประถมในระบบใหม่ให้เป็นสถาบันทางสังคมที่เทียบเท่าสถาบันศาสนา ให้ทำหน้าที่กล่อมเกลาสอนให้คนฝรั่งเศสเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ
2. กลไกประดิษฐ์พิธีกรรม งานฉลองสาธารณะของรัฐพิธี จุดพลุ จัดขบวนแห่ในวันฉลองการทำลายคุกบาสตีย์เป็นครั้งแรก ใน ค.ศ.1880 รวมถึงงานแสดงสินค้าและการสร้างหอไอเฟล เพื่อแสดงความเป็นผู้นำทางเทคโนโลยี
3. กลไกการสร้างอนุสาวรีย์และรูปปั้นสาธารณะที่ไม่ได้เน้นขนาดใหญ่โตแต่สร้างเพื่อแสดงอุดมการณ์ เช่น การสร้างรูปปั้นผู้ชายที่แสดงถึงตัวแทนของวีรบุรุษในตำนานท้องถิ่น

นอกจากนี้ ฮอบบสอมป์ ยังมีการเปรียบเทียบประเพณีประดิษฐ์ในฝรั่งเศส ในเยอรมัน และในสหรัฐอเมริกาว่า ในกรณีฝรั่งเศสนั้นก่อนการปฏิวัติ ใน ค.ศ.1789 ส่วนใหญ่เป็นประเพณีเกี่ยวกับศาสนาและสถาบันกษัตริย์และต่อมาได้พัฒนามาเป็นประเพณีเกี่ยวกับวีรบุรุษและประชาชนในขบวนการปฏิวัติ เช่น งานเฉลิมฉลอง คำขวัญ สุนทรพจน์ ขบวนพาเหรด เครื่องแบบ ลดความเป็นราชการลงให้เกิดความเท่าเทียมกันทุกกลุ่มของสังคมใหม่

ส่วนในกรณีเยอรมันนั้น ฮอบบสอมป์ นำเสนอว่า มีการสร้างประเพณีทางการเมืองเชื่อมโยงกับบุคคลสำคัญในลักษณะวีรบุรุษ 3 คน คือ บิสมาร์ก พระเจ้าวิลเลียมที่ 1 และชัตตัน โดยนำมาขยายสร้างงานเฉลิมฉลอง พิธีกรรมเฉลิมฉลองวันสำคัญเพื่อหลอมรวมสร้างเยอรมันยุคใหม่ รวมถึงการสร้างตึกสร้างอนุสาวรีย์ด้วย

และในกรณีสหรัฐอเมริกานั้น ประเพณีประดิษฐ์ต่างๆ ที่รัฐกำหนดขึ้น ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการชิงอำนาจหลายระดับทั้งกลุ่มเดียวกันและต่างกลุ่มกัน ประเพณีประดิษฐ์ในอเมริกาจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความเป็นหนึ่งเดียวกันในชาติ เพื่อหลอมรวมผู้คนหลายเชื้อชาติภายใต้ความเป็นประชาธิปไตย เช่น วันชาติ วันขอบคุณพระเจ้า สร้างการเคารพธงชาติให้เป็นพิธีกรรมในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ ค.ศ.1880

ฮอบสบอว์ม ยังกล่าวถึงการใช้ประเพณีประดิษฐ์ของสถาบันกษัตริย์ในโลกสมัยใหม่ เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ให้เกิดการยอมรับทางการเมืองกับกลุ่มของประชาชนจากที่แต่เดิมเน้นพิธีกรรมที่สร้างสายสัมพันธ์ กับเทพเจ้า ภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสสถาบันกษัตริย์ได้ปรับบทบาทมาสร้างสายสัมพันธ์กับประชาชน โดยสร้างภาพลักษณ์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทำงานหนักเพื่อประชาชน และสร้างความเป็นสถาบันกษัตริย์และความสามัคคีในหมู่ประชาชนว่า สถาบันกษัตริย์ คือ ศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ มีการแสดงเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงความรุ่งเรืองของรัฐ ด้วยการรื้อฟื้นพิธีกรรมต่างๆ มาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับประชาธิปไตยแบบมวลชน

ฮอบสบอว์ม ยังได้นำเสนอการเมืองแบบมวลชน ที่มีการสร้างประเพณีประดิษฐ์ เช่น พิธีกรรม เทศกาล งานเฉลิมฉลอง เช่น การเกิดวันแรงงาน ที่แสดงถึงการให้ความสำคัญของชนชั้นผู้ใช้แรงงานโดยกำหนดเป็นวันหยุดในประเทศแถบยุโรป รวมทั้งได้นำเสนอกีฬาแบบมวลชน ซึ่งเป็นการทำให้กีฬามีความเป็นสถาบัน ในลักษณะของมหกรรมสาธารณะ ซึ่งเป็นตัวอย่างการประดิษฐ์ประเพณีทางการเมืองและสังคม ที่เชื่อมโยงความเป็นพลเมืองเข้าด้วยกันเป็นมหกรรมกีฬาแห่งชาติ ภายใต้ความรู้สึกร่วมของการเป็นสมาชิกรัฐชาติและมีการสรุปว่า ประเพณีประดิษฐ์มีหน้าที่สำคัญทางการเมืองและสังคม ถูกสร้างขึ้นมาเป็นเครื่องมือรับใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ ทั้งทางการเมืองและตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจในตลาดทุนนิยม เช่น ธุรกิจในการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หรือการผลิตสินค้าการสนิยม แฟชั่นเพื่อสร้างจุดต่างการตลาด

จากความหมายของการประดิษฐ์ประเพณี (Inventing Tradition) ตามแนวคิดของฮอบสบอว์มข้างต้น ในงานวิจัยนี้ ประเพณีประดิษฐ์ จึงหมายถึง การสร้างคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงความหมายของสิ่งเดิมที่ขาดหายไป มาประดิษฐ์ใหม่เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดในเงื่อนไขใหม่ อาจเป็นการผลิตซ้ำในเงื่อนไขใหม่ ทั้งในลักษณะของการรื้อฟื้นประเพณีขึ้นมาใหม่ที่มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม บางส่วนของรายละเอียดจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบ เป้าหมายและการให้ความหมายใหม่

สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ ใช้คำว่า “การรื้อฟื้น – ประดิษฐ์ประเพณี” (The Re - Invention of Tradition) ในกรณีที่ต้องการกล่าวถึงแนวคิดการประดิษฐ์ประเพณีของฮอบสบอว์ม คำว่า “การรื้อฟื้น – ประดิษฐ์สร้างประเพณี” (Re-Inventing Tradition) ในกรณีของกระบวนการรื้อฟื้นพร้อมการประดิษฐ์ประเพณีขึ้นมาจากประเพณีที่มีอยู่เดิมแต่ขาดหายไป และคำว่า “ประเพณีประดิษฐ์” (Invented Tradition) ในกรณีของประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่โดยไม่ได้รื้อฟื้นจากประเพณีที่มีอยู่เดิม

2. แนวคิดวัฒนธรรม คือ ความหมาย

แนวคิด “วัฒนธรรม คือ ความหมาย” นี้ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) นักมานุษยวิทยา ชาวสหรัฐอเมริกาคนสำคัญที่สร้างแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ในปัจจุบัน โดย เกียร์ซ (อคิน รพีพัฒน์. 2551: 72-74) สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักที่ในวิชา

มานุษยวิทยาที่มีความหมายกว้างขวาง การวิเคราะห์วัฒนธรรมจึงเป็นการเสาะหาความหมายและตีความหมาย ซึ่งความหมายของเกียร์ช คือ ความหมายของสัญลักษณ์ (Symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้น นอกจากนี้ แนวคิดวัฒนธรรมที่เกียร์ชยึดถือ คือ วัฒนธรรมบ่งชี้ถึงรูปแบบของความหมาย (pattern of Meanings) ที่ได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์ เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับ สืบทอดกันมา (inherited conceptions) และแสดงออกในรูปแบบของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้และพัฒนาเพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนที่มีต่อชีวิต (อคิน รพีพัฒน์. 2551: 76 – 77; อ้างอิงจาก Clifford Geertz. 2000: 89) นอกจากนี้ ในการศึกษาวิเคราะห์ทางวัฒนธรรมสามารถใช้ความคุ้นเคยและความเข้าใจในโลกของจินตนาการ (โลกทัศน์) ของชาวพื้นเมืองเจ้าของวัฒนธรรม ต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันชนพื้นเมืองเจ้าของวัฒนธรรมในลักษณะของการอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อทำความเข้าใจ ด้วยการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ

ในขณะที่ ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ ความหมาย (อันเป็นที่รับรู้กันทั่วไปหรือเป็นสาธารณะโดยท่านได้กล่าวเป็นภาษาอังกฤษว่า "culture as (public) meaning" และคลิฟฟอร์ด เกียร์ช (Clifford Geertz) ก็ใช้ความหมายนี้ (อคิน รพีพัฒน์. 2551: 73)

จากแนวคิด "วัฒนธรรม คือ ความหมาย" ตามแนวคิดของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ช (Clifford Geertz) และชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes) สรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือ ความหมายที่เป็นที่รับรู้ได้ของคนทั่วไป อาจจะเป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและได้รับการสืบทอดกันมา เป็นระบบความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการสื่อสารและพัฒนาสร้างความรู้ต่อชีวิต

ในงานวิจัยนี้ ใช้คำว่า วัฒนธรรม คือ การสร้างความหมายอันเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปและได้รับการสืบทอดในรูปแบบของสัญลักษณ์ที่เป็นที่เข้าใจในการสื่อสารของผู้คนที่รับรู้ร่วมกัน เข้าใจร่วมกันกับเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างความหมายให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่ถูกผลิตซ้ำในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น ความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม เทศกาล ประเพณี วิถีชีวิตรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย ได้กลายเป็นปฐมบทของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรม ให้เปลี่ยนผ่านความหมายเป็นสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสถานที่ที่เป็นที่ตั้งของทรัพยากรวัฒนธรรมหรือมีการรวบรวมทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรม มาปรากฏนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวจะถูกแปรสภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือทรัพยากรวัฒนธรรม และเมืองที่มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของแท้และดั้งเดิมหรือพื้นที่ให้กลับมาคงอยู่ในได้อย่างสมบูรณ์ในปัจจุบันได้ เมืองนั้นจะกลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ดังเช่น เมืองมรดกโลก ทางวัฒนธรรมหรือแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมทั้งในเอเชียและในยุโรปหรือภูมิภาคอีกทั้งประเทศอื่นๆ กระแสความนิยมแหล่งท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรมได้ก่อให้เกิดความพยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่เขตของตนเอง ในรูปแบบหรือลักษณะการประดิษฐ์สร้างทางวัฒนธรรมหรือผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในภาพรวมที่จะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ให้คงอยู่เป็นมรดกทางสังคมสู่คนรุ่นหลังให้ได้ภาคภูมิใจ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้และการจ้างงานให้กับประเทศเป็นอย่างมาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีการดำเนินงานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของตลาดการท่องเที่ยวที่สูงขึ้นกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้น แหล่งท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของไทยที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานานและถูกผลิตซ้ำอีกครั้งในเงื่อนไขของการทำหน้าที่เป็นสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นับเป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอ นิยาม ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

บ็อบ แม็คเกอร์เชอร์ และ ฮิลลารี ดู คอรัส (Bob Mckercher; & Hilary du Cros. 2002: 39–59) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลสำคัญต่อวิธีการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมที่มีการวางแผน ในประเทศที่พัฒนาแล้วการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีอิทธิพลที่เห็นได้ชัดมากที่สุด คือ มีอิทธิพลต่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากและควรตระหนักถึงการนำไปใช้งานและผู้ใช้อื่นที่นอกเหนือจากผู้ที่ได้รับการคุ้มครองตามธรรมเนียมในการวางแผนการอนุรักษ์ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมหากขาดความเป็นแบบดั้งเดิมอาจจะเสี่ยงต่อการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ แต่ไม่ได้เป็นเพียงการใช้งานของสินทรัพย์มรดก ซึ่งผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความท้าทาย

จากแนวคิดนี้ แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นให้ความสำคัญกับการวางแผนการจัดการมากทั้งในด้านการอนุรักษ์การนำไปใช้ที่ถูกต้องและแนวทางการอนุรักษ์และไม่ได้มีค่าหรือมีความหมายในฐานะทรัพย์สินเท่านั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความท้าทายและอาจจะมีความเสี่ยงต่อการได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2549: 25) ได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรม ศิลปะทุกแขนง ประเพณี วิถีชีวิต และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองในแต่ละยุคสมัยหรือการเข้าร่วมกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอย่างตั้งใจ ทั้งนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งประเภทของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การเที่ยวชมแหล่งประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมศิลป์ หมายถึง การเดินทางไปเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ เพื่อสุนทรีย์ทางอารมณ์และความเพลิดเพลินจากการได้รับรู้และเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นนั้นๆ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ ซากอารยธรรม แหล่งโบราณคดี เมืองโบราณหรือสถานที่ที่เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ เช่น พระราชวัง วัง พระตำหนัก ตำหนัก พระที่นั่ง คุ่มเจ้านาย หรือ ศาสนสถาน เช่น ปราสาทหิน ปราสาท โบสถ์ วิหาร กู่ หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน ศาลวีรชน สุสาน หรือสถานที่ที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีชุมชนเก่า เช่น บ่อน้ำโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง รวมถึงพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

2. การเที่ยวชมหรือเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณี หมายถึง การเที่ยวชมหรือการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีในสถานที่หรือพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรม งานเทศกาล ประเพณีทางวัฒนธรรมทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น งานประเพณีลอยกระทง งานประเพณีแห่เทียนพรรษา งานประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

3. การเที่ยวชมวิถีชีวิตหรือการเข้าไปร่วมกิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตเฉพาะถิ่น หมายถึง การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้เข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่นในลักษณะของอยู่บ้านเดียวกับชาวบ้านและร่วมทำกิจกรรมเสมือนเป็นคนในท้องถิ่นนั้น เช่น การฝึกหัดประกอบอาชีพท้องถิ่น เช่น เก็บใบชา ออกเรือหาปลาชาวเล หัดทำงานหัตถกรรมฝีมือ เช่น งานประดิษฐ์ศิลป์ งานทอผ้า หัดฟ้อนรำ เป็นต้น

4. การเที่ยวเพื่อศึกษาวัฒนธรรม หมายถึง การเที่ยวในสถานที่หรือสถาบันที่ให้ บริการด้านการศึกษา เผยแพร่ความรู้ ทักษะปฏิบัติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้าน มีการจัดการ มีการวางแผนและมีขั้นตอนที่ชัดเจน มีผู้รู้เป็นผู้ถ่ายทอดหรือครูผู้สอนที่ชำนาญการ เช่น การสอน ทำอาหาร มวยไทย ดนตรีไทย นวดแผนไทย งานเย็บปักถักร้อย การทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย เป็นต้น

จากแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงเป็น ภาพรวมของการศึกษา เรียนรู้ สัมผัสเรื่องราวทั้งในรูปแบบของการ ชม ฟังบรรยายความเป็นมา ฝึก ทักษะปฏิบัติ คุณค่าทางสุนทรีย์ศิลป์สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมทุกรูปแบบ ซึ่งในความหมายนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นผลจากผลิตซ้ำของทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองธุรกิจ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หรือเพิ่มมูลค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เกิดกำไรทางเศรษฐกิจ ในธุรกิจการท่องเที่ยว

ชนกฤต สังข์เฉย (2550: 98) ได้สรุปนิยามของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรม ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองในแต่ละยุคสมัยหรือการเข้าร่วมกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอย่างตั้งใจ ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ออกเป็น 4 รูปแบบ คือ การเที่ยวชมแหล่ง ประวัติศาสตร์ การเที่ยวชมวัฒนธรรม ประเพณี การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตและการท่องเที่ยวศึกษา วัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2552: 73) ได้จัดประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural and Heritage Tourism) เป็นกลุ่มย่อยของประเภทหนึ่งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเภทการสืบทอดทางวัฒนธรรมและกิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเภทศิลปะ ซึ่งจัดหมวดหมู่กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทการสืบทอดทางวัฒนธรรมและประเภทศิลปะได้ดังนี้

กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเภทการสืบทอดทางวัฒนธรรม (Heritage) ประกอบด้วยสาขาย่อย 4 ประเภท คือ

1. งานฝีมือและหัตถกรรม (Crafts) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์งานจักสาน ถักทอ เครื่องใช้ในการเดินทางจากหนัง ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนจากไม้ดอกไม้ใบไม้ประดิษฐ์ เซรามิกซ์ที่ใช้วิธีผลิตด้วยมือ เครื่องประดับ โลหะมีค่า เพชร พลอยเจียระไนหรือเพชรพลอยรวาง

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural and Tourism) ได้แก่ การท่องเที่ยวที่มุ่งเรียนรู้จากวัฒนธรรมและมรดกทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ ๆ ที่กว้างไกลจากการมีประสบการณ์ในแหล่งวัฒนธรรมที่คงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

3. การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine) ได้แก่ ยาไทย ยาสมุนไพร นวดแผนไทย การผดุงครรภ์ อุปกรณ์เครื่องมือทางการแพทย์ไทย โดยอาศัยความรู้หรือตำราที่ได้ถ่ายทอดและสืบทอดมา

4. อาหารไทย (Thai Food) อาหารที่มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนไทยในแต่ละท้องถิ่น เช่น อาหารพื้นเมืองขนมไทยอาหารในงานเทศกาล เป็นต้น

กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ประเภทศิลปะ (Arts) นั้น ประกอบด้วย 2 ประเภทย่อย คือ

1. ประเภทศิลปะการแสดง (Performing Arts) ได้แก่ การจัดกิจกรรมบริการทางศิลปะการแสดง และบริการทางด้านมหรสพ เช่น ละคร ระบำ คอนเสิร์ต วงดนตรี ละครเวทีต่างๆ

2. ประเภททัศนศิลป์ (Visual arts) ได้แก่ งานประติมากรรม งานจิตรกรรม ภาพพิมพ์ ภาพถ่าย

จากข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมิติเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นถูกจัดอยู่ในประเภทย่อยของกิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ถึง 2 หมวดหมู่ คือ ประเภทศิลปะและประเภทการสืบทอดทางวัฒนธรรมโดยในรายละเอียดย่อยแต่ละประเภทย่อยนั้นครอบคลุมทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งหมด ดังนั้นแนวคิดนี้ จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางประกอบการการศึกษาหรืออธิบายปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในงานวิจัยเรื่องนี้ได้

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2554: 30-32) ได้มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปรากฏในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559 ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 67 ง. หน้า 14 ลงวันที่

17 มิถุนายน 2554 ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในส่วนที่มีใจความส่งเสริมทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนไว้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ย่อยที่ 2.1 พัฒนาระดับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในเชิงกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพ

ข้อ 2.1.1 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีศักยภาพ เพื่อสร้างทางเลือกใหม่แก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย เน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือสินค้าการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม ตามกลุ่มท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ 8 กลุ่ม ซึ่งจังหวัดน่านจัดอยู่ในกลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาและภาคเหนือตอนบน

ข้อ 2.1.2 ผลักดันให้มีการประกาศเขตพื้นที่พัฒนาการท่องเที่ยว ตาม พ.ร.บ. นโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2551 จัดระดับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาและพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว โดยผลักดันและกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อลดความซ้ำซ้อนของการดำเนินงานและบูรณาการงาน ร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในกรณีนี้ เขมืองเก่า่านได้รับการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ลำดับที่ 6 ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2555

ยุทธศาสตร์ย่อยที่ 2.3 การยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว

ข้อ 2.3.1 วางแผนจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยว ในทุกระดับทั้งระดับชาติ ระดับกลุ่มท่องเที่ยว ระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ โดยการอนุรักษ์ ซ่อมแซม และบำรุงรักษาสถาปัตยกรรมที่เป็นจุดเด่น พร้อมทั้งสร้างสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่

ในยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ย่อยที่ 3.1 การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์กิจกรรม นวัตกรรมและมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว

ข้อ 3.1.3 ผลักดันให้งานเทศกาล ประเพณี และกิจกรรมในไทยเป็นงานเทศกาลระดับโลก เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง แห่ผีตาโชน เทศกาลดนตรี และศิลปะ เป็นต้น

ข้อ 3.1.5 สำรวจและคัดสรรเอกลักษณ์และจุดเด่นของจังหวัดกลุ่มจังหวัด และกลุ่มพื้นที่ เพื่อสร้างและกำหนดภาพลักษณ์ (Brand Image) ทางการท่องเที่ยวให้เป็นจุดขายแก่นักท่องเที่ยวกลุ่ม เป้าหมายเฉพาะ

จะเห็นได้ว่าในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ นั้นมียุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลายข้อ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดน่านทั้งในด้านศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการประกาศเขตพื้นที่พิเศษ ตามมติคณะรัฐมนตรี นโยบายตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ จึงเป็นแนวทางประกอบข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน ที่สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐได้

สรุปแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้ในความหมายของการเที่ยวชมชื่นชม สัมผัสกิจกรรมทางวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในแขนงต่างๆ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต กิจกรรมเทศกาลประเพณี แหล่งมรดกศิลปะและสถาปัตยกรรมทั้งทางศาสนาและสิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมทั้งชุมชนที่มีวิถีวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว รวมทั้งให้ความสำคัญกับการจัดการตามหลักการอนุรักษ์เพื่อไม่ให้เกิดความเสี่ยงต่อการท่องเที่ยว

4. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ. 2006: ออนไลน์) ได้นิยามถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในวิถีชีวิตของชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชุมชน นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการเรียนรู้และการทดลองในวิถีชีวิตที่มีอยู่จริงในชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ใช้รูปแบบการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือรักษาความสมดุลอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลจากการท่องเที่ยวภายในชุมชนขณะเดียวกันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะคืนกลับสู่ชุมชน ทั้งในทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ที่เป็นความยั่งยืนของการพัฒนาในชุมชนนั้น

นอกจากนี้ ยังรวมถึงการจัดให้เกิดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้คนในชุมชนนั้นๆ โดยมีเป้าหมายว่านักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวสร้างสรรค์จะต่างจากนักท่องเที่ยวทั่วไป คือเป็นเหมือนสมาชิกของชุมชนที่ใช้ชีวิตร่วมกัน (Citizen of Community)

จากคำนิยามการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของยูเนสโก นั้น จะเห็นได้ว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมที่ทดลองประสบการณ์ตรงของนักท่องเที่ยวด้วยการทดลองใช้ชีวิตแบบวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่ท่องเที่ยว นั้นๆ โดยที่ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจะคืนกลับสู่คนในชุมชน และการท่องเที่ยวก็จะเป็นกลไกในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนต่อไป

คริสปิน เรย์มอนด์ และเกร็ก ริชาร์ด (Crispin Raymond; & Greg Richards. 2000: 18) ได้เป็นผู้ร่วมกันกำหนดคำว่า "การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์" และนิยามความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า หมายถึง การท่องเที่ยวซึ่งสร้างโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้พัฒนาศักยภาพความคิดสร้างสรรค์ของตน ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยประสบการณ์จริงด้วยตัวเองที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้ คริสปิน เรย์มอนด์ (Crispin Raymond. 2003) ซึ่งเคยทำงานในองค์กรศิลปะในอังกฤษเป็นเวลากว่า 25 ปี ในฐานะหัวหน้าผู้บริหารของโรงละคร และต่อมาในฐานะผู้ก่อตั้ง

หน่วยงานให้คำปรึกษาด้านการจัดการ เป็นผู้เชี่ยวชาญที่ช่วยงานด้านศิลปะและองค์กรการกุศลที่มีนโยบายการบริหารจัดการอาคารและการระดมทุน ต่อมาได้ย้ายมาที่นิวซีแลนด์ ได้นำเอาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเกาะใต้ ของประเทศนิวซีแลนด์ ซึ่งได้มีการประสานงานความร่วมมือของหน่วยงานท่องเที่ยวประจำภาคและเครือข่ายการตลาดทางศิลปะเนลสัน เบย์ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มศิลปินพื้นบ้านที่มาร่วมสร้างเครือข่ายและจัดอบรม เพื่อทดลองประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวได้ฝึกปฏิบัติทดลองทักษะการสร้างผลงานศิลปะเพื่อเรียนรู้ประสบการณ์ที่แตกต่างกันและหลากหลาย เช่น การฝึกหรือทดลองทอเส้นใยด้วยลายพื้นเมือง การฝึกแกะสลักไม้ หรือการฝึกปั้นเซรามิค การทดลองประกอบอาหารทะเลแบบพื้นเมืองตามวัฒนธรรมของชาวเมารี

จากคำนิยามของคริสปิน และเกร็ก ริชาร์ด นี้ ทำให้เข้าใจรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า เป็นการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเกิดความเพลิดเพลิน ขณะเดียวกันศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ได้รับการอนุรักษ์เผยแพร่นักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ม.ป.ป. E-Book) ได้กล่าวถึงความหมายและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไว้ในบทนำของหนังสือการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ถึง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน หรือสถานที่นั้นๆจากประสบการณ์ตรงหรือร่วมสร้างประสบการณ์ที่ดีกับเจ้าของวัฒนธรรม หรือมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ทั้งจากการพูดคุย ลองทำหรือใช้ชีวิตร่วมกัน ทั้งนี้แบ่งรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ออกเป็น 4 หมวดหมู่ได้แก่

1. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและสภาพสังคม โดยแบ่งเป็นกลุ่มการแสดงออกแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม (Traditional Cultural Expression) เช่น เทศกาลประเพณีต่างๆ และกลุ่มที่ตั้งทางวัฒนธรรม (Cultural Sites) เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์

2. วิถีชีวิต (LifeStyles) หมายถึง กลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ทั้งวิถีของสังคมเมืองและสังคมชนบท ในแง่ของการเรียนรู้วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ

3. ศิลปะ (Arts) หมายถึง กลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรม เช่น งานศิลปะ (Visual Arts) การวาดภาพ การปั้น ศิลปะการแสดง (Performing Arts) การแสดงดนตรี พื้นบ้าน นาฏศิลป์ การแสดงละคร เป็นต้น

4. สินค้าที่ตอบสนองความต้องการที่แตกต่าง (Functional Creation) หมายถึง กลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการที่แตกต่างกัน เช่น เรียนทำอาหาร เรียนมวยไทย ฝึกสมาธิ จัดกิจกรรมโปรแกรมฝึกปฏิบัติโดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันและทุกคนต้องมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ (Workshop)

จากคำนิยามและรายละเอียดประเภทของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ไว้ นั้น โดยสรุปแล้วมีความครอบคลุมรายละเอียดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมและส่วนที่เป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่หลากหลายและแตกต่างกันไป

มูทริกา พุกษาพงษ์ (2554: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยววิถีชีวิตที่ทำให้ นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ประสบการณ์ตรงจากการใช้ชีวิตร่วมกับผู้คนในท้องถิ่น ได้แก่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน การประกอบอาชีพ เรียนรู้การทำอาหาร เรียนรู้ทักษะงานศิลปะและหัตถกรรม และอื่นๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ รูปแบบของปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ได้แก่ การสนทนา และการฝึกทักษะปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การทำอาหาร การทดลองทักษะงานศิลปะ งานหัตถกรรม หรือทดลองใช้ชีวิตตามแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชน หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งจะช่วยให้ นักท่องเที่ยวได้เข้าใจในวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ของผู้คนและสถานที่นั้นๆ ผ่านประสบการณ์ตรงด้วยตัวเอง

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (2556: 19) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ว่าประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

1. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน
2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
3. มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยว
4. ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม
5. มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/ ส่งผ่าน-ส่งต่อประสบการณ์
6. เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม
7. นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับเจ้าของพื้นที่
8. ความจริงแท้ทั้งในกระบวนการการผลิตและผลิตภัณฑ์, ประสบการณ์จริง
9. จัดจำประทับใจ, เข้าใจ
10. การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง

พันเอก ดร. นาฬิกอติภัค แสงสนิท ผู้อำนวยการองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2556: ออนไลน์) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ไว้ว่า "การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความได้เปรียบด้วยการสร้างมูลค่า (Value Creation) ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานแห่งความเป็นไทย (Thainess) วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นต้นทุนการท่องเที่ยวของประเทศไทย และไม่ว่าจะใช้ไปมากสักเท่าไร ก็ไม่ทำให้ต้นทุนนี้

หมดไป แต่กลับยังเป็นผลดีที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ แต่...เราต้องยอมรับว่าการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย เราต้องสร้างความเข้าใจให้ได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์คืออะไร ต้องทำอะไร ฉะนั้น จุดประสงค์ของโครงการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ก็คือ การเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์อันมีจุดหมายไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยหารูปแบบ สร้างองค์ความรู้ และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โดยใช้การท่องเที่ยวสร้างสรรค์จะเป็นเครื่องมือให้ชุมชนได้มีโอกาสในการใช้สิทธิความเป็นเจ้าของพื้นที่ เพื่อกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวด้วยตนเอง กำหนดและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว และที่สำคัญสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยตนเอง นำมาซึ่งผลประโยชน์ที่เป็นธรรมมากขึ้น พร้อมกับสร้างความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยวและชุมชนได้ร่วมกันจัดการการท่องเที่ยวแบบรับผิดชอบต่อชุมชน (Social Responsible Tourism)”

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2556: ออนไลน์) ได้นำเสนอแนวคิดผ่านโครงการต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ว่า”การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้น มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทั้งในด้านเศรษฐกิจและการตลาด ซึ่งผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงตัวศิลปินและช่างฝีมือในแขนงต่างๆ ก็จะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับทิศทางของการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นี้ อย่างไรก็ดี ก็ยังคงต้องระวังไม่ให้มุมมองทางเศรษฐกิจและการตลาดเข้ามาบดบังความเก่าแก่ดั้งเดิม (Authentic) ของตัวเอง”

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงเป็นรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวที่เน้นย้ำคุณค่าทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางวิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรมเฉพาะถิ่นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทดลอง เรียนรู้ ร่วมกับผู้คนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับการตลาด ชุมชน และการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ชุมชนของตนเอง

5. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

คณะทำงานเอกลักษณ์น่าน (2549) ได้นำเสนอพัฒนาการเป็นนครรัฐของเมืองน่านไว้สรุปได้ว่า นครน่าน มีประวัติศาสตร์ยาวนานเคียงคู่กับเมืองสุโขทัย มีความสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ในอดีตพื้นที่ตั้งตัวเมืองปัจจุบันนี้เคยเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมของเมือง ซึ่งชนชาติไทที่ร่วมกันก่อตั้งบ้านเมืองขึ้น ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านในหุบเขาด้านภาคเหนือทางทิศตะวันออก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 นครน่านเคยมีฐานะเป็นนครรัฐอิสระขนาดเล็กๆ ด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีเทือกเขาสูงล้อมรอบ ทำให้นครน่านมีพื้นที่ในอำนาจปกครองและพื้นที่ราบสำหรับการตั้งชุมชนไม่มาก ทำให้มีผู้คนอาศัยอยู่น้อย นครน่านจึงมีความความพยายามเอาชนะธรรมชาติเพื่อการตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงหลายยุคหลายสมัย ด้วยเหตุนี้

วิวัฒนาการการก่อเกิดพื้นที่ของนครน่านจึงแตกต่างจากนครรัฐน้อยใหญ่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน นครน่านเคยตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรหงสาวดี ซึ่งทั้งสองอาณาจักรดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงและมีกำลังพลมากกว่า ส่วนอาณาจักรหรือแคว้นแคว้นใกล้เคียงอื่นๆ เช่น อาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรล้านช้าง(หลวงพระบาง)นั้นพบว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะมิตรที่คอยพึ่งพิงยามเดือดร้อนหรือถูกรุกราน ในยุคปลายก่อนการสิ้นสุดสถานะนครรัฐ นครน่านอยู่ในฐานะการหัวเมืองประเทศราชของอาณาจักรธนบุรีและรัตนโกสินทร์ การถูกปกครองโดยอาณาจักรอื่นทำให้นครน่านเกิดการแลกเปลี่ยนและรับมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมและเกิดการผสมผสาน หล่อหลอมรวมเป็นแบบฉบับของตนเอง นครน่านแห่งนี้ จึงมีวิวัฒนาการทางสังคมเปลี่ยนผ่านสัมพันธ์กับอำนาจการเมืองหลายยุคหลายสมัยตราบนานแสนนาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงรวมอำนาจการปกครองหัวเมืองประเทศราชเข้าสู่ส่วนกลาง ด้วยการใช้นโยบายการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ตั้งอำนาจสู่ข้าหลวงประจำเมืองหรือประจำมณฑล นครน่านจึงถูกรวมพื้นที่การปกครองอยู่ในมณฑลพายัพ เมื่อเจ้าหมื่นหาพรมสุรธาตา เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 64 ถึงแก่พิราลัย

เมื่อ พ.ศ. 2474 ทางรัฐบาลกลางก็ไม่ได้มีการสถาปนาแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครน่านอีก จึงถือเป็นการสิ้นสุดความเป็นนครรัฐโดยสมบูรณ์ทั้งด้านดินแดนและพฤตินัย ปัจจุบันมีฐานะเป็นเขตปกครองระดับจังหวัดของราชอาณาจักรไทย

ผู้วิจัย ใช้ข้อสรุปจากเอกสารนี้มาประกอบการศึกษาพัฒนาการการเป็นนครรัฐของน่านมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างช่วงเวลาทางการเมืองที่มีผลต่อการก่อเกิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในช่วงเวลาต่างๆ เช่น การได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมแบบล้านนา การได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมแบบตะวันตกในยุคล่าอาณานิคมเป็นต้น เพื่อให้นำเสนอผลการศึกษาและข้อเสนอแนะในการวิจัย

นิยพรรณ (พลวัฒน์) วรรณศิริ (2550) ได้เสนอบทสรุปเกี่ยวกับแนวคิดทางนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม ไว้ว่า”คนที่มีธรรมชาติทางระบบความคิดดี (หมายถึงธรรมชาติในร่างกาย) จะสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้มาเป็นวัฒนธรรมได้ดี ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีจะส่งผลให้ความคิดของคนดีขึ้น และสามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดีขึ้นด้วย ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมจึงเป็นความสัมพันธ์สองทางและสวนทาง ระหว่างคนกับธรรมชาติและธรรมชาติกับวัฒนธรรม”

ผู้วิจัย ใช้บทสรุปของนิยพรรณ (พลวัฒน์) วรรณศิริ มาเป็นแนวทางในการศึกษา วิถีความสัมพันธ์ระหว่างคนน่านกับธรรมชาติทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันในแต่ละช่วงเวลา เช่น คนน่านในยุคนครรัฐจาริตที่สร้างสังคมชนน่านให้มีความเป็นรัฐชาติ มีการสร้างเมืองโดยอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติ พื้นที่ และความสัมพันธ์ของคนมาร่วมกันสรรค์สร้าง จนกลายเป็นพื้นที่รัฐชาติที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองและมีความเกี่ยวโยงกับปัจจัยธรรมชาติจนมีการดำรงอยู่และปรากฏเป็นทุนทางวัฒนธรรมในมิติเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2542) ได้นำเสนอมุมมองการวิจัยในมิติวัฒนธรรม โดยนำเสนอกรอบแนวคิด 5 ข้อ คือ

1. การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองปัญหาแบบองค์รวม โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์แบบเชื่อมโยงระหว่างสรรพสิ่งต่างๆ เพื่อให้เห็นโครงสร้างภาพรวม
2. การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองวิธีคิดของคน ซึ่งเป็นการมองวัฒนธรรมในภาพรวมว่าคนเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ เขามีวิธีคิดอย่างไร เพื่อเชื่อมโยงประเด็นปัญหาต่างๆ
3. การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองจากมุมมองของชาวบ้าน ว่ามุมมองของชาวบ้านนั้นสะท้อนอะไร สื่อถึงอะไร มีความเชื่อมโยงวิธีคิดที่มีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างไร
4. การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองความเชื่อมโยงขององค์ประกอบทั้งหลายในองค์รวม ว่าในแต่ละองค์ประกอบนั้นมีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวพันกันอย่างไร
5. การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมต้องมองในเชิงเคลื่อนไหว ไม่ใช่แนวคิดอนุรักษ์ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตลอดเวลา ซึ่งเกิดจากพลังทางสังคม วัฒนธรรมจึงมีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมหรือการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพราะวัฒนธรรมมีการพัฒนาและปรับตัวเอง
6. การวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมต้องให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่มีการครอบงำทางความคิด ส่งเสริมให้เห็นศักยภาพและความเข้าใจภูมิปัญญาของคน

ผู้วิจัยใช้มุมมองงานวิจัยในมิติวัฒนธรรมของอานันท์ กาญจนพันธ์ มาเป็นแนวทางในการศึกษามองวัฒนธรรมเมืองน่านในด้านต่างๆ เพื่อใช้ศึกษาและอธิบายความเชื่อมโยงของปัญหาต่างๆ ในการวิเคราะห์และเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาการวิจัยหรือคำถามการวิจัย

ชยันต์ วรรณะภูติ (2542) ได้เสนอแนวคิดวิธีวิจัยเชิงสหวิทยาการในมิติทางวัฒนธรรม ไว้ว่าการวิจัยเชิงสหวิทยาการในมิติทางวัฒนธรรมนั้น มีจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่การมองปัญหาหรือฐานความคิด ซึ่งฐานความคิดจะเป็นตัวกำหนดแนวทางวิจัย เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิจัย ซึ่งวิธีวิจัยในมิติทางวัฒนธรรม จะต้องทำความเข้าใจในบริบท ที่เป็นลักษณะหรือเงื่อนไขและสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นการพิจารณาสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวปัญหาที่เชื่อมโยงหรือเกี่ยวพันกันด้วย ซึ่งนักวิจัยต้องทำตัวเป็นผู้ฟังที่ดี สร้างความคุ้นเคย มีการจดบันทึกซึ่งงานวิจัยในมิติทางวัฒนธรรมนั้นมีความต่างจากงานวิจัยเชิงปริมาณที่ไม่ต้องมีการจดบันทึกแต่ใช้แบบสอบถามมาลงรหัส วิเคราะห์ แต่งานวิจัยในเชิงสหวิทยาการในมิติวัฒนธรรมนั้น นอกจากบันทึกแล้วยังมีการวิเคราะห์พร้อมกับการเก็บข้อมูลภาคสนามแบบคร่าวๆ ไปด้วยกัน

ผู้วิจัยใช้ข้อเสนอแนะแนวคิดวิธีวิจัยเชิงสหวิทยาการในมิติวัฒนธรรมของชยันต์ วรรณะภูติ มาประยุกต์ใช้เพื่อศึกษา เก็บข้อมูลภาคสนามและใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมของเมืองเก่าน่านที่มีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วย

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2551) ได้นำเสนอผลการศึกษาจากงานวิจัย เรื่อง หลวงพระบางเมืองมรดกโลก: พื้นที่พิธีกรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นงานวิจัยที่นำแนวคิดของ อีริก ฮอบสบอร์ม มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองหลวงพระบาง การวิจัยภาคสนามและปฏิบัติการศึกษาเชิงพื้นที่ทางมานุษยวิทยา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางผ่านความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ที่สืบทอดมาจากบรรพชน 2. ศึกษาบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน และ 3. ศึกษาการท่องเที่ยเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ เน้นการศึกษาในหน่วยวิเคราะห์พิธีกรรมบุญปีใหม่ พ.ศ. 2549 ซึ่งผลการวิจัย พบว่า เมืองหลวงพระบางเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีลักษณะเฉพาะตัวรองรับพื้นที่ทางสังคม และเป็นพื้นที่พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์สืบเนื่องมาแต่บรรพกาล ในอดีตหลวงพระบางเคยเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว ปัจจุบันเป็นเมืองหลักของแขวงหลวงพระบาง เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมของ UNESCO และเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก มีพัฒนาการ 3 ช่วงเวลาสำคัญ คือ สมัยราชอาณาจักรลาวปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ สมัยสังคมนิยมระยะแรกปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมอย่างเข้มงวดกดขี่ และสมัยจินตนาการใหม่ ซึ่งรัฐชาติลาวได้สร้างความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ภายใต้บริบทใหม่รัฐชาติลาวได้กำหนดให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ควบคู่กับเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในระดับโลก หลวงพระบางจึงตกอยู่ในจินตนาการและปฏิบัติการ ของ 3 อำนาจ คือ รัฐชาติลาว สำนักงานมรดกโลก และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอดีต ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคมและพิธีกรรม นำไปสู่การรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรม ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นพื้นที่สามัญ การท่องเที่ยเชิงอัตลักษณ์ และการสร้างพื้นที่เพื่อคั่นตักกันทางสังคมในรูปแบบต่างๆ จนกลายเป็นบรรทัดฐานใหม่และประดิษฐ์สร้างความทรงจำใหม่ทางสังคมให้กับคนหลวงพระบาง ซึ่งผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจและศึกษาเมืองมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ

ซึ่ง ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ ได้อธิบายปรากฏการณ์การช่วงชิงความหมายใหม่ในบริบทของการเมืองเรื่องพื้นที่ว่า พื้นที่เมืองหลวงพระบาง “ได้ถูกสถาปนาเป็น”เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นช่วงชิงความหมายของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงความหมายครั้งนี้เป็นการผนึกผสมรวมความหมายของ”เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม”รวมกับความหมายของหลวงพระบางในอดีต ตั้งแต่สมัยรัฐจารีตและรัฐชาติสมัยใหม่ โดยเฉพาะอดีตในฐานะที่พื้นที่นี้เป็นราชธานีแห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง สมัยอาณานิคม และสมัยราชอาณาจักรลาวก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งได้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เมืองหลวงพระบาง โดยได้จำแนกโครงสร้างเนื้อหาการศึกษาทางมานุษยวิทยา ออกเป็น

1. เมืองหลวงพระบางในจักรวาลวิทยาแบบรัฐจารีต: พื้นที่พิธีกรรมและพัฒนาการราชธานีแห่งอาณาจักรล้านช้าง

2. เมืองหลวงพระบางพื้นที่ในบริบทรัฐชาติสมัยใหม่: ราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว (อาณานิคมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง)
3. เมืองหลวงพระบาง: ความเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก
4. การท่องเที่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของหลวงพระบาง
5. การสร้างตัวตนและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่นในบริบทงานบุญปีใหม่ ไคจิลักขณ์ กมลศักดิ์วิกุล (2556) ได้นำเสนอผลการวิจัย เรื่อง ตลาดย้อนยุคสามชุก: การเมืองเรื่องพื้นที่และธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต ซึ่งเป็นปริญาานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งได้นำแนวคิด การรื้อฟื้น - ประดิษฐ์ ประเพณี (The Re-Invention of Tradition) มาเป็นแนวทางประกอบการศึกษาวิจัย เพื่ออธิบาย กระบวนการทำพื้นที่ที่ถูกพรากความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจโดยระบบธุรกิจการค้าที่ทันสมัย ด้วยการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างศิลปวัฒนธรรมในอดีตของตลาดสามชุก ที่เคยรุ่งเรืองสูงสุดริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนในความทรงจำทางสังคมให้วนกลับคืนสู่พื้นที่เดิมในบริบทปัจจุบัน ในความหมายขอ พื้นที่แห่งการท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีต

ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางศึกษาประกอบการศึกษาในปริญาานิพนธ์ เรื่องนี้ คือ การนำเสนออัตลักษณ์ของตลาดสามชุกในบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับพื้นที่ กายภาพ และการนำเสนอตลาดย้อนยุคสามชุกในบริบทของธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต เนื่องจาก ตลาดสามชุก ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นชุมชนเก่าอายุกว่าร้อยปี และได้รับรางวัล ชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยว จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และมรดกทางศิลปะ สถาปัตยกรรมบางส่วนของสามชุกในปัจจุบันตกทอดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ก็ได้รับพระราชทาน รางวัลอนุรักษ์ศิลปะ สถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทองค์กร/สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรม ราชูปถัมภ์ ส่วนในระดับนานาชาตินั้น ตลาดสามชุก ได้รับรางวัล"Merit of Award"จากองค์กร การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO สำนักงานประจำภูมิภาค ภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก เมื่อ พ.ศ. 2552 ในฐานะเป็น"ชุมชนย่านตลาดเก่า"ที่โดดเด่นด้านการ อนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมกับการดำรงชีวิตประจำวันของคนกลมกลืนกับประวัติศาสตร์ของตลาดใน อดีต

ผลการศึกษาจากงานวิจัยเรื่องนี้ พบว่า การดำรงอยู่ของคนในท้องถิ่นสามชุกมีวิวัฒนาการ ที่สัมพันธ์กับพื้นที่กายภาพ ผลจากการพัฒนาประเทศและกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ผู้คนเดินทางไป ห้างสรรพสินค้าที่ทันสมัยจนสามชุกกลายเป็นตลาดร้าง และภาครัฐได้เตรียมรื้อถอนตลาดเพื่อสร้าง อาคารพาณิชย์สมัยใหม่แทน แต่ชาวสามชุกได้ใช้วิธีการต่อสู้และต่อรองเพื่อปกป้องรักษาพื้นที่ ตลาดสามชุกไม่ให้ถูกรื้อถอน ด้วยการสร้างความหมายใหม่ให้ตลาดสามชุกกลายเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงถวิลหาอดีตในนาม"สามชุกตลาดร้อยปี"หรือ"ตลาดย้อนยุคสามชุก"และผลักดันให้มรดก ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติและนานาชาติ ด้วยการรื้อฟื้นและ ประดิษฐ์สร้างความทรงจำจากอดีตให้กลายมาเป็นสินค้าการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถมา เกี่ยวชมได้

ซึ่งผู้วิจัยใช้การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มาเป็นแนวทางการศึกษาทำความเข้าใจชุมชนเมืองเก่า
น่านที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากชุมชนดั้งเดิมเป็นชุมชนท่องเที่ยวและศิลปวัฒนธรรมของเมืองน่านกำลัง
ถูกผลิตซ้ำให้ทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ในแนวคิดการพัฒนาที่ว่า “เมืองเก่าที่
มีชีวิต”

ดังนั้น การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็น
เป็นบรรยายกาศ เรื่องราวและความทรงจำมาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของ
ผู้คนในสังคมไทย จึงกลายมาเป็นจุดขายสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ซึ่ง
สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับ”เมืองเก่าน่าน”ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยของผู้วิจัย เนื่องจากพื้นที่แห่ง
นี้ถูกสร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จำลองพื้นที่ทางกายภาพ ตลอดจนวิถีชีวิตและ
ความสัมพันธ์ของผู้คนในอดีตมาไว้ในโลกปัจจุบัน ซึ่งเกิดการรื้อฟื้นและการคัดสรรความทรงจำ
บางส่วนในอดีต รวมทั้งการแปรรูปอดีตเหล่านั้นให้เป็นสินค้านร่วมกันของชาวน่าน เพื่อทำให้พื้นที่
แห่งนี้กลับมามีมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการบริโภควัฒนธรรมท้องถิ่นน่านของนักท่องเที่ยว และเพื่อ
ใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมสมัยใหม่ในอุตสาหกรรมการ
ท่องเที่ยว

ซึ่งปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา องค์ความรู้ทาง
มานุษยวิทยาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในพื้นที่ที่มีพลวัตทางของพื้นที่อื่นในบริบทต่าง ๆ
ที่ต้องการศึกษาได้เป็นอย่างดี

ยุติ มุกดาวิจิตร. (2555) วิธีวิทยาการรื้อสร้างอัตลักษณ์: บทสังเคราะห์การศึกษาทัศนภาพ
ตัวแทนชาวล้านนา และชาวยอง ซึ่งเป็นงานวิจัยที่พิจารณาวัฒนธรรมในฐานะผลผลิตของประดิษฐ์
กรรมทางอุดมการณ์ มากกว่าที่จะเป็นระบบความคิด ความเชื่อที่ตายตัว การศึกษากระบวนการสร้าง
ภาพตัวแทนในอัตลักษณ์ ช่วยให้เข้าใจกระบวนการทางสังคมหรือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่มี
ส่วนในการสร้างและต่อรองเพื่อจะนำเสนอตัวแทนอัตลักษณ์ของตน ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาเชิง
ประวัติศาสตร์ (Historical Research) ไปพร้อมๆกับการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography)
รวมเรียกว่าวิธีวิทยาการรื้อสร้างอัตลักษณ์ (Methodology of Identity Deconstruction) งานวิจัยนี้สรุป
ได้ว่า อัตลักษณ์เป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์และสังคมที่มีการเคลื่อนไหว กลุ่มคนต่างๆ ไม่ได้
ยอมรับอัตลักษณ์ที่ถูกหยิบยื่นโดยรัฐ-ชาติ และพลังของโลกาภิวัตน์ แต่กลุ่มต่างๆ สร้างและต่อรองอัต
ลักษณ์ของตัวเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง และยังมีการต่อรองและสร้างสรรค์อัตลักษณ์อย่าง
หลากหลายในกลุ่มเดียวกัน

ผู้วิจัยนำข้อสรุปของงานวิจัยนี้มาประยุกต์ใช้ประกอบการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม
ของเมืองเก่าน่าน เพื่ออธิบายตัวตนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว รวมทั้งใช้เป็นแนวทาง
ศึกษากระบวนการต่อรองและสร้างสรรค์อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวในฐานะเมืองท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรม

ผ่นวันจันทร์ ศรีจันทร์ (2543) ได้เสนอผลการวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา เมืองประวัติศาสตร์พิจาย ซึ่งงานวิจัยนี้ได้อาศัยกรณีศึกษาโครงการเมืองประวัติศาสตร์พิจายและเลือกศึกษาชุมชนในเขตกำแพงเมืองชั้นนอกของนครประวัติศาสตร์พิจายและชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์พิจาย เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายภาครัฐในการนำโบราณสถานประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นเมืองพิจายมาใช้สังคมและเศรษฐกิจผ่านกลไกการท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นเพื่อจัดการพื้นที่เมืองเก่าในความหมายใหม่ให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความหมายเชิงจิตวิญญาณของคนในพื้นที่ที่ผูกพันกับโบราณสถานต่างๆที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเมืองพิจาย นอกจากนี้พิจารณาการเปลี่ยนแปลงของคนพิจาย มีเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พิจาย ตามนโยบายภาครัฐในการบริหารจัดการอนุรักษ์ส่งเสริมเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงสถานะเมืองพิจายเป็นเมืองประวัติศาสตร์ นโยบายภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเพื่อนำมรดกอารยธรรมเมืองพิจายในอดีตมานำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดความหมายใหม่ของปราสาทหินพิจายและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นของคนในท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่ต้องปรับเปลี่ยนเป็นเมืองท่องเที่ยว รวมทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนาน เรื่องเล่า ที่คนในพื้นที่มีความทรงจำร่วมกัน จึงถูกประดิษฐ์ความทรงจำขึ้นมาใหม่เพื่อทำหน้าที่เป็นสินค้าการท่องเที่ยว มีการนำเสนอความหมายใหม่ตามนโยบายหน่วยงานภาครัฐที่ประดิษฐ์สร้างไว้ให้ เกิดอัตลักษณ์ใหม่ของคนพิจายที่เป็นผลมาจากการผสมผสานจากนโยบายรัฐเข้ากับภูมิปัญญาเดิมของคนพิจาย

ผู้วิจัยในผลการศึกษาครั้งนี้ มาเป็นแนวทางประกอบการศึกษากระบวนการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเมืองน่านในอดีตที่ปรากฏในเขตเมืองเก่าปัจจุบัน ซึ่งถูกนำเสนอในความหมายใหม่ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ยังมีการใช้งานของคนในพื้นที่ รวมถึงศึกษาการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ขจรจบ กุสุมาลี (2542) ได้เสนอผลการวิจัย เรื่อง การจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์ จากกรณีศึกษาพื้นที่วิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งงานวิจัยนี้ได้เลือกพื้นที่ชุมชนหน้าวิหารวัดมงคลบพิตร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีโบราณสถานเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ของพื้นที่และมีความหมายเชิงจิตวิญญาณกับชาวบ้านในบริเวณนั้นที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในการดำรงชีพกับธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ผลจากการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาแล้ว ชาวบ้านได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต นโยบายภาครัฐที่ใช้อำนาจผ่านกรมศิลปากรในการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนพื้นที่ประวัติศาสตร์หน้าวิหารวัดมงคลบพิตรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เชื่อมโยงกับอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการจัดระเบียบร้านค้า โยกย้ายบ้านเรือนชาวบ้าน ทำให้การใช้นโยบายภาครัฐจัดการพื้นที่แห่งนี้ผ่านกรมศิลปากรได้รับการต่อต้านจากชาวบ้านหลายรูปแบบ รวมทั้งชาวบ้านมีการประดิษฐ์สร้างความทรงจำผ่านเรื่องเล่าที่แตกต่างจากความหมายของ

พื้นที่ที่การภาครัฐนำเสนอเพื่อยืนยันความสัมพันธ์ของพื้นที่กับชาวบ้านบนพื้นที่หน้าวิหารพระมงคลบพิตร

ผู้วิจัยใช้งานวิจัยนี้เป็นแนวทางประกอบการศึกษาการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าแก่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในความหมายใหม่”เมืองเก่าที่มีชีวิต”ซึ่งมีวิถีชีวิตคนนานในพื้นที่เมืองเก่าแก่ บางส่วนที่ต้องเปลี่ยนแปลงหรือได้รับผลกระทบจากการใช้พื้นที่ประวัติศาสตร์ใจกลางเมืองเก่ามาทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งได้รับผลกระทบทั้งจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและนโยบายภาครัฐด้วยเช่นกัน

อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) ได้นำเสนอผลการวิจัย เรื่อง อัตลักษณ์ ซึ่งสรุปใจความสำคัญได้ว่า อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง เป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นที่แสดงให้เป็นที่โดดเด่นหรือมีลักษณะที่แตกต่างจากคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งอื่น ในบริบทของโลกในกระแสโลกาภิวัตน์ ในมิติของเวลาที่เร่งรีบและพื้นที่ที่เทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวดเร็ว ส่งผลต่อแบบแผนชีวิตคนที่ต้องปรับเปลี่ยนไป เกิดกระบวนการทางวัฒนธรรมใหม่ มีการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ที่ผสมผสานจากองค์ประกอบที่ซับซ้อนทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องมีการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมเมืองสมัยใหม่

ผู้วิจัยใช้ผลจากงานวิจัยนี้มาเป็นแนวทางประกอบการศึกษาด้านการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่าแก่ ที่มีกระบวนการนำเสนอความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมต่อนักท่องเที่ยวว่ามีการดำรงอยู่และสืบต่อมาจนปัจจุบัน ดังที่มีการนำเสนอความหมายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ว่า ”เมืองเก่าที่มีชีวิต” โดยนัยยะหมายถึง เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ยังมีการดำรงอยู่และมีการใช้งานในความหมายใหม่ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนใคร

จารุณี ชัยโชติอนันท์ (2551) ได้นำเสนองานวิจัย เรื่อง การจัดสุนทรียศาสตร์การท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ เพื่อศึกษาความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการสุนทรียศาสตร์ของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยอาศัยประสบการณ์การรับรู้เรื่องคุณค่าและความงามจากอัตลักษณ์กลุ่มจังหวัด ซึ่งใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มีลักษณะที่เป็นเฉพาะของตนในเรื่องกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น สำเนียงภาษาพูด การแต่งกายและลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ ความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและองค์ความรู้ที่ได้จากแหล่งท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน อาหารท้องถิ่นและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีระดับความมีสุนทรียศาสตร์ในอัตลักษณ์พื้นที่สูงกว่าคนไทย ควรหาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองให้พบอย่างจริงจังและแท้จริง ควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดสุนทรียศาสตร์ทางการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยใช้ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยนี้มาประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดสุนทรียศาสตร์ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ภาษาการแต่งกายและลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ และองค์ความรู้ที่ได้จากแหล่งท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์

พื้นบ้าน อาหารท้องถิ่นและสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของเมืองเก่าแก่ เพื่อสรุปเป็นข้อเสนอแนะทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

บุษบา สิทธิการ (2550) ได้นำเสนอผลงานวิจัยเรื่อง ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเน้นศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายทั้งทางบวกและทางลบ โดยผลกระทบทางลบ คือการเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรม และศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ได้ลดลงเนื่องจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ นักท่องเที่ยวเห็นว่าการปรับปรุง ควบคุมไปกับการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมนันทนาการ และกิจกรรมการท่องเที่ยวให้หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสภาพสังคมวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และควรมีการให้ความรู้ในหลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ซึ่งผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางประกอบการอภิปรายข้อเสนอแนะในการพัฒนาได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวในเขตเมืองเก่าแก่ เป็นการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม การให้ความสำคัญกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมทั้งช่วยรักษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้เสื่อมโทรมจากส่งเสริมการท่องเที่ยวได้หรือเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าแก่ให้สูงขึ้นได้ ควบคู่กับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ดลฤทัย โกววรรณกุล (2550) ได้เสนอผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก ซึ่งได้เสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อรองรับการเป็นมรดกโลก ในข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมนั้น ควรจัดให้มีการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่ชาวบ้าน ร่วมกับนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษา มีการหากิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน นำเสนอประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เช่น การแต่งกาย ดนตรีพื้นเมือง รวมทั้งพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวแบบวัฒนธรรมศึกษาโดยตระหนักถึงความร่วมมือของคนในชุมชน ทั้งภาครัฐและประชาชน ซึ่งจะเป็นเส้นทางหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทสู่การท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และเป็นการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทให้สามารถได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่อไป

ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้ผลงานวิจัยนี้เป็นแนวทางประกอบการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองเก่าแก่เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองน่านสู่การท่องเที่ยวในเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่อไป

ห้วงหาญ ทวีแสง (2555) ได้เสนอผลการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษา ศูนย์กลางเศรษฐกิจนก เทศบาลนครยะลา ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษา ศูนย์กลางเศรษฐกิจนก เทศบาลนครยะลา มีศักยภาพและสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยผู้นาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำสมาคมนกเขาชาวเสียงภาคใต้ ให้ความสำคัญกับศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านสังคมและผู้ประกอบการนกเขาชาวเสียงให้ความสำคัญกับศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งเห็นว่าควรมีส่วนร่วมในการวางแผน รับผลประโยชน์และติดตามประเมินผล รวมทั้งสิ่งกระตุ้นทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ช่องทางการจัดจำหน่าย ลักษณะทางกายภาพและการส่งเสริมการตลาด รวมทั้งได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ว่าควรสร้างสรรค์บุคลากรให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล เพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ยกย่องมาตรฐานคุณภาพกระบวนการให้บริการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ คิดแปลกแตกต่างอย่างสร้างสรรค์ บูรณาการเทคโนโลยี พัฒนาลักษณะทางกายภาพและส่งเสริมการตลาดอย่างสร้างสรรค์

ผู้วิจัยใช้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของห้วงหาญ ทวีแสง มาเป็นแนวทางประกอบการศึกษาและข้อเสนอแนะทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองเก่าตามบริบทของพื้นที่

สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน (2556) ได้นำเสนอผลงานวิจัยผ่านบทความวิจัย เรื่อง ทูทางสังคมกับแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชาวไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก ซึ่งได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาทูทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนชาวไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก และเพื่อนำเสนอกลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลงานวิจัยของสุภาภรณ์ ประสงค์ทันพบว่า ชาวไทยพวน อ.ปากพลี มีภูมิปัญญาและทูทางวัฒนธรรม ประกอบกับความเป็นมิตรไมตรีเป็นทูทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นส่งผลให้เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ในงานวิจัยนี้ ยังได้เสนอแนะให้ชุมชนชาวไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายกควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เน้นกลุ่มเป้าหมายที่กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มาพักค้างคืนในชุมชน โดยใช้กลยุทธ์สร้างความแตกต่างผสานการเรียนรู้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์ที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีข้อเสนอแนะว่า ชุมชนควรมี การจัดอบรมให้คนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ได้เรียนรู้ทักษะการเป็นเจ้าบ้านที่ดีเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมทั้งเพื่อให้คนในชุมชนให้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยพวน วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวไทยพวน สุนัขท่องเที่ยวโดยสามารถใช้ทักษะภาษาอังกฤษสื่อสาร อีกทั้งควรมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ในการร่วมกันประชาสัมพันธ์และเปิดตัวแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ให้แก่ นักท่องเที่ยวต่างชาติ ทั้งในรูปแบบของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์

เพื่อสามารถนำเสนอสารสนเทศการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนและสามารถสื่อสารถึงนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติได้

ผู้วิจัยใช้ผลงานวิจัยนี้ เป็นแนวทางประกอบการศึกษาพื้นที่เมืองเก่าแก่ เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของเขตเมืองเก่าแก่ ซึ่งมีทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวได้

วันทนา เนาว์วัน ล้ายอง ปลั่งกลาง และชุมพล พืชพันธ์ไพศาล (2557) ได้นำเสนอผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สัมผัสภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา:ผลิตภัณฑ์อาหาร วัฒนธรรมมุสลิม ชุมชนเมืองเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้าน วัฒนธรรมชุมชน และอาหารวัฒนธรรมมุสลิมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเมือง เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งศึกษาแนวทางในการพัฒนากลุ่มชุมชนให้มีความพร้อมเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สัมผัสภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยนี้พบว่า ชุมชนบ้านประตูลี เป็นชุมชนที่มีทั้งชาวพุทธ มุสลิม และชาวคริสต์ อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่แตกต่างโดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนา แต่มีความราบรื่นสงบสุขมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีอาหารที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่สามารถนำมาพัฒนาใช้ในงานประเพณีต่าง ๆ ร่วมกันอย่างหลากหลาย ในงานวิจัยนี้เน้นที่วัฒนธรรมวิถีชีวิตและอาหารชุมชนมุสลิม แนวทางในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวนั้นพบว่าควรจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน 3 ด้าน คือ ด้านกิจกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับอาหารที่ชุมชนเลือกและมีความพร้อม คือ กิจกรรมทำโรตีสายไหม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ด้านคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่สามารถเผยแพร่ได้ตามแนวทางของชุมชนเองรวมทั้งนักท่องเที่ยวสนใจจริง ส่วนกิจกรรมด้านประสบการณ์ตรงกับเจ้าของวัฒนธรรม ควรจัดตั้งกลุ่มรับผิดชอบโดยตรงจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อดำเนินการที่มีกรอบของเวลา งบประมาณ กระบวนการให้บริการ รวมทั้งแสดงศักยภาพเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระยะเริ่มต้น เช่น การบริการโฮมสเตย์ ธุรกิจของที่ระลึก ซึ่งโครงการวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อันเป็นกลไกส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ผู้วิจัยใช้แนวคิดและข้อเสนอแนะผลการวิจัยมาเป็นแนวทางประกอบการศึกษาแนวทางการพัฒนาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่าแก่ รวมทั้งให้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยอีกทางหนึ่ง

กันตภณ แก้วสง่า และนิศาชล จำนงศรี (2558) ได้เสนอผลงานวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อทำการศึกษาเกี่ยวกับประยุกต์ใช้องค์ความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิง

สร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความรู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอพิมายได้เป็นอย่างดี ในการค้นหาองค์ความรู้ 4 ด้าน คือ ด้านแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ด้านการตลาดการท่องเที่ยว เช่น การวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยว ความต้องการผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เป็นต้น ด้านนักท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวหลัก คือ นักเรียน นักศึกษา และวัยทำงาน เหตุผลการมาเที่ยวมากที่สุด คือ เป็นทางผ่านจึงแวะเที่ยว ด้านธุรกิจ การท่องเที่ยว มีจุดแข็ง คือ ราคาเหมาะสม การบริการดี ส่วนจุดอ่อน คือ นักท่องเที่ยวไม่ค่อยรู้จักธุรกิจที่พักของอำเภอพิมาย

งานวิจัยเรื่องนี้ได้นำเสนอข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของอำเภอพิมาย ซึ่งเป็นพื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่าที่มีโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พิมายเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางประกอบการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะในการนำเสนอผลงานวิจัยได้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังศึกษาเอกสารข้อมูลเชิงพื้นที่จากงานเขียน "เอกลักษณ์น่าน" (คณะทำงานเอกลักษณ์น่าน. 2553) ซึ่งเป็นผลงานของคณะทำงานเอกลักษณ์น่าน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นคนในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งงานเขียนนี้ได้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏบนพื้นที่จังหวัดน่านทุกด้าน ซึ่งในเนื้อหาได้กล่าวถึงเอกลักษณ์น่าน ผ่านประเด็นต่าง ๆ บท คือ สภาพทั่วไปจังหวัดน่าน พัฒนาการทางประวัติศาสตร์น่าน เอกลักษณ์ทางชนชาติ มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกทางธรรมชาติ ซึ่งเนื้อหาครอบคลุมรายละเอียดในประเด็นด้านวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดน่านและมีความหมายมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์รวมทั้งมีความหมายในบริบทของการท่องเที่ยวจังหวัดน่านค่อนข้างสมบูรณ์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง"นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม"ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการทำงานสนาม มีประชากรการวิจัย และวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรการวิจัย มี 2 กลุ่ม คือ

1.1 กลุ่มคนน่าน ตามความหมายในนิยามศัพท์เฉพาะในบทที่ 1

1.2 กลุ่มคนภายนอกหรือ"คนอื่น"ตามความหมายในนิยามศัพท์เฉพาะในบทที่ 1

2. วิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลวิจัยจากประชากรวิจัยตามข้อ 1. โดยเน้นการเก็บข้อมูลวิจัยสนาม ณ พื้นที่วิจัยทั้งในเขตเมืองเก่า น่าน ปริณทลรอบนอกที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่า น่าน เอกสาร สื่อโสตทัศนสาร และ ผู้วิจัยจะพยายามเข้าถึงข้อมูลทุกวิถีทางโดยใช้ 4 วิธีการหลัก คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การศึกษาจากเอกสารสำคัญและสื่อโสตทัศนสาร ดังนี้

2.1 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

การเก็บข้อมูลสนาม ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตเป็นวิธีการหลักโดยสังเกตในปฏิบัติการงานท่องเที่ยว และปรากฏการณ์ทางการท่องเที่ยวและปรากฏการณ์อื่นที่เกี่ยวข้องกับเขตพื้นที่พิเศษเมืองเก่า น่าน จำแนกการสังเกตการณ์เป็น 2 ส่วน คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับแบบไม่มีส่วนร่วม กล่าวคือ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมบางกิจกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมย่อย ที่เป็นส่วนประกอบซ่อนอยู่ในองค์รวมของงานหบกเบ็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง งานกระซิบรักที่น่านและงานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์น่าน กับชาวน่านในระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยนครรัฐ ผู้วิจัยจะเข้าร่วม 'งานกระซิบรักที่น่าน' ซึ่งเป็นงานประเพณีที่มีการประดิษฐ์สร้างในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ผู้วิจัยจะสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่วัฒนธรรมต่าง ๆ วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดช้างค้ำ งานกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่พิเศษเมืองเก่า น่าน และกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องเป็นต้น

ส่วนการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จะเน้นสังเกตกิจกรรมหลักทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเขตพื้นที่พิเศษเมืองเก่า น่าน นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมงาน

ประเพณีพิธีกรรมอื่นๆ ในรอบปีของชาวน่าน เพื่อหาความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ระหว่างชาวเมืองน่าน กับความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมของเขตพื้นที่เมืองเก่าของน่านด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติการจริงของการทำงานสนาม ในบางโอกาสผู้วิจัย อาจจะต้องบูรณาการใช้ทั้งสองกรณีผสมผสานกัน คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ซึ่งแล้วแต่เงื่อนไขของสถานการณ์

2.2 การสัมภาษณ์

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ 3 วิธีการ จำแนกผู้ให้สัมภาษณ์เป็น 3 กลุ่ม คือ

2.2.1 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นในงานวิจัยเรื่องนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย มีบทบาทสำคัญต่อการประกอบประเพณี พิธีกรรม ตามวิถีวัฒนธรรมที่สืบทอด จากบรรพบุรุษของคนน่าน รวมทั้งมีบทบาทด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดน่านปัจจุบัน ได้แก่

กลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือ

1. เจ้าลัดดา ณ น่าน	ธิดาเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย
2. เจ้าสุริย์ ณ น่าน	หลานสาวพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช
3. เจ้าสร้อยไข่มุก ณ น่าน	หลานสาวเจ้าราชบุตรอนุสรังษี
4. เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่	ประธานสภาวัฒนธรรม จ.เชียงใหม่
5. เจ้าอรุณี ณ น่าน	หลานสาวเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย

กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านจารีตวัฒนธรรม

1. พระธรรมนันท์โสภณ	เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำวรวิหาร
2. พระชยานันทมุนี ดร.	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง
3. นายญาณ สองเมืองแก่น	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. นายภิรมณ์ เทพสุคนธ์	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดน่าน
5. พ่อครูคำผาย นุปีง	ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
ปี 2538
(ถึงแก่กรรม เมื่อ 23 กันยายน 2557)
6. แม่ครูลำดวน สุวรรณภูคำ	ศิลปินชอล่องน่านอาวุโส
7. พ่อครูสมาน วุฑฒะนุ	ศิลปินชอล่องน่านอาวุโส
8. นายสิทธิศักดิ์ ธงเงิน	ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ท้องถิ่น

กลุ่มบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

1. อ.สมเจตต์ วิมลเกษม	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านศิลปวัฒนธรรม
และการท่องเที่ยว องค์การบริหารพื้นที่
พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวฯ |
|-----------------------|--|

2. เจ้าชุตินาถ น่าน	ประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว
โดยชุมชน ต.ในเวียง-บ้านหนองเต่า
(28 ชุมชน และ 1 หมู่บ้าน)
3. นางชวนา เชื้อนบิง	หัวหน้าศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
เทศบาลเมืองน่าน
4. ผศ.มณฑล คงกระจำง	เจ้าของพิพิธภัณฑ์โฮงเจ้าฟองคำ
5. นางลัดดา ฝ่ายนันทชัย	ปลัดเทศบาลเมืองน่าน
6. นางภัทราภรณ์ ปราบริปู	ประธานกลุ่มทอผ้าโฮงเจ้าฟองคำ
7. แม่ครูคำมิ่ง อินสาร	ศิลปินช่างฟ้อนล่องน่านอาวสุ
8. นายหิรัญ อุทรวงศ์	ผู้ก่อตั้งหอประวัติศาสตร์ตีเกร็งสีเกษม
9. นางสาวอภิญญา ธนะขว้าง	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดน่าน
10. คุณธัญญา เชิดโฉม	รอง ผอ. ททท.สำนักงานแพร่
(รับผิดชอบพื้นที่อุตรดิตถ์-แพร่-น่าน)
11. อาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ พลสันติกุล	หัวหน้าสถาบันน่านศึกษา วิทยาลัย
ชุมชนน่าน (หออัตลักษณ์นครน่าน)

2.2.2 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (In - depth or formal interview)

บุคคลที่ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ คือ กลุ่มที่นอกเหนือจากบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามข้อ 2.2.1) แต่อาจจะอยู่ในสาขาอาชีพเดียวกัน และตัวแทนบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและลุ่มลึกยิ่งขึ้น ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการ ซึ่งผู้วิจัยจะคัดเลือกตัวแทนดังกล่าวเพื่อสัมภาษณ์ในขั้นตอนการทำงานสนาม

2.2.3 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยจะใช้กรณีการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ด้วยการพูดคุยเสวนากับบุคคลทั่วไป ตามสถานที่กาละเทศะและวาระต่าง ๆ อย่างไม่จำเพาะเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์-สังเคราะห์ในระนาบกว้างจากผู้คนต่าง ๆ ในบริบทและสถานที่ที่หลากหลาย ประการสำคัญ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้ อาจจะนำมาซึ่งกรณีของการได้รับทราบถึงบุคคลที่จะต้องสัมภาษณ์ในฐานะผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือ และเป็นทางการ ที่ยังไม่ได้ถูกกำหนดไว้ในช่วงระยะเวลาการออกแบบการวิจัย รวมทั้งเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการอีกวิธีการหนึ่งด้วย

2.3 การศึกษาจากเอกสารและสื่อทัศนสาร

การศึกษาข้อมูลส่วนนี้เป็นการศึกษาที่ไม่จำกัดพื้นที่สนาม ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่อยู่ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ และบริบทของการวิจัย อย่างไรก็ตาม พื้นที่หลักในการเก็บข้อมูล คือ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ห้องสมุดหรือสำนักวิทยบริการที่สำคัญใน

ประเทศไทย ทั้งส่วนกลาง และภูมิภาค ที่กรุงเทพฯ และจังหวัดน่าน ป้ายโฆษณา แผ่นพับ แผนที่ และข้อมูลจากฐานข้อมูลออนไลน์ ที่มีสาระหลักของข้อมูล กลุ่มนี้ ดังนี้

2.3.1 ข้อมูลด้านพื้นที่ ตำนาน เอกสารประวัติศาสตร์ กฎระเบียบ สถิติ นโยบาย

ฯลฯ

2.3.2 ข้อมูลสื่อโสตทัศนภาพ ประกอบด้วยข้อมูลเสียง ข้อมูลภาพนิ่ง ภาพวิดีโอ ข้อมูลส่วนนี้รวมไปถึงโปสเตอร์ ปฏิกิณ แผ่นพับ เมนูอาหาร ป้ายโฆษณา แผนที่ การขีดเขียน จดการเป็นสื่อภาพตามพื้นที่ต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย สำหรับวิธีการศึกษาและเก็บข้อมูลนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บเอกสารที่เป็นข้อมูลจริง ถ่ายสำเนา การบันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว การเขียนหรือสำเนาซีดีรอม ฯลฯ แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการติดต่อประสานงานอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผ่านภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเน้นการติดต่อทั้งด้วยตัวผู้วิจัยและผ่านบุคคลอื่นในการประสานงาน เพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการทำงานสนาม และเครื่องมือบันทึกข้อมูลโสตทัศนสาร ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์จะเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งแบบสัมภาษณ์เพื่อสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และการสัมภาษณ์บุคคลแบบเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ด้วยงานวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น แบบสัมภาษณ์จึงมีลักษณะของการกำหนดประเด็นสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย และยืดหยุ่นได้ตามบริบทและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งอาจเกิดประเด็นใหม่ๆ หรือการเลือกพิจารณาสัมภาษณ์ระดับลึกในบางประเด็น สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์บางกลุ่ม บางคน และบางสถานการณ์ที่ผู้วิจัยเห็นเหมาะสม นอกจากนี้ ผู้วิจัยอาจจะมีการออกแบบแบบสัมภาษณ์ขึ้น ขณะปฏิบัติงานสนามอย่างต่อเนื่องและหลากหลายแบบ แต่ไม่ว่าจะเป็นแบบสัมภาษณ์ชุดใด ในสถานการณ์ใด โครงสร้างส่วนหนึ่งของแบบสัมภาษณ์จะเป็นแบบปลายเปิดเสมอ เพื่อสะดวกในการปรับแต่งทิศทางและเพิ่มเติมประเด็นหลัก ประเด็นรอง และประเด็นปลีกย่อยได้ตามปรากฏการณ์งานสนามอย่างยืดหยุ่น

กรณีการใช้แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้เพื่อทำความเข้าใจประเด็นการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยไม่แจกหรือใช้แบบสัมภาษณ์ต่อหน้าผู้ถูกสัมภาษณ์ นอกจากนี้ ผู้ถูกสัมภาษณ์คนหนึ่ง ๆ อาจจะใช้แบบการสัมภาษณ์หลายแบบ และสัมภาษณ์หลายระยะ ในขณะที่บางแบบสัมภาษณ์อาจถูกใช้เพียง 1 ครั้งสำหรับผู้ถูกสัมภาษณ์หลาย ๆ คน หรืออาจจะใช้หลาย ๆ ครั้งสำหรับผู้ถูกสัมภาษณ์คนเดียวกัน ซึ่งแล้วแต่บริบทของสถานการณ์

2. แบบบันทึกการทำงานสนาม

แบบบันทึกการทำงานสนาม เป็นแบบบันทึกเพื่อการทำงานสนามส่วนตัวมีโครงสร้างหลัก คือ วัตถุประสงค์การวิจัย แผนการวิจัย (กิจกรรม / ช่วงเวลา) เพื่อกำหนดเป้าหมายใหญ่ ประเด็นย่อยในสมุดบันทึก ประกอบด้วย รายนามบุคคลที่เกี่ยวข้อง-สถานที่อยู่-ที่ทำงาน/หมายเลข โทรศัพท์ / Email address การติดต่อ นัดหมาย แนวทางการสังเกต แนวทางการสัมภาษณ์ บันทึกข้อมูลภาพถ่าย วางแผนการทำงาน กำหนดการ กำหนดจุดประสงค์การทำงานในแต่ละวันกลุ่มวัน-เวลา การทบทวนการทำงานในแต่ละวัน/สัปดาห์/เดือนและช่วงระยะของงาน หมายเหตุการณ์ทำงาน การบันทึกการติดต่อ นัดหมาย ค่าใช้จ่าย ฯลฯ

ผู้วิจัยจะใช้สมุดบันทึกการทำงานทุกวัน เพื่อทบทวน ประเมินผล พิจารณากิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในวัน/สัปดาห์/เดือนถัดไป ซึ่งจะได้ออกแบบอย่างต่อเนื่องต่อไป สมุดบันทึกการทำงานจะผูกใช้ควบคู่ไปกับการจดบันทึกละเอียดในกระดานบันทึกข้อมูลแต่ละด้าน พร้อมการระบุแหล่งอ้างอิง และจะเก็บไว้ในแฟ้มเอกสารข้อมูลวิจัยอย่างเป็นหมวดหมู่

3. เครื่องมือบันทึกข้อมูลโสตทัศนสาร

เครื่องมือสื่อโสตทัศนสาร คือ กล้องถ่ายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเครื่องบันทึกเสียง ใช้สำหรับการเก็บข้อมูลโสตทัศนสารทั่วไป ความเข้มข้นในการเก็บข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกโสตทัศนสารจะอยู่ในช่วงการเก็บข้อมูลปฏิบัติการภาคสนาม ทั้งนี้ เพราะผู้วิจัย เน้นการทำงานสนาม ณ “พื้นที่เมืองเก่าแก่” จึงต้องเก็บบันทึกพร้อมไปกับการวิเคราะห์ ข้อมูลในระดับเบื้องต้น ด้วยข้อมูลงานวิจัยเรื่องนี้มีนัยยะองค์รวมที่สะท้อนผ่านปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของพิธีกรรมในประเพณีที่มีรูปลักษณะการให้ความหมายสำคัญทางสัญลักษณ์ของคน่าน ผู้วิจัยจึงต้องเก็บข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็นภาพนิ่ง เสียง และภาพเคลื่อนไหวประกอบเสียง พร้อมไปกับการบันทึก“พื้นที่-เวลา-ผู้คน”ที่กำลังดำเนินไปไว้ในแบบบันทึกการทำงานสนามประกอบแผนที่ เพื่อที่จะได้นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ได้อย่างถ่องแท้ในช่วงของการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ปฏิบัติงานสนาม และพื้นที่เพื่อการศึกษาค้นคว้าเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.1 พื้นที่ปฏิบัติงานสนามศึกษาการรื้อฟื้น - การประดิษฐ์ประเพณี ศึกษาในเขตเมืองเก่าแก่ ทั้ง 2 ส่วนและปริบทของนครน่านในบริบท”พื้นที่อดีตนครน่าน”ที่ถูกเชื่อมโยงเข้าสู่กิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ภายในขอบเขตพื้นที่กายภาพ ผู้วิจัยยังจำแนกแยกย่อยเป็นเขตพื้นที่ที่สัมพันธ์กับช่วงเวลาในพิธีกรรม ดังนั้น พื้นที่กายภาพจึงรวมทั้ง เขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เขตน้ำ เขตตัวเมือง ผู้คนในสังคม วิถีชีวิต ความหนาแน่น การตั้งวางพื้นที่บ้าน วัด ชุมชน

ซึ่งถูกแบ่งสัดส่วนและตำแหน่งพื้นที่ต่างๆ อาทิ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ใจเมือง พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทำมาหากิน รวมทั้งผู้คน ซึ่งต่างถูกเชื่อมโยงเข้าสู่พิธีกรรมในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ได้แก่

แหล่งพื้นที่วัฒนธรรมประเภทวัด

1. วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง
2. วัดภูมินทร์
3. วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร
4. วัดมิ่งเมือง
5. วัดศรีพันต้น
6. วัดหัวข่วง
7. วัดหลวงพญาภู พระอารามหลวง
8. วัดพญาวัด
9. วัดกู่คำ
10. วัดพระเกิด
11. วัดเขาน้อย

แหล่งพื้นที่วัฒนธรรมประเภทพิพิธภัณฑ์ กลุ่มเจ้า บ้านเก่า อาคารอนุรักษ์

1. หอค้าหลวงนครน่าน (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน)
2. กลุ่มเจ้าเมฆวดี
3. พิพิธภัณฑ์โฮงเจ้าฟองคำ
4. กลุ่มเจ้าเทพมालา
5. หอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตีกรุงศรีเกษม

เทศกาล/งานประเพณี/กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. งานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง
 2. งานประเพณีแข่งเรือชา้างดำ
 3. งานกระซิบรักสืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน
- มรดกทางศิลปการแสดง / วัฒนธรรมท้องถิ่น

1. ฟ้อนล่องน่าน
2. วงสะล้อ ซอ ซึงและซอล่องน่าน/ฟ้อนแอ่น

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1. การปั่นฝ้ายทอผ้าลายน้ำไหล
2. การทำตุ้งก้าคิง
3. การวาดภาพตามรอยจิตรกรรมฝาผนัง
4. การจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรีรับขวัญ-ลานวัฒนธรรม
5. การเสริมสิริมงคล ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง

1.2 พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย พื้นที่ในที่นี้ คือ พื้นที่ที่อยู่นอกเหนือจากพื้นที่เมือง นานและปริมณฑลทางพิธีกรรมตาม ข้อ 1.1 เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ การค้นคว้า รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ส่วนนี้จึงมีปริมณฑลปฏิบัติการที่ กว้างขวาง ได้แก่ เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าสุโขทัย (สุโขทัย-กำแพงเพชร-ศรีสัชนาลัย) รวมถึงที่ตั้งของ หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงาน ททท.สำนักงานแพร่ (พื้นที่รับผิดชอบอุดรดิตถ์ – แพร่ – น่าน) องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.): สำนักงานพื้นที่พิเศษ เมืองเก่าน่าน

สำหรับพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยภายนอกจังหวัดน่าน ในกรณีการศึกษาข้อมูล เอกสาร งานวิจัย งานเชิงทฤษฎี ข้อมูลเกี่ยวกับล้านนา พื้นที่ส่วนนี้ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร (หอสมุดแห่งชาติ สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) ในส่วนภูมิภาค คือ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

2. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา

การวิจัยเรื่องนี้ใช้เวลา 1 ปี คือ ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ.2555 ถึง เดือน มีนาคมพ.ศ. 2556 จำแนกช่วงเวลาการศึกษาเป็น 2 หมวดใหญ่ คือ การศึกษาเชิงองค์รวมตามวัตถุประสงค์การ วิจัยข้อ 1 และ 2 จะศึกษาโดยภาพรวมทั้งปี แต่สำหรับการวิเคราะห์กระบวนการต่อรองเชิงอัต ลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ระหว่างชาวมืองน่านกับคนอื่น ตามวัตถุประสงค์ การวิจัยข้อที่ 3 จะใช้กรณี วันจัดงานกระชับรักที่น่าน (18-20 มกราคม 2556) งานหกเป็งนมัสการ พระธาตุแช่แห้ง งานประเพณีแข่งเรือเมืองน่าน และเปรียบเทียบกับพัฒนาการของงานในปี 2555 และ ปี 2557 และวันอื่นที่นอกเหนือแต่เกี่ยวข้องกับช่วงเวลาดังกล่าว

หน่วยในการวิเคราะห์

วิเคราะห์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในการศึกษาปฏิบัติการภาคสนามใน งาน กระชับรักที่น่าน และปรากฏการณ์ทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่พิเศษเมืองเก่าน่าน รายละเอียดช่วงเวลาใน ข้อ 2.

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรง จึงใช้ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) คือ การตรวจสอบสาม เส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดย ตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการกระทำกับข้อมูลที่ได้จากเอกสาร
2. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ในการวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึก

การนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัย ในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยเรียบเรียงและนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

บทที่ 4

นำเสนอผลการวิจัย

ในบทนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย เรื่อง นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิตและการท่องเที่ยวเชิง
อัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ในบทที่ 1 ซึ่ง
ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยจะใช้อธิบายแบบพรรณนาวิเคราะห์ ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. พัฒนาการทางสังคมที่ส่งผลต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของนครน่าน
 - 1.1 ยุคก่อนประวัติศาสตร์
 - 1.2 ยุคประวัติศาสตร์
 - 1.2.1 ยุคนครรัฐอิสระที่ปกครองโดยราชวงศ์สุโขทัย
 - 1.2.2 ยุคที่เป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา
 - 1.2.3 ยุคที่เป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรหงสาวดี
 - 1.2.4 ยุคที่เป็นเมืองขึ้นของกรุงรัตนโกสินทร์
2. พื้นที่วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
 - 2.1 พื้นที่วัฒนธรรมประเภทวัด
 - 2.1.1 วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง
 - 2.1.2 วัดภูมินทร์
 - 2.1.3 วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร
 - 2.1.4 วัดมิ่งเมือง
 - 2.1.5 วัดศรีพันต้น
 - 2.1.6 วัดหัวขวง
 - 2.1.7 วัดหลวงพญาภู พระอารามหลวง
 - 2.1.8 วัดพญาวัด
 - 2.1.9 วัดภูค่า
 - 2.1.10 วัดพระเกิด
 - 2.1.11 วัดพระธาตุเขาน้อย
 - 2.1.12 วัดสภารศ
 - 2.2 พื้นที่วัฒนธรรมประเภทพิพิธภัณฑ์ คุ่มเจ้า บ้านเก่า อาคารอนุรักษ์
 - 2.2.1 หอคำหลวงนครน่าน (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน)
 - 2.2.2 คุ่มเจ้าเทพมาลา
 - 2.2.3 คุ่มเจ้าเมฆวดี
 - 2.2.4 พิพิธภัณฑ์โฮงเจ้าฟองคำ
 - 2.2.5 หอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตึกรังษีเกษม

- 2.3 เทศกาล / งานประเพณี / กิจกรรมอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
 - 2.3.1 งานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง
 - 2.3.2 งานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน
 - 2.3.3 งานกระซิบรักสืบสานตำนานรักปูมาน - ย่ามาน
- 2.4 มรดกทางศิลปการแสดง / อัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 2.4.1 ฟ้อนล่องน่าน
 - 2.4.2 วงสะล้อ ซอ ซึงและซอล่องน่าน/ฟ้อนแอ่น
- 2.5 กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
 - 2.5.1 กิจกรรมการปั่นฝ้ายทอผ้าลายน้ำไหลที่โฮงเจ้าฟองคำ
 - 2.5.2 กิจกรรมการทำตุ๊กตาค้างที่วัดพระเกิด
 - 2.5.3 กิจกรรมการถ่ายภาพ/วาดภาพ/ทำบุญตามรอยจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์
 - 2.5.4 กิจกรรมการจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรีรับขวัญ-ลานวัฒนธรรม
 - 2.5.5 กิจกรรมการเสริมสิริมงคล ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง

1. พัฒนาการทางสังคมที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของนครน่าน

1.1 พัฒนาการทางสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษา พบว่า พัฒนาการทางสังคมของนครน่านในยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีปัจจัยทางธรรมชาติที่เป็นตัวกำหนดเหตุผลในการดำรงชีวิตและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งสภาพทางภูมิศาสตร์ในอดีตนั้น ประกอบด้วยพื้นที่ป่าเขาสลับกับหุบเขาแคบๆ มีน้ำธรรมชาติที่ใช้ในการดำรงชีวิตมาจากลำห้วยและแม่น้ำสาขาหลายสายไหลผ่าน รวมทั้งมีพื้นที่ราบขนานตามริมฝั่งแม่น้ำน่านเหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องอาศัยน้ำธรรมชาติในการดำรงชีวิต บริเวณที่เป็นที่ตั้งชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ พบหลักฐานเป็นชิ้นส่วนเครื่องมือ และเครื่องใช้มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ตามแหล่งโบราณคดีเชิงเขาและที่ราบตามแม่น้ำสาขาสายสำคัญต่างๆ ที่เป็นสาขาของแม่น้ำน่านในปัจจุบันซึ่งมีความยาวนับ 300 กิโลเมตร นับเป็นแหล่งนี้ ธรรมชาติสายสำคัญที่เกิดจากการไหลมารวมกันของลำน้ำสาขาหลายสาย ซึ่งไหลหล่อเลี้ยงชุมชนเล็กชุมชนน้อยตามที่ราบระหว่างหุบเขา เมื่อสังคมพัฒนาเข้าสู่ยุคที่ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และเป็นชุมชนเกษตรกรรม รู้จักการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง จึงเกิดผู้นำชุมชนคอยช่วยเหลือยามมีภัยหรือเดือดร้อนในการดำรงชีพ จนมีพัฒนาการกลายเป็นสังคมมนุษย์ยุคประวัติศาสตร์ที่มี “ชนชั้นปกครอง” ส่งต่ออำนาจการปกครอง จนกลายเป็นสังคมที่มีการประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม พัฒนาขึ้นเป็นชุมชน “นครรัฐ” หรือ “แคว้น” ขนาดเล็กตามหุบเขาที่มีความเจริญทางสังคม มีการติดต่อกันกับนครรัฐหรือแคว้นใกล้เคียง ทั้งในรูปแบบของการติดต่อแบบพันธมิตร และการติดต่อแบบสงคราม เพื่อขยายอาณาเขต เพื่อแย่งชิงทรัพยากร หรือเพื่อเสริมอำนาจทางกองทัพ จนผนวกพื้นที่รวมเป็น “อาณาจักร”

จากข้อมูลเชิงนิเวศวิทยาธรรมชาติ พบว่า นครน่านมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติทั้งทรัพยากรน้ำและพื้นที่รองรับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนต่าง ๆ มีสายน้ำสายเล็กสายน้อยที่มีต้นน้ำจากเทือกเขาต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วพื้นที่จังหวัดน่านในปัจจุบัน สายน้ำต่าง ๆ ได้ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำน่าน นครน่านในอดีตจึงเป็นที่ตั้งชุมชนขนาดเล็กที่มนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งที่พักอาศัยตามฝั้่งน้ำหรือเชิงเขา ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบเร่ร่อนเพื่อหาอาหารและน้ำ ในช่วงฤดูแล้งอาจขาดแคลนน้ำและอาหารธรรมชาติอาจจะตั้งถิ่นฐานริมน้ำเพื่อยังชีพ พอฤดูน้ำหลากอาจจะตั้งถิ่นฐานตามเชิงเขาเพื่อหนีน้ำท่วมก็มีความเป็นไปได้ มีการใช้หินมาดัดแปลงเป็นเครื่องมือที่อาจจะใช้ในการล่าสัตว์หรือป้องกันศัตรู ซึ่งบางแหล่งโบราณคดีหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากหินที่พบนั้น ยังไม่เพียงพอต่อการคำนวณอายุหรือช่วงเวลาที่เกิดผล มีปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่เป็นตัวกำหนดสภาพพื้นที่ซึ่งส่งผลให้การเอาชีวิตรอดของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนนครน่าน มีการปรับวิถีชีวิตและการดำรงเผ่าพันธุ์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ โดยมีแหล่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนด การตั้งถิ่นฐาน หากมีความอุดมสมบูรณ์ของน้ำที่เพียงพอก็จะส่งผลให้มีความถาวรในการตั้งถิ่นฐานตรงนั้น ก่อเกิดเป็นชุมชนขนาดเล็ก และขยายใหญ่ขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น เกิดการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่อช่วยให้เกิดความสะดวกสบายในชีวิต มีการผลิตอาวุธ ซึ่งใช้ทั้งล่าสัตว์และป้องกันภัยจากศัตรู โดยใช้วัสดุที่หาได้ง่าย เช่น กิ่งไม้ กระดูกสัตว์ ต่อมาจึงพัฒนาเป็นเครื่องมือหิน ซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่า การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์นี้ ถือเป็นหลักฐานการประดิษฐ์ในยุคแรก ๆ ที่ยังมีหลงเหลือ จนถึงยุคปัจจุบัน สมัยก่อนเน้นผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยมากกว่าเพื่อความสวยงาม จากหลักฐานที่พบเป็นเพียงข้อสรุปส่วนหนึ่ง ซึ่งยังต้องมีการศึกษาและสำรวจต่อไป

สรุป พัฒนาการทางสังคมของนครน่านยุคก่อนประวัติศาสตร์ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ เนื่องจากมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในนครน่านนิยมที่ตั้งถิ่นฐานตามที่ราบริมฝั้่งน้ำหรือเชิงเขา ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนดังกล่าวมีใช้งานการสืบต่อมาจนปัจจุบันได้มีการรวมชุมชนเล็กชุมชนน้อยตั้งถิ่นฐานริมฝั้่งน้ำน่าน กลายเป็นที่ตั้งเมืองในปัจจุบันซึ่งมีความผูกพันกับสายน้ำน่านแม่น้ำหลักที่ไหลหล่อเลี้ยงชุมชนและเป็นต้นกำเนิดของวิถีวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางสังคมมาจปัจจุบัน เมืองเก่าน่านปัจจุบันก็ตั้งอยู่ริมฝั้่งแม่น้ำน่าน และถูกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองเก่าน่าน

1.2 พัฒนาการทางสังคมนครน่านยุคประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

นครน่านมีพลวัตทางสังคมที่พัฒนามาจากชุมชนมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายตามที่ราบริมฝั้่งน้ำน่าน ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งของมนุษย์ที่มีพัฒนาการผ่านกาลเวลาหลายยุคหลายสมัย จนก้าวสู่ความเจริญสูงสุด นครน่านได้พัฒนาตนเองเข้าสู่การเป็นชุมชนมนุษย์ยุคประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นสังคม

อารยะที่มีการประดิษฐ์วัฒนธรรมเพื่อตอบสนองการดำรงชีวิต และมีพัฒนาการทางสังคมเข้าสู่ความเป็นนครรัฐ สรุปพัฒนาการทางสังคมยุคประวัติศาสตร์ที่มีผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้ดังนี้

1.2.1 ยุคนครรัฐอิสระ (ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 - พ.ศ.1992)

พัฒนาการทางสังคมของนครน่าน ณ ที่ตั้งเมืองแห่งที่ 1 เมืองวรรณคร

นครน่าน ซึ่งมีฐานะเป็นนครรัฐขนาดเล็กในบริเวณลุ่มน้ำทางตอนบนของภาคเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตการปกครองไม่มากเมื่อเทียบกับนครรัฐอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง เช่น อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรหงสาวดี อาณาจักรเชียงใหม่ อาณาจักรล้านนา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของนครน่านเป็นที่ราบชนานกับแม่น้ำน่านและถูกปิดล้อมด้วยเทือกเขาสูงแลป่าทึบที่เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาฝิ่นน้ำตะวันออกกับเทือกเขาหลวงพระบาง ทำให้นครน่านมีผู้คนอาศัยอยู่น้อย การติดต่อกับนครรัฐอื่นมีความลำบาก เช่น นครเชียงใหม่ นครลำปาง นครลำพูน แคว้นสิบสองปันนา นครเชียงตุง นครหลวงพระบาง นครน่านจึงกลายเป็นนครรัฐที่โดดเดี่ยวห่างไกลจากนครรัฐอื่น มีที่ใกล้ชิดกันมากที่สุด คือ นครแพร่ นครหลวงพระบางและกรุงสุโขทัย นครน่านจึงยังไม่สามารถรวมแคว้นหรือรัฐขนาดเล็กอื่นๆ มาสร้างฐานอำนาจการเมืองของตนที่พัฒนาขึ้นเป็นระดับอาณาจักรเหมือนอาณาจักรล้านนาได้ ต่อมาเมื่ออาณาจักรล้านนาเจริญถึงจุดสูงสุดแล้วในช่วงปลายพุทธศตวรรษ ที่ 20 จึงได้แผ่อำนาจทางการเมืองมาครอบครองดินแดน นครแพร่และนครน่านเพื่อขยายอาณาเขตการเมืองของตน

การก่อเกิดนครน่าน ยุคกำเนิดเมืองวรรณคร หรือ เมืองบัว แห่งนี้ ปรากฏในตำนานพื้นเมืองซึ่งอธิบายเกี่ยวกับกำเนิดเมืองวรรณคร กล่าวถึง “พญากุคา” ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์กาวหรือราชวงศ์กุคา ทรงครองเมืองย่าง ซึ่งมีที่ตั้งตรงกับภูมิวัฒนธรรมที่ราบลุ่มริมแม่น้ำย่างใกล้เทือกเขาตอยกุกา ซึ่งมีแม่น้ำย่างเป็นสาขาของแม่น้ำน่าน ปรากฏหลักฐาน ร่องรอยคูน้ำ คันดิน และกำแพงเมืองชุมชนโบราณในเขตบ้านเสี้ยวหมู 7 อำเภอท่าวังผา สอดคล้องกับตำนานการตั้งชื่อเมืองตามชื่อสถานที่ตั้งที่อยู่ใกล้แม่น้ำ เช่น เมืองน่านอยู่ในที่ราบน้ำน่านเป็นต้น เมืองย่างก็อยู่ริมแม่น้ำย่าง ดังนั้น เมืองวรรณคร หรือ เมืองบัว ในยุคนี้น่าจะสันนิษฐานได้ว่าแตกสาขามาจากเมืองย่าง ที่ตั้งปัจจุบันสันนิษฐานว่าบริเวณที่ตั้ง คือ พื้นที่ ตำบลยม อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

พบเหตุผลทางประวัติศาสตร์เชิงตำนานเหนือธรรมชาติเกี่ยวกับการสร้างเมืองน่านว่า เกิดเมืองน่านขึ้นมาได้ด้วยบริบทของตัวเองจากพญากุคาเลี้ยงดูบุตรบุญธรรม 2 คน ที่เกิดจากไข่ที่มีคนเก็บได้ เมื่อเติบโตใหญ่ต่อมาได้ส่งไปสร้างเมือง วรรณคร หรือ เมืองบัว ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 พบหลักฐานเมืองโบราณในเขต ตำบลบัวและตำบลวรรณคร ในปัจจุบัน ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมืองซ้อนทับกันหลายครั้ง บ่งบอกถึงความต่อเนื่องในการตั้งถิ่นฐาน แม้ต่อมาจะมีการย้ายศูนย์กลางการปกครองมาที่เวียงภูเพียงในสมัยพญากรานเมืองก็ตาม แต่เมืองบัว ยังคงมีฐานะเป็นชุมชนหรือเมืองขนาดเล็กเช่นเดิม มีการพบหลักฐานทางโบราณคดี พบชุมชนโบราณในเขตอำเภอบัว คือ ตำบลบัว

และตำบลวรนคร ได้แก่ ชุมชนบ้านปัว ชุมชนบ้านสวนดอก ชุมชนบ้านศาลา และชุมชนบ้านดอยทุ่ง
กวาง (กรมศิลปากร. 2530)

ยุคนี้เกิดการรับศิลปะ สถาปัตยกรรม ประเพณีการสร้างวัด สร้างพระธาตุแบบสุโขทัยมา
เนื่องจากติดต่อกันแบบมิตร ได้แก่ การสร้างพระธาตุแช่แห้ง ที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมและงานพุทธ
ศิลป์แบบสุโขทัยผสมกับฝีมือช่างพื้นเมืองสุกุลน่าน หรือเจดีย์วัดสวนตาล (องค์เดิม) ที่เป็นทรงพุ่ม
ข้าวบิณฑ์

พัฒนาการทางสังคมของนครน่าน ณ ที่ตั้งแห่งที่ 2 เวียงภูเพียงแช่แห้ง

พบว่านครน่าน ณ ที่ตั้งแห่งที่ 2 คือ เวียงภูเพียงแช่แห้ง ดำรงความเป็นเมืองอยู่ได้
ประมาณ 5 ปี จนถึง พ.ศ.1906 พญาภรณ์เมือง ถูกลอบปลงพระชนม์ ต่อมาพญาผากอง ผู้เป็นบุตร
พญาภรณ์เมืองได้ครองนครน่านต่อและดำรงความเป็นเมืองต่อได้เพียง 10 ปี จึงมีการย้ายเมืองไป
ที่ตั้งแห่งใหม่ แต่นครน่าน ณ เวียงภูเพียงแช่แห้งนี้ ถือว่ายังมีความเป็นนครรัฐอิสระ เพราะไม่ถูก
อำนาจการเมืองของรัฐหรือแคว้นอื่นเข้ามาปกครองหรือมีอำนาจเหนือกว่า เจ้าผู้ครองนครน่านใน
ยุคนี้ มีอิสระในการปกครอง บริหารบ้านเมืองด้วยตนเอง ปรากฏพระนามเจ้าผู้ครองนคร 2 องค์ ซึ่ง
สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ภูคา และมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองตนเอง ซึ่งถือว่ามีความเป็น
กษัตริย์ของเมืองหรือรัฐขนาดเล็ก

ยุคนี้เกิดการประดิษฐ์วัฒนธรรม คือ ประเพณีการนมัสการพระธาตุแช่แห้ง ประเพณีการ
แห่ครัวทาน ประเพณีการทำบุญเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาที่วัดพระธาตุแช่แห้ง เกิดการประดิษฐ์
ดนตรีพื้นเมืองและซอล่องน่าน ฟ้อนล่องน่าน

พัฒนาการทางสังคมของนครน่าน ณ ที่ตั้งแห่งที่ 3 เวียงใต้

ในสมัยเจ้าพญาผากอง เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ.1906- พ.ศ.1911 ครองนคร
น่าน ณ ที่ตั้งเวียงภูเพียงแช่แห้งได้ 6 ปี ท่านจึงย้ายเมืองจากนครน่าน ณ ที่ตั้งแห่งที่ 2 คือ เวียงภู
เพียงแช่แห้งมา ณ ที่ตั้งนครน่านแห่งที่ 3 คือ เวียงใต้ ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองน่านปัจจุบัน นับเป็น
การย้ายเมืองครั้งที่ 2 รวมเวลานครน่าน ณ ที่ตั้งเวียงภูเพียงแช่แห้ง เป็นศูนย์กลางนครรัฐ 10 ปี
การย้ายเมือง ครั้งที่ 2 ผู้วิจัยวิเคราะห์เชื่อมโยงกับหลักมูลเหตุตามบริบทเหตุผลทางธรรมชาติใน
ของการอพยพย้ายเมือง ว่าน่าจะเกิดจากปัจจัยเรื่องความจำเป็นของน้ำและการคมนาคม อาจมีกา
เพิ่มของประชากรที่ราบตอนบนมากของเวียงภูเพียงแช่แห้ง ประกอบกับมีภูมิประเทศเป็นที่เนินสูง
ในฤดูแล้งอาจมีน้ำกินน้ำใช้ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องหาที่ตั้งเมืองใหม่ที่มีน้ำเพียงพอทุกฤดู หรืออา
ปัจจัยเรื่องการเมืองภายในนครน่านเอง ที่มีความต้องการขยายอาณาเขตการปกครองออกไปจนไป
ติดนครแพร่และแคว้นพะเยา จึงจำเป็นต้องย้ายตัวเมืองไปหาที่ตั้งใกล้แม่น้ำน่าน เพื่อให้เกิดสะดวกใ
การเดินทางทางน้ำ และการย้ายเมืองติดแม่น้ำจะทำให้เกิดความสะดวกต่อการติดต่อกับหัวเมือ
บริวารในปกครองหรือหัวเมืองพันธมิตรอย่างกรุงสุโขทัย หรือล้านช้าง(นครหลวงพระบาง)ในยาม

จุกเงิน ซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะมิตรอยู่แล้ว เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม ทหารของนครน่านเอง เนื่องจากมีเหตุการณ์ที่กระทบต่อความมั่นคงทางการเมือง คือ พญากษัตริย์เมือง ผู้สร้างนครน่าน ณ เวียงภูเพียงแซ่แห่ง ถูกลอบปลงพระชนม์โดยขุนนางจากกรุงศรีอยุธยา นครน่าน ณ ที่ตั้งแห่งที่ 3 คือ เวียงใต้ ยังมีความเป็นนครรัฐอิสระ ปรากฏพระนามเจ้าผู้ครองนครที่มีอำนาจในการปกครองนครรัฐของตนเอง 14 องค์ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์สุโขทัย

ยุคนี้ เกิดการสร้างวัดพระธาตุช้างค้ำเป็นวัดหลวงประจำเมือง เกิดการรับศิลปะการสร้างเจดีย์ทรงสุโขทัย ได้แก่ พระธาตุช้างค้ำ ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงช้างล้อมยอดปราสาท

1.2.2 ยุคเมืองขึ้นของล้านนา (พ.ศ.1993 - พ.ศ.2101)

การพยายามรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของนครรัฐขนาดเล็กหรือแคว้นขนาดเล็กในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นกลไกการรักษาอำนาจการเมืองของตนให้ดำรงอยู่ เพราะหลายเมืองไม่สามารถรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของตนไว้ได้ เนื่องจากถูกนครรัฐหรืออาณาจักรที่ใหญ่กว่าในพื้นที่ใกล้เคียงขยายอำนาจมารุกรานไว้เป็นเมืองบริวาร เพื่อเพิ่มอำนาจเสริมกำลังพลและสะสมเสบียง หรือเพื่อขยายอาณาเขตของอาณาจักรตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่อาณาจักรสุโขทัย อ่อนกำลังลงและพ่ายแพ้ต่ออาณาจักรอยุธยา จนล่มสลายภายหลังการเสด็จสวรรคตของ สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 4 ใน พ.ศ.1981 และอาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกพื้นที่รวมอาณาเขตเดียวกับอาณาจักรอยุธยา ในขณะที่นครน่านมีภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากกรุงสุโขทัยพอสมควร แม้จะเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกันก็ยังดำรงเอกราชเป็นนครรัฐอิสระอยู่ได้ ตรงกับสมัยเจ้าอินต๊ะแก่นท้าว เจ้าผู้ครองนครน่านที่ครองนครระหว่าง พ.ศ.1978 - พ.ศ.1993 แต่ในที่สุดนครน่านก็มีอำนาจต้านทานอำนาจการเมืองจากนครรัฐที่เข้มแข็งกว่าได้ จึงถูกรวบเข้าเป็นหัวเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนาใน พ.ศ.1993 หลังจากพระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่ ได้ยกทัพมายึดนครน่านแล้วผนวกนครน่านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา กษัตริย์จากนครเชียงใหม่ได้ส่ง “เจ้า” ผลัดกันมาครองนครน่านหลายพระองค์ ทำให้เกิดการรับอิทธิพลทางศิลปะ วัฒนธรรมแบบล้านนาเข้ามาในนครน่านตลอดระยะเวลาที่เป็นเมืองขึ้นรวมร้อยกว่าปี

ยุคนี้เกิดการรับวัฒนธรรมและศิลปะแบบล้านนาเข้ามา ได้แก่ การสร้างพระพุทธรูปศิลปะล้านนา การสร้างพระเจดีย์หรือบุรณะพระเจดีย์ให้มีรูปทรงสถาปัตยกรรมแบบล้านนา

1.2.3 ยุคเมืองขึ้นของหงสาวดี (พ.ศ.2103 - พ.ศ.2328)

ด้วยความที่นครน่านเป็นหนึ่งในหัวเมืองบริวารของนครเชียงใหม่ หรือเรียกรวมกันว่าอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีภูมิศาสตร์ของล้านนาตั้งอยู่ระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำสาละวินจนถึงที่ราบสูงแม่น้ำโขง และเป็นพื้นที่นครรัฐอยู่ตรงกลางระหว่างอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรพม่า ทำให้ทั้งสองอาณาจักรต่างต้องการขยายอำนาจเข้าครอบครองอาณาจักรล้านนา ด้วยอาณาจักรอยุธยาต้องการใช้หัวเมืองในอาณาจักรล้านนาเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับรับศึกจากหงสาวดี ขณะเดียวกันอาณาจักร

หงสาวดีก็ต้องการใช้หัวเมืองต่างๆในอาณาจักรล้านนาไว้เป็นแหล่งเสบียงอาหารสำหรับการทำศึกกับอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรหรือแว่นแคว้นในบริเวณใกล้เคียง

เมื่อล้านนาตกเป็นประเทศราชของหงสาวดี ใน พ.ศ.2101 สมัยพระเจ้าบุเรงนอง หงสาวดีต้องการใช้นครเชียงใหม่ เป็นแหล่งเสบียงอาหาร สัตว์พาหนะและไพร่พลสำหรับการขยายอาณาเขตเข้ามายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยใช้นครเชียงใหม่เป็นฐาน ภายหลังอยุธยาตกเป็นประเทศราชของหงสาวดีใน พ.ศ.2112 พระเจ้ากรุงหงสาวดี เข้ายึดครองนครเชียงใหม่ และนครน่านในฐานะหัวเมืองบริวารของนครเชียงใหม่ก็ตกอยู่ใต้การปกครองของพระเจ้ากรุงหงสาวดีในเวลาเดียวกัน

ยุคนี้มีอิทธิพลของศิลปะแบบพม่าเข้ามา ได้แก่ การแต่งกายที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง (ปู้มาน – ย่ามาน)

1.2.4 นครน่าน: ยุคเมืองขึ้นของกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2329 - พ.ศ.2474)

(สืบต่อสันตติวงศ์ราชวงศ์หลวงดินมหวางศ์ในยุคที่ถูกพม่าปกครอง)

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ หัวเมืองฝ่ายเหนือที่เคยถูกพระเจ้ากรุงหงสาวดีปกครองในฐานะหัวเมืองประเทศราช กลับมาตกเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์อีกครั้ง เมื่ออำนาจทางทหารและกำลังพลของกรุงหงสาวดีอ่อนกำลังลง แต่กรุงรัตนโกสินทร์ก็ได้ให้หัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือรวมทั้งนครน่านด้วย มีอำนาจในการมีอิสระในการปกครองตนเองอย่างเต็มที่ทุกด้าน โดยที่ราชสำนักกรุงรัตนโกสินทร์ไม่เคยส่งขุนนางข้าหลวงเข้ามากำกับกับการปกครองของเจ้านายหัวเมืองฝ่ายเหนือ เพียงแต่ยังดำเนินความเป็นนครรัฐอิสระในฐานะประเทศราช โดยการแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์แห่งความจงรักภักดีด้วยการส่งเครื่องราชบรรณาการทุก 3 ปี และส่งส่วยอันได้แก่ของมีค่า เช่น ไม้สัก งามช้าง น้ำรัก ฯลฯ มาถวายทุกปี รวมทั้งเสด็จลงมาเข้าร่วมหรือนำของถวายเนื่องในโอกาสสำคัญๆเช่น งานพระบรมศพพระมหากษัตริย์สยาม หรือการเปลี่ยนแผ่นดินรัชกาลใหม่ เป็นต้น รวมถึงการนำกำลังพลไปช่วยร่วมสมทบยามเมื่อมีศึกสงคราม ตามที่ราชธานีร้องขอ

นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานนครน่านและเมืองบริวารอยู่ในฐานะหัวเมืองขึ้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ดังที่ปรากฏในจารึกทำเนียบหัวเมืองและผู้ครองเมืองทิศเหนือ ซึ่งค้นพบที่ภายในวัดเชตุพนพิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร จารึกโดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แต่ไม่ปรากฏศักราชที่จารึก มีเนื้อความ 1 ด้าน 3 บรรทัด ระบุนามหัวเมืองขึ้นของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ เมืองเชียงของ เมืองโปง เมืองเงิน เมืองสรว เมืองบัว เมืองหิน เมืองงัว เมืองน่าน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2559. ออนไลน์) ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงครองสิริราชสมบัติระหว่าง พ.ศ.2367- พ.ศ.2394 รวม 27 ปี ดังนั้นจารึกนี้นักจะจารึกในช่วงเวลานี้ จึงพออนุมานได้ว่าในช่วง พ.ศ.2367 - พ.ศ.2394 เมืองน่านและเมืองบริวารนั้นยังคงขึ้นตรงต่อกรุงรัตนโกสินทร์ในฐานะหัวเมืองประเทศราชดังที่ปรากฏในพงษาวดาร

ยุคนี้มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาตามแบบสยาม ได้แก่ สถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างแบบโคโลเนียล การสร้างตึกแบบตะวันตก ซึ่งปรากฏเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม

ได้แก่ อาคารหอคำเจ้าผู้ครองนคร (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน) อาคารโรงเรียนรังษีเกษม
อาคารคุ้มเจ้านายทนายท้าวเจ้าผู้ครองนคร กุฏิพระวัดภูค้ำ

สรุป พัฒนาการทางสังคมของพื้นที่นครน่าน ตั้งแต่เริ่มสร้างเมืองในช่วงปลายพุทธ
ศตวรรษที่ 18 จนถึง พ.ศ.2474 ในส่วนของชนชั้นปกครองนั้น ใช้เกณฑ์อำนาจทางการเมือง แบ่งได้
เป็น 5 ช่วงยุคสมัย ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคนครรัฐอิสระ

ยุคที่ 2 ยุคเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา

ยุคที่ 3 ยุคเมืองขึ้นของอาณาจักรหงสาวดี

ยุคที่ 4 ประเทศราชของอาณาจักรสยาม

แต่ละยุคสมัยมีการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนา จนส่งผลให้เกิดการสร้างสรรค ศิลปะ งานประณีตศิลป์ งานวิจิตรศิลป์ งาน
สถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างวัดวาอารามต่างๆ รวมทั้งวัดได้ทำหน้าที่ประดิษฐ์ ขนบธรรมเนียม
ประเพณีต่างๆ จนกลายเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

2. พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรม

ด้วยความที่จังหวัดน่านมีการก่อเกิดของเมืองมาจากนครน่านอดีตนครรัฐที่มีพัฒนาการ
ทางประวัติศาสตร์มานานมากกว่า 700 ปี เคียงคู่กับอาณาจักรสุโขทัย ด้วยเหตุนี้นครน่านในอดีต จึง
ได้สั่งสมมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมตกทอดมาถึงอนุชนรุ่นหลัง ทำให้จังหวัดน่านในวันนี้มีมรดก
ทางวัฒนธรรมอันโดดเด่น มีแบบฉบับความเป็นตัวตนของตนเอง ในช่วงที่นครรัฐน่านมีการ
เปลี่ยนแปลงในบริบทของการเมืองเรื่องพื้นที่ มีความสัมพันธ์กับแว่นแคว้นใกล้เคียง ซึ่งมี
ความสัมพันธ์หลายแบบ ทั้งในแบบกัลยาณมิตรและแบบสงครามส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยน
วัฒนธรรมระหว่างนครรัฐที่มาพร้อมกับความสัมพันธ์แบบต่างๆ พื้นที่ของนครน่าน ทำหน้าที่เป็น
พื้นที่แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

2.1 พื้นที่วัฒนธรรมประเภทวัด

2.1.1 วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง

ที่ตั้ง บ้านหนองเต่า หมู่ 3 ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ

วัดพระธาตุแช่แห้ง ปัจจุบันตั้งอยู่บนเนินดินดอยภูเพียงแช่แห้ง เป็นพื้นที่ชุมชนเก่าในยุคที่
มีการย้ายเมืองมาจากที่ตั้งแห่งแรกในยุคสร้างเมือง คือ วรนคร ซึ่งก่อตั้งขึ้นในช่วงปลายพุทธ

ศตวรรษที่ 18 และได้มีการย้ายเมืองมาตั้งบริเวณรอบพระธาตุแช่แห้ง เมื่อ พ.ศ.1902 ตรงกับสมัย
พญาภรณ์เมือง เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน

ภาพประกอบ 2 สภาพแวดล้อมทางกายภาพวัดพระธาตุแช่แห้ง
ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 8 สิงหาคม 2559.

ภาพประกอบ 3 สภาพแวดล้อมทางกายภาพด้านหน้าวัดพระธาตุแช่แห้ง
ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 8 สิงหาคม 2559.

ปัจจุบันเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่อยู่ในเขตเมืองเก่านาน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ.2548 และ พ.ศ.2555 ชุมชนรอบพระธาตุแช่แห้ง คือ ชุมชนบ้านหนองเต่า ต.ม่วงตึ๊ด อ.ภูเพียง จ.น่าน อยู่ห่างจาก ต.อ.เมืองน่าน 3 กิโลเมตร เป็นเนินดินนอกตัวเมืองโดยมีแม่น้ำน่านกั้นทำให้น้ำท่วมไม่ถึง ปัจจุบันพื้นที่ในวัดบางส่วนได้มีการแบ่งเขตสร้างวิทยาลัยสงครน่าน ในสังกัดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้านหน้าวัดเป็นสามแยกถนนไปต่างอำเภอมีการแบ่งพื้นที่จอดรถและพื้นที่บริการสาธารณูปโภคสำหรับนักท่องเที่ยว(ร้านของที่ระลึกและห้องน้ำ)อยู่ภายนอกวัด วัดนี้เป็นพื้นที่วัฒนธรรมตามคติความเชื่อล้านนาโบราณคือ เป็นพื้นที่ประกอบพิธีมงคล ไม่มีเมรุสำหรับประกอบพิธีฌาปนกิจศพภายในวัด มีศาลาจำหน่วยวัดมุงกลของวัดและสิ่งก่อสร้างองค์ประกอบเหมือนวัดทั่วไป รอบองค์พระธาตุมีศาลารายกันเขตศักดิ์สิทธิ์คือที่ประดิษฐานองค์พระธาตุออกจากเขตสังฆาวาส

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความเป็นมาของพื้นที่ ปฐมบทของการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแผ่นดินนครน่าน ยุคนครรัฐอิสระ คือ การสร้างพระธาตุแช่แห้ง หรือพระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแช่แห้งแห่งนครน่าน ซึ่งเกิดจากมูลเหตุความสัมพันธ์ระหว่าง 2 รัฐกัลยาณมิตร คือ นครน่านกับกรุงสุโขทัย ที่พญากษัตริย์เมืองเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 6 ได้รับเชิญจากพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัยให้ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย หรือวัดอัมพวนาราม ขากลับได้รับพระราชทานพระธาตุ จำนวน 7 องค์ พระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ ให้นำกลับมาบูชา จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมการแสดงออกระหว่างกัลยาณมิตรในสมัยนั้น คือ การมอบของดี ของมีค่า ของที่เป็นสิริมงคลแก่การเคารพบูชาให้เป็นการตอบแทนน้ำใจ ในมิติการท่องเที่ยว อาจกล่าวได้ว่า ป็นการมอบของที่ระลึกเพื่อขอบคุณ ในมิตรภาพและน้ำใจของพญากษัตริย์เมืองที่มาร่วมงานบุญสร้างวัดในครั้งนั้น

พญากษัตริย์เมือง จึงถือเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ผู้ประดิษฐ์วัฒนธรรมในนครน่านอย่างใหญ่หลวง เพราะพระองค์ทรงปรึกษาพระพระมหาเถรธรรมบาล เพื่อหาหรือการเลือกสถานที่บรรจุพระธาตุที่ได้รับพระราชทานมา ซึ่งพระองค์ท่านเลือกดอยภูเพียงแช่แห้ง เพราะเชื่อว่าเคยเป็นสถานที่บรรจุพระบรมธาตุเจ้ามาแต่ปางก่อน พระองค์ทรงคำนึงถึงชัยภูมิโดยรอบดอยภูเพียงแช่แห้งที่เป็นปัจจัยอำนวยความสะดวกในการสร้างพระมหาธาตุเจ้า เช่น ดอยภูเพียงไม่สูงมาก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเตียนและแม่น้ำอิง ซึ่งไม่เป็นอุปสรรคต่อการก่อสร้างรวมทั้งยังสามารถนำน้ำมาใช้ในการก่อสร้างได้อีก อีกทั้งแม่น้ำสองสายอาจจะเป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมกับแม่น้ำน่าน การเดินทางจากเมืองนคร (อำเภอปัว จังหวัดน่าน) จึงสามารถใช้แม่น้ำสัญจรได้ รวมทั้งการนำทรัพยากรน้ำมา ใช้อุปโภคบริโภคของไพร่พลอีกด้วย พระธาตุแช่แห้ง จึงเป็นปฐมบทเชิงสัญลักษณ์ของการประดิษฐานพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงบนแผ่นดินนครน่าน ซึ่งในยุคแรกนั้น พระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแช่แห้ง ทำหน้าที่เป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเมือง การย้ายเมืองจากวรรณครในครั้งแรกมา ณ

ที่ตั้งแห่งที่ 2 คือ เวียงภูเพียงแซ่แห่งแห่งนี้ จึงเป็นการย้ายเมืองตามความศรัทธาของพญากรานเมือง ที่ทรงปรารถนาจะมาสักการะพระมหาธาตุเจ้าอยู่เป็นกิจวัตร เมื่อศูนย์รวมจิตใจของเมืองอยู่ที่เวียงภูเพียงแซ่แห่ง พระองค์ท่านและชาวเมืองจึงพร้อมใจกันมาตั้งถิ่นฐาน ณ เวียงรอบพระธาตุแซ่แห่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนจารีต พื้นที่ของนครน่าน ณ ที่ตั้งแห่งที่ 2 นี้ จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความบริสุทธิ์ ซึ่งเวียงภูเพียงแซ่แห่งเกิดจากกระบวนการเทคนิควิทยาการของการสร้างพื้นที่ดังที่ ซิบเลย์ (Sibley. 1998) เรียกว่า การทำพื้นที่ให้บริสุทธิ์ (Spatial Purification) (Sibley, D. 1998. Purification of Space . Environmental and Planning D.6 (4) .409 - 421) เมื่อสร้างพระธาตุ แซ่แห่งเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงสามารถลงหลักปักฐานย้ายเมืองมาเพื่อประกอบศาสนกิจที่เกี่ยวกับศาสนาได้สะดวกมากขึ้น ทั้งนี้ ในยุคนครน่าน ณ ที่ ตั้งแห่งที่ 2 หรือเวียงภูเพียงแซ่แห่งแห่งนี้ ยังมีฐานะเป็นรัฐอิสระที่ไม่ถูกอำนาจการเมืองจากรัฐอื่นมาปกครอง จึงอาจกล่าวได้ว่า เวียงภูเพียงแซ่แห่ง เป็นพื้นที่บริสุทธิ์ที่มีพระธาตุเจ้าภูเพียงแซ่แห่ง อันเป็นประติมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์มาสร้างความบริสุทธิ์ให้พื้นที่ และยังไม่มีการย้ายเมืองมาเกี่ยวข้อง

ดังนั้นการสร้างพระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแซ่แห่ง จึงเป็นการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพื้นที่เพื่อสถาปนาความชอบธรรมในการย้ายเมืองมาตั้งถิ่นฐาน ดังที่ ณัฐพงศ์ จิตรนิรันดร์ ได้กล่าวว่า “ การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นสัมพันธ์กับกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสร้างพื้นที่ในการแสดงตนและให้ความหมายของชุมชน การรวมตัวรวมกลุ่มและเคลื่อนไหวต่างๆอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนสามารถ สร้างอำนาจในการต่อรอง สร้างพื้นที่อัตลักษณ์ สร้างสำนึกความเป็นชุมชน รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในวิถีที่สร้างและปรุงแต่งขึ้นมาโดยชุมชน” (ณัฐพงศ์ จิตรนิรันดร์ .2553. 33) นครน่าน ณ ที่ตั้งเวียงภูเพียงแซ่แห่งในยุคนี้นี้ จึงเริ่มสร้างอัตลักษณ์ชุมชน อันมีพระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแซ่แห่งเป็นปฐมบทเมื่อกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือชุมชน จึงเกิดการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อสามารถสร้างอำนาจต่อรองเชิงสัญลักษณ์โดยใช้ความศรัทธาในพระพุทธ ศาสนามาเป็นเครื่องมือต่อรองการย้ายเมือง จึงเกิดการสร้างเมืองแห่งใหม่ คือ เวียงภูเพียงแซ่แห่ง ในการย้ายที่ตั้งชุมชนจึงเป็นการย้ายด้วยพลังแห่งศรัทธาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อมาร่วมกันสร้างชุมชนใหม่ด้วยสำนึกความเป็นชุมชน ชุมชนเวียงภูเพียงแซ่แห่งจึงเป็นชุมชนที่ถูกปรุงแต่งขึ้นโดยคนในชุมชนตามวิถีแห่งพระพุทธศาสนา

องค์พระเจดีย์พระธาตุแซ่แห่ง คุณค่าทางศิลปะ สถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ นอกจากองค์พระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแซ่แห่งจะเป็นสัญลักษณ์แห่งการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแผ่นดินนครน่านแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่า พระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแซ่แห่งยังเป็นสัญลักษณ์แห่งปฐมบทของการประดิษฐ์วัฒนธรรม ด้วยการก่อสร้างองค์พระธาตุนั้นต้องอาศัยความรู้ทางศิลปะ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง รูปทรงองค์พระธาตุแซ่แห่ง ซึ่งวงศ์ฉัตร ฉัตรกุล ณ อยุธยา นักวิชาการช่างศิลป์ชำนาญการ กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน สำนักโบราณคดีกรมศิลปากรได้ อธิบายไว้ว่า”เจดีย์พระธาตุแซ่แห่ง มีลักษณะทางศิลปะและสถาปัตยกรรม แบบเจดีย์ทรงระฆังกลม ฐานสูงแบบลั่นนา องค์เจดีย์หุ้มด้วยแผ่นโลหะปิดทองคำเปลวตลอดทั้งองค์ ยอดเจดีย์ติดตั้งฉัตรที่มีลักษณะเฉพาะตัว พบ

ไม่มากในทิวภูมิภาคของประเทศไทย คือ เป็นแผ่นโลหะค่อนข้างแบนราบมีความหนาเล็กน้อยวางเรียงซ้อนชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป (กระทรวงวัฒนธรรม. 2555. 25) องค์เจดีย์จึงเป็นรูปธรรมของการประดิษฐ์วัฒนธรรม เมื่อ พ.ศ.1902 และเป็นลักษณะเฉพาะศิลปะแบบนครน่าน แม้จะได้รับอิทธิพลจากศิลปะและสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัย แต่เมื่อรวมเป็นองค์พระธาตุแล้ว จึงถือเป็นลักษณะเฉพาะตัว ดังที่พระครูวิสิฐนันท์ทวุฒิ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง (สมณศักดิ์ในขณะนั้น) ได้วิเคราะห์เจดีย์พระธาตุแช่แห้งไว้ ดังนี้

ส่วนฐาน แยกได้เป็น 4 ส่วนย่อย

ฐานเขียงขององค์พระธาตุ เป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ฐาน ความสูงของชั้น 2 นั้นเป็นครึ่งหนึ่งของความสูงของชั้นแรก มีสอปจำลองเป็นรูปทรงเจดีย์ทรงระฆังขนาดเล็กประดับ 4 มุมของฐานเขียงขององค์พระธาตุ

ฐานเหนือชั้นเขียงขององค์พระธาตุด้านล่างขึ้นมา เป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีลวดบัวลูกแก้ว 2 เส้นคาดท้องไม้ไว้ เหนือชั้นของฐานบัวคว่ำบัวหงายประดับด้วยสอปจำลองทรงระฆังไม่มีบัลลังก์ทั้ง 4 ด้านของฐาน

ฐานชั้นเขียงคั่นระหว่างบัวคว่ำกับบัวหงายที่รองรับและฐานชุกชั่งรองรับองค์ระฆังฐานเขียงเป็นฐานหลายเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 4 ฐานเพื่อหนุนให้ทรงขององค์พระธาตุมีความเพรียวสูงขึ้น ชั้นเขียงบนสุดก่อนถึงชุกฐานบัวรองรับองค์ระฆังมีการเพิ่มเติมลายกลีบดอกไม้ในภายหลัง

ฐานบัวรองรับองค์ระฆัง เป็นลักษณะเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาเป็นฐานบัวผึ่งกลมซ้อนลดหลั่น 3 ฐาน แต่ไม่มีการประดับลวดบัวลูกแก้ว 2 เส้น เหมือนเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาทั่วไป

ส่วนองค์ระฆัง

ประดับด้วยลายกลีบบัวหงาย บัวคว่ำ รองรับองค์ระฆังขนาดเล็ก มีแถบสายรัดองค์ระฆังและลายดอกไม้สี่กลีบประดับบนองค์ระฆัง

ส่วนยอด

มีลักษณะเป็นบัลลังก์ของฐานบัวคว่ำบัวหงายรูปสี่เหลี่ยม ที่มุมศาลาลวดบัวลูกแก้ว 2 เส้นหนึ่งเส้น ถัดขึ้นไปเป็นปล้องไฉนและปลียอดของเจดีย์

ในกรณีพระธาตุแช่แห้งนั้น ฐานบัวรองรับองค์ระฆังขององค์พระธาตุแช่แห้งนั้น พบในกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังระยะแรกของล้านนา คือ รูปทรงไม่เพรียวสูง ซึ่งเป็นผลมาจากฐานบัวคว่ำบัวหงายที่รองรับองค์ระฆังนั้นเตี้ย ท้องไม้แคบ ไม่มีคาดด้วยลวดบัวใดใด ส่งผลให้องค์ระฆังมีขนาดใหญ่ ซึ่งชั้นเขียงที่คั่นระหว่างฐานบัวคว่ำบัวหงายกับชุกฐานบัวรองรับองค์ระฆังนั้น มีขนาดยืดยาวและซ้อนลดหลั่นกันหลายชั้น ทำให้องค์พระธาตุมีความเพรียวสูงมาก อาจเกิดจากความงามตามสุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรมศิลปะของช่างพื้นเมืองที่เป็นผู้ก่อสร้าง แต่ก็ยังพบรูปแบบชุกชั่งของฐานบัวรองรับองค์

ระฆังแบบที่ปรากฏในองค์พระธาตุแช่แห่งนี้ พบในกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาในนครน่านอีกหลายองค์ (พระครูวิสิฐนนทวุฒิ ดร. 2555: 183-189)

ทั้งนี้ ปรากฏหลักฐานทางเอกสารที่ระบุเวลาในการสร้างพระเจดีย์องค์พระธาตุแช่แห่งนี้ชัดเจนว่า องค์พระธาตุแช่แห่งนี้จะสร้างใน พ.ศ.1869 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นครน่านมีการติดต่อกับกรุงสุโขทัย รูปทรงองค์พระธาตุเมื่อแรกสร้างอาจจะไม่ใช่ลักษณะดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งรูปทรงที่ปรากฏในปัจจุบันมีลักษณะเป็นทรงระฆังแบบล้านนา เนื่องจากการได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายยุคหลายสมัยตามอำนาจการเมืองเรื่องพื้นที่บนพื้นที่วัฒนธรรมในนครน่านแห่งนี้ แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ารูปทรงองค์พระธาตุดังที่ปรากฏในปัจจุบันสร้างขึ้นเมื่อใด อีกทั้งในพงศาวดารปรากฏการบูรณะหลายครั้ง แต่พบว่ามีลักษณะคล้ายกับรูปทรงองค์พระธาตุหริภุญชัยในบางประเด็น ซึ่งสอดคล้องกับอำนาจการเมืองในช่วงที่นครน่านถูกยึดครองโดยพระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่เพื่อผนวกเป็นอาณาเขตของล้านนา แล้วมีการบูรณะในช่วงที่สถาปนาท้าวขาก่านเป็นเจ้าผู้ครองนครน่านในปกครองของเชียงใหม่แล้วมีการบูรณะในช่วงนั้น

ภาพประกอบ 4 องค์เจดีย์พระธาตุเจ้าภูเพียงแช่แห้ง

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2557.

จึงเป็นไปได้ว่า รูปทรงองค์พระธาตุแช่แห้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงจากรูปทรงแบบสุโขทัย มาเป็นรูปทรงระฆังแบบล้านนาดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏแพร่หลายในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-22 ซึ่งหากองค์พระธาตุแช่แห้งสร้างขึ้นในราว พ.ศ.1869 จริง ก็อาจจะเป็นต้นแบบของ สถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ในนครน่านที่สร้างในยุคหลังจากนั้น โดยช่างพื้นเมืองในนครน่านเอง เช่น พระธาตุจอมนาง ตำบลยม อำเภอท่าวังผา หรือพระธาตุจอมทอง ตำบลสถาน อำเภอปัว ซึ่งสร้าง โดยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ 62

วิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง ตั้งขนานกับองค์พระธาตุเจดีย์ทางทิศใต้ สันนิษฐานว่า สร้างใน สมัยพญากษัตริย์เมือง ราว พ.ศ.1902 รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงจั่วลดระดับซ้อนกัน 3 ชั้น แบบล้านนา ตัววิหารและพระประธานวัดพระธาตุแช่แห้งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ปรากฏงาน พุทธศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ของนครน่านที่ขุมประติมากรรมแห่งนี้ คือ ลวดลายปูนปั้นรูปนาค 8 ตัว พัน เกี่ยวกันเป็นรูปทรงพื้นที่ 3 เหลี่ยม แทรกด้วยลายปูนปั้นรูปดอกบัวตูม 7 ดอก นอกจากนี้ยังปรากฏ รูปนาคที่ขอฟ้าและทอดลำตัวไปตามแนวหลังคา โดยใช้หางของนาคที่ขอฟ้ากระหวัดกัน 3 ชั้น เป็น ปวงตรงกึ่งกลางหลังคา เช่นเดียวกับที่สอดคล้องกันที่ขุมประติมากรรม น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบ ล้านช้าง เนื่องจากปรากฏมีเจ้าผู้ครองนครน่านหลายองค์เสด็จลี้ภัยไปประทับที่นครล้านช้าง (หลวง พระบาง) จึงเป็นไปได้สูงมากที่นครน่านจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนครล้านช้าง ซึ่งส่งผลมาถึง อิทธิพลด้านการแลกเปลี่ยนช่างฝีมือหรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ตามคติความ เชื่อเรื่องนาคแบบล้านช้างของช่างพื้นเมือง ทั้งนี้ ปรตินาธรรมแห่งพุทธศิลป์ปูนปั้นรูปนาคที่วิหารวัด พระธาตุแช่แห้งแห่งนี้ เมื่อพินิจในภาพรวมของนาคที่ 8 ตัว ที่ไขว่ลำตัวยังมีลักษณะคล้ายรูปทรง เจดีย์ที่แฝงด้วยปรตินาธรรมมากมาย

พระประธานในวิหารหลวงวัดพระธาตุแช่แห้ง สร้างในสมัยพญากษัตริย์เมือง เจ้าผู้ครองนคร น่านองค์ที่ 6 ย้ายเมืองจากเมืองน่าน ณ ที่ตั้งวรนครมาอยู่ที่เมืองน่าน ณ ที่ตั้งเวียงพระธาตุแช่แห้ง หลังการสร้างพระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแช่แห้ง ใน พ.ศ.1902 อันเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการสร้างสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจชาวเมืองแล้วยังพบว่า มีการสร้างพระเจ้าอุ้มเมือง พระประธานขนาดใหญ่ในวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง งานศิลปะช่างสกุลน่านแบบดั้งเดิม ขนาดหน้าตักกว้างถึง 460 เซนติเมตร และสูงถึง 590 เซนติเมตร ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในช่วงเวลาเดียวกัน เนื่องจากเป็น ช่วงที่นครน่านไม่ถูกรุกรานจากนครรัฐใกล้เคียง ประกอบกับการสร้างพระธาตุแช่แห้ง วิหาร พระเจ้า อุ้มเมือง ซึ่งมีขนาดใหญ่ บ่งบอกถึงบ้านเมืองสงบสุข ไพร่พลสามารถหาวัสดุในการสร้างพระธาตุ ขนาดใหญ่และวิหารรวมทั้งพระประธานได้ ทั้งนี้เนื่องจากช่วงนี้พบว่าการติดต่อในลักษณะการ พึ่งพากันกับสุโขทัย ในช่วงที่ตั้งเมืองอยู่ ณ วรนคร ซึ่งเป็นแหล่งเกลือภูเขา อาจจะมีการค้าขาย แลกเปลี่ยนเกลือกับกรุงสุโขทัยก็เป็นได้

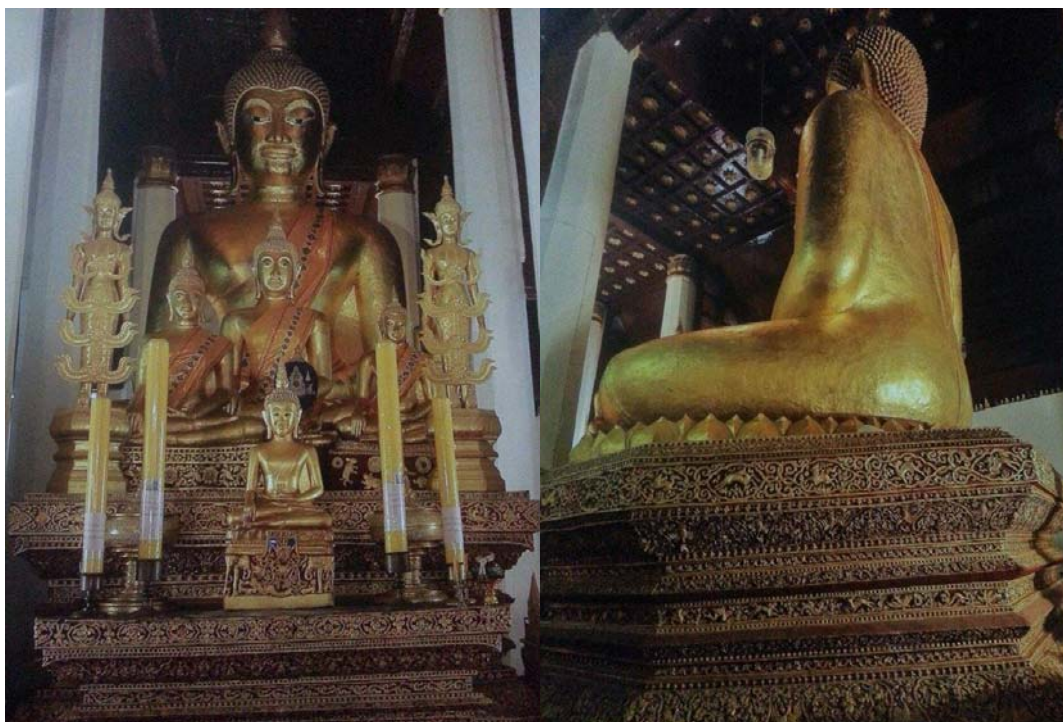

ภาพประกอบ 5 พระเจดีย์องค์พระธาตุแช่แห้งและวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง
ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 8 สิงหาคม 2559.

ภาพประกอบ 6 แสดงลวดลายปูนปั้นรูปพญานาคที่เหนือซุ้มประตูวิหารหลวงวัดพระธาตุ
แช่แห้ง ซึ่งเป็นมรดกพุทธศิลป์ช่างสกุลน่านที่ประดิษฐ์ขึ้นและแกะด้วยปรีศนาธรรม

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2557.

ภาพประกอบ 7 พระเจ้าอุ่นเมือง พระประธานในวิหารวัดพระธาตุแช่แห้ง ศูนย์กลางนครน่านในการย้ายเมืองครั้งที่ 1 จากเวียงวรนคร มา ณ เวียงพระธาตุแช่แห้ง

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 15 มิถุนายน 2557

ผู้วิจัยมีทรรศนะเกี่ยวกับการที่นครน่านเป็นแหล่งประดิษฐ์วัฒนธรรม ในกรณี วัดพระธาตุแช่แห้งแห่งนี้ ในประเด็นต่างๆ ตามประเภทของวัฒนธรรมที่ พ.ร.บ.วัฒนธรรม พ.ศ.2485 ได้แบ่งวัฒนธรรมไว้ 4 ประเภท คือ

1. วัตถุธรรม หรือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เครื่องใช้ไม้สอย ศิลปวัตถุ สิ่งก่อสร้างต่างๆ
2. สหธรรม หรือวัฒนธรรมทางสังคม ได้แก่ ค่านิยม ระเบียบ ธรรมเนียม มารยาทต่างๆ
3. คติธรรม หรือวัฒนธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้แก่ คุณธรรม จริยธรรมต่างๆ
4. นิติธรรม หรือวัฒนธรรมทางกฎหมาย ได้แก่ กฎหมาย กฎธรรมเนียมสังคมต่างๆ

เมื่อพิจารณา ในมิติของการประดิษฐ์วัฒนธรรมแล้ว วัดพระธาตุแช่แห้งอันเป็นสถานที่ประดิษฐานองค์พระธาตุแช่แห้งที่เก่าแก่กว่า 600 ปี นั้น พบว่าเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางมานุษยวิทยาอย่างมากกับการก่อเกิด ดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม วิเคราะห์ได้ดังนี้

การประดิษฐ์วัฒนธรรมประเภทวัตถุธรรม ดังที่ได้กล่าวในรายละเอียดของศิลปะ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในองค์พระธาตุและวิหารหลวง รวมทั้งสิ่งก่อสร้างประกอบภายในวัด ล้วน มีความเก่าแก่และถูกสร้างขึ้นจากแรงศรัทธา ภูมิปัญญา ความพากเพียรพยายาม รวมทั้งความร่วมมือกันของทุกชนชั้นในสังคม ตั้งแต่ชนชั้นปกครอง คือ เจ้าผู้ครองนคร ผู้กุมอำนาจปกครอง บ้านเมือง ชนชั้นพิเศษในสังคมที่ทุกชนชั้นยอมรับนับถือ คือ พระสงฆ์ ชนชั้นขุนนาง คือ เสนาอำมาตย์ ข้าราชการบริพารต่างๆ และชนชั้นสามัญ คือ ชาวเมืองทั่วไปต่างร่วมแรงร่วมใจกันสร้างองค์พระธาตุขึ้นมา เพื่อเป็นสัญลักษณ์ปฐมบทของการประดิษฐ์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของนครน่าน องค์ประกอบงานศิลปะที่ปรากฏบนองค์พระธาตุและสิ่งก่อสร้างในวัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งนับเป็นวัตถุธรรม จึงประดิษฐ์พร้อมกับพระธาตุและตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ได้รับการทำนุบำรุง บูรณะ โดยเจ้าผู้ครองนครน่านทุกพระองค์ อาจจะมีน้อยตามบริบทสภาพบ้านเมืองแต่ละยุคสมัย จนปรากฏเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเด่นสง่า เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเมืองและนักท่องเที่ยว ที่หากมาเยือนจังหวัดน่านในปัจจุบันต้องได้มาสักการะพระธาตุแช่แห้งด้วย

การประดิษฐ์วัฒนธรรมประเภทสหธรรม หรือ วัฒนธรรมทางสังคม ประเภท ค่านิยม ธรรมเนียม มารยาทต่างๆ พบว่าวัดพระธาตุแช่แห้ง ยังคงเป็นปฐมบทของการประดิษฐ์ทางสหธรรมบนแผ่นดินนครน่าน ดังที่ปรากฏในพงศาวดารว่า เมื่อสร้างพระธาตุแช่แห้งแล้ว พญากรานเมือง เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 6 ทรงปรารถนาที่จะมาสักการะองค์พระธาตุเจ้าอยู่เป็นประจำ ความปรารถนาที่จะมาสักการะองค์พระธาตุแช่แห้งของพญากรานเมืองจึงนับเป็น สหธรรม ประเภท ค่านิยมที่ดีของสังคม คือ การแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ในการเกิดทุนชุมชนอ่อนต่อสิ่งก่อสร้างที่เป็นสัญลักษณ์รูปเคารพในพระพุทธศาสนา ซึ่งเจ้าผู้ครองนครทุกพระองค์ทุกยุคทุกสมัย ทั้งที่เป็นคนน่านและเป็นคนอื่นที่ได้รับอำนาจสิทธิธรรมมาปกครองนครน่าน ต่างยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา แม้กระบวนการทางการเมืองในยุคปัจจุบันจะหลอมรวมความหมายทางรัฐชาติและพระราชอาณาเขตเป็น รัฐไทยหนึ่งเดียว สลายความเป็นหัวเมืองประเทศราชไม่มีตำแหน่งชนชั้นปกครองของท้องถิ่นแล้ว แต่พระธาตุแช่แห้งยังได้รับการเคารพสักการะจากพระราชวงศ์ เจ้านายในสถาบันพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีเสด็จมาสักการะและทำนุบำรุงอย่างต่อเนื่อง

ค่านิยมของการเคารพบูชาพระธาตุแช่แห้งนี้ ยังแตกแขนงการประดิษฐ์วัฒนธรรม ประเภท สหธรรม ออกเป็นกฎระเบียบ ธรรมเนียม มารยาทอันดีงาม ซึ่งมีรากฐานมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น เช่น การแต่งกายสุภาพเวลาเข้ามานมัสการพระธาตุ การแสดงออกซึ่งความสำรวมเวลาร่วมงานประเพณี เทศกาลในวัด เช่น การงดเว้นการดื่มเครื่องดื่มเมาภายในเขตวัด ภายหลังได้กลายเป็นข้อห้ามที่มีบทลงโทษ วัดพระธาตุแช่แห้งจึงถือเป็น พื้นที่วัฒนธรรมที่เป็นต้นกำเนิดของการประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เช่น ห้ามสตรีนุ่งสั้น หรือ แต่งกายให้เห็นผิวพรรณในวัด ได้แก่ เสื้อแขนกุด เสื้อคอแก้ว กางเกงขาสั้น กระโปรงสั้น เสื้อผ้าบาง ถือเป็นธรรมเนียมที่ไม่ควรปฏิบัติ ด้วยความหมายที่บริเวณวัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่บริสุทธิ์ จึงควรแต่งกายสุภาพ มิดชิด ไม่ก่อให้เกิดกิเลส ตัณหาแก่ผู้พบเห็น ทางวัดจึงมีข้อห้ามและขอความร่วมมือรณรงค์การถือปฏิบัติแต่งกายตามวัฒนธรรมอันดีงามมาอย่าง ต่อเนื่อง

การประดิษฐ์วัฒนธรรม ประเภท คติธรรม หรือ วัฒนธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ในประเด็นนี้นับเป็นปฐมบทการประดิษฐ์สร้างที่ชัดเจนมากของวัดพระธาตุแช่แห้ง ด้วยเป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา พระธรรมคำสอนต่างๆ จึงเป็นปริศนาธรรมที่ปรากฏอยู่ทุกพื้นที่ของวัดพระธาตุแช่แห้ง คำสอนหลักของพระพุทธศาสนา คือ การทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำใจให้บริสุทธิ์ จึงเป็นคติธรรมหลักที่ทางวัดเน้นในการใช้พื้นที่ แม้ปัจจุบันวัดพระธาตุแช่แห้งจะถูกผลิตซ้ำเพื่อทำหน้าที่หลายๆ อย่าง ได้แก่

- วัดพระธาตุแช่แห้ง ทำหน้าที่เป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนาสืบทอดพระธรรม คำสอน และพิธีกรรมทางศาสนา
- วัดพระธาตุแช่แห้ง ทำหน้าที่เป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา คือ สถานที่ที่นักท่องเที่ยวจะมาประกอบกิจกรรมทางศาสนา หรือ ศึกษาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในวัดพระธาตุแช่แห้ง
- วัดพระธาตุแช่แห้ง ทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ คือ สถานที่ที่นักท่องเที่ยวจะมาเรียนรู้ความหมายของพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ศูนย์รวมความศรัทธา ศูนย์รวมจิตสำนึกในการตระหนักความดีความชั่วต่างๆ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- วัดพระธาตุแช่แห้งทำหน้าที่เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ทั้งอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สายตาคนอื่นที่มาเยือนสถานที่นี้ และทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปะทะทางวัฒนธรรมเมื่อคนอื่นที่มาเยือนวัดพระธาตุแช่แห้งทั้งในฐานะนักท่องเที่ยว ในฐานะพุทธศาสนิกชน หรือฐานะอื่นๆ ต่างก็นำวิถีชีวิตที่เป็นอาภินิหารปฏิบัติตามรากฐานทางสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมในถิ่นฐานตนติดตัวมาด้วย แต่เมื่อเข้าสู่บริเวณวัดจึงต้องทิ้งแบบแผนที่เคยปฏิบัติ มาปฏิบัติตามแบบแผนคำสอนของวัดพระธาตุแช่แห้ง การทิ้งวิถีปฏิบัติในชีวิตของผู้มาเยือนมาทำตามข้อปฏิบัติของวัด ผู้วิจัยถือว่าเป็นการปะทะทางวัฒนธรรม เนื่องจากเคยเห็นนักท่องเที่ยวสตรีชาวต่างชาติแต่งกายตามวัฒนธรรมชาวตะวันตก แต่เมื่อจะเข้าประตูวัด นักร้องเที่ยวคนนั้นหยุดอ่านป้ายที่ขอความร่วมมือนุ่งซิ่น นักท่องเที่ยวท่านนั้นจึงไปติดต่อขอเช่าผ้าซิ่น ด้วยภาษาอังกฤษ แต่เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการของวัดพูดสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษไม่ได้ จึงให้เจ้าหน้าที่คนอื่นช่วยสื่อสารแทน และเมื่อให้เช่าผ้าซิ่นแล้วจึงขอให้ช่วยเขียนเป็นประโยค ภาษาอังกฤษเป็นคำอ่านภาษาไทย ให้เพื่อจะได้ไปหัดเตรียมไว้ เมื่อเจอกรณีแบบนี้อีก เหตุการณ์นี้จึงถือว่าเป็นการปะทะทางวัฒนธรรมระหว่างคนอื่นที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ กับคนน่านที่เป็นเจ้าหน้าที่ของวัด มีการปรับเปลี่ยนการแต่งกายตามธรรมเนียมสถานที่และมีการหัดสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษตามธรรมเนียม นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน

ภาพประกอบ 8 ป้ายขอความร่วมมือในผู้มาเยือนวัดพระธาตุแช่แห้งแต่งกายตามวัฒนธรรมอันดีงาม ของนครน่าน มีการแสดงข้อปฏิบัติและการสื่อความหมายทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เป็นตัวอย่างกระบวนการทางวัฒนธรรม ประเภทสหรธรรม (ค่านิยม ธรรมเนียม มารยาท)

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2557.

ปัจจุบันวัดพระธาตุแช่แห้ง ทำหน้าที่เป็นแหล่งประดิษฐ์ทางทางคติธรรมที่ชัดเจน คือ พื้นที่บางส่วนของวัดได้ใช้เป็นที่จัดตั้ง วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาสำหรับกุลบุตร กุลธิดา ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งที่เป็นบรรพชาและฆราวาส ซึ่งนอกจากจะจัดการเรียนการสอนบนพื้นฐานคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วยังสอนศาสตร์และศิลป์ทางวิชาการด้านต่างๆ โดยก่อนหน้านี้ ได้เปิดเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วัดพระธาตุแช่แห้งจึงเป็นสถานที่ประดิษฐ์วัฒนธรรม ประเภท คติธรรมทางทางโลกและทางธรรม อบรมสั่งสอนศีลธรรมเคียงคู่วิชาการบนพื้นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดพระธาตุแช่แห้งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อนุรักษ์กับพื้นที่พัฒนา พื้นที่อนุรักษ์ คือ ที่ได้รับการประกาศเป็นเขต “เมืองเก่า น่าน” เนื่องจากความเก่าแก่ของการใช้พื้นที่ในการสร้างความหมายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการประดิษฐานองค์พระธาตุแช่แห้ง ณ บนเนินดินแห่งนี้ เมื่อสังคมพัฒนาความเจริญถึงขีดสุดของความ เป็นรัฐจารีต สถานที่ประดิษฐานองค์พระธาตุแช่แห้งแห่งนี้จึงปรับเปลี่ยนความหมายเป็น วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดในพระพุทธศาสนาอันเก่าแก่และสำคัญที่สุดของนครน่านในอดีตและของจังหวัดน่าน ในปัจจุบัน วัดพระธาตุแช่แห้งที่ถูกทับซ้อนอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าน่าน โดยมีมติ คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2555 ซึ่งนายชุมพล ศิลปอาชา รองนายกรัฐมนตรี ได้รายงาน ว่า พื้นที่เมืองเก่าน่านปรากฏหลักฐานตามตำนานและพงศาวดาร สันนิษฐานว่าเป็นชุมชนสมัยประวัติศาสตร์หลายยุคหลายสมัย ภายในเขตเมืองมีแหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าจำนวนมาก มีการรวบรวมหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาค้นคว้าอนุรักษ์ ถ่ายทอดสู่ลูกหลาน อย่างเป็นสุข ผูกพัน ต่อเนื่องและภาคภูมิใจ

ซึ่งที่มาของการประกาศเขตเมืองเก่าน่าน ซึ่งเวียงพระธาตุแช่แห้งถูกทับซ้อนอยู่นี้ ผ่านการจัดเวทีประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งเป็น “คนน่าน” ให้ความเห็นชอบเห็นด้วยให้ประกาศเป็นเขตพื้นที่พิเศษเมืองเก่าน่าน ถึงร้อยละ 98.32 (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2555. มปป) ขณะเดียวกันวัดพระธาตุแช่แห้งแห่งนี้ก็ถูกผลิตซ้ำเป็นพื้นที่สำหรับการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวศักยภาพสูง

วัดพระธาตุแช่แห้ง จึงเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่วัฒนธรรมอันเก่าแก่ของนครน่าน จึงเป็นที่มาของวาทกรรม “เมืองเก่าน่าน” ที่ความเก่าของเมืองเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวและช่วยเพิ่มคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พื้นที่แห่งนี้จึงได้รับการอนุรักษ์และในขณะเดียวกันก็ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการรักษาพื้นที่เป็นศาสนาสถาน การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของพื้นที่วัดพระธาตุแช่แห้งจึงเกิดขึ้นในสองฐานะ คือ พื้นที่วัฒนธรรมที่ต้องรักษาความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่มงคลที่ควรค่าแก่การประกอบพิธีกรรมที่เป็นสิริมงคล หากนักท่องเที่ยวต้องการมาสัมผัสความรู้สึกเชิงจิตวิญญาณก็สามารถเดินทางมาเยือนวัดแห่งนี้ได้ ส่วนอีกอัตลักษณ์หนึ่งของวัดพระธาตุแช่แห้ง คือ การทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดแห่งนี้จึงต้องมีการนำเสนอศักยภาพทางการท่องเที่ยวของสถานที่และความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว คือ ยอมให้มีการจัดสรรพื้นที่เพื่อบริการนักท่องเที่ยว เช่น ลานกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ตู้บริการกาดเงิน (เอทีเอ็ม) และขณะเดียวกันก็ต้องรองรับการพัฒนาทางสังคมอื่นๆ ด้วย เช่น กิจกรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม และวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เป็นต้น วัดพระธาตุแช่แห้งจึงเป็นพื้นที่ต่อรองเชิงอัตลักษณ์ระหว่าง พื้นที่วัดอนุรักษ์จารีตดั้งเดิมกับพื้นที่วัดเพื่อการท่องเที่ยวและการพัฒนาทางสังคม ซึ่งปัจจุบันนี้วัดนี้ยังทำหน้าที่รักษาอัตลักษณ์ทั้งสองความหมายคือทั้งการอนุรักษ์และการพัฒนา

ภาพประกอบ 9 การประดิษฐ์วัฒนธรรม (สหธรรม) ในบริเวณวัดพระธาตุแช่แห้งด้วยการควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ด้านการแต่งกายเพื่อรักษาจารีตเดิมในการเข้าวัดต้องแต่งกายสุภาพ

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอ้ง. บันทึกเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2557.

ภาพประกอบ 10 สถาปัตยกรรมทรงโบสถ์และวิหารจตุรมุขที่อยู่ในหลังเดียวกันของวัดภูมินทร์

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอ้ง. บันทึกเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2558.

2.1.2 วัดภูมินทร์

ที่ตั้ง สี่แยกข่วงเมือง ถนนผากองตัดกับถนนสุริยพงษ์ บ้านภูมินทร์ ตำบลในเวียง
อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วัดภูมินทร์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ชั้นในของตัวเมืองน่าน หรือที่ชาวเมืองน่านเรียกกันว่า “ใจเมือง” หรือ “หัวแขวนเมืองน่าน” ท่ามกลางสถานที่ราชการ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางการท่องเที่ยวมากมาย มีถนนสายสำคัญที่ชาวเมืองน่านในสมัยโบราณไปมา ด้านหน้าวัดภูมินทร์เป็นลานเอนกประสงค์สำหรับใช้จัดกิจกรรมสำคัญทั้งกิจกรรมทางรัฐพิธี กิจกรรมทางวัฒนธรรม กิจกรรมสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยว มีภูมิทัศน์ที่สวยงามเนื่องจากการจัดปรับย้ายสายไฟและเสาไฟฟ้าที่บดบังทัศนียภาพออก ทำให้เป็นพื้นที่อนุรักษณ์และมีคุณค่าทางสังคมสูง

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คุณค่าทางประวัติศาสตร์วัดภูมินทร์ นั้นมีบริบทจากน่าน เป็นดินแดนรัฐจารีตที่มีการประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนามายาวนาน อันเป็นรากฐานของมรดกสถาปัตยกรรมศิลป์มากมายและมรดกสถาปัตยกรรมศิลป์ทางพระพุทธศาสนาที่มีอัตลักษณ์ฝีมือช่างสกุลน่านอันงดงามที่ควรค่าแก่การมาเยือนของนักท่องเที่ยว คือ วัดภูมินทร์ ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าใครเป็นผู้สร้าง แต่ปรากฏความเกี่ยวกับวัดภูมินทร์ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ครั้งแรกว่า ในสมัยเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ เจ้าผู้ครองน่าน องค์ที่ 38 (ครองนครครั้งที่ 1) พ.ศ.2146 เจ้าฟ้าสารวดีแห่งพม่ายกทัพมาทำศึกกับน่าน แล้วจับกุมตัวเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ไปไว้ที่นครเชียงใหม่และจับเจ้าน้ำบ่อซึ่งเป็นน้องชายเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์เองแต่เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ขอเอามาเป็นบุตรบุญธรรมแล้วทหารพม่าของเจ้าฟ้าสารวดีก็จับและทรมานเจ้าน้ำบ่อเป็นเวลา 7 วัน จนตายแล้วจึงนำศพไปทิ้งที่บ่อน้ำด้านทิศตะวันตกของวัดภูมินทร์ (พระชยานันทมุนี. 2557. หน้า 117) ดังนั้น วัดภูมินทร์จึงน่าจะสร้างมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่เมื่อพิจารณาจากชื่อของวัดที่ปรากฏในพงศาวดารแล้วสะกดว่า “วัดพรหมมินทร์” ก่อนที่จะเพี้ยนมาเป็นวัดภูมินทร์ในปัจจุบัน ตรงกับพระนามของเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ เจ้าผู้ครองน่านองค์ที่ 38 ท่านครองนคร 2 ครั้ง ครั้งแรก พ.ศ.2134-พ.ศ.2140 รวม 7 ปี และครั้งที่ 2 พ.ศ.2143- พ.ศ.2146 รวม 4 ปี ในสมัยที่พระองค์ท่านครองน่านได้ทรงฝึกไพร่ในพระพุทธศาสนา ทรงศึกษาพระธรรมคัมภีร์อย่างถ่องแท้ ทรงทำนุบำรุงวัดวาอารามและประกอบศาสนกิจมากมาย อีกทั้งพระนามของท่านเป็นพระนามที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤตไม่ใช่พระนามที่เป็นภาษาคำเมืองเหมือนเจ้าผู้ครองนครองค์อื่น จึงเป็นไปได้ที่จะสร้างในสมัยที่พระองค์ท่านครองน่าน หรืออาจจะเป็นวัดร้างที่มีมาก่อนแล้วแต่ท่านบูรณะปฏิสังขรณ์ แล้วสถาปนาใหม่พร้อมตั้งชื่อ

ตามสร้อยพระนามก็อาจเป็นไปได้แต่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานของผู้วิจัยที่ยังต้องรอหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาอ้างอิงต่อไป

นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานชื่อวัดภูมินทร์อีกครั้งในสมัย พระเมืองราชา เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 46 ว่าวัดภูมินทร์ได้รับความเสียหายจากกองทัพพม่ามารุกรานและจุดไปเผา พระพุทธรูปวัดภูมินทร์ ราว พ.ศ.2247 ส่วนวิหารจตุรमुखของวัดภูมินทร์อันเป็นสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ช่างสกุลน่านที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของน่าน นั้นพบว่า เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 62 ได้ใช้เวลาสร้าง 8 ปี จนถึง พ.ศ.2417 จึงแล้วเสร็จดังความปรากฏในพงษาวดารว่า"...อันท่านได้ก่อแรกตั้งต้นปลูกแปรงสร้างสามาตั้งแต่ศักราชได้ 1229 ตัว.....ตั้งต้นสร้างแต่นั้นมาถึงน่านได้ 8 ปี มาถึงจุลศักราชได้ 1136 ตัว ปีกาบเสร็จนี้ก็เป็นทีสำเร็จบริบูรณ์หันแล... ครั้นถึงเดือน 5 ท่านก็หื้อแปรงมหายนทปหลังใหญ่ แปรงเป็นจตุรमुख 4 ด้าน..."(พระยานันทมนี. 2557. 152) จากข้อความดังกล่าวจึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่าวิหารวัดภูมินทร์นั้นน่าจะสร้างก่อน พ.ศ.2417 เป็นเวลา 8 ปี จึงตรงกับ พ.ศ.2410 ซึ่งตรงกับช่วงเวลาที่เป็นเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน (พ.ศ.2396- พ.ศ.2436 รวม 40 ปี) แต่ตัวเลขที่ปรากฏในพงษาวดารว่า เริ่มสร้างในจุลศักราช 1229 ใช้เวลาสร้าง 8 ปี มาแล้วเสร็จในจุลศักราช 1136 จึงเป็นไปได้มาแล้วเสร็จในจุลศักราช 1136 เพราะตรงกับ พ.ศ.2317 ซึ่งต่างกัน 93 ปี น่าจะมีความคลาดเคลื่อนเรื่องตัวเลข พ.ศ. ที่ถูกต้องควรจะเป็นมาแล้วเสร็จใน จุลศักราช 1236 ซึ่งจะตรงกับ พ.ศ.2417

คุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรมของวัดภูมินทร์ นั้นเป็นที่ยอมรับกันว่า มีความโดดเด่นเฉพาะตัว เนื่องจากไม่สามารถพบเห็นได้ตามแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั่วไป ซึ่งมีการก่อสร้างแบบอาคารจตุรमुखที่มีการทำหน้าที่เป็นทั้งโบสถ์ วิหารและเจดีย์ในอาคารหลังเดียวกัน ส่วนที่ทำหน้าที่เป็นโบสถ์ คือ ด้านทิศเหนือและทิศใต้ โดยมีจุดสังเกต คือ แนวใบเสมา ส่วนด้านที่ทำหน้าที่เป็นวิหาร คือ ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ส่วนที่ทำหน้าที่เป็นเจดีย์ คือ แกนกลางที่ประดิษฐานพระประธานจตุรพักตร์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย คือ พระรัศมีเปลวสูง และพระศกขมวดเล็กเป็นกันหอย ดูเด่นสง่าได้ทั้ง 4 ทิศ ตามนัยยะทางความหมายที่สื่อถึงพระปริศนาธรรม คือ พรหมวิหารสี่ ที่จะป็นทางนำผู้มากราบนมัสการได้ไปสู่โลกุตตรธรรม ปัจจุบันนี้วัดภูมินทร์เป็นอีกหนึ่งจุดหมายสำคัญทางการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่าที่มีชีวิตของจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ใจกลางเมืองติดกับหอคำเจ้าผู้ครองนครน่านและวัดหลวงกลางเวียง(วัดช้างค้ำ) วัดภูมินทร์ ทำหน้าที่ใหม่ที่ถูกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากเดิมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถาน ในมิติการท่องเที่ยว วัดภูมินทร์ยังทำหน้าที่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปะและ จิตวิญญาณ เชื่อมโยงกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังอันเลื่องชื่อจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวที่ต้องนำมาเขียนความหมายในธุรกิจสินค้าที่ระลึกมักปรากฏรูปจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

สถาปัตยกรรมและศิลปะของศาสนสถานในจังหวัดน่านที่มีอัตลักษณ์ทางพุทธศิลป์และเป็นฝีมือช่างสกุลน่าน และถูกจัดอยู่ในลำดับต้นๆ ของรายชื่อแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดน่าน ในปัจจุบัน วัดภูมินทร์ จึงถูกกล่าวถึงในลำดับต้นๆ อยู่เสมอ องค์ประกอบด้านโครงสร้างอาคารและ

องค์ประกอบทางศิลปะของวิหารวัดภูมินทร์ ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับพลวัตรทางสังคมในช่วงที่มีการก่อเกิดนั้นได้ประติษฐานความหมายของสถานที่ว่าเป็นสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์อันโดดเด่นด้วยลักษณะเฉพาะตัวที่พบได้น้อยมากในปัจจุบัน การผสมผสานโครงสร้างอาคารของวิหารวัดภูมินทร์ที่ประสานความหมายรวมทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ ทำหน้าที่เป็นวิหารในแนวตะวันตก-ตะวันออก ทำหน้าที่เป็นอุโบสถ ในแนวเหนือ-ใต้ (มีแนวใบเสมาหินเป็นสัญลักษณ์) และมีแกนกลางที่ทะลุถึงยอดฉัตรบนหลังคาทรงจตุรมุขที่ทำหน้าที่เป็นพระธาตุเจดีย์ ในขณะที่เดียวกันส่วนฐานของแกนกลางวิหารก็ทำหน้าที่เป็นฐานชุกชีสำหรับประดิษฐานพระประธานจตุรพักตร์ ทั้งหมดนี้รวมอยู่บนโครงสร้างอาคารเดียวกันถือเป็นความสามารถเชิงช่างชั้นสูงที่ผสมกับองค์ความรู้ทางศิลปะที่ผสมผสานความหมายทางพระพุทธศาสนาของช่างผู้ก่อสร้างในนครน่านสมัยนั้น รวมถึงรายละเอียดองค์ประกอบทางศิลปะที่มีการตกแต่งแบบผสมผสานระหว่างศิลปะล้านนากับศิลปะรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏบนงานปูนปั้น งานแกะสลัก งานจิตรกรรม ประดับกระจกสี ของวิหารวัดภูมินทร์ คนน่านได้มีการปกปักรักษาวัดภูมินทร์สืบต่อมาถึงอนุชนรุ่นปัจจุบันกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านในปัจจุบัน

ศิลปะงานตกแต่งพุทธศิลป์ของวัดภูมินทร์ยังถูกประติษฐานผ่านคติธรรมเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับมหาสัตว์ในจินตนาการที่ประสานกับศรัทธาของผู้คน พญานาค จึงเป็นมหาสัตว์ที่ถูกประติษฐานขึ้นโดยจินตนาการของมนุษย์ โดยเฉพาะประเทศที่มีความผูกพันในวิถีชีวิตของคนในพื้นที่กับสายน้ำที่หล่อเลี้ยงพื้นที่นั้น ในจังหวัดน่านปัจจุบันหรือนครน่านในอดีตก็เช่นกัน ความเชื่อเรื่องพญานาค จึงถูกประติษฐานจากจินตนาการออกมาเป็นสัญลักษณ์ที่เขียนความหมายให้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา กรณีวัดภูมินทร์ก็เช่นกัน ปรากฏบันไดทางขึ้นเป็นรูปพญานาคส่วนหัวอยู่ทางทิศเหนือ และส่วนหางอยู่ทางทิศใต้ มีนัยยะเกี่ยวกับการวางโครงสร้างของวิหารที่รวมองค์ประกอบทั้งวิหาร อุโบสถ และเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนหลังพญานาค เสมือนหนึ่งพญานาคกำลังพาสาธุชนผู้ศรัทธาในพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ เมื่อได้เข้ามาในวิหารแห่งนี้จะได้ขึ้นหลังพญานาคแล้วก้าวข้ามมหานทีสีทันดรในทิพย์วิมาน ประตูทางเข้าทั้งสี่ด้านของวิหารนั้นเป็นซุ้มประตูเรือนยอดทรงมณฑป ซึ่งสถาปัตยกรรมทรงมณฑป หรือ ทรงปราสาทจตุรมุขนี้ ถือเป็นลักษณะเด่นของศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ ดังที่ปรากฏที่ห่มมหาปราสาทราชมณฑปในเขตพระบรมมหาราชวัง แต่หลักฐานที่ปรากฏที่วัดภูมินทร์แห่งนี้เป็นการผสมผสานลักษณะศิลปะฝีมือช่างของท้องถิ่นเข้าไปด้วยจึงมีลักษณะแตกต่างจากสถาปัตยกรรมในพระบรมมหาราชวังเล็กน้อย ส่วนยอดหลังคาวิหารทรงจตุรมุขนี้มี หางพญานาคที่สันของหลังคารวมตัวกันประดับด้วยยอดฉัตรด้านบนสุด ซึ่งแกนกลางของวิหารจึงทำหน้าที่รับน้ำหนักของหลังคาควบคู่ไปกับการทำหน้าที่เป็นโครงสร้างของเจดีย์ที่รองรับการเป็นฐานชุกชีประดิษฐานพระประธานทรงจตุรพักตร์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ทั้งนี้ไม่พบหลักฐานที่ปรากฏระยะเวลาการสร้างวัดนี้ที่แน่นอนแต่สันนิษฐานว่าน่าจะก่อนเหตุการณ์ที่กองทัพบกเข้ามาบุกทำลาย เมื่อ พ.ศ. 2247 แต่เนื่องจากปรากฏหลักฐานว่ามีการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้ง จึงไม่สามารถกำหนดอายุจากวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างยุคแรกเริ่มที่แท้จริงได้ องค์ประกอบทางพุทธศิลป์ของวิหารวัดภูมินทร์แห่งนี้ จึงเป็นส่วนผสมที่ลงตัวของงานศิลปะกับความเชื่อของช่าง

พระประธานจตุรพักตร์ มรดกผลงานพุทธศิลป์ของช่างผู้ก่อสร้าง เป็นงานศิลปะที่มีส่วนสำคัญในการเพิ่มความหมายให้พื้นที่วัฒนธรรมผ่านวาทกรรม”เมืองเก่าที่มีชีวิต”ที่ซ่อนทับอยู่ในวิหารอันทรงคุณค่าหลังนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ สมเจตต์ วัฒนเกษม ปราชญ์ท้องถิ่นที่ได้รับการยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย ปัจจุบันได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองเก่าแก่น ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์กรมหาชน) หรือ อพท.ท่านได้อธิบายถึงคุณค่าทางพุทธศิลป์พระประธานในวิหารวัดภูมินทร์ว่าเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย 4 องค์หันพระปฤษฎางค์ชนกัน พระพักตร์ทั้ง 4 องค์หันออก 4 ทิศ หลังพระประธานเป็นองค์พระเจดีย์ที่เป็นแกนกลางของวิหารและฐานชุกชีไปในตัว พุทธลักษณะนี้สืบสายงานศิลปะมาจากช่างสกุลน่านเดิม องค์พระมีพระวรกายที่อวบใหญ่ พระพักตร์เป็นแบบศิลปะล้านนาผสมกับศิลปะแบบสุโขทัย คือ พระรัศมีเป็นเปลวสูง ปมพระเกศาขมวดเป็นกันหอยเล็ก ชายผ้าสังคยาวิพาทต่ำถึงพระนาภี ประทับขัดสมาธิราบบนฐานบัวหงาย โดยมีเกสรดอกบัวทำเป็นฐานรองรับพระพุทธรูป(สัมภาษณ์ สมเจตต์ วัฒนเกษม: 2 เมษายน 2557) จากพุทธลักษณะดังกล่าวที่ผู้เชี่ยวชาญได้อธิบายมาในความหมายของผู้วิจัย คือ การประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมความหมายของวิหารวัดภูมินทร์ว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกประดิษฐ์ความหมายผ่านความสามารถทางศิลปะของช่างสกุลน่านให้เป็นสัญลักษณ์แทนดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของชาวเมือง และในภาพรวมของเมืองเก่า คือ ส่วนหนึ่งที่ประกอบกันเป็นความหมายของ”เมืองเก่าที่มีชีวิต” ของเขตเมืองเก่าแก่น

ภาพประกอบ 11 พระประธานจตุรพักตร์ ในวิหารหลวงวัดภูมินทร์ที่มีฐานชุกชีเป็นแกนกลางวิหาร ทำหน้าที่เป็นเจดีย์อยู่ในวิหารที่ทำหน้าที่เป็นทั้งโบสถ์และเจดีย์

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 15 มีนาคม 2558.

จิตรกรรมฝาผนังของวัดภูมินทร์นั้นได้ถูกสร้างความหมายพิเศษของตัวเองด้วยสิ่งล้ำค่าที่เป็นองค์ประกอบทางศิลปะที่ประกอบด้วยเนื้อหาและองค์ประกอบทางศิลปะที่ในการสนับสนุนระยะเวลาการสร้างสรรคภาพจิตรกรรมวัดภูมินทร์ของศิลปิน เช่น ภาพเรือกลไฟและชาวต่างชาติ ซึ่งมีทั้งชาวจีน เรือสำเภา ชาวตะวันตก ซึ่งทำให้คาดเดาระยะเวลาได้ว่า ศิลปินอาจจะเขียนภาพจากสภาพสังคมที่เป็นจริงในสมัยนั้นจากสิ่งที่ได้พบเห็นได้ด้วยตัวเอง เช่น เรือกลไฟของฝรั่งเศส ที่มากับคณะสำรวจแม่น้ำโขงหรืออาจจะมาในเหตุการณ์กรณีพิพาท รศ.112 (พ.ศ.2436) หรือ ภาพชาวตะวันตกที่ปรากฏบนจิตรกรรม อาจจะเกิดจากการเห็นคณะมิชชันนารีที่เข้ามาในนครน่าน ช่วง พ.ศ.2438 ก็เป็นไปได้ ดังนั้นจากบริบทที่ปรากฏในเนื้อหาของภาพ จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ แห่งนี้อาจจะถูกเขียนขึ้นมาในช่วงสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63 ซึ่งครองนครระหว่าง พ.ศ.2436- พ.ศ.2461 แต่อาจจะเขียนช่วงต้นรัชสมัย หรืออาจจะเขียน 2 ช่วง โดยเขียนในระยะก่อนหน้านั้นและมาต่อเติมหรือบูรณะในอีกช่วงเวลาหลังจากนั้นก็มีความเป็นไปได้เนื่องจากมีความแตกต่างในเนื้อหาของภาพและมีเหตุการณ์ทางสังคมภายนอกที่สัมพันธ์กับยุคปรากฏในภาพ

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ทั้ง 4 ด้านรอบผนังจึงถูกนำมาเป็นกลไกเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรมในธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งมีผู้รู้หลายท่านอ่านภาพที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ว่ามีความหมายเชื่อมต่อกับพระพุทธศาสนา ทั้งพุทธประวัติ พุทธชาดก เรื่อง คันธกุมาร และเรื่องอื่นๆ โดยจัดวางภาพขนาดใหญ่อยู่ด้านบนสุดและจัดตำแหน่งภาพด้วยการเว้นระยะที่เสมือนจริงในธรรมชาติ ถือเป็นเทคนิคขั้นสูงของศิลปินผู้สร้างสรรค์ มีสีโทนส้มแดงเป็นสีหลักที่ใช้สื่ออารมณ์ของภาพจิตรกรรม นอกจากนี้ เนื้อหาที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังอันเลื่องชื่อแห่งนี้ พบว่ามีการผสมผสานสภาพความเป็นจริงในสังคม ณ ขณะที่ศิลปินกำลังวาด เช่น วิถีชีวิตการทอดผ้า การแต่งกาย การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่บ่งบอกว่ามีหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่บนพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ โดยศิลปินผู้วาดภาพต้องการแสดงให้เห็นสภาพชุมชนเสมือนจริงที่ปรากฏอยู่ในภาพ ซึ่งชุมชนนครน่านจริงอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตทางสังคม โดยสังเกตจากลักษณะเสื้อผ้าและรูปทรงใบหน้า รวมทั้งมีข้อความอธิบายภาพกำกับอยู่ด้วยตัวอักษรคำเมืองล้านนา

ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดภูมินทร์ คือ โบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวหาชมได้ยาก จึงเป็นเป้าหมายแรกๆ สำหรับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นผู้มาเยือนเมืองน่าน เมื่อบริบทของการท่องเที่ยวเข้ามาในจังหวัดน่านปัจจุบัน วัดภูมินทร์ถูกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในฐานะสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงมีการดำรงอยู่ของศิลปะ และสถาปัตยกรรมทางพุทธศิลป์ในยุคคนน่าน เมื่อมิติแห่งอดีตกาลเปลี่ยนผ่านความหมายที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์พลวัตของสังคม สถานที่นี้จึงมีคุณค่าในสังคมยุคปัจจุบัน ที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมช่วยดึงดูดให้คนเดินทางมาสัมผัสสุนทรีย์ทางศิลปะ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของวัดภูมินทร์ปัจจุบัน

เมื่อเชื่อมโยงการใช้งานผ่านมิติของกาลเวลาที่สัมพันธ์กับความหมายของพื้นที่ วัดภูมินทร์ แห่งนี้ จึงถือว่าเป็นมรดกฝีมือช่างสกุลน่านที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบนพื้นที่เมือง เก่าแก่แห่งนี้ที่กำลังได้รับการเขียนความหมายใหม่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า“เมืองเก่าที่มีชีวิต”เพราะผู้วิจัยถือว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ได้รับใช้สังคมในฐานะองค์ประกอบทางศิลปะระดับวัดให้มีความพิเศษ รับใช้สังคมในฐานะเป็นหลักฐานบ่งบอกความเชื่อและบอกเล่าเหตุการณ์สังคมในยุคนั้นแก่นุชนยุคปัจจุบัน และรับใช้สังคมในแง่ของสุนทรียศาสตร์ทางการท่องเที่ยวที่ทำให้วัดภูมินทร์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง คือดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวให้มาเยือนมาชม

ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ศิลปะ สถาปัตยกรรมและทุกกิจกรรมที่นอกเหนือไปจากวิถีจารีตดั้งเดิมที่มีมาก่อนแล้ว ถูกนำมาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรม และถูกนำมาใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชม กระบวนการทางมานุษยวิทยาทางการท่องเที่ยวจึงเพิ่มความหมายในแง่สุนทรียะด้วยการเขียนความหมายใหม่จิตรกรรมฝาผนังฝีมือช่างพื้นเมืองอันสุดวิจิตรของวัดแห่งนี้ ให้กลายเป็นแรงดึงดูดหรือจุดขายที่มากกว่าวัดอื่น ซึ่งล้วนมีความหมายพิเศษในทรรณะของผู้วิจัย เช่น วัดพระธาตุแช่แห้ง มีความหมายพิเศษ คือ เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่วัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดในเชิงสัญลักษณ์ของการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในนครน่านยุคเรืองญะเพียงและจังหวัดน่านปัจจุบัน

ภาพกระชิบบ้านลือโลกจากจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ถูกนำเสนอเพื่อต่อรองเชิงอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวจนเป็นที่รู้จักทางบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากจิตรกรรมฝาผนังอันเลื่องชื่อที่โดดเด่นและมีนัยยะความร่วมมือแฝงอยู่ในความหมายของภาพ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ในอดีต มิได้มีการลงนามศิลปินผู้วาดภาพจึงไม่ทราบแน่ชัด แต่อารมณ์ของบุคคลในภาพจิตรกรรมที่ถ่ายทอดผ่านผลงานอันละเอียดอ่อนของศิลปินที่มีความสมจริง ทั้งสัดส่วน ใบหน้า กริยาอาการในลักษณะของการกระชิบ ดังที่ วินัย ปราบริปู ศิลปินร่วมสมัยชาวเมืองน่านได้อธิบายไว้ในหนังสือ จิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน ไว้ว่า รูปแบบการเขียนภาพคนกระชิบ ถือเป็นความพิเศษที่มีเสน่ห์ มีนัยยะทางศิลปะ ซึ่งผู้ที่ได้พบเห็นจะได้รับการกระตุ้นส่วนลึกของความอยากรู้ การแสดงธาตุแท้ของศิลปินที่รักการสนทนา หยอกล้อ กระแซะแซ่ ซึ่งภาพลักษณะนี้ไม่ปรากฏโดดเด่นในโลกของศิลปะ ดังนั้นภาพหนุ่มกระชิบ จึงเป็นภาพที่บ้านลือโลก (วินัย ปราบริปู. 2552: 163) ทั้งนี้ ภาพกระชิบที่จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ มีการเขียนกำกับด้านบนภาพเป็นอักษรล้านนาว่า ปู่มาน-ย่ามาน ในกริยาการกระชิบหยอกล้อของชายและหญิงที่มีลักษณะการแต่งกายคล้ายชาวพม่า ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในหมู่คนล้านนารวมทั้งผู้วิจัยเองว่า คำว่า มาน คือ คำเรียกชาวพม่าของคนล้านนา และวัฒนธรรมการใช้ภาษาคนของเหนือ หรือ คนเมือง หรือคนล้านนา เวลาพูดสรรพนามถึงบุรุษที่ 3 ในการสนทนาจะนิยมใช้คำว่า”ปู่”นำหน้าชื่อเรียกคนอื่นที่ไม่สนิทสนมหรือคนทั่วไปที่เป็นผู้ชาย ส่วนคนอื่นที่เป็นผู้หญิงจะใช้คำว่า”ย่า”นำหน้าชื่อ แต่คำว่า “ปู่และย่า” ในความหมายของคนน่าน หรือคนเมืองในนครน่านทั้งอดีตและปัจจุบันจึงไม่ได้มีความหมายถึงคำว่า ปู่และย่า ในภาษาไทยกลางที่หมายพ่อพ่อของพ่อและแม่ของแม่ ศิลปินผู้สร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงเขียนความหมายเพื่อ

สร้างตัวตนของชายและหญิงในภาพที่อยู่ในลักษณะกระซิบกันนี้ว่า”ปูมาน-ยามาน”อันหมายถึง ความหมายเชิงสัญลักษณ์แทนคนอื่นหรือใครก็ไม่รู้ที่เข้ามาในนครน่าน แต่ศิลปินได้ให้คำใบ้ใน ลักษณะการบงบอกกลุ่มชาติพันธุ์ของชายหญิงคู่นี้ว่าเป็นชาวพม่า จากการใส่ความหมายผ่านเครื่อง แต่งกาย

ส่วนกิริยาการจับไหล่ของผู้ชายเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้วอาจจะเป็นการให้รายละเอียดแสดง ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงคู่นั้น ซึ่งตรงกับจารีตวัฒนธรรมพื้นเมืองของนครน่านที่ยังดำรงอยู่จน ปัจจุบัน ซึ่งคนน่านที่ยังมีจิตวิญญาณตามจารีตวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว หากไม่ใช่สามีภรรยากันแล้ว การจับไหล่ของชายและหญิงที่อยู่ในวัยรุ่นนราคราวเดียวกัน มีอาจทำได้ แม้เป็นเพื่อนสนิทหรือญาติ พี่น้อง ในปัจจุบัน การจับไหล่ของคนอื่นที่ไม่ใช่ สามีภรรยา หรือพี่น้อง หากฝ่ายหญิงไม่ยินยอม อาจถึงขั้นถูกกระบวนกรวิธีประชาลงโทษ ด้วยการตีฉุดนินทา หรือเรียกปรับสินไหมผ่านสถาบัน การปกครองท้องถิ่น ตั้งแต่ระดับ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หากไม่เป็นที่พอใจอาจเข้าสู่กระบวนการทาง กฎหมายของบ้านเมืองต่อไป บางกรณีแม้ฝ่ายหญิงที่ไม่ใช่สามีภรรยาหรือพี่น้องยินยอมให้ชายจับ ไหล่ ผู้หญิงอาจจะลงโทษทางวิธีประชาโดยการดูหมิ่น เหยียดหยาม ไม่รักษาเกียรติของตนเองเอง และถูกตีฉุดนินทาในเรื่องการรักรับรองสงวนตัว

ภาพประกอบ 12 ภาพปูมาน-ยามาน ที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์และที่ถูกนำมาผลิต ข้างในสินค้าที่ระลึกในงานกระซิบรักที่น่าน

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโฮ้ง. บันทึกเมื่อ 21 มกราคม 2557.

ดังนั้น จินตนาการของศิลปินผู้วาดภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์แห่งนี้ที่ถูกอธิบายผ่านวาทกรรม"กระซิบรัก"โดยศิลปินแห่งชาติคนล่าสุด ชีรชาติ โลहितกุล เนื่องจากภาพนี้กระซิบกันมาร้อยกว่าปีและถูกเพิ่มความยิ่งใหญ่เนื่องจากเป็นหนึ่งในเดียวของงานวิจิตรศิลป์เก่าแก่แห่งวัดภูมินทร์นี้ด้วยวาทกรรม"บันลือโลก"ซึ่งวาทกรรม"กระซิบรักบันลือโลก"นี้ จึงถูกเขียนเป็นความหมายโดย ชีรชาติ โลहितกุล ศิลปินแห่งชาติคนล่าสุดเพื่อแทนกิริยาของบุคคลในภาพที่ได้นำมาใช้ในมิติของสุนทรียะทางการท่องเที่ยวในยุคหลังจากคำนี้ออกเผยแพร่ครั้งแรกในอนุสาร อสท. (สัมภาษณ์: สมเจตต์ วิมลเกษม 8 กรกฎาคม 2559) คนน่านที่นำเสนอตัวตนบนภาพจิตรกรรมวัดภูมินทร์ว่าปูม่าน-ย่าม่าน คือ ศิลปินที่เป็นผู้เขียนอักษรคำเมืองหรือตัวเมืองสีขาวที่เลือนลงมาก แต่สมเจตต์ วิมลเกษม ปรากฏท้องถิ่นเมืองน่านในปัจจุบัน ซึ่งเป็นครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านภาษาและวรรณกรรม ของสภาการศึกษาแห่งชาติ (ครุภูมิปัญญาไทย คือ การเชิดชูปรากฏท้องถิ่นของสภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านในสาขาต่าง ๆ) ซึ่งท่านมีความสามารถด้านภาษาคำเมืองหรืออักษรธรรมล้านนา ได้เป็นผู้สื่อความหมายรวมทั้งอ่านคำเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวคู่นี้ ดังที่สมเจตต์ วิมลเกษม ได้ถอดความจากตัวอักษรพื้นเมืองที่ปรากฏบนภาพเป็นสำนวนภาษาคำพื้นเมือง แต่ผู้วิจัยถอดความจากด้วยสำนวนภาษาไทยภาคกลางอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจโดยทั่วไปว่า"คำรักน้อง หากพี่จะเก็บไว้ในน้ำก็กลัวหนาว จะเก็บไว้บนพื้นอากาศกลางหนาว ก็กลัวหมอกดาวจะลงมาคลุม หากจะเก็บไว้ในวังกลางคุ่มก็กลัวเจ้ามาเจอแล้วแย่งเอาไป ก็เลยขอเก็บใจไว้ในอกพี่นี้ ให้คอยร้องกระซิบยามพี่หลับจะได้สะดุ้งตื่น" (สัมภาษณ์: สมเจตต์ วิมลเกษม 2 เมษายน 2557) จากข้อความที่ศิลปินสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในภาพนี้ที่อยู่ในกิริยาที่เข้าใจตรงกันว่าเป็นลักษณะการกระซิบกัน เมื่อข้อความนี้อยู่บนภาพจึงสรุปได้ว่า บุคคลทั้งสองในกำลังกระซิบบอกด้วยความรู้สึกรักที่ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบสายเลือด แต่เป็นความรักของคนหนุ่มคนสาว เพราะคำสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 ที่ใช้แทนชายและหญิงในภาพ ใช้คำว่า พี่กับน้อง ซึ่งเป็นสรรพนามที่คนหนุ่มคนสาวเมืองน่านปัจจุบันยังคงใช้แทนตัวเองในปัจจุบัน ที่บ่งบอกถึงความสุขภาพ อ่อนน้อม

ดังนั้นตัวตนปูม่าน-ย่าม่าน จึงเป็นตัวละครสมมุติทางวัฒนธรรมที่ให้ความหมายแทนงานศิลปะ และอารมณ์ของภาพถูกเขียนโดยศิลปินผู้สร้างสรรค์ภาพนี้ เพื่อนำเสนอตัวตนและอารมณ์ของภาพให้ผู้มาชมหรือมาวัดนี้ในสมัยก่อนได้เข้าใจ แต่สมัยอ่อนคนทั่วไปสามารถเข้าใจกันโดยทั่วไปเนื่องจากยังไม่มีการใช้ภาษาไทยกลางมาแทนที่ ปัจจุบันนี้ เมื่ออำนาจรัฐมาช่วงชิงความหมายของพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ภาษาซึ่งเป็นเครื่องหมายในการสื่อสารในพื้นที่ที่คนน่านได้ร่วมประดิษฐ์สร้างขึ้นมาจึงถูกกดทับด้วยอัตลักษณ์ภาษาไทยกลาง ผ่านกลไกทางรัฐชาติในบริบทการเมืองเรื่องพื้นที่ที่มาผนวกพื้นที่วัฒนธรรมน่านให้รวมเป็นหนึ่งในเดียวกับราชอาณาจักรสยาม และความเป็นรัฐชาติของน่านจึงถูกสลายไปพร้อมกับสถาบันการปกครองในระบอบเจ้าประเทศราช การเรียนหนังสือตัวอักษรไทย จึงถูกนำมาใช้เป็นกลไกการประดิษฐ์ความหมายของคนน่านว่า คนน่าน คือ คนสยาม คนสยาม คือ คนน่าน ภาพปูม่าน-ย่าม่าน ที่กำลังกระซิบกัน ผ่านคำบรรยายอารมณ์คนทั้งสองและการแต่งกาย

ที่บ่งบอกว่าเป็น"คนม่าน"ในนครน่านยุคนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นเครื่องมือของกระบวนการทางมานุษยวิทยาที่ได้ช่วยกันประดิษฐ์ตัวตนจากจิตรกรรมและนำเสนอความหมายของภาพผ่านวาทกรรมร่วมสมัยว่า"ปูม่าน-ย่าม่าน กำลังกระซิบรัก"และความรักของปูม่าน-ย่าม่าน จะเป็นที่เล่าขาน เลื่องลือไปทั่วโลก เนื่องจากมีคนอื่นที่เป็นนักท่องเที่ยวมาเยือนพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ จะเอาไปเผยแพร่ บอกต่อ ภาพนี้อาจมีกิริยากำลังกระซิบกันเพื่อบอกรักเบาๆ แต่จะได้ยินไป ทั่วโลก จึงเป็นที่มาของวาทกรรมใหม่ที่ถูกศิลปินประดิษฐ์ความหมายเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวบนพื้นที่วัฒนธรรมเขตเมืองเก่าที่มีชีวิตแห่งนี้ว่า"ภาพกระซิบรักบันลือโลก"

การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบททางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ การที่มีหลายความคิดเห็นที่พยายามเสนอแนะให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลวันแห่งความรักตามแบบวัฒนธรรมตะวันตก หรือวันวาเลนไทน์ เพื่อเชื่อมโยงความหมายของจิตรกรรมฝาผนังเข้ากับวันแห่งความรักของชาวตะวันตกที่เข้ามาอิทธิพลทางความคิดในกลุ่มวัยรุ่นยุคใหม่ของสังคมไทยแต่หน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดงานและการท่องเที่ยวของเมืองน่านต่างปฏิเสธด้วยเกรงจะเป็นผลทางลบ เนื่องจากการแสดงความรักในเทศกาลวันแห่งความรักอาจส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมความรักที่เบี่ยงเบนและขัดกับค่านิยมอันดีงามและความรักนวลสงวนตัวของสังคมไทย รวมถึงชี้ไปในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าน่าน ทางผู้เกี่ยวข้องและคนในพื้นที่จึงไม่เห็นด้วยกับแนวทางนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ลัดดา ฝายนันชัย ปลัดเทศบาลเมืองน่านและชวนา เชื้อนบิง หัวหน้าศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเทศบาลเมืองน่าน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองเก่าน่าน (ลัดดา ฝายนันชัยและชวนา เชื้อนบิง: สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2559) ได้รับคำตอบว่า ทางท้องถิ่นเป็นห่วงผลกระทบระยะยาวต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและวัยรุ่นในพื้นที่ที่จะตีความการแสดงความรักในช่วงวันแห่งความรักที่เชื่อมโยงกับตำนานรักปูม่าน-ย่าม่าน ของวัดภูมินทร์ไปในทางเบี่ยงเบนเป็นความรักแบบหนุ่มสาว และอาจแสดงพฤติกรรมความรักที่ขัดแย้งกับค่านิยมความรักนวลสงวนตัวของสตรีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพจิตรกรรมนี้มีที่มาจากวัดสำคัญอย่างวัดภูมินทร์ด้วย เราจึงนำเสนอการท่องเที่ยวผ่านงานกระซิบรักในช่วงที่ไม่ใช่เทศกาลวันแห่งความรัก หากนักท่องเที่ยวต้องการมาเที่ยวเมืองน่านจริงๆ วันไหนก็มาได้ไม่ต้องเชื่อมโยงกับวันสำคัญตามแบบวัฒนธรรมตะวันตก

2.1.3 วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร

ที่ตั้ง สี่แยกใจกลางเมือง ตรงหัวมุมถนนสุริยพงษ์ตัดกับถนนผากอง ย่านใจกลางเมืองย่านประวัติศาสตร์ชั้นในของเมืองเก่าน่านฝั่งขวงเมืองน่าน ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร เดิมมีสถานะเป็นวัดหลวงกลางเวียงหรือประจำเมือง จึงมีที่ตั้งตรงข้ามหอคำที่ประทับเจ้าผู้ครองนครน่าน เพื่อใช้ในการประกอบศาสนกิจของราชสำนักเจ้าผู้ครองนครน่าน (ปัจจุบันหอคำ คือ บริเวณและอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน)

วัดช้างค้ำจึงตั้งอยู่ในกลางพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมขอเมืองในอดีต และปัจจุบันที่ล้อมรอบไปด้วยถนนสายสำคัญและสถานที่สำคัญทั้งทางราชการและการท่องเที่ยว มีพระธาตุช้างค้ำ เป็นเจดีย์องค์ประธานกลางวัดที่สง่างามประจำเมือง ภายในวัดมีการใช้พื้นที่เป็นสถานศึกษาระดับโรงเรียน คือ โรงเรียนนันทบุรีวิทยา ที่ขนานด้านหลังด้วยคุ่มเจ้าราชบุตรที่เจ้าผู้ครองนครเคยประทับก่อนขึ้นครองนครน่านในอดีต

ภาพประกอบ 13 ความสง่างามของภูมิทัศน์อุโบสถ พระเจดีย์ และหอไตร วัดพระธาตุช้างค้ำ

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 17 สิงหาคม 2558.

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การที่มีตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ชั้นในของเมืองเก่าน่าน จึงล้อมรอบด้วยสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพราะตั้งอยู่ตรงสี่แยกใจกลางเมือง ด้านตรงข้ามหน้าวัดเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ของเทศบาลเมืองน่านที่มีสนามหญ้าเอนกประสงค์สำหรับจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวได้หลากหลาย ด้านข้างเป็นบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ซึ่งในอดีตเป็นหอคำที่ประทับและว่าราชการของเจ้าผู้ครองนครน่านที่มีคุณค่าทาง

ประวัติศาสตร์ของพื้นที่สูงมาก ผังตรงข้ามอีกด้านหนึ่งของห้วมถนนเป็นช่วงเมืองและวัดภูมินทร์
วัดสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของเมืองน่านในปัจจุบันอีกแห่งหนึ่ง

ภาพประกอบ 14 วัดช้างค้ำก่อนการบูรณะครั้งหลังสุดในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช

ที่มา: พระธรรมนันโทสมณ เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ. (ม.ป.ป.)

ความเป็นมาของวัด ในยุคที่นครน่านปกครองด้วยระบอบเจ้าประเทศราชนั้น วัดพระธาตุช้างค้ำ มีฐานะเป็นวัดหลวงประจำราชสำนักนครน่าน สำหรับประกอบศาสนพิธีของเจ้าผู้ครองนครน่าน จึงเป็นที่เรียกของชาวเมืองว่า "วัดหลวงกลางเวียง" หรือเรียกตามนามพระธาตุองค์ประธานในวัดว่า "วัดช้างค้ำ" ในพงษาวดารราชวงศ์ปทุมธานี ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กล่าวว่า วัดช้างค้ำสร้างโดยเจ้าพญาพลเทพฤไชยเจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 36 เมื่อ พ.ศ.2079 หลังจากท่านครองนครน่านได้ 9 ปี (ท่านครองนครน่าน พ.ศ.2070) ดังปรากฏความว่า "...ในปีกัตไถ่ เดือน 6 ขึ้น 11 ค่ำ จุลศักราช 889 ตั้งหันแล ท่านเสวยเมืองได้ 10 ปี ถึงปีเปิกสัน จุลศักราช 898 ท่านก็ได้สร้างวัดหลวงกลางเวียง เมืองน่านหันแล" ซึ่งตรงกับความปรากฏในพื้นที่เมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิดว่าก็กล่าวว่า สร้างโดยเจ้าพญาพลเทพฤไชย เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 36 แต่ต่างกันที่ปีที่สร้าง คือ พื้นที่เมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิดกล่าวว่า ใน พ.ศ.2091 ซึ่งต่างจากราชวงศ์ปทุมธานี ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ ถึง 12 ปี แต่ก็อยู่ในช่วงเวลาที่ท่านครองนครน่าน 32 ปี (พ.ศ.2070- พ.ศ.2101) ดังความปรากฏว่า พระยาหลวงพลเทพฤไชยแล กินเมืองได้ 10 ปี สักราชได้ 910 ตัว (พ.ศ.2091) ปีเปิกสัน ท่านก็สร้างวัดหลวงกลางเวียงน่าน (สร้อยดี อ่องสกุล. 2539. 18-19) นอกจากนี้ในศิลาจารึกระบุว่า เจ้าพญาพล

เทพฤไชย เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 36 สร้างวิหารวัดหลวงกลางเวียง (วัดช้างค้ำ) พ.ศ.2079 และบูรณะ เมื่อ พ.ศ.2091 (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2559: ออนไลน์)

ภาพประกอบ 15 แสดงภูมิทัศน์วัฒนธรรมวัดช้างค้ำ วัดหลวงกลางเวียงประจำนครน่าน

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 17 มกราคม 2557.

ความสำคัญในฐานะวัดประจำเมือง วัดช้างค้ำก็มีความเป็นไปได้ที่จะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นวัดหลวงกลางเวียง(วัดประจำเมือง)นครน่าน ณ ที่ตั้งเวียงใต้หรือตัวเมืองน่านปัจจุบัน เพราะมีเจดีย์ช้างค้ำเป็นเจดีย์ใหญ่อยู่กลางวัด รวมทั้งน่าจะสร้างในสมัย เจ้าพระยาพลเทพฤไชย เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 36 ใน พ.ศ.2019 เนื่องจากท่านเจ้าพระยาพลเทพฤไชย ครองนครน่านถึง 32 ปี (พ.ศ. 2070- พ.ศ.2101) บ้านเมืองน่าจะมี ความร่มเย็นสงบสุขยาวนาน เพราะการสร้างวัดที่มีเจดีย์ขนาดใหญ่เช่นนี้ ต้องใช้ไพร่พลจำนวนมาก จึงต้องทำได้ในยามที่สงบสุข เจ้าผู้ครองนครซึ่งเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก จึงสร้างวัดหลวงประจำเวียง เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเมือง

ศิลปะและสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์บนองค์พระธาตุช้างค้ำนั้น มีลักษณะเด่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะเจดีย์ทรงช้างล้อมแบบสุโขทัย คือที่ฐานสี่เหลี่ยมมีรูปประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างครึ่งตัวโผล่ส่วนหัวออกมาด้านนอกเจดีย์ทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 6 เชือก รวม 24 เชือก ในลักษณะที่ช้างเอ้าหลังหนุนหรือค้ำพระเจดีย์ส่วนที่เป็นรูปประติมากรรมควายอดปราสาทไว้ด้านบน ซึ่งตรงกับคำศัพท์ภาเหื่อนว่า"ค้ำ"จึงเป็นที่มาของลักษณะ"ช้างค้ำพระเจดีย์"อันเป็นความหมายของชื่อ"วัดพระธาตุช้างค้ำ" ประกอบกับมีกำลังไพร่พลและแรงศรัทธาจากชาวเมืองร่วมกันสร้าง ดังนั้นหลังจากท่านครองนครได้

9 ปี จึงสร้างวัดหลวงกลางเวียงที่มีเจดีย์ใหญ่ที่สุดในเขตเมือง อันเป็นการประดิษฐ์สร้างทางวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการประดิษฐ์ฐานพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงในรัฐจารีตแห่งนั้นๆ อีกทั้งยุคนี้ เป็นยุคที่นครน่านยังไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า อีกทั้งเจดีย์ทรงช้างล้อมยอดปราสาท ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่นิยมในช่วงรอยต่อสุโขทัยตอนปลายกับอยุธยาตอนต้น อิทธิพลที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างตามคติความเชื่อแบบธรรมราชา จึงน่าจะส่งผลมาถึงนครน่านที่มีสัมพันธ์อันดีกับสุโขทัยมายาวนาน ดังเช่น ปรากฏการสร้างวัดที่มีเจดีย์ทรงช้างล้อมยอดปราสาทในสมัยสุโขทัยมากมายดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระธาตุช้างค้ำ เป็นเจดีย์ทรงช้างล้อมยอดปราสาท ที่ประกอบด้วยฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ รองรับฐานช้างล้อม แล้วอีกชั้นถัดขึ้นไปจึงเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยมซ้อนลดระดับ 2 ชั้น ต่อเนื่องด้วยชั้นฐานกลม 2 ชั้น รับมาลัยเถา บัวปากกระฆัง องค์ระฆังคว่ำ บัลลังก์สี่เหลี่ยม บัวผลามีและปล้องไฉน ก่อนต่อด้วยปลียอด แต่เจดีย์ทรงช้างล้อมวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารแห่งนี้จะมีลักษณะเพรียวสูง เนื่องจากฐานเขียงที่ซ้อนลดหลั่นกัน 2 ชั้นรองรับฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ในผังสี่เหลี่ยมที่คั่นกลางระหว่างชั้นช้างล้อมและมาลัยเถา รวมถึงระยะห่างระหว่างช่องท้องไม้ที่มาลัยเถาแต่ละชั้นยียดห่างกว่าต้นแบบที่สุโขทัย และองค์ระฆังคว่ำที่มีขนาดเล็ก จึงส่งผลให้รูปทรงมีลักษณะเพรียวสูงขึ้น (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2545: 3-26)

พระเจ้าตนหลวง พระประธานในพระวิหารหลวง วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารนี้ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในการย้ายเมือง ครั้งที่ 2 จากนครน่าน ณ ที่ตั้งเวียงญ่เพียงแซ่แห่ง มาอยู่ที่ นครน่าน ณ เวียงใต้ (ที่ตั้งปัจจุบัน) จึงมีการสร้างพระประธานประจำวัดหลวงกลางเวียง หรือ วัดช้างค้ำในปัจจุบัน ในสมัยพญาผากองแห่งราชวงศ์ภูคา เมื่อ พ.ศ.1911 พระประธานองค์นี้ ชาวเมืองน่าน เรียกชื่อว่า "พระเจ้าตนหลวง" เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดความสูงจากฐานถึงยอดพระเกศมาลา 600 เซนติเมตร และหน้าตักกว้าง 450 เซนติเมตร ก็เป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการช่วงชิงความหมายทางสังคม ว่า เมื่อย้ายเมืองมาที่ตั้งเวียงใต้ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในวัดสำคัญกลางเมือง จึงเป็นการสร้างศูนย์รวมและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเมืองที่ต้องจากถิ่นฐานเดิม พระเจ้าตนหลวงวัดหลวงกลางเวียงหรือวัดช้างค้ำแห่งนี้ สันนิษฐานว่าสร้างด้วยฝีมือช่างหลวงสุคน่าน เนื่องจากยังไม่ถูกรุกรานจากนครรัฐอื่นที่เข้มแข็งกว่า ศิลปะแบบช่างสุคน่านแท้ ของพระเจ้าตนหลวงองค์นี้ คือ พระวรกายอ้วน พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ยิ้ม พระเศรณาล่ำยังคงเป็นเปลวเพลิงทรงสูง นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน

การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในฐานะวัดหลวงประจำเวียงหรือประจำเมือง ในปัจจุบัน คือ วัดนี้ยังถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งของกู่บรรจ้อฐิเจ้าผู้ครองน่าน 3 องค์สุดท้าย คือ เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 62 พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่าน (เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63) และเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 64 ซึ่งการสร้างกู่บรรจ้อฐิเจ้าผู้ครองนครน่านไว้ที่วัดแห่งนี้ จึงเป็นอีกหนึ่งการประดิษฐ์สร้างความทรงจำว่า วัดแห่งนี้ยังคงทำหน้าที่เป็นวัดหลวงกลางเวียง สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีของเจ้าผู้ครองนครไปตลอด

กาล แม้เจ้าผู้ครองนครพิราลัยแล้ววัดแห่งนี้ยังใช้เป็นสถานที่เก็บอัฐิของเจ้าผู้ครองนคร เสมือนเจ้าผู้ครองนครใช้วัดเป็นที่เก็บอัฐิของพระองค์ท่านเอง

ภาพประกอบ 16 พระเจ้าตนหลวง พระประธานวัด วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 17 มกราคม 2557.

การประดิษฐ์ประเพณีในวัดช้างค้ำ ทุกวันที่ 5 เมษายน ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพิราลัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ทายาทเจ้าผู้ครองนครน่านทุกสายจะมาร่วมทำบุญอุทิศถวายเจ้าผู้ครองนครน่านทุกพระองค์ที่บริเวณกุฎบรรจ้อัฐิเจ้าผู้ครองนครน่านในวัดช้างค้ำแห่งนี้ ภายหลังจากร่วมพิธีถวาสักการะในพระอนุสาวรีย์ด้านห้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแล้ว ผู้วิจัยได้สอบถาม เจ้าสุทิน ฌ น่าน ภรรยาเจ้าสุริยพงษ์ ฌ น่าน ซึ่งเป็นโอรสของเจ้ามหาพรหมสุรธาตา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย โดยที่เจ้าสุทินเอง ก็เป็นหลานสาวของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช โดยเป็นธิดาของเจ้าเทพมालา จึงถือได้ว่า เจ้าสุทินเป็นราชินิกุลนครน่าน ปัจจุบันนี้ (พ.ศ.2559) เจ้าสุทิน อายุ 83 ปี ท่านเล่าว่าจากความทรงจำที่เจ้าแม่ของท่านเล่าให้ฟังก็รับรู้ได้ว่า"วัดนี้เป็นวัดประจำเมือง เป็นวัดหลวงที่เจ้าผู้ครองเมือง

ใช้ประกอบศาสนกิจและจัดงานบุญประเพณีต่างๆ เมื่อเจ้าหลวงผู้ครองนครพิราลัยไป วัดนี้จึงใช้เป็น ที่เก็บอัฐิของเจ้าผู้ครองนคร เหมือนกับทำหน้าที่เป็นวัดของเจ้าผู้ครองนครใช้เป็นที่เก็บอัฐิท่าน ตลอดไป แม้วันเวลาและบ้านเมืองจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม”(สัมภาษณ์ เจ้าสุณีย์ ณ น่าน 25 ธ.ค. 2557) สอดคล้องจากคำบอกเล่าของท่านพระครูธรรมนนทโสมณ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช้างค้ำฐ ปัจจุบัน ซึ่งทราบว่าท่านอายุ 83 พรรษา (2557) ท่านเล่าว่า เจ้าอาวาสรูปก่อนเล่าให้ท่านฟังว่า”วัดนี้เป็นราชฐานกลางเวียงที่อยู่ติดคุ้มเจ้าหลวง ทุกวันพระท่านจะมานั่งรอดักบาตรที่ถนนด้านหน้า คุ้มอันนี้เป็นารส่วนพระองค์ และเสด็จมาประกอบพิธีกรรมต่างทางศาสนา ซึ่งถือเป็นการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาตามภาระกิจของเจ้าเมือง”(พระครูธรรมนนทโสมณ.สัมภาษณ์. 12 ธันวาคม 2557)

ภาพประกอบ 17 การใช้พื้นที่วัดช้างค้ำจัดกิจกรรมนิทรรศการแสดงภาพถ่ายประวัติศาสตร์เมือง น่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของ อพท.

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 18 สิงหาคม 2557.

การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดนี้ถูกผลิตซ้ำหา วัฒนธรรมเพื่อทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รอต้อนรับและรอการมาสัมผัสความรู้สึกเชิงจิตวิญญาณ ผู้วิจัยทราบจากท่านเจ้าอาวาสว่าวัดนี้ เปิดจนถึง 4 ทุ่ม ทุกคืน ในขณะที่วิหารวัดอื่นปิดตอนพระ อาทิตยต์ตกดิน แต่เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาสัมผัสบรรยากาศนิเวศวัฒนธรรมยามค่ำคี่ พร้อมกับชมความงดงามคุณค่าสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ราชฐานหลวงกลางเวียงอันเก่าแก่คู่ นคร น่าน และในหลายๆ โอกาสวัดนี้ยังใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์

และช่วยตอกย้ำความเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต เช่น การจัดนิทรรศการภาพประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการเผยแพร่คุณค่าของความเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตสู่สายตานักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งหรือใช้จัดงานประเพณีและกิจกรรมทางสังคมที่สำคัญๆ ของจังหวัด

การทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญคู่กับประวัติศาสตร์ยุคนครรัฐของวัดช้างค้ำ จึงเสมือนการรักษาตัวตน รักษาอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ที่รอการมาเยือนของนักท่องเที่ยวที่ต้องการบริโภคดีตนครรัฐน่านอันเก่าแก่ เพราะการมาเยือนวัดนี้จึงทำให้นักท่องเที่ยวต้องมาชมสถาปัตยกรรมงานพุทธศิลป์ที่ผสมกันระหว่างพุทธศิลป์ช่างสกุลน่านกับพุทธศิลป์ช่างสกุลสุโขทัย รวมทั้งได้มากราบอัฐิเจ้าผู้ครองนครน่าน การได้รับฟังมรดกเทศกับรรยายเกี่ยวกับพุทธศิลป์และประวัติศาสตร์วัดช้างค้ำ จึงเสมือนได้สัมผัสอดีตอันยิ่งใหญ่ที่กาลเวลาได้ประดิษฐ์ทางความทรงจำยุคนครรัฐไว้ที่วัดแห่งนี้ วัดนี้จึงสามารถรักษาความหมายที่เป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และความทรงจำในอดีตไว้ได้มาจนตราปัจจุบัน

2.1.4 วัดมิ่งเมือง

ที่ตั้ง วัดมิ่งเมืองตั้งอยู่บนถนนสุริยพงษ์ บ้านมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ในบริเวณใกล้กับใจกลางเมืองน่าน ใกล้กับวัดภูมินทร์และวัดศรีพันต้น

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

สถานที่นี้ถูกล้อมรอบด้วยสถานที่สำคัญที่ไม่ห่างกันมากนัก เนื่องจากด้านหน้าเป็นถนนสุริยพงษ์ ถนนสายสำคัญของเมืองน่าน ด้านตรงข้ามเป็นโรงเรียนราชานุบาล และขนานข้างด้วยโรงเรียนจุมพิวินิตาภรณ์ ลานช่วงเมืองและวัดภูมินทร์ รวมทั้งศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP ของที่ระลึกเมืองน่าน และห้อมล้อมถนนทั้งสองข้างเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่านและวัดศรีพันต้น วัดนี้มีอุโบสถสีขาว และศาลหลักเมืองประดิษฐานอยู่ภายในเขตกำแพงวัด

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความเป็นมาของวัด วัดมิ่งเมือง สร้างขึ้น ประมาณปี 2400 ได้รับเดิมเชื่อว่าเป็นวัดร้าง ด้านเหนือจากวิหารมี เสาพระหลักเมืองน่าน ซึ่งเป็นไม้สักทองเป็นท่อนซุงขนาดใหญ่ ฝังอยู่กับพื้นดิน ชาวเมืองน่านเรียกว่า เสามิ่งเมือง ต่อมาในสมัยเจ้าฟ้าอัครปัญญา เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 57 โปรดให้ฝังเสาพระหลักเมืองน่านลง ณ จุดนี้ เมื่อ พ.ศ.2331 หลังจากที่พระองค์ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ณ กรุงเทพฯ และร่วมพิธีฝังเสาพระหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ.2329 พระองค์จึงได้คิดนั้นมาฝังเสาหลักเมืองน่าน ต้นปัจจุบันนี้ ณ สถานที่ที่ทรงเสี่ยงทาย คือ ที่ข้างวัดร้างเก่า อันตั้งอยู่ห่างจากหอคำ (ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน) ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ไม่มาก

ภาพประกอบ 18 สถาปัตยกรรมและทัศนียภาพศาลหลักเมืองและอุโบสถวัดมิ่งเมือง

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 18 มิถุนายน 2557.

ต่อในสมัย เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 62 ได้สถาปนาวัดร้างนี้ขึ้นใหม่ และตั้งชื่อว่า "วัดมิ่งเมือง" ตามเสามิ่งเมืองที่ตั้งอยู่ในวัด จนในยุคปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2527 พระครูสิริธรรมภาณี เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง ได้นำชาวบ้านรื้อถอนอุโบสถหลังเดิมที่ทรุดโทรมมาก และสร้างอุโบสถหลังใหม่นี้ โดยพระครูสิริธรรมภาณี เจ้าอาวาสเป็นผู้ออกแบบตามจินตนาการ ด้วยสถาปัตยกรรมและตกแต่งด้วยลวดลายพุทธศิลป์ล้านนาร่วมสมัย และการก่อสร้างตัวอาคารเป็นฝีมือช่างพื้นบ้านเมืองน่าน ส่วนส่วนลวดลายปูนปั้น เป็นฝีมือของสล่า (ช่าง) สกุลเชียงแสน ซึ่งมีนายเสาร์แก้ว เลาคี เป็นนายช่างใหญ่ ใช้เวลาปั้น 5 ปี แล้วบูรณะพระประธานใหม่

ภายในอุโบสถได้ทำการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นเรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน เริ่มตั้งแต่ยุคแรกเริ่มคือในสมัยสมัยพญากา เจ้าผู้ครองนครองค์แรกในยุคแรก มาจนถึงสมัยเจ้ามหาพรหมสุรชาติ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย

นอกจากวัดนี้จะสวยงามแปลกตาด้วยสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นทาสีขาวล้วน ต่างจากวัดอื่นในเขตเมืองเก่า น่าน วัดนี้ยังศาลาทรงจัตุรมุขประดับลวดลายปูนปั้นสีขาวอันวิจิตร มียอดพุ่มสีหน้าเป็นตัวอาคารประดิษฐานศาลหลักเมือง นักท่องเที่ยวสามารถมาสัมผัสกับเสน่ห์สถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่วัดนี้ได้

ดังที่ทราบกันอยู่แล้วว่า วัดในเขตเมืองเก่าน่านมีจำนวนมากถึง 11 วัด แต่ละวัดล้วนมีอัตลักษณ์ทางการก่อสร้าง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม การตกแต่งด้วยลวดลายศิลปะฝีมือช่างสกุล

น่าน และทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากมาย แต่วัดมิ่งเมืองกลับมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ในเรื่องของ การก่อสร้างและการบูรณะด้วยศิลปะร่วมสมัย มีองค์ความรู้ทางศิลปะสมัยใหม่มาตกแต่งและเชื่อมโยงกับสิ่งสำคัญเชิงจิตวิญญาณของบ้านเมือง นั่นคือ ศาลหลักเมือง

วัดมิ่งเมืองจึงมีความหมายตามชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาลหลักเมืองที่เป็นหลักความมั่นคงของบ้านเมือง เมื่อผนวกความหมายชื่อวัดมิ่งเมือง จึงบ่งบอกเป็นนัยถึงการได้มาซึ่งการะ ศาลหลักเมืองหรือมาเยี่ยมชมวัดนี้ เสมือนหนึ่งได้ได้เยือนสถานที่ที่เป็นหนึ่งเดียวของเมืองน่าน คือหลักประจำเมือง ซึ่งหมายถึงหลักประจำเมืองที่ทุกเมืองมี อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของวัดนี้จึงเชื่อมโยงกับความหมายเชิงจิตวิญญาณของศาลหลักเมือง และเพิ่มคุณค่าด้วยอัตลักษณ์ทางศิลปะการ ตกแต่งแบบร่วมสมัยด้วยสีขาวล้วน ต่างจากวัดทั่วไปที่เน้นนำเสนอความเก่าแก่ของงานงานพุทธ ศิลป์

ส่วนการประดิษฐ์ประเพณีในวัดนี้นั้น มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับศาลหลักเมือง จึงเกิด ประเพณีการบวงสรวงหรือบูชาศาลหลักเมืองในวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับฤกษ์งามยามดี เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ มีการจัดเครื่องบวงสรวงและการพ้อนรำถวายหลักเมืองเพื่อความมั่นคงของบ้านเมือง

ภาพประกอบ 19 อุโบสถวัดมิ่งเมืองที่ประดับด้วยศิลปะร่วมสมัย อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 17 สิงหาคม 2558.

2.1.5 วัดศรีพันต้น

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่ห้วยมถนจนเจ้าฟ้า ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ด้วยความที่วัดนี้ ตั้งอยู่ห้วงมุกถนนตรงสี่แยกเชื่อมทางไปจังหวัดแพร่และจังหวัดพะเยา ก่อนเข้าสู่ย่านประวัติศาสตร์ชั้นในของเมืองเก่าน่าน วัดนี้จึงเด่น สะดุดตาด้วยสถาปัตยกรรมและงานพุทธศิลป์ที่ตกแต่งด้วยสีทองเหลืองอร่าม ผนังตรงข้ามเป็นคู่ของทนายทเจ้าผู้ครองนครน่านและอีกด้านเป็นที่ตั้งของร้านอาหารชื่อดังประจำเมืองน่าน คือ ร้านของหวานบ้านนิ่ม ด้านหน้าวัดมีเรื่องแข่งเอกลักษณ์น่านจอดอยู่ในโรงจอดเรือ ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดศรีพันต้น มีวิหารประดิษฐานพระมหากัจจายานะเถระ

ภาพประกอบ 20 สถาปัตยกรรมและงานพุทธศิลป์วัดศรีพันต้น

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโธ้ง. บันทึกเมื่อ 15 มิถุนายน 2558.

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความเป็นมาของวัดนี้ เชื่อกันว่าสร้างโดยพญาพันต้น เจ้าผู้ครองนครน่าน แห่งราชวงศ์ภูคา (ครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ. 1960 - 1969) จึงมีชื่อวัดตรงกับนามพระองค์ท่าน แต่ในภาษาคำเมืองเรียกชื่อวัดว่า วัดสลีพันต้น (ออกเสียงว่า สะ-หลี หมายถึง ดันโพธิ์) ซึ่งในสมัยก่อนมีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่ด้านทิศเหนือและทิศใต้ของวัด แต่ถูกโค่นเพื่อใช้พื้นที่ทำเป็นถนนศรีพันต้น

ภายในวัดมีวิหารที่สวยงาม ก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมโดดเด่นเป็นสง่า ตกแต่งด้วยมีสีทองเหลืองอร่าม ประกอบกับจิตรกรรมปูนปั้นที่สวยงามโดยเฉพาะพญานาคเจ็ดเศียร ฝ้าบันไดด้านหน้าวิหารวัด สีทองเหลืองเพิ่มความอลังการของวัดอย่างโดดเด่น ด้วยช่างชาวน่านชื่อ นายอนุรักษ์ สมศักดิ์ เป็นศิลปินผู้ก่อสร้าง และภายในวิหารตกแต่งด้วยภาพเขียนภาพลายเส้นประวัติของพระพุทธเจ้า และเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์เมืองน่าน ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวบ้านเมืองแทนมัลลเทศกัปรยาย หน้าบันด้านบนสุดของวิหารประดิษฐานตรารามพระราชพิธีกาญจนาภิเษก จลองสิริราชสมบัติ 50 ปี ในรัชกาลปัจจุบัน วัดศรีพันต้นจึงเป็นจุดเด่นสะดุดตา ก่อนเข้าเมือง อีกทั้งในยามค่ำคืนนักท่องเที่ยวสามารถมารับประทานของหวานชื่อดังที่อยู่ตรงข้ามวัด ซึ่งร้านของหวานบ้านี้ม ซึ่งสามารถชมทัศนียภาพวิหารสีทองเหลืองอร่ามได้บรรยากาศยามค่ำคืน ได้เสน่ห์และบรรยากาศการท่องเที่ยวในเขตเมืองเก่ามาก เนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากพื้นที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญย่านใจเมืองหรือย่านประวัติศาสตร์ชั้นในเขตเมืองเก่า

ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดศรีพันต้นที่ประดิษฐานพระมหากัจจายณะเถระองค์ใหญ่ที่สุดในนครน่าน ด้านหลังองค์พระมหากัจจายณะเถระที่มีจารึกเกี่ยวกับเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายและทายาท

อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดนี้ คือ สถาปัตยกรรมและงานพุทธศิลป์ที่ตกแต่งวิหารสีทองอร่าม รวมทั้งความงดงาม อ่อนช้อย วิจิตร อลังการของบันพญานาคเจ็ดเศียรที่บันไดหน้าวัดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาถ่ายภาพประทับใจกับงานพุทธศิลป์ชิ้นเอกของวัด นักท่องเที่ยวที่มาวัดนี้ นอกจากจะได้สัมผัสกับอัตลักษณ์ร่วมสมัยที่ตกแต่งวิหารสีทองประดับตรา จลองสิริราชสมบัติกาญจนาภิเษก 50 ปี ยังจะได้มากราบไหว้พระสังกัจจายองค์ใหญ่ที่มีจารึกด้วยอักษรพื้นเมืองโบราณเกี่ยวกับเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย รวมทั้งได้ชมเรือแข่งที่เป็นเอกลักษณ์เมืองน่าน คือ เรือหัวพญานาคที่จอดไว้ในโรงเก็บเรือด้านหน้าวัดตรงประตูทางเข้า ซึ่งหากไปเที่ยวชมวัดอื่นอาจจะไม่ได้ชมความงามของศิลปะเรือแข่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ส่วนการประดิษฐ์ประเพณีนั้น วัดนี้ไม่พบหลักฐานการเกิดพิธีกรรมหรือประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์นอกจากประเพณีทางศาสนาและวัฒนธรรมทั่วไป เช่น ประเพณีทำบุญวันสำคัญ ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีทอดผ้าป่า ประเพณีแห่ครัวทาน(เครื่องไทยทาน) ประเพณีบวงสรวงเรือก่อนลงแข่ง

วัดนี้เป็นอีกหนึ่งวัดที่สวยงามและโดดเด่นด้วยสถาปัตยกรรมงานพุทธศิลป์ ประกอบกับมีชื่อวัดเป็นมงคล (ศรีพันต้น มาจากคำว่า สะ-หลี คือความดีงาม และอีกความหมายหนึ่งคือ ชื่อตันโพธิ์ ที่เรียกตามภาษาพื้นเมืองว่า ตันศรี หรือตันสะหลี) ดังนั้นวัดนี้จึงถูกจัดอยู่ในเส้นทางกิจกรรมสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ เป็นหนึ่งในเส้นทางไหว้พระ 9 วัด ของเมืองน่าน เพื่อความเป็นสิริมงคลของนักท่องเที่ยว

2.1.6 วัดหัวข่วง

ที่ตั้ง ตั้งอยู่บนถนนมหาพรหม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน ใกล้หอคำหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่านในปัจจุบัน

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

วัดหัวข่วงเป็นวัดที่อยู่ในใจกลางย่านประวัติศาสตร์ชั้นในของเขตเมืองเก่าน่าน หันหน้าเข้าหอข่วงหลวง (ลานเอนกประสงค์) ของหอคำ จึงเป็นที่มาของชื่อหัวข่วง ล้อมรอบด้วยสถานที่สำคัญทั้งการการเมือง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น หอคำเจ้าผู้ครองนคร วัดพระธาตุช้างค้ำ คู่แม่เจ้าราชบุตร(หมอกฟ้า ณ น่าน) ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการหลายแห่งล้อมรอบวัด การเดินทางสะดวกเพราะอยู่ใจกลางเมือง มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่งดงามมาก

ภาพประกอบ 21 อุโบสถวัดหัวข่วง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 15 สิงหาคม 2558.

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดนี้อยู่ในย่านใจกลางเมืองเขตเมืองเก่าหนานจิงล้อมรอบด้วยอาคารที่มีสถาปัตยกรรมโดดเด่น และสิ่งก่อสร้างทางวัฒนธรรมที่สำคัญมากมาย ภายในวัดมีองค์ประกอบของวัดที่มีวิหาร และเจดีย์ประธานของวัด ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างสมัยใด พบหลักฐานว่าได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2425 โดยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าเมืองหนาน และได้รับการบูรณะอีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2472 ในสมัยเจ้ามหาพรหมสุรชาติ เจ้าผู้ครองหนาน องค์สุดท้าย

สถาปัตยกรรม มีวิหารวัดนี้เป็นอาคารทรงจั่ว เป็นวิหารฝีมือช่างเมืองสกุลหนาน มีจุดเด่นที่หน้าบันประดับลวดลายไม้จำหลักรูปพรรณพฤกษา แกะสลักอย่างประณีต อ่อนช้อยและสวยงามที่มีเอกลักษณ์ เป็นของตนเอง ชุ่มประตูปะรำต่างประดับลายปูนปั้นรูปใบผักกาดอันเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลแบบตะวันตก เข้าใจว่าฝังตกแต่งในการบูรณะครั้งหลังสุดในสมัยเจ้ามหาพรหมสุรชาติ เจ้าผู้ครองนครหนานองค์สุดท้าย เนื่องจากเป็นศิลปะที่นิยมในสมัยนั้นดังที่พบในการตกแต่งหอคำและคัมภายาทเจ้าผู้ครองนครหลายแห่ง นอกจากนี้ในวัดยังมีหอไตรเก่าลักษณะน่าชม คล้ายวิหาร แต่มีขนาดเล็ก และทรงสูง หน้าบันและฝาชันบน ประดับลายแกะสลักสวยงาม

เจดีย์ประธานวัดหัวช่วง มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมยอดปราสาท (เรือนทอง) อิทธิพลศิลปะทรงล้านนาฐานล่างทำเป็นหน้ากระดานสี่เหลี่ยม ฐานบัวลูกแก้ว 2 ชั้น มีชั้นหน้ากระดานคั่นกลาง ฐานบัวลูกแก้วชันบน ย่อเก็จรับกับเรือนธาตุไปจรดชั้นบัวกลาใต้ต้องระฆัง ส่วนเรือนธาตุมีชุ่มจระนัม ด้านละชุ่ม ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด ที่มุนผนังทั้งสองข้าง ปั้นเป็นรูปเทวดาทรงเครื่องยืนพนมมือ เหนือชั้นนี้แสดงตอนสุดเรือนธาตุเป็นชั้นบัวกลาซ้อนกัน 3 ชั้น องค์ระฆังมีขนาดเล็กไม่มีบัลลังก์ ฐานฐานล่าง และชั้นบัวกลาของเจดีย์นี้ยัดสูงขึ้น ทำให้มีลักษณะเรียวยาวเพรียวแบบรูปทรงรูปแบบที่ช่างพื้นเมืองสกุลหนาน ดังที่พบในสิ่งก่อสร้างยุคเดียวกัน

วัดนี้เป็นอีกวัดที่ทรงคุณค่าด้วยสถาปัตยกรรม"หอไตร"เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมทรงสูง ได้ถูกก่อทึบมีทางเข้าทางเดียวมีบันได ภายในอาคารชั้นบนของหอไตร ฝาผนังทำด้วยไม้ มีหน้าต่างด้านละหนึ่งบาน ยกเว้นด้านหลังหลังคาเป็นรูปจั่ว มีการลดชั้นแบบปั้นหยาลงหลังคาด้านบนมีช่องฟ้าใบระกา หอไตรเป็นศิลปะล้านนาผสมผสานศิลปะพม่า แต่คล้ายหอไตรวัดเชียงทองที่เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง หอไตรนี้เจ้ามหาพรหมสุรชาติ เจ้าผู้ครองนครหนานองค์สุดท้าย ทรงเป็นประธานในการก่อสร้างร่วมกับอวาสวัดหัวช่วงในสมัยนั้น เพื่อถวายแด่พระพุทธศาสนาเมื่อ พ.ศ. 2473 เจ้าหอไตรนี้อยู่ใกล้กับเจดีย์ประธานด้านหลังอุโบสถ

ธรรมเนียมเอกฝีมือช่างสกุลหนาน ประดิษฐานในอุโบสถเป็นธรรมเนียมทรงสี่เหลี่ยม ยอดเป็นรูปน้ำเต้าสลักลาย ลงรักปิดทองประดับกระจก สร้างถวายเจ้าราชบุตรอนุสรณ์ศรี โดยเจ้าบัวแวน หนาน ธิดาของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครหนานองค์ที่ 63 เมื่อ พ.ศ. 2458

ด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ สถาปัตยกรรมวัดหัวช่วงจึงเป็นอีกวัดที่ช่วยเติมเต็มคุณค่าของเมืองเก่าหนาน เพิ่มภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้ทรงคุณค่าและศักยภาพทางการท่องเที่ยว

วัดนี้ นำเสนอตัวตนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการก่อสร้างที่บอกว่าเป็นฝีมือช่างพื้นเมืองสกุลน่านแท้ที่เรียบง่ายแต่งดงาม อ่อนช้อย มีลายสลักไม้ประดับตกแต่งด้านหน้าที่ต่างจากวัดส่วนใหญ่ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นประดับกระจกสี ประกอบกับมีหอไตรที่คงสภาพสมบูรณ์มากเป็นอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมช่างพื้นเมืองสกุลน่าน วัดนี้ยังคงหลักฐานการประดิษฐ์ประเพณีการสร้างธรรมมาสน์ถวายวัดในอดีตเป็นที่ยึดถือปฏิบัติกันมาก ซึ่งปัจจุบันไม่นิยมแล้ว แต่วัดนี้ยังคงปรากฏมีธรรมมาสน์เอกฝีมือช่างสกุลน่านที่เจ้านายสร้างถวายวัด ดังที่ปรากฏธรรมมาสน์วัดภูมินทร์และวัดช้างค้ำรวมทั้งอีกหลายวัดแต่ไม่ปรากฏหลักฐานผู้สร้างและถวาย

ภาพประกอบ 22 หอไตรและเจดีย์ประธานวัดหัวข่วง ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 18 สิงหาคม 2558.

2.1.7 วัดหลวงพญา พระอารามหลวง

ที่ตั้ง บนถนนสุนทรเทวราช บ้านพญา ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ วัดนี้สร้างโดยพญาแข็ง เจ้าผู้ครองนครน่าน เมื่อ พ.ศ. 1956 และได้รับการบูรณะ ทำนุ บำรุงโดยเจ้าผู้ครองนครองค์ต่อมาทุกยุคทุกสมัย

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภายในวัดที่อุโบสถ วัดแห่งนี้ เป็นที่ประดิษฐานพระประธานองค์ใหญ่ที่สุดในนครน่าน และเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุเจ้าพญาที่อยู่ด้านหลังอุโบสถ ซึ่งเป็นพระเจดีย์ขนาดใหญ่ ภายในวิหาร ยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลา 2 องค์ ซึ่งสร้างสมัยพระเจ้าจ้าวพารผาสุม เมื่อปี พ.ศ. 1969 นอกจากนี้ยังมีภาพไม้จำหลักทวารบาลรูปยักษ์ที่บานประตูวิหารหลวง มีข้อความจารึกที่ฐานพระพุทธรูปชัดเจนเรื่องการสร้างพระพุทธรูปทั้ง 2 องค์นี้

ภาพประกอบ 23 อุโบสถวัดพญา พระอารามหลวง อายุเก่าแก่ในเขตเมืองเก่า

ที่มา: ภาพรังษี เดือนธันวาคม. บันทึกเมื่อ 15 กรกฎาคม 2558.

ภาพประกอบ 24 พระธาตุพญากุ ด้านหลังอุโบสถวัดหลวงพญากุ

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอ้ง. บันทึกเมื่อ 18 มกราคม 2556.

ด้วยวัดนี้มีพระประธานองค์ใหญ่ที่สุดในจังหวัดน่านและมีพระธาตุเจ้าพญากุประดิษฐานในวัด จึงมีการประติษฐ์ประเพณีงานนมัสการพระธาตุเจ้าพญากุ เป็นประจำทุกปี ซึ่งจะมีการรวมคณะศรัทธาชาวบ้านพญากุจัดแต่งเครื่องสักการะ เครื่องไทยทานจัดขบวนแห่ ขบวนพ้องและการแสดงสมโภชน์พระธาตุเจ้าพญากุ ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ จึงควรได้รับการอนุรักษ์และส่งเสริมให้เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การสักการะพระธาตุเจ้าพญากุ นอกจากนี้แล้วอีกหนึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของวัดพญากุ คือ การอนุรักษ์วังกลองอืด ซึ่งเป็นวังกลองพื้นเมืองโบราณที่นิยมในแพร่ น่าน ปัจจุบันนี้ในน่านเหลือวังกลองอืดวัดพญากุหรือวังกลองอืดบ้านพญากุเพียงวงเดียว ที่สามารถบรรเลงเพลงพื้นเมืองประกอบการพ้องการจัดขบวนแห่ได้อย่างไพเราะ วังกลองอืดนี้ได้รับการฟื้นฟูโดยอดีตเจ้าอาวาสวัดพญากุ เมื่อ พ.ศ.2522 แต่เนื่องจากกลองอืดเป็นกลองขนาดใหญ่ จึงตั้งเก็บไว้ที่วัด การใช้บรรเลงจึงนิยมในงานบุญประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดเป็นส่วนใหญ่ ถือมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู

2.1.8 วัดพญาวัด

ที่ตั้ง บ้านพญาวัด ตำบลตุ้ใต้ ถนนหลวงหมายเลข 101 ก่อนข้ามสะพานเข้าตัวเมืองน่าน มีทางแยกซ้ายมือเข้าไปประมาณ 300 เมตร

ภาพประกอบ 25 อุโบสถวัดพญาวัด ตำบลตุ้ใต้ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 15 สิงหาคม 2558.

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วัดพญาวัด อยู่ติดถนนทางหลวงแผ่นดินที่เชื่อมมาจากจังหวัดแพร่ ก่อนถึงตัวเมืองน่าน ปัจจุบัน ในอดีตที่ตั้งวัดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางตัวเมืองนครน่านในสมัยที่ย้ายเมืองจากเวียงธาตุแช่แห้ง มาตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นตัวเมืองน่านปัจจุบัน มีสิ่งก่อสร้างองค์ประกอบวัด ได้แก่ อุโบสถ สถูปเจดีย์ ชุมประตู่ และพบแนวกำแพงเมืองเก่าในสมัยย้ายเมืองครั้งที่ 3 สันนิษฐานว่าวัดนี้สร้างขึ้นมาพร้อมกับการย้ายเมืองจากเวียงพระธาตุแช่แห้งมาที่ตั้งแห่งที่ 3

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดพญาวัดแห่งนี้ มีสิ่งก่อสร้างที่เป็นองค์ประกอบวัดที่มีอายุเก่าแก่และทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม งานพุทธศิลป์แบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมและศิลปะหลายแบบทั้งแบบล้านนา

แบบหริภุญชัยซึ่งกาลเป็นศักราชภาพทางท่องเที่ยวอันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมมากมาย พื้นที่ตั้งวัดปัจจุบันอยู่ในเขตเมืองเก่า

สถาปัตยกรรมเป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมยอดปราสาทแบบหริภุญชัย สร้างด้วยศิลาแลงในสมัยพระนางจามเทวี คล้ายรูปทรงของเจดีย์วัดกุฎีดอน จังหวัดลำพูน ลักษณะเป็นทรงขั้วสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 5 ชั้นลดหลั่นขนาดย่อเล็กลงขึ้นไปจนถึงชั้นบนสุด แต่ละชั้นประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ซึ่งเป็นแบบอย่างศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย คล้ายกับเจดีย์วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ยอดขั้วก่ออิฐฉาบปูน ซึ่งเป็นรูปแบบการก่อสร้างแบบศิลปะล้านนา สมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่ ที่บ่งบอกถึงการรับอิทธิพลมาในช่วงที่มีการบูรณะในสมัยนั้น ซึ่งเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงการรับวัฒนธรรม ศิลปะการก่อสร้างแบบล้านนาเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมศิลปะการก่อสร้างแบบสุโขทัยที่มีอิทธิพลก่อนหน้านี้แล้ว

อุโบสถวัดพญาวัด เป็นอุโบสถสถาปัตยกรรมล้านนา อาจจะเข้ามาในช่วงที่มีการบูรณะในยุคที่ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช ภายในประดิษฐาน "พระเจ้าฝนแสนห่า" หรือ "พระเจ้าฟ้า" อันหมายถึงผู้ที่บันดาลฟ้าให้ฝนตกหรือไม่ตกก็ได้ มีลักษณะ เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักที่อยู่คู่กับวัดพญาวัดมาแต่โบราณ เมื่อปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวเมืองน่านจะอันเชิญไปสรงน้ำที่แม่น้ำน่านเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีน้ำท่าสาหรับดื่มใช้ปกติ ปัจจุบันขอฟ้าเอกด้านหน้าอุโบสถได้ชำรุดหักลงมายังไม่มีการบูรณะดังเดิม

พระเจ้านางหม่อม หมายถึง พระพุทธรูปประธานที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้ม (ทางภาคเหนือเรียกว่า"โขง") เป็นพระประธานอยู่ในอุโบสถวัดพญาวัดอีกที ต่อมาชำรุดจึงได้มีการพอกปูนทับ จึงมีลักษณะดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ใกล้กันมีธรรมมาสน์ศิลปะช่างพื้นเมืองสกุลน่านที่สร้างถวายเป็นพุทธบูชาตามธรรมเนียมในสมัยนั้น

ศาลเจ้าแม่จามเทวี เชื่อกันว่าสร้างขึ้นเพื่อให้เข้ากับพระธาตุเจ้าจามเทวี เป็นอนุสรณ์ระลึกถึงพระนางจามเทวี สำหรับนักท่องเที่ยวผู้มีจิตศรัทธาสักการะได้โดยไม่ต้องเดินทางไปวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน

วัดแห่งนี้มีการประดิษฐานพระธาตุเจ้าจามเทวี จึงทำให้เกิดการประดิษฐ์พระเพณีการจัดงานนมัสการพระธาตุเจ้าจามเทวี ซึ่งจัดขึ้นในช่วง "ห้าเป็ง" หรือวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 มีการจัดขบวนแห่เครื่องไทยทานและเครื่องสักการะและการฟ้อนรำ สมโภชน์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระธาตุ มีพิธีบวงสรวงองค์พระธาตุ เป็นธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ ซึ่งงานนมัสการพระธาตุเจ้าจามเทวีที่วัดพญาวัดแห่งนี้ ถือเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปัจจุบันมีการต่อรองในบริบทของการท่องเที่ยว คือ นำเสนอรูปแบบการจัดงานที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่บูรณาการกับกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน

ภาพประกอบ 26 พระธาตุเจ้าจามเทวี หรือ พระธาตุพญาวัด ศิลปะแบบหริภุญชัย

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอ้ง. บันทึกเมื่อ 15 สิงหาคม 2558.

2.1.9 วัดกู่คำ

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ห้วยมูสิแยกสวนศรีเมือง ถนนสุริยพงษ์ บริเวณหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองน่าน ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วัดนี้ ตั้งอยู่ที่ย่านประวัติศาสตร์ชั้นในเขตเมืองเก่า น่าน บนถนนสายสำคัญที่เป็นที่ตั้งเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมากมาย การคมนาคมสะดวกและหาง่าย ภายในวัดมีองค์ประกอบสิ่งก่อสร้างทางวัฒนธรรมสำคัญหลายอย่าง ได้แก่ อุโบสถ พระธาตุกู่คำ กุฏิสงฆ์ที่ปัจจุบันนี้ใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดกู่คำ จัดแสดงวัตถุโบราณของสะสมของวัดและภาพประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีตที่หาชมได้ยาก มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่กลมกลืนกับพื้นที่เมืองเก่า

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความเป็นมาของวัด วัดนี้มีประวัติอันยาวนาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2410 โดยคหบดีชาวไทยใหญ่จากเมืองเชียงตุง ได้อพยพมาทำสัมปทานป่าไม้ในนครน่าน และได้แต่งงานกับแม่ศรีคำ ชาวเมืองน่าน ต่อมาทั้งสองมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงได้บริจาคทรัพย์ก่อสร้างวิหารหลังหนึ่ง

บริเวณวัดกุคำ ขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 20 เมตร วิหารหลังนี้เป็นวิหารศิลปะล้านนา ฝาผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องไม้สัก มีช่อฟ้าใบระกา เชิงชาย ฯลฯ ทำด้วยไม้สัก ลวดลายงดงาม ในวิหารมีพระพุทธรูปปางมารวิชัย สมัยเชียงแสน ศิลปะพม่าประดิษฐานอยู่ ซึ่งการสร้างวิหารนี้เป็นไปตามความเชื่อชาวไทยใหญ่ที่ห้ามสัปรดไม้ จึงสร้างวัดเพื่อทดแทนไม้ธรรมชาติที่ตัดไป

วิหารวัดกุคำหลังนี้เป็นวิหารศิลปะการก่อสร้างและตกแต่งแบบล้านนา ฝาผนังก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องไม้สัก มีช่อฟ้าใบระกา เชิงชาย ฯลฯ ทำด้วยไม้สัก ลวดลายงดงาม ในวิหารมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย อายุสมัยเชียงแสน ศิลปะพม่า ประดิษฐานอยู่

พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดกุคำ เดิมเป็นกุฏิสงฆ์ ทรงปั้นหยา สร้างในช่วงสมัยเจ้ามหาพรหมสุรธาตา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย เปิดอย่างเป็นทางการวันที่ 6 พฤศจิกายน 2557 มีวัตถุประสงค์แสดงที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดน่าน 70 กว่าชนิด

ภาพประกอบ 27 อุโบสถและพระธาตุกุคำ วัดกุคำ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 15 สิงหาคม 2558.

วัดกุคำ ถือเป็นวัดที่มีศิลปะแบบล้านนาผสมกับพม่า และมีพระธาตุเจดีย์อยู่ในวัดทำให้เกิดการประดิษฐ์ประเพณีนมัสการพระธาตุกุคำ ซึ่งเป็นพระธาตุประจำวัด มีการจัดขบวนแห่เครื่องไทยทานมาสักการะองค์พระธาตุ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระธาตุที่บรรจุพระเกศาธาตุและผ้าอาบน้ําทองคำของพระพุทธเจ้า จึงเกิดธรรมเนียมประเพณีการถวายผ้าอาบน้ําฝนในช่วงเข้าพรรษา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งยังเป็นธรรมเนียมที่ยึดปฏิบัติมาจนทุกวันนี้

ภาพประกอบ 28 กุฏิสงฆ์ทรงปั้นหยาประดับลายฉลุไม้เชิงชายที่ปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 15 สิงหาคม 2558.

อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของวัดกุฎ่อีกอย่างหนึ่ง คือ การมาชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดกุฎ่อ่า ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยชุมชนคณะศรัทธาได้มีการร่วมกันบูรณะกุฏิสงฆ์ทรงปั้นหยาที่ทรุดโทรม แล้วจัดตกแต่งและแสดงนิทรรศการถาวรเป็นรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ของวัดกุฎ่อ่า

2.1.10 วัดพระเกิด

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่บ้านพระเกิด ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ห่างจากตัวเมืองน่านไปประมาณ 2 กม. ตามเส้นทางถนนสุนทรเทพราช

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วัดพระเกิดเป็นวัดชุมชนที่ไม่ได้โดดเด่นทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรมเหมือนวัดอื่น เนื่องจากเป็นวัดชุมชนที่เป็นศาสนสถานรวมจิตใจคนในชุมชน มีองค์ประกอบที่ตั้งเหมือนวัดทั่วไป คือ อุโบสถ หอไตรไม้ที่ตกแต่งด้วยไม้ฉลุเชิงชายลวดลายขนมปังขิงสวยงามสะอาดตา และมีกุฏิเจ้าอาวาสองค์เดิมที่ดัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน อยู่ใกล้กับพิพิธภัณฑ์โฮงเจ้าฟองคำและหอภาพประวัติศาสตร์ 100 ปี ตีกรุงศรีเกษม

ภาพประกอบ 29 วัดพระเกิด ตำบลโนเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 11 กรกฎาคม 2557.

ภาพประกอบ 30 ผู้วิจัยกับคณะนักศึกษาด้านการท่องเที่ยว ม.ราชภัฏอุดรดิตถ์ เมื่อครั้งลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิด

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 17 กรกฎาคม 2557.

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ด้วยความที่วัดนี้ไม่มีจุดเด่นทางสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างหรือคุณค่าทางประวัติศาสตร์เหมือนวัดอื่นแต่วัดนี้สามารถสร้างศักยภาพทางวัฒนธรรมที่ช่วยเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวของวัดได้ คือ พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิด ซึ่งปรับปรุงจากกุฏิครูบาอินฝ่อง เจ้าอาวาสที่มรณภาพไป 30 กว่าปีแล้ว และจัดแสดงของสะสม ภาพเก่าล้ำค่า โบราณวัตถุในครอบครองของวัด ให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวชมเพื่อการเรียนรู้ รวมทั้งคณะจิตอาสาชุมชนวัดพระเกิดได้สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวรอต้อนรับการมาหาประสบการณ์ใหม่จากการมาเยือนวัดพระเกิด

วัดพระเกิดมีการประดิษฐ์ประเพณีที่เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เชื่อมโยงกับความเชื่อท้องถิ่นที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา โดยหลังจากพระสงฆ์และคนในชุมชนต่างร่วมใจกันปรับปรุงกุฏิครูบาอินฝ่อง เจ้าอาวาสที่มรณภาพไป 30 กว่าปี เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิดนั้น ได้มีการนำเสนอประเพณีการทำตุ๊กกระดาศที่เรียกว่า"ตุ๊กก่าคิง"อันมีความหมายว่าตุ๊กที่มีขนาดเท่ากับความสูงของคนทำ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามความเชื่อคนล้านนาที่เชื่อว่าตุ๊กคือเครื่องสักการะที่เชื่อมระหว่างผลบุญในโลกมนุษย์สู่โลกที่สูงส่งบนสวรรค์ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิดสามารถร่วมประเพณีใหม่ คือ การทำตุ๊กกระดาศด้วยตัวเองแล้วถวายพระที่วัดเป็นสิริมงคลกับชีวิตและการเดินทาง ซึ่งถือเป็นการประดิษฐ์ประเพณีเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ช่วยเสริมศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดมากขึ้น

2.1.11 วัดเขาน้อย

ที่ตั้ง บนยอดดอยเขาน้อย ด้านตะวันตกของตัวเมืองน่าน ก่อนถึงตัวเมืองน่าน ตำบลตุ้มใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วัดเขาน้อย มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ต่างจากวัดทุกวัดเนื่องจากอยู่นอกตัวเมืองที่อยู่บนยอดเขาสูงขนาดเล็ก เรียกว่า"เขาน้อย"ทำให้มีสภาพเป็นวัดบนยอดเขา สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 240 เมตร ที่สามารถชมทัศนียภาพตัวเมืองน่านมุมสูงได้อีกบรรยากาศหนึ่ง มีบันไดทางขึ้นสูง 303 ขั้น ปัจจุบันมีทางรถยนต์สามารถขับขึ้นไปจอดบนยอดเขาน้อยได้

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดนี้นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีปัจจัยทางภูมิศาสตร์มาเป็นตัวเพิ่มคุณค่าและศักยภาพทางการท่องเที่ยว ด้วยที่ตั้งที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมือง และตั้งอยู่บนยอดเขาที่สามารถชมทัศนียภาพตัวเมืองที่มองมุมสูง มีลมพัดเย็นสบาย ประกอบกับเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยเจ้าพญาภูแข็ง เป็นเจ้าผู้ครองนครน่านมีอุโบสถและพระประธานปางมารวิชัย ศิลปะแบบพม่า เนื่องจากช่วงที่บูรณะเป็นชาวพม่า

ภาพประกอบ 31 พระธาตุเขาน้อย บนวัดพระธาตุเขาน้อย

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโฮ้ง. บันทึกเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2558.

พระธาตุเขาน้อยประดิษฐานบนยอดเขา เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ศิลปะแบบล้านนาผสมพม่า ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างร่วมสมัยกับยุคพระธาตุแช่แห้ง ภายในบรรจุพระเกศารธาตุ และได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 63 ซึ่งบูรณะโดยช่างชาวพม่า พระพุทธรูปยืนสูง 7 เมตร ปางลีลา หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก นามว่า พระพุทธมหาอุตมมกมนันทบุรีศรีเมืองน่าน ยอดพระเกศมาลาทำจากทองคำหนัก 27 บาท สร้างเมื่อปี พ.ศ.2542 เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุ 72 พรรษา

ภาพประกอบ 32 ทศนียภาพเมื่อนานนมสูงมองจากบนวัดพระธาตุเขาน้อย

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 17 มีนาคม 2557.

เนื่องจากวัดแห่งนี้ถูกสร้างโดยพญากูแซ้ง เจ้าผู้ครองนครน่าน จึงเป็นวัดที่มีการประดิษฐ์ประเพณีมาตั้งแต่สมัยแรกสร้าง เนื่องจากเจ้าผู้ครองนครทุกองค์ในระยะหลังจากพญากูแซ้งต่างเสด็จมาสักการะองค์พระธาตุเขาน้อย มีการจัดงานนมัสการและจัดขบวนแห่เครื่องไทยทานถวาย รวมทั้งจัดขบวนพ้อน ซึ่งในอดีตเจ้าผู้ครองนครจะทรงพ้อนถวายองค์พระธาตุด้วยพระองค์เอง

อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุเขาน้อย คือ การเที่ยวชมทศนียภาพตัวเมื่อนานนมสูงจากบนจุดชมวิวของวัด นักท่องเที่ยวจะได้สักการะพระธาตุบนยอดเขาสูงซึ่งต่างจากการเที่ยวชมวัดอื่น ประกอบกับการเดินทางขึ้นองค์พระธาตุมีความความสะดวก ถนนที่รถยนต์สามารถขึ้นไปจอดบนลานจอดรถของวัดได้ ทำให้ไม่ใช่อุปสรรคสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีปัญหาสุขภาพ ประสบการณ์การเที่ยวชมวัดพระธาตุเขาน้อยนี้จึงแตกต่างจากวัดอื่น รวมทั้งในคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของวัดเองที่เกี่ยวข้องกับเจ้าผู้ครองนครก็มีส่วนเสริมสร้างศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดนี้และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากกว่าวัดอื่น

2.1.12 วัดสภารศ

ที่ตั้ง บ้านสภารศ ถนนมหายศ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วัดสภารศ ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าที่เดิมเรียกว่า"เวียงเหนือ"สันนิษฐานว่าเป็นตัวเมืองเดิมของที่ตั้งเมืองแห่งที่ 4 ในการย้ายเมือง ครั้งที่ 4 เนื่องจากพบแนวกำแพงดิน และเป็นวัดเดียวในเขตเวียงเหนือที่มีเจดีย์ใหญ่อยู่ในวัด ตามประเพณีการสร้างวัดประจำเมืองก็มักจะมีการสร้างเจดีย์ใหญ่ในวัดเพื่อแสดงความเป็นสิริมงคลประจำเมือง

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สันนิษฐานว่า สร้างเมื่อมีการย้ายเมืองมาจากเวียงใต้ (ตัวเมืองน่านปัจจุบัน) ราว พ.ศ. 2380 ภายในวัดมีสิ่งก่อสร้างทางวัฒนธรรม ได้แก่ อุโบสถ เจดีย์ประธาน วิหาร กุฏิไม้ซึ่งกำลังปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนของวัดเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวมีพระพุทธรูปประธานในวัดปางมารวิชัย ศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ มีร่องรอยคูเมืองและกำแพงคันดิน

ภาพประกอบ 33 ภูมิทัศน์พระธาตุสภารศ อุโบสถ และวิหารวัดสภารศ

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไอ้ง. บันทึกเมื่อ 15 สิงหาคม 2558.

พระเจดีย์วัดสภารศ หรือ พระธาตุสภารศ เป็นเจดีย์สถาปัตยกรรมแบบล้านนาทรงกลม ยอดปราสาทแหลม หุ้มด้วยทองจังโกทั้งองค์สร้างขึ้นสมัยเจ้ามหายงค์ เป็นเจ้าผู้ครองนครน่านเมื่อประมาณ พ.ศ.2381 องค์พระเจดีย์ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว มีซุ้มประตูเข้า 4 ทิศ อยู่ ติดกับอุโบสถ ด้านหน้าวิหารหลวงของวัด ซึ่งเจดีย์องค์นี้ถือเป็นสิ่งก่อสร้างสิริมงคลประจำเมืองในยุคที่ตั้งเวียงเหนือ ถึง 36 ปี ก่อนย้ายเมืองกลับไปเวียงใต้ดั้งเดิมเนื่องจากแม่น้ำน่านเปลี่ยนทิศทางการไหล

วัดสภารศเป็นวัดหลวง ศูนย์กลางเมืองน่านยุคที่ตั้งแห่งที่ 4 คือ เวียงเหนือ ถึง 36 ปี มีเจ้าผู้ครองนครเป็นผู้สร้างวัดถือเป็นการประดิษฐ์วัฒนธรรม เพราะวัดสภารศถือเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของนครน่านยุคเวียงเหนือ ดังปรากฏหลักฐานเป็นวัดเดียวที่มีเจดีย์ใหญ่อยู่ในวัดที่ตั้งอยู่เขตเวียงเหนือ จึงเกิดการประดิษฐ์ประเพณีการสักการะพระธาตุสภารศ มีการเสด็จสักการะของเจ้าผู้ครองนครในยุคนั้น คือ เจ้าสุมนเทวราช มีการจัดขบวนแห่เครื่องสักการะ ขบวนพ้องถวายองค์พระธาตุสภารศ เพื่อสมโภชน์เป็นประเพณี ซึ่งปัจจุบันนี้ อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของวัดสภารศ คือ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ที่วัดแห่งนี้มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการการเกิดบ้านเมืองในยุคที่ตั้งแห่งที่ 4 เป็นคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ มีหลักฐานเป็นพระธาตุสภารศ นักท่องเที่ยวที่ได้รับฟังประวัติความเป็นมาจะเกิดความรู้สึกเชิงจิตวิญญาณที่รับรู้ถึงความสำคัญที่วัดนี้เคยเป็นศูนย์กลางพื้นที่วัฒนธรรมในยุคนครน่านที่ตั้งแห่งที่ 4

2.2 พื้นที่วัฒนธรรมประเภทพิพิธภัณฑ์ คุ่มเจ้า บ้านเก่า อาคารอนุรักษ์

จากแนวคิด การประดิษฐ์ประเพณี (The Invention of Tradition) ของ อีริค ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) ที่ผู้วิจัยใช้อธิบายกระบวนการทำให้พื้นที่ใจกลางนครรัฐในอดีตที่ถูกพรากความเป็นศูนย์กลางรัฐจารีตภายใต้บริบทของรัชชาติ ทั้งการเป็นศูนย์กลางการเมือง การปกครอง สังคม วัฒนธรรม โดยใช้อำนาจการเมืองหลายยุคหลายสมัยมาพรากอดีตไปจากพื้นที่ ในวันนี้ อดีตความทรงจำในยุคสุดท้าย คือ ยุคนครรัฐหัวเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อการสลายความเป็นหัวเมืองประเทศราชเข้าสู่การเป็นจังหวัดในราชอาณาจักรรัฐไทย ความเป็นอดีตเมืองเก่าของนครน่านถูกกระบวนการดึงอำนาจออกจากเจ้าผู้ครองนครด้วยกลไกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เมื่อสิ้นองค์เจ้าผู้ครองนครซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นประเทศราชแล้ว นครน่านจึงถูกถ่ายโอนอำนาจการปกครองมาที่ตัวผู้ดำรงตำแหน่งปลัดมณฑลประจำจังหวัด ซึ่งเทียบได้กับ ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดในปัจจุบัน สถานที่สำคัญที่เกี่ยวกับระบอบเก่าที่ปกครองด้วยเจ้าผู้ครองนครจึงขาดหายไปจากความทรงจำของคนรุ่นใหม่ เพื่อมีการเปลี่ยนความหมายของพื้นที่จากการเปลี่ยนหน้าที่ประโยชน์การใช้สอย แต่ยังคงมีการจดจำเกี่ยวกับความหมายของพื้นที่อยู่บ้างซึ่งปัจจุบันกลายเป็นคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จังหวัดน่านในปัจจุบันเมื่อเข้าสู่บริบทของการเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงไม่ปฏิเสธว่า กระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดน่านนั้นถูกนำเสนออัตลักษณ์พื้นที่สู่สาธารณะชน ด้วยวาทกรรม”เมืองเก่าที่มีชีวิต”ที่ผนวก

รวมกับพันธกิจการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนนครน่านในวันนี้ จึงมาเพื่อตามหาอดีตทุกอย่างที่เป็นของน่าน ทั้งอดีตความทรงจำเกี่ยวกับพื้นที่ อดีตความทรงจำเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์และการปกครองระบอบเก่า และอดีตความทรงจำทางวัฒนธรรม กระบวนการรื้อฟื้นและประดิษฐ์ความทรงจำทางสังคมยุคนครรัฐประเทศราช จึงถูกเรียกหวนกลับคืนมาสู่พื้นที่เดิม เพื่อรับใช้สังคมในฐานะสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการโหยหาอดีต (**Nostalgia**) ของสังคมในกระแสโลกาภิวัตน์ พื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ จึงถูกเขียนความหมายว่า“เมืองเก่าที่มีชีวิต”โดยสิ่งสำคัญที่ตอบสนองความเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต คือ สถานที่สำคัญและเรื่องราวบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ช่วงสุดท้ายก่อนถูกสลายความเป็นประเทศราชยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งบุคคลในระบอบการเมืองการปกครองระบอบเก่ายังมีชีวิตอยู่ เพราะสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอยู่ในกรรมสิทธิ์ของรัฐและทายาท และสถานที่เหล่านี้เป็นเสมือนเครื่องหมายแสดงสัญลักษณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับระบอบเก่า ดังที่จุฑาพรรธ (จามจุรี) ผดุงชีวิต ได้นิยามความหมายไว้ว่า สัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้ความหมาย แทนสิ่งต่างๆในตัวตนและบริบทนั้นๆ (จุฑาพรรธ (จามจุรี) ผดุงชีวิต, 2551: 274)

นอกจากนี้ ยังมีสถานที่อีกหลายแห่งที่ถูกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวในความหมายใหม่ โดยเฉพาะสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ หอคำหลวงของเจ้าผู้ครองนครน่าน จึงถูกเปลี่ยนความหมายจากการใช้ประโยชน์เป็นอาคารศาลากลางจังหวัดน่าน แล้วกลับมาทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมความทรงจำในระบอบเก่าอีกครั้งในฐานะพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ”ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวกลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในเขตเมืองเก่าที่นักท่องเที่ยวต้องมาเยือนเพื่อให้ทราบภูมิหลังที่มาของพื้นที่ รวมทั้งการเปิดตัวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทคุ้มเจ้านายและอาคารเก่าที่เกี่ยวข้องกับระบอบเก่าที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นการเข้าสู่บริบทของการผลิตซ้ำเพื่อให้ทำหน้าที่ใหม่ในฐานะแหล่งท่องเที่ยว ขณะนี้ (พ.ศ. 2559) กำลังดำเนินการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่านเพื่อให้มีความใกล้เคียงกับหอคำในอดีตมากที่สุด โดยก่อนหน้านี้ เป็นเพียงการใช้งานอาคารที่เคยเป็นหอคำเก่าของเจ้านครน่านเดิมมาเป็นสถานที่จัดทำเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเรื่องราวที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เป็นเพียงการจัดนิทรรศการแสดงสิ่งของหายาก โบราณวัตถุในนครน่านหลายยุค หลายสมัยแต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับระบอบเจ้าผู้ครองนครทั้งหมด หรือการเปิดตัวโฮงเจ้าฟองคำซึ่งเป็นบ้านเก่าของทายาทเจ้าผู้ครองนครน่านอายุกว่าร้อยปีเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในฐานะพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล รวมทั้งการเปิดตัวคุ้มเจ้าเมฆวดี ซึ่งเป็นบ้านของหลานสาวเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายในฐานะพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล นอกจากนี้ยังมีการเปิดตัวหอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตึกรังษิเกษม อาคารเรียนของโรงเรียนเอกชนที่คณะมิชชันนารีชุดแรกที่เข้ามาในนครน่านในยุคล่าอาณานิคมได้สร้างไว้ เพื่อทำหน้าที่ใหม่อีกครั้งในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำเสนอเรื่องราวที่ผูกพันกับเหตุการณ์สำคัญในอดีตที่เคยใช้รับเสด็จและได้รับนามประทานจากเจ้านายในราชวงศ์จักรี ซึ่งผู้วิจัยถือว่าเป็นกระบวนการรื้อฟื้นและการประดิษฐ์ประเพณี

(The Invention of Tradition) ตามแนวคิดของ อีริก ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) และเป็นการประดิษฐ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่ถวิลหาอดีต ดังที่ผู้วิจัยวิเคราะห์และนำเสนอรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 คุ่มแก้วหอคำเจ้าหลวงนครน่าน

ที่ตั้ง ถนนผากอง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ที่ดินและตัวอาคารหอคำเจ้าหลวงนครน่าน ที่เคยใช้เป็นที่ประทับและวาระราชการในสมัยที่ปกครองแบบเจ้าผู้ครองนคร ปัจจุบันนี้อยู่ในกรรมสิทธิ์ของ กระทรวงวัฒนธรรม ใช้เป็นที่ตั้งของส่วนราชการในกระทรวงวัฒนธรรม ได้แก่ สำนักงานของสำนักศิลปากรที่ 7 (แพร่-น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน ตัวอาคารหอคำเดิมนั้นยังคงสภาพเดิม แต่มีการบูรณะใหม่ในสมัยที่ใช้เป็นศาลากลางจังหวัด โดยรื้อเครื่องสูงออกแต่ ปัจจุบัน พ.ศ.2559 ได้มีการบูรณะใหม่โดยเพิ่มเครื่องสูงเพื่อใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่านที่มีความใกล้เคียงกับสมัยที่เป็นหอคำเจ้าหลวงนครน่านให้มากที่สุด โดยมีการจัดแสดงนิทรรศการถาวร ทั้ง 2 ชั้น

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ด้านความเป็นมานั้น คุ่มแก้วหอคำเจ้าหลวงนครน่านนี้ นับว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ในอดีตยุคที่เป็นหัวเมืองประเทศราชมากที่สุด เพราะเปรียบเป็นสัญลักษณ์ของระบอบการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนครประเทศราชยุคสุดท้ายก่อนถูกสลายความหมายของพื้นที่เป็นจังหวัดน่านในปัจจุบัน คุ่มแก้วหอคำเจ้าหลวงได้ถูกใช้เป็นศาลากลางจังหวัดน่าน ปัจจุบันพื้นที่และอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร และหน่วยงานส่วนราชการในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม มีการใช้งานของอาคารหอคำหลังนี้เป็นที่ตั้งของ"พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน"ผู้วิจัยพบว่า การเป็นเพียงการใช้งานจากอาคารเก่าแต่ไม่ได้ทำให้เป็นบรรยากาศเสมือนการจำลองหอคำเก่าที่จัดแสดงเรื่องราวเหตุการณ์ประวัติศาสตร์พัฒนาการของบ้านเมืองและบุคคลสำคัญในอดีตสมัยปกครองด้วยระบอบเจ้าประเทศราชแต่เนื้อหาของนิทรรศการที่จัดแสดงไม่ได้เกี่ยวข้องกับเจ้าผู้ครองนครทั้งหมด มีการรวบรวมการนำโบราณวัตถุที่พบในนครน่านและนำเสนอเรื่องราวพัฒนาการการเกิดเมืองในภาพรวมมาจัดแสดงในรูปแบบนิทรรศการถาวร แต่ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพราะความหมายทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์โศกนาฏกรรมของสังคมไทย เนื่องจากในอดีตนั้นสถานที่แห่งนี้ทำหน้าที่เป็นหอคำ หรือสถานที่ประทับและวาระราชการของเจ้าผู้ครองนครน่าน มาตั้งแต่สมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดชเจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 62 (ยุคนี้ลัทธิล่าอาณานิคมเริ่มแผ่เข้ามารุกรานและนครน่านเริ่มถูกปฏิบัติการสลายความเป็นประเทศราชด้วย

การตั้งอำนาจออกจากเจ้าผู้ครองนครเข้าสู่รัฐบาลสยามแล้ว) แต่มีการก่อสร้างอาคารใหม่อีกครั้ง ในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63 บนพื้นที่เดิมในปัจจุบัน ซึ่งก็คือ อาคารหลังที่เป็น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน ในปัจจุบัน

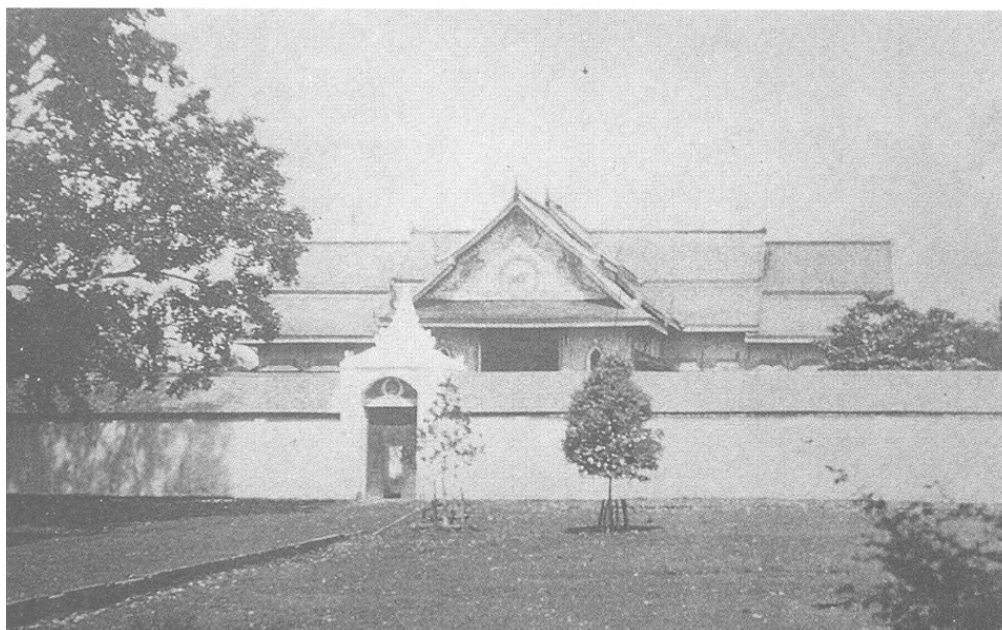
ภายหลังจากที่เจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 62 ได้กราบถวายบังคม ทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตน โกสินทร์ เพื่อขอย้ายที่ตั้งเมืองนครน่านจากบ้านดงพระเนตรช้าง หรือ เวียงเหนือ (ที่มีศูนย์กลางเมืองอยู่ที่วัดสภารศ) มาอยู่ ณ ที่ตั้งตัวเมืองปัจจุบัน หรือ เวียงใต้ ใน พ.ศ.2400 หรือ จุลศักราช 1219 พระองค์ได้โปรดเกล้าให้มีการซ่อมสร้างเวียงเก่าและสร้างคุ่มแก้ว เป็นอาคาร ตัวเรือนเครื่องไม้ 7 หลัง เป็นที่ประทับและสร้างหอคำเป็นห้องโถงใหญ่คล้ายๆท้องพระโรงสำหรับ ออกว่าราชการและรับแขกบ้านแขกเมือง ซึ่งอาคารหอคำหลังที่เจ้านันทวรฤทธิเดชสร้างนี้ได้รับ อิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2545. 3-7) ดังนั้น คุ่มแก้วและหอคำจึงถือเป็นสถานที่สำคัญของชนชั้นปกครอง เป็นสัญลักษณ์แห่งศูนย์รวม อำนาจการเมืองของเมืองประเทศราช มีองค์ประกอบทางนิเวศน์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมศิลป์ที่มีความพิเศษเหนือบ้านเรือนราษฎรทั่วไป

ด้านคุณค่าทางศิลปะ สถาปัตยกรรมของอาคารหอคำเจ้าหลวงนครน่านที่ปรากฏมาจนใน ปัจจุบันนี้ (อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน) เป็นอาคารหลังที่สร้างขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ.2446 โดย พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 63 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนหลังแรกของ นครน่านที่มีศิลปะแบบโคโลเนียล (Colonial style) หรือกลุ่มศิลปะที่เกิดขึ้นในยุคล่าอาณานิคมผสม ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ได้แก่ ช่องโค้งของหน้าต่าง การใช้ไม้ฉลุประดับตกแต่งชายคาและประตู ซึ่ง อาคารหลังนี้ ออกแบบโดยเจ้าราชดนัย (ยอด้ฟ้า ณ น่าน) โอรสองค์ที่ 12 ของพระเจ้า สุริยพงษ์ผริตเดชฯ ที่ถือกำเนิดจากแม่เจ้ายอดหล้า ซายาองค์ที่ 1

เจ้าราชดนัย(ยอด้ฟ้า ณ น่าน) ท่านสมรสกับเจ้าสุพรรณวดี ธิดาองค์ที่ 3 ของเจ้าพิริยเทพ วงศ์อุตร เจ้าผู้ครองนครแพร่องค์สุดท้าย ซึ่งครองนครแพร่ระหว่าง พ.ศ.2432-พ.ศ.2445 ดังนั้น สถาปัตยกรรมคุ่มเจ้าหลวงนครแพร่ ซึ่งเป็นที่ประทับของ เจ้าพิริยเทพวงศ์อุตร เจ้าผู้ครองนครแพร่ องค์สุดท้าย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดแพร่ จึงมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมที่เป็น อาคารทรงยุโรปประยุกต์ ประดับด้วยลวดลายฉลุไม้ตามประตูและชายคาตามแบบสมัยนิยมในยุค นั้นเหมือนกัน ซึ่งคาดว่าจะเป็นฝีมือการออกแบบของเจ้าราชดนัย (ยอด้ฟ้า ณ น่าน) เช่นกัน เนื่องจากคุ่มเจ้าหลวงนครแพร่สร้างในปี 2435 แต่หอคำเจ้าหลวงนครน่าน สร้างในปี 2446 ภายหลัง เกิดเหตุการณ์กบฏเงี้ยวที่ต่อต้านการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในนครแพร่ เมื่อ พ.ศ.2445 เพียง 1 ปี จนเป็นเหตุให้ทางการสยามใช้กำลังทหารปราบปรามอย่างเด็ดขาดและเมื่อเจ้าพิริยเทพ วงศ์อุตร ได้เสด็จกลับการเมืองไปประทับที่นครหลวงพระบาง ในพ.ศ.2445 ทางกรมสยามก็ได้ถือ โอกาสยกเลิกระบบเจ้าผู้ครองนครในนครแพร่อย่างสิ้นเชิงเป็นแห่งแรกในหัวเมืองประเทศราช ล้านนาเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ต่อต้านการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองล้านนาของสยามในหัวเมือง อื่นอีก

ดังนั้นเมื่อเจ้าราชดำนัย(ยอดฟ้า ภู นาน) ย้ายกลับมารับราชการในนครน่าน ใน พ.ศ.2446 จึงได้ออกแบบหอคำหลวงแห่งนี้ถวายพระบิดาและออกแบบคุ้มเจ้านายในนครน่านอีกหลายหลัง การสร้างหอคำหลังนี้ เป็นการสร้างแทนคุ้มแก้ว 7 หลัง ที่เป็นอาคารเครื่องไม้แบบโบราณของเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 62 พระบิดาของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ สร้างภายหลังจากที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าสถาปนาเป็น"พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ"ท่านจึงได้รื้ออาคารเครื่องไม้แบบโบราณ 7 หลังไปสร้างเป็นวิหารบนเขาแก้ว ปัจจุบัน คือ วัดพระธาตุเขาน้อย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดน่าน (สิทธิศักดิ์ ธงเงิน ญาณ สองเมืองแก่น และสุนันท์ ชัยวัฒนกุล.2550. 48) แล้วสร้างหอคำหลังปัจจุบันนี้บนพื้นที่เดิมแทน อาคารหอคำหลังใหม่จึงเป็นเสมือนเครื่องหมายแสดงสัญลักษณ์ทางสังคมของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ฯ ที่เหนือกว่าเจ้าผู้ครองนครน่านทุกพระองค์จากการได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศจาก"เจ้าประเทศราช"ขึ้นเป็น"พระเจ้าประเทศราช"ซึ่งในประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 16 หน้า 197 ลงวันที่ 16 กรกฎาคม รศ. 118 (หรือ พ.ศ. 2443) ระบุว่า พระเจ้าประเทศราช ถือศักดินา 15000 แต่ เจ้าประเทศราช ถือศักดินา 10000

อาคารหอคำเจ้านครน่านหลังนี้ หันหน้าเข้าหาช่วงหลวง (ลานเอนกประสงค์หน้าหอคำ) และวัดราชสิมณฐานหลวงกลางเวียง (วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร) และแม่น้ำน่าน เป็นอาคารทรงไทยผสมยุโรปแบบตรีมุข มี 2 ชั้น ก่อด้วยอิฐถือปูน ผสมศิลปะสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เมื่อครั้งใช้งานเป็นหอคำเจ้าผู้ครองนคร มีองค์ประกอบเครื่องสูงประดับอาคาร ได้แก่ จั่ว ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ที่หน้าบันทั้ง 3 ด้าน สลักลวดลายเป็นรูปพญานาคราช 2 ตัว กำลังเกี่ยววกัดกัน โดยส่วนหางขดเป็นวงกลมสลักเป็นรูปโคอุศุภราช ทั้งนี้ รูปโคอุศุภราช เป็นสัญลักษณ์แทนสมณโคดมองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยนัยยะทางความหมาย สื่อถึงเจ้าผู้ครองนครน่านที่ประทับในหอคำแห่งนี้ทรงเชิดชูพระพุทธศาสนาเป็นหลักชัยในการปกครองบ้านเมือง มีรูปโคอุศุภราช เป็นตราประจำนครน่านที่ใช้ในราชการแผ่นดินมาตั้งแต่สมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช ฯ เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 62 ปัจจุบันยังคงใช้เป็นองค์ประกอบในตราประจำจังหวัด บานประตูหน้าต่างเป็นบานเกร็ด หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด หลังคามีสันลดระดับ 2 ชั้น ตามแบบศิลปะพื้นเมืองน่าน เดิมมีบันไดทางขึ้น 2 ข้างของมุขด้านหน้าสำหรับชาย หญิงแยกขึ้นคนละทาง ปัจจุบันรื้อออกหมดแล้ว ตัวอาคาร หอคำล้อมรอบด้วยกำแพงอิฐทึบสีดำน กำแพงด้านหน้าอยู่บริเวณหลังต้นโพธิ์ อันเป็นที่ตั้งของโบราณสถานวัดน้อย มีศาลารายยาวทอดตลอดแนวกำแพง ประตูทางเข้ากำแพงทำเป็นซุ้มเรือนยอด ปัจจุบันถูกรื้อออกหมดแล้ว

ภาพประกอบ 34 แสดงอาคารหอคำเจ้านครน่าน เมื่อครั้งใช้งานเป็น "หอคำหลวง" สถานที่ประทับและว่าราชการของเจ้าผู้ครองนครน่าน ตั้งแต่ พ.ศ.2446- พ.ศ.2475

ที่มา: หนังสือชุด น่าน อนันตกาล ดำเนินแห่งขุนเขา เมืองเก่าที่มีชีวิต.

ภาพประกอบ 35 อาคารหอคำเจ้านครน่าน เมื่อครั้งใช้งานเป็นศาลากลางจังหวัดน่าน ภายหลังการพิราลัยของเจ้ามหาพรหมสุรธาตยา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย เมื่อ พ.ศ.2474 โอรส-ธิดาได้มอบให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน

ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน.

ภาพประกอบ 36 เจ้าลัดดา ณ น่าน ธิดาเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายด้านหน้าอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน (ก่อนเปิดปรับปรุงครั้งสุดท้าย พ.ศ.2558) ซึ่งยังมี การตกแต่งโทนสีขาวยุค พ.ศ.2559 มีการบูรณะใหม่เป็นโทนสีเหลือง-ขาว และยังไม่มีการตกแต่งเครื่องสูงในส่วนโครงสร้างบนหลังคาใหม่

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 17 มกราคม 2556.

ภาพประกอบ 37 เจ้าลัดดา ณ น่าน ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว เมื่อทราบว่าท่าน คือ ธิดาเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายที่ถือกำเนิดและเคยใช้ชีวิตในสถานที่แห่งนี้ ภาพนี้ถ่ายเมื่อครั้งท่าน มาบรรยายให้ข้อมูลผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลภาคสนามใน การทำปริญญาโทเรื่องนี้

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 17 มกราคม 2556.

ภาพประกอบ 38 สถาปัตยกรรมศิลปองค์ประกอบหอคำน่านเมื่อครั้งยังใช้เป็นหอคำ ช่วงก่อน พ.ศ. 2476 หลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นรูปตราโคอุศุภราช

ที่มา:หนังสือชุด น่าน อนันตกาล ตำนานแห่งขุนเขา เมืองเก่าน่าน

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของคุ้มหลวงหอคำเจ้านครน่านหลังนี้ อยู่ในที่ในอดีต เคยใช้เป็นที่ประทับของเจ้าผู้ครองนครน่าน 2 องค์สุดท้าย ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ 63 ท่านประทับที่หอคำแห่งนี้ ตั้งแต่เริ่มสร้างจนถึง แก่ พริาลัย ระหว่าง พ.ศ.2446 - พ.ศ.2461 และเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ต่อมา คือ เจ้ามหาพรหมสุรธาดา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 64 ได้เสด็จมาประทับที่หอคำหลวงแห่งนี้ในช่วงที่ได้รับการสถาปนาให้ครองนคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2461-พ.ศ.2474 หลังจากพระองค์ท่านถึงแก่พิราลัยและจัดพิธีพระราชทานเพลิงศพแล้ว เมื่อเป็นที่แน่นอนแล้วว่าจะไม่มีการสถาปนาผู้ดำรงตำแหน่ง“เจ้าผู้ครองนครน่าน”อีกต่อไป ชายาและโอรส-ธิดา จึงพร้อมใจกันมอบอาคารหอคำและที่ดินให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน เมื่อ พ.ศ.2476 เนื่องจากชายาและโอรส-ธิดาที่ยังไม่ออกเรือนมีครอบครัวและที่ยังพำนักอยู่รวมกันในหอคำแห่งนี้ ไม่มีรายได้ที่จะเลี้ยงดูบำไพร่ในคุ้ม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ เจ้าลัดดา ณ น่านธิดา คนสุดท้ายของเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายที่เคยใช้ชีวิตเมื่อยังไม่มี การยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครน่าน ท่านเล่าว่า “เจ้าแม่บัวทิพย์และเจ้าแม่ศรีคำก็เป็นชาวยุโรป เล็ก 2 องค์สุดท้ายในหอคำ มีทหาร บำไพร่เกือบ 70 กว่าคน เมื่อไม่มีเงินเดือนของเจ้าพ่อ เราก็ไม่มีอะไรจะเลี้ยงดูเขา ก็เลยแยกย้ายกันไปอยู่บ้านเดิมของตัวเองตามสมบัติที่ได้รับจากพินัยกรรมและตกลงกันมอบคุ้มนี้ให้เป็นสมบัติของบ้านเมือง เพื่อที่จะได้อยู่คู่มือน่านตลอดไป” (เจ้าลัดดา ณ น่าน:สัมภาษณ์ 26 มกราคม 2558) ซึ่งต่อมาทางการได้ใช้เป็นศาลากลางจังหวัดน่านในยุคแรกช่วง

ที่ยังสร้างศาลากลางจังหวัดไม่เสร็จ ดังนั้น ซายาและโอรส-ธิดา ได้แยกย้ายกันไปอยู่ในที่ดินมรดกที่ได้รับจัดสรรและบางท่านก็ย้ายไปพำนักที่คัมในภูมิลำเนาเดิม ดังปรากฏในข้อความว่า“ท่านประจวรอยู่ไม่นานก็พิราลัย ก็ตั้งศพเจ้าพ่อไว้ที่ห้องโถงพระโรงคัมหลวงแห่งนี้ รอนจนได้รับพระราชทานโกศมาจากกรุงเทพ ฯ แล้วไปทำเมรุพระราช ทานเพลิงศพ ณ ทำน้าบ้านท่าลี่ แล้วเชิญอัฐิท่านไปบรรจุที่ภูในวัดช้างค้ำ จากนั้นโอรส-ธิดาและซายาทัง 2 ก็เรียกประชุมทหารและพระญาติทั้งหมดเพื่อตกลงกันว่า จะยังอยู่ด้วยกันในคัมตรงนี้ต่อไป หรือจะแยกย้ายกันกลับไปพำนัก ณ บ้านเกิดของตนเอง ซึ่งลูกหลานทุกคนก็รู้อยู่แล้วว่าจะอยู่รวมกันอีกไม่ได้ เพราะทางการไม่มีเงินจ่ายให้เหมือนสมัยเจ้ามหาพรหมสุรธาตา ฯ ยังไม่พิราลัย บริวารรับใช้ที่มีอยู่หลายคนจะอยู่ได้ยังไง เพราะเราไม่มีอะไรเลี้ยงดูเขาแล้ว ก็ตกลงกันว่า ถ้าไม่อยู่รวมกันในคัมหลวงตรงนี้ ก็น่าจะมอบเป็นสมบัติของแผ่นดินสถานที่แห่งนี้จะได้อยู่คู่แผ่นดินนครน่านตลอดไป ก็เลยมอบให้ทางการไปทั้งตัวคัมและที่ดิน” (ดร.ณิณ นาน; และ ภาณุรังษี เตือนโง้ง. 2557)

ปัจจุบัน กรมศิลปากรได้รับมอบอาคารคัมหลวงหอคำและที่ดินจากกระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ.2517 และใช้อาคารคัมหลวงหอคำเจ้าหลวงนครน่านหลังนี้ เป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน ตั้งแต่ พ.ศ.2526 จนถึงปัจจุบัน และได้ปิดปรับปรุงครั้งสุดท้าย ตั้งแต่ พ.ศ.2558 จนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ.2559) การปรับปรุงยังไม่แล้วเสร็จแต่ได้เปิดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมบางส่วนแล้ว

คุณค่าที่เป็นองค์ความรู้ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าทางประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของธิดาเจ้าผู้ครองนครน่านที่เป็นหลักฐานยืนยันว่าพื้นที่เมืองเก่าน่านแห่งนี้ เป็นพื้นที่เมืองเก่าที่มีชีวิตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ บุคคลที่เคยอาศัยในระบอบเก่ายังคงมีชีวิตอยู่เพียง 1 ท่าน คือ เจ้าลัดดา ณ น่าน หรือชื่อเดิม เจ้าหมัดคำ ณ น่าน ซึ่งท่านเป็นธิดาคนสุดท้ายของเจ้ามหาพรหมสุรธาตา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 64 ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายก่อนที่จะมียุบเลิกตำแหน่งนี้จากจากหลังท่านถึงแก่พิราลัย จากการสอบถามเกี่ยวกับวัฒนธรรม จารีตประเพณีในคัมหลวงหอคำเจ้า

ผู้ครองนครน่าน ทราบว่า ท่านถือกำเนิด เมื่อ วันที่ 9 ตุลาคม 2472 ขณะนี้ (พ.ศ.2559) อายุ 87 ปี ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ สรุปความทรงจำของท่านได้ดังนี้

ด้านธรรมเนียมวัฒนธรรม

ท่านเล่าว่า ธรรมเนียมวัฒนธรรมการเสริมสิริมงคลในครอบครัวนั้น จะมีการทำพิธีเรียกขวัญแก้ทายาทที่เหลื่ออยู่ คือ การเรียกสิริมงคลที่ดิงงามมาประดับชีวิตหลังจากงานอวมงคลเสร็จสิ้นให้ทุกคนหมดทุกข์หมดโศก (งานอวมงคล คือ งานพระศพเจ้ามหาพรหมสุรธาตาฯ) เมื่อเรียกขวัญเสร็จแล้วก็จะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อคนน่าน เพื่อให้ลูกหลานที่เหลื่ออยู่ไม่ต้องประสบเคราะห์กรรมหรือความสูญเสียอีก

ส่วนธรรมเนียมวัฒนธรรมในเวลาปกติ หากเวลามีแขกบ้านแขกเมือง หรือเจ้านายชั้นสูงมาตรวจราชการหรือพระญาติฯ เจ้านายพี่น้องในนครน่านได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ราชการ ใน

หอคำนี้อาจจะมีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ เสมือนเป็นการแสดงความยินดีเมื่อได้แต่เป็นลักษณะของการเสริมบารมี แต่ถ้ามีคนเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมีอีกพิธีหนึ่งคือ พิธีสืบชาติตา เพื่อต่ออายุคนป่วยให้อยู่ดีมีสุข การสืบชาติตา เป็นการสืบต่ออายุ สืบต่อสุขภาพให้อยู่ดีกินดี เพราะสมัยนั้นในหอคำนอกจากมีโอรสธิดารุ่นหลังของเจ้าผู้ครองนครแล้วยังมีบ่าวไพร่ที่มีลูกเล็กๆ ที่ไม่ค่อยแข็งแรงเจ็บไข้ได้ป่วยบ่อยอีกหลายคน คำว่าบ่าวไพร่ในสมัยนั้น คนละความหมายกับบ่าวไพร่ที่สื่อละครทีวีนำเสนอในปัจจุบัน เพราะบ่าวไพร่ในหอคำนานครั้นใน ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องโดยสายเลือด อาจจะมีญาติที่มาจากเกี่ยวข้องจากการเป็นเชยและสะใภ้ หรือ ลูกหลานของทหาร เสนาอำมาตย์ คนเหล่านั้นจะนำลูกหลานมาถวายตัวเพื่อคอยรับใช้ในกิจการงานต่างๆ ในหอคำนี้นี้ได้มีการกตขี้ ข่มเหงหรือซื้อขายเหมือนสิ่งของตกทอดแบบที่สื่อละครนำเสนอ เนื่องจากเจ้านายนครน่านล้วนดำรงตนตามจารีตวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนา หากมีคนในหอคำนป่วย หรือ ไม่สบาย เจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ ก็จะโปรดให้เจ้านายผู้ใหญ่จัดพิธีสืบชาติตาให้ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ผู้ป่วยให้กลับมาอยู่ดีกินดีควบคู่ไปกับการรักษาตามตำราสมุนไพรและหมอฝรั่ง (สมัยนั้นคณะมิชชันนารีเข้ามาในนครน่านแล้ว)

สำหรับธรรมเนียมวัฒนธรรมการแต่งงานนั้น ถือเป็นเรื่องสำคัญของเจ้านายสมัยนั้น เวลามีคนมาเยี่ยมเยียนทั้งตอนที่อยู่ในหอคำนานครั้นเจ้าพ่อพิราลัยแล้วและที่คุ้มบ้านน้ำล้อมหลังจากที่แยกย้ายออกมาจากหอคำนแล้ว เจ้าศรีคำ แม่ของเจ้าลัดดาจะทานให้ถุงขึ้น ใส่เสื้อแขนยาว เหมือนเป็นการแต่งกายเต็มยศ เพื่อเป็นการให้เกียรติผู้มาหาเรา ถ้าเป็นงานใหญ่ก็จะห่มผ้าสไบบนไหล่ขวา การห่มผ้าสไบเป็นการถวายเกียรติให้เจ้าพ่อ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครน่านและท่านยังคงถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ ยกเว้นงาน บุญประเพณีส่วนตัว หรืองานในหมู่บ้านตามธรรมเนียมก็จะแต่งตัวสุภาพแบบกันเอง สิ่งเหล่านี้เจ้าแม่ของเจ้าลัดดาได้รับการปลูกฝังมาเจ้ายายอีกที เพราะเจ้าแม่เองก็เป็นหลานสาว เจ้าผู้ครองนครน่านเหมือนกัน คือ เจ้าเหมย ซึ่งเป็นแม่ของเจ้าศรีคำเป็นธิดาเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 62 ดังนั้น เจ้าศรีคำแม่ของเจ้าลัดดา จึงมีศักดิ์หลานสาวเจ้านันตวรฤทธิเดช และแม่ของเจ้าศรีคำ ซึ่งเป็นยายของเจ้าลัดดา ก็เป็นน้องสาวต่างบิดากับเจ้ามหาพรหมสุรธาดา แม่ของเจ้าลัดดาจึงถูกนำมาถวายตัวรับใช้เจ้าลุง ภายหลังจากที่แม่เจ้าศรีโสภายาเอกถึงแก่พิราลัยแล้วธรรมเนียมวัฒนธรรมการแต่งงานจึงถูกถ่ายทอดตกมาถึงเจ้าลัดดา

คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในความทรงจำของเจ้าลัดดานั้น ท่านเล่าอย่างมีความสุขผ่านทางรอยยิ้มว่า เรื่องอื่นท่านไม่แน่ใจแต่ ที่ท่านตราตรึง คือ ศิลปะการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพราะในยุคนั้นความบันเทิงแบบสมัยนี้ไม่มี การไฟฟ้าก็ไม่มาถึง แต่ก็พอมีความบันเทิงในยุคนั้นและยังคงเป็นที่นิยมในยุคนี้นี้ คือ การแสดง “การขับซอ” ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้านเฉพาะถิ่นเมืองน่าน ที่เกิดในเมืองนี้จริง ๆ ไม่ใช่เอาที่อื่นมา ปัจจุบันเป็นที่นิยมมากในพื้นที่ จ.แพร่ จ.น่าน เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับร้องเพลงซอที่นิยมในแถบ จ.แพร่ จ.น่าน นั้นใช้เครื่องดนตรี คือ ปิน(หรือพิณ) สะล้อ ส่วนทำนองการร้องจะเพราะและซ้ำ เรียกกันว่า “ซอล่องน่าน” ซึ่งจะแตกต่างจากเพลงซอที่นิยมในแถบ จ.เชียงใหม่ จ.ลำพูน จ.ลำปาง จ.เชียงราย เพราะใช้ปีเป็นเครื่องดนตรีหลักและทำนองร้องเร็วกว่า ใช้จัดแสดงต้อนรับเวลามีแขกบ้านแขกเมืองมา หรือเจ้านาย

ผู้ใหญ่เสด็จมานครน่าน ก็มีการเลี้ยงอาหารเย็นด้วยขันโตกเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองพร้อมกับจัดบรรเลงสะล้อ ซอ ปีน ประกอบการแสดงของช่างซอ (ช่างซอ=ศิลปินผู้สามารถขับร้องเพลงพื้นบ้าน หรือ"เพลงซอ") เพราะสมัยนั้นยังไม่มีละครหรือโทรทัศน์ให้ดูเป็นการผ่อนคลายเหมือนสมัยนี้

ช่างซอหรือศิลปินผู้ขับร้องเพลงซอในสมัยนั้น ไม่มีการขับร้องเพลงซอที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสีหรือหยอกล้อ ลวนลามทางภาษา ส่วนใหญ่จะร้องอวยพรแขกให้มีโชค พรพรรณา ความดีความงามของบ้านเมือง การพ้องแน่นหรือพ้องแอ่นระหว่างแสดงซอ จะเป็นการพ้องที่ทำให้เกียรติช่างซอหรือช่างพ้องหญิง ไม่มีแน่นหรือแอ่นตัวไปข้างหลังมากเหมือนสมัยนี้ แขกที่มาพ้องด้วยก็สุภาพ ไม่ล่วงเกิน ชู้สาว ภาษาที่ช่างซอใช้ก็จะให้เกียรติคนที่ถูกเอ่ยชื่อในเนื้อร้องที่แต่งขึ้นสดๆ ขณะแสดง จึงเป็นการแสดงชั้นสูง เพราะคณะซอที่เลือกมาแสดงต้อนรับแขกของเจ้านายจะต้องเป็นคณะที่ดีที่สุด เพราะหมายถึงศิลปะการเล่นที่เป็นหน้าเป็นตาของบ้านเราเมืองเรา ก่อนแสดงศิลปินต้องมีการไหว้ครู ใช้ขันตั้งหรือชุดไหว้ครู เพื่อขออนุญาตผู้ประดิษฐ์คิดค้นการแสดงประเภทนี้ ของที่ใช้ไหว้ไหว้ มีเหล้า ดอกไม้ หมากพลู และรูป

สำหรับการพ้องรำพื้นเมือง นั้นท่านเล่าว่ามีการพ้องล่องน่าน สมัยก่อนใช้ผู้ชายพ้องบนเรือก่อนแข่ง เวลาเจ้านายจากกรุงเทพมาตรวจราชการ เจ้านายชั้นสูงจะต้องพ้องถวายด้วยพระองค์เอง ดังเช่น เจ้ามหาพรหมสุรธาดา ฯ เคยพ้องถวายเพื่อรับเสด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ เวลาที่มีขบวนแห่เข้าวัดก็จะมีขบวนพ้องกลองอีดนำหน้าขบวนเจ้าผู้ครองนคร เจ้าศรีคำ ขายาองค์ที่ 3 ของเจ้ามหาพรหมสุรธาดา ฯ ซึ่งเป็นเจ้ามารดาของท่านสมัยยังไม่ได้ถวายตัวเป็นชายา ก็เคยพ้องกลองอีดนำขบวนเจ้าผู้ครองนครเสด็จขึ้นงานไหว้พระธาตุหลายครั้ง ช่างพ้องจะห่มผ้าสไบพาดไหล่ขวา

จะเห็นได้ว่าภาพความทรงจำในวัยเยาว์จากชีวิต เจ้าลัดดา ณ น่าน ที่ถือกำเนิดเป็นเจ้าหญิงแห่งนครรัฐ แม้จะสั้นๆ แต่ก็อยู่ในความทรงจำมากกว่า 80 ปี ผู้วิจัยฟังท่านเล่าแล้วเกิดจินตภาพตามคำบอกเล่า เนื่องจากมีโอกาสได้เข้าไปในอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน พร้อมกับท่าน โดยท่านได้ชี้จุดว่าแต่ละห้องสมัยก่อนยุคที่เป็นหอคำใช้งานแบบไหน ปัจจุบันห้องไหนดัดแปลงเปลี่ยนไปจากสมัยก่อนอย่างไร

หอคำเจ้านครน่านในยุคสุดท้าย ยังคงทำหน้าที่เป็น"พื้นที่วัฒนธรรม"แม้จะล้อมรอบด้วยกำแพงและซุ้มประตูเพื่อกันเขตหวงห้ามแต่ก็ยังมียังมีท้องพระโรงที่ทำหน้าที่ปะทะและประสานวัฒนธรรมต่างถิ่นที่มาพร้อมกับแขกบ้านแขกเมือง ทั้งภาษา การแต่งกาย ธรรมเนียมปฏิบัติ ภายในหอคำ เป็นที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมชั้นยอดที่ดีที่สุดที่นครน่านมารวมไว้ ไม่ว่าจะเป็น อาหารที่ดีที่สุด เสื้อผ้าอาภรณ์ที่ดีที่สุด กิริยามารยาทที่ดีที่สุด สิ่งของมีค่าที่สุด ศิลปะและการแสดงที่ดีที่สุด ทุกอย่างถูกนำมารวมกันไว้ในหอคำแห่งนี้ เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของเมือง รวมทั้งบุคคลสำคัญที่สุดของเมือง คือ องค์เจ้าผู้ครองนครก็อยู่ในหอคำแห่งนี้

เมื่อகுคโลบายทางการเมืองการปกครองแบบ มณฑลเทศาภิบาลถูกนำมาใช้เพื่อตั้งอำนาจการปกครองออกจากเจ้าผู้ครองนครสู่ข้าราชการสยาม คือ ข้าหลวง จนองค์เจ้าผู้ครองนครพิราลัย

แล้ว จึงยุบเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาล เนื่องจากอำนาจได้มารวมที่ข้าหลวงประจำมณฑล หรือ ผู้ว่าราชการจังหวัดในปัจจุบัน หหมดแล้ว นครน่านจึงหมดบุคคลที่เป็นสัญลักษณ์ของระบอบประเทศราชแล้ว จึงขาดช่วงการบริโภควัฒนธรรมนครรัฐชั้นสูงสุด เนื่องจากความเป็น”หอคำ”ได้ถูกสลายไปพร้อมกับการพิราลัยของเจ้าผู้ครองนคร ผู้คนในหอคำแยกย้ายกันไปใช้ชีวิตสามัญที่ลดความเป็นพิธีรีตองลง อำนาจเงินตราไม่สามารถมาพยุลงฐานะของทนายทสมันั้นได้ ทุกคนต้องทำมาหากินแลกเปลี่ยนชาวเมืองทั่วไป จึงจะดำรงเกียรติยศทางสังคมไว้ให้สูงกว่าชาวเมืองทั่วไป จาริตประเพณีอันงดงามในราชสำนักเจ้าผู้ครองนครจึงถูกสลายไปพร้อมอำนาจการเมือง

หอคำเจ้านครน่าน กับการฟื้นฟูประติฐธูดีดให้กลายเป็นสินค้ำการท่องเทียว เมื่อมีการใช้งานอาคารหอคำที่คงเหลือเพียงเรื่องราวในราชสำนักที่กลายเป็นอดีต หอคำหลังนี้ ถูกเปลี่ยนผ่านสถานะจากการเป็นวังเจ้ามาเป็นศาลากลางจังหวัดน่าน ใน พ.ศ.2476 ซึ่งยังคงเค้าความหมายเดิมคือ เป็นศูนย์กลางการบริหารราชการบ้านเมืองและการปกครองในระบอบใหม่ เนื่องจากในราชอาณาจักรเองก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นครน่านในความหมายใหม่ได้กลายเป็นจังหวัดเหมือนจังหวัดทั่วไปแล้ว ไม่มีเจ้าผู้ครองนครซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของประเทศราช แต่ยังคงมีการใช้งานหอคำนี้เป็นสถานที่รวมใช้อำนาจการปกครองเมือง การเปลี่ยนผ่านความหมายจากวังเจ้าเป็นสถานที่ราชการสาธารณะ จึงพบว่ามีารปรับลดเครื่องหมายเชิงสัญลักษณ์ของความเป็นวังเจ้าออกได้แก่ งานประดับเครื่องสูงบนส่วนประกอบหลังคาหอคำ ได้แก่ ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ตรีโคอุศุภราชที่หน้าบันถูกรื้อถอนออก รวมทั้งกำแพงและซุ้มประตูรอบอาคารหอคำที่แบ่งกันเขตชนชั้นพิเศษในนครรัฐก็ถูกรื้อถอนออกเช่นกัน เพื่อเป็นการสลายสัญลักษณ์ที่เป็นประเทศราชออก และถูกแทนที่ด้วยตราครุฑ ซึ่งเป็นการเขียนความหมายใหม่ของการเป็นสถานที่ราชการ คือ ศาลากลางจังหวัดน่าน การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์อาคารที่เป็นหอคำออกจึงเป็นการเพื่อเปิดพื้นที่อำนาจการเมืองเดิมรับอำนาจการเมืองใหม่จากสยามแผ่เข้ามาเชื่อมรวมพระราชอาณาเขตเดียวกัน ความธรรมดาของอาคารขนาดใหญ่ จึงเหลือเพียงความยิ่งใหญ่ของสิ่งก่อสร้างเท่านั้น หากแต่จิตวิญญาณและความหมายของพื้นที่ยังคงแฝงอยู่ แม้เครื่องหมายที่เป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่วัฒนธรรมชนชั้นสูงจะถูกทำลายไปหมดสิ้นก็ตาม

เมื่อศาลากลางจังหวัดน่านหลังใหม่ในสมัยนั้น สร้างเสร็จกระทรวงมหาดไทยได้มอบอาคารหอคำและพื้นที่หอคำให้กรมศิลปากร (สมัยนั้นสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ) เพื่อใช้ประโยชน์ในราชการแผ่นดินต่อไป กรมศิลปากรจึงได้ใช้อาคารหอคำเดิมเปลี่ยนผ่านความหมายครั้งที่ 2 จากครั้งแรก ใน พ.ศ.2476 เปลี่ยนความหมายจากหอคำเป็นศาลากลางจังหวัด ครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2517 จึงเปลี่ยนความหมายจาก ศาลากลางจังหวัดเป็น”พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน”แต่ต้องใช้เวลาในการบูรณะจนแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2524 และเปิดให้เข้าชมอย่างไม่เป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ.2526 และจัดนิทรรศการในคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างสมบูรณ์ และเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2530 ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพิพิธภัณฑ

สถานแห่งชาติน่าน จึงมีความหมายต่อผู้มาเยือนมากเพราะการเข้ามาในอาคาร คือ การเข้ามาในพื้นที่สำคัญสูงสุดที่ในอดีตไม่สามารถทำได้ แต่เมื่อเปิดพื้นที่เป็นสถานที่เก็บรวบรวมอดีตความทรงจำของบ้านเมือง และเรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย จึงถูกนำเสนอต่อผู้มาเยือนให้ได้สัมผัสอดีต จนในปัจจุบัน เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพาการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมบริการและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ประเทศ แม้พลวัตทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ผู้คนยังได้รับการถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตผ่านเนื้อหาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน จึงเท่ากับว่า เมื่อสัญญาแห่งอดีตกาลเปลี่ยนไป อาคารศาลากลางจังหวัดที่มาทับซ้อนอาคารหอคำเจ้าผู้ครองนครน่าน ช่วงที่นครน่านถูกสลายความเป็นประเทศราช ระหว่าง พ.ศ.2476- พ.ศ.2517 สัญญาแห่งอดีตกาลของนครน่าน จึงได้เริ่มหวนกลับคืนมาสู่สถานที่นี้อีกครั้ง เมื่อกรมศิลปากรประกาศใช้อาคารศาลากลางจังหวัดน่าน เป็น อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน เพราะหมายความว่า เรื่องราวที่เป็นความหมายของพื้นที่นครน่านจะถูกกระบวนการทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เรียกคืนอดีตกาลกลับมารวมไว้ในอาคารหลังเดิมที่ ให้กลับมาใกล้เคียงความหมายเดิม แม้จะไม่ได้จัดบรรยากาศให้เหมือนการจำลองอดีต แต่ก็นำสิ่งของโบราณวัตถุที่สัมพันธ์กับพื้นที่และเวลามารวบรวมไว้ จึงสร้างความยิ่งใหญ่และคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่านมากกว่าการพิพิธภัณฑสถานแห่งอื่น

คุณค่าทางศิลปะ สถาปัตยกรรมและเทคโนโลยีการก่อสร้างอาคารหอคำหลังนี้ ได้ถูกเพิ่มความหมายอีกครั้งที่เป็นการต่อยอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เมื่อ สมาคมสถาปนิกสยามได้ประกาศให้ อาคารหอคำหลังนี้เป็น อาคารอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทอาคารสาธารณะ เมื่อ พ.ศ.2532 การเปลี่ยนผ่านความหมายของพื้นที่หอคำ ถึง 2 ครั้ง ถือ เป็นการเปลี่ยนผ่านตามอำนาจการเมือง และถูกเพิ่มความหมายโดยสมาคมสถาปนิกสยาม ซึ่งเป็น"คนอื่น"เพื่อบ่งบอกว่ายอมรับในเทคโนโลยีการก่อสร้างและศิลปะสถาปัตยกรรมการตกแต่ง และในมิติการอนุรักษ์อำนาจรัฐได้ประกาศความหมายของพื้นที่วัฒนธรรมนครน่านในอดีต เป็นพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ชั้นใน เพื่อคุ้มครองอาคารโบราณสถานอาคารประวัติศาสตร์รวมทั้งปกป้องภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นี้ให้คงอยู่ตลอดไป

ภาพประกอบ 39 อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (พฤษภาคม พ.ศ.2559) ที่กำลังปรับปรุงใหม่แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงชัดเจนจากภายนอก คือ การทาสีตามสีพื้นดั้งเดิมที่สืบทอดด้วยวิธีทางโบราณคดี และเพิ่มการตกแต่งเครื่องสูงให้เหมือนเมื่อครั้งเป็นหอคำเจ้าครน่าน คือ ซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ และลวดลายปูนปั้นที่หน้าบันรูปพญานาคและโคอุศุภราช

ที่มา: ภาพรังษี เดือนไธสง. บันทึกเมื่อ 20 เมษายน 2559.

การดำรงอยู่ของพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์บ้านเมืองและการปกครองระบอบเก่าในหอคำแห่งนี้ จึงทำหน้าที่ประดิษฐ์ความทรงจำของพื้นที่ในฐานะเมืองเก่า หรือพื้นที่เก่าที่เคยใช้งานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นพลวัตทางสังคมที่เข้ามาเพื่อสนองตอบความต้องการทางจิตใจและสุนทรียศาสตร์ทางอารมณ์ อัตลักษณ์ทางพื้นที่แห่งนี้ จึงทำให้เกิดความแตกต่างกับพื้นที่เมืองอื่น คนอื่นที่ไม่เคยเข้ามาสัมผัสสัญลักษณ์แห่งอดีตกาลของพื้นที่นี้ เมื่อได้มาสัมผัสจึงเท่ากับได้ย้อนเวลาในเหมือนในอดีตกาลของพื้นที่นี้ ซึ่งในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยถึงถือว่า คนอื่นที่เข้ามาในหอคำน่าน คือ นักท่องเที่ยว เพราะความอยากเห็นบรรยากาศภายใน เมื่อได้เข้ามาภายในหอคำเท่ากับว่าได้รับการตอบสนองความโหยหาอดีต ยิ่งทางกรมศิลปากรกำลังปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ให้ใกล้เคียงกับสภาพเมื่อครั้งในงานเป็นหอคำเจ้าผู้ครองนครน่านในอดีต จึงเป็นการประดิษฐ์ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตสืบปัจจุบัน ซึ่งก็คือ การประดิษฐ์ประเพณี (The Invention of Tradition) ตามแนวคิดของ อีริค ฮอบส์บอว์ม (Eric Hobsbawm) และเป็นการสร้างสินค้าทางการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งหรือ รูปแบบหนึ่ง คือ การ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รูปแบบย่อยของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยหมายถึงในที่นี้ คือ การท่องเที่ยวที่โหยหาอดีต (Nostalgia Tourism) คือ วัฒนธรรมนครน่านในอดีตจะถูกนำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ดังนั้น อาคารหอคำเก่า หรือ อาคารศาลากลางจังหวัดน่านหลังเก่า หรือ อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ในปัจจุบัน คือ การหวนคืนกลับสู่การจำลองแบบหอคำในอดีตอีกครั้ง อดีตในราชสำนักนครน่าน ทั้งบุคคล สิ่งของ เหตุการณ์สำคัญ ภาพถ่ายความทรงจำ จะถูกนำกลับมาใช้งานเพื่อรับใช้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชม ซึ่งก็คือธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบันนั่นเอง

ภาพประกอบ 40 คุ่มเจ้าเทพมลา เป็นอาคารเก่าที่มีหลังคาเป็นสถาปัตยกรรมทรงมะนิลา ภาพนี้ เมื่อครั้งทนายทเจ้าบุญศรี เมืองชัย ครอบครัวเป็นที่พักอาศัย ปัจจุบัน (พ.ศ.2559) กำลังได้รับการปรับปรุงเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 2 ธันวาคม 2559.

2.2.2 คุ่มเจ้าเทพมลา ณ น่าน

ที่ตั้ง ตั้งอยู่บนถนนมหาพรหมด้านหลังหอคำเจ้าหลวงนครน่าน หรือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่านในปัจจุบัน ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ตรงข้ามสำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองเก่าน่าน (อพท.น่าน)

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

เป็นอาคารประเภทคัมเจ้าเก่า ที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม ปัจจุบันไม่มีผู้อาศัยอยู่แล้ว ด้านหน้ามีลานกว้างทำให้มองเห็นทัศนียภาพอาคารเก่าได้อย่างชัดเจน ถนนมหาพรหมด้านหน้าคัมนี้เป็นเส้นทางรถรางนำเที่ยวของศูนย์บริการนักท่องเที่ยวขับผ่าน ซึ่งสามารถมองเห็นรูปทรงสถาปัตยกรรมได้ชัดเจน และอยู่ในเขตย่านประวัติศาสตร์ชั้นในของเมืองเก่า

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เดิมคัมหลังนี้เป็นที่พำนักของเจ้าเทพมालา ธิดาคนที่ 1 ของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กับแม่เจ้ายอดหล้า ซายองค์ที่ 5 ต่อมาท่านได้ขายให้กับเจ้าบุญศรี เมืองชัย น้องชายเจ้าบุญโสม ณ น่าน ภรรยาเจ้าราชบุตร (เจ้าน้อยหมอกฟ้า ณ น่าน) โอรสองค์ที่ 4 ของเจ้ามหาพรหมสุรธาดาฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย ปัจจุบันตกเป็นกรรมสิทธิ์ของทายาทเจ้าบุญศรี เมืองชัย คัมนี้มีอิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลผสมผสานอยู่ ประกอบด้วยหลังคาทรงมะนิลา มีลายฉลุไม้เชิงชาย มีมุขและห้องหลายเหลี่ยมยื่นออกมาทั้งทางซ้ายและขวา ออกแบบโดยเจ้าราชดนัย (เจ้ายอดฟ้า ณ น่าน) โอรสองค์ที่ 12 ของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ที่ถือกำเนิดจากแม่เจ้ายอดหล้า ซายองค์ที่ 1 ผู้ออกแบบอาคารหอคำเจ้าหลวงนครน่าน ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมโคโลเนียลในนครน่านยุคแรกๆ สันนิษฐานว่าอายุการก่อสร้างน่าจะอยู่ในช่วงเดียวกับที่ก่อสร้างอาคารหอคำหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ในปัจจุบัน เนื่องจากสร้างในบริเวณใกล้เคียงกันกับหอคำ และเป็นช่วงที่สถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล กำลังเข้ามาในนครน่านและเป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้นสูง ปัจจุบัน (พ.ศ.2559) คัมแห่งนี้ยังไม่ได้เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ แต่เป็นหนึ่งในจุดสำคัญที่รถรางนำเที่ยวของศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่านได้ประดิษฐ์ความทรงจำให้กับนักท่องเที่ยวพร้อมกับคำอธิบายของมัคคุเทศก์ว่า"ที่นี่คือคัมของ เจ้าเทพมालา ธิดาพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 63 กับ แม่เจ้ายอดหล้า"คัมของเจ้าเทพมาลา คือ อดีตของสถานที่แห่งนี้ถูกนำมาเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ว่า เจ้าเทพมาลา คือ ธิดาของพระเจ้าสุริยพงษ์ เจ้าผู้ครองนครผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์นครน่าน จากการลงภาคสนามของผู้วิจัย คัมแห่งนี้จะดูตากับด้วยสถาปัตยกรรมตะวันตกที่แปลกตาจึงกลายเป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ไปในตัว แต่การนำเสนอความหมายที่เชื่อมโยงกับบุคคลสำคัญในอดีต จึงเป็นการสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยวแก่ผู้มาเยือนนครน่านได้ไม่น้อย แต่เป็นที่น่าเศร้า เมื่อต้นปี 2559 ผู้วิจัยทราบข่าวว่าทายาทผู้ถือกรรมสิทธิ์คนปัจจุบันที่เป็นบุตรชายของเจ้าบุญศรี เมืองชัย ท่านอาศัยอยู่ในคัมหลังนี้เพียงคนเดียว ได้จากโลกนี้ไปเหลือเพียงคัมหลังนี้

ที่กำลังได้รับการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามอีกครั้ง โดยกำลังเตรียมปรับปรุงประดิษฐ์อดีตให้เป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ในอนาคต เพื่อตอบสนองความต้องการที่หายากดีของนักท่องเที่ยว การปรับปรุงคัมเจ้าเทพมาลาแห่งนี้ ให้มีความหมาย

ใกล้เคียงกับการเป็นคัมหรือบ้านของลูกสาวเจ้าผู้ครองนครผู้ยิ่งใหญ่แห่งนครน่านในอดีต ผู้วิจัย ถือว่า เป็นการประดิษฐ์อดีตให้กลายเป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่าน่าน

2.2.3 คัมเจ้าเมฆวดี

ที่ตั้ง ถนนมหายศ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

พื้นที่ตั้งของคัมอยู่ในย่านธุรกิจสำคัญของจังหวัดน่านปัจจุบันที่ประกอบไปด้วยโรงแรมเทวราช โรงแรมภูคาน่านฟ้า และร้านผ้าทอเอื้องคำ ร้านราตรีผ้าฝ้าย นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้เนื่องจากเดินทางสะดวกและมีที่จอดรถ

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของคัมหรือบ้านหลังนี้ ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเรือนหอเจ้าหลและเจ้าเมฆวดี ซึ่งเจ้าเมฆวดี เป็นหนึ่งใน 3 ธิดาของเจ้าหญิงบัวเขียว ณ น่าน (เจ้าหญิงบัวเขียว เป็นธิดาองค์โตของเจ้ามหาพรหมสุรธาตา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 64 และเป็นองค์สุดท้ายกับแม่เจ้าศรีโสภกา อัครชายา) เมื่อเจ้าหญิงบัวเขียวสมรสกับเจ้าราชวงศ์ (สุทิสาร ณ น่าน) โอรสของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63) มีธิดา 3 คน ได้แก่ เจ้าดาวเรืองศรีมี เจ้าเมฆวดี เจ้าสะหลิบุญด้อม คัมแห่งนี้มีอายุ 130 กว่าปี (นับถึง พ.ศ.2559) สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ต่อมาธิดาของเจ้าเมฆวดี คือ เจ้ามอญแก้วได้ปรับบริเวณใต้ถุนบ้านให้ที่ว่างกว้างขวางพอ สำหรับรับเลี้ยงเด็กลูกๆหลาน ๆ ตัวเรือนชานเป็นทรงยุโรปประยุกต์ ทายาทได้ปรับเปลี่ยนพื้นเรือนจากไม้มาเป็นคอนกรีต ปัจจุบันตกเป็นกรรมสิทธิ์ของทายาทรุ่นหลานของเจ้าเมฆวดี คือ เจ้าชุดิมาและเจ้าวรารภรณ์ ซึ่งเป็นธิดาเจ้ามอญแก้ว และเป็นทายาทรุ่นโหลนของเจ้ามหาพรหมสุรธาตา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย และเป็นทายาทรุ่นโหลนของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63 ด้วยเช่นกัน ด้วยทำเลที่ตั้งของคัมนี้อยู่ในเขตใจกลางเมืองน่านในปัจจุบัน ซึ่งได้รับประกาศเป็นเขต"เมืองเก่าน่าน"และอยู่ติดถนนด้านหลังของโรงแรมเทวราช โรงแรมขนาดใหญ่เก่าแก่มียชื่อเสียงของจังหวัด ซึ่งถนนมหายศด้านหน้าคัมเจ้าเมฆวดีแห่งนี้ เป็นที่ตั้งของร้านค้าในธุรกิจของที่ระลึกที่นักท่องเที่ยวนิยมแวะซื้อ ได้แก่ ร้านเอื้องคำและร้านราตรีผ้าฝ้าย ด้วยความที่เจ้าชุดิมา ณ น่าน เป็นประธานชุมชนวัดช้างค้ำ ในเขตเทศบาลเมืองน่านควบกับการเป็นประธานกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.ในเวียง - บ้านหนองเต่า ท่านจึงเข้าใจในกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังหลั่งไหลเข้ามาในเมืองน่านที่กำลังเติบโตเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงใช้โอกาสที่มีอยู่ปรับปรุงบ้านในครอบครัวให้อยู่อาศัยอยู่โดยยกตัวเรือนให้สูงขึ้นและหันหน้าคัมมาทางด้านถนนมหายศเพื่อให้มีลานกว้างด้านหน้าคัมและได้ตกแต่งภูมิทัศน์ อย่างสวยงาม โดยชั้นล่างได้ปรับปรุงโดยก่อ

อิฐถือปูนสำหรับเป็นที่ย่อยอาศัยส่วนตัวของครอบครัว และเปิดชั้นบนเป็นห้องแสดงภาพเก่าหายากของเจ้านายฝ่ายเหนือสายนครน่านที่มีคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างมาก

ผู้วิจัยได้สอบถามเจ้าชุตินา เหตุที่เลือกเปิดตัวบ้านส่วนตัวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ใจความว่า“เรา เป็นทายาทผู้ครอบครองบ้านเก่าหลังนี้ ซึ่งเป็นคຸ່ມของเจ้าเมฆวดี ที่เป็นทายาทรุ่นหลานของเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 63 และ องค์ที่ 64 ซึ่งเป็นองค์สุดท้าย บ้านของเจ้านาย ชาวเมืองสมัยก่อนจะเรียกว่าคຸ່ມ เราจึงภูมิใจที่มีคຸ່ມเจ้านายตกทอดมาเป็นมรดกวันนี้เมื่อน่านมีนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นมาเที่ยวชมอดีต วัดวาอาราม บ้านเก่า แม้หลายหลังยังเป็นที่ย่อยอาศัยของทายาทแต่ก็มีนักท่องเที่ยวมาขอชม จึงตกลงกันว่าควรปรับปรุงบ้านใหม่และเปิดตัวให้คนรู้เพื่อเชิดชูเกียรติของเจ้ายายของเรา ซึ่งเป็นเจ้าของคຸ່ມหลังนี้ คือ เจ้าเมฆวดี เหตุที่ไม่ใช้ชื่อเจ้าแม่ เพราะท่านไม่ได้เป็นคนสร้าง และเจ้าแม่ท่านได้จากเราไปตั้งแต่เรา 4 พี่น้องยังเด็ก พวกเราจึงเติบโตมาด้วยการเลี้ยงดูของเจ้ายายเมฆวดี ดังนั้น คຸ່ມหลังนี้ จึงถือเป็นมรดกตกทอดมาจากเจ้ายาย ซึ่งเป็นหลานสาวเจ้าผู้ครองนครน่านถึง 2 องค์ เราจึงอยากให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสอดีตบ้านของเจ้าหญิงเมื่อน่าน จึงใช้ชื่อบ้านหลังนี้ว่า”คຸ່ມเจ้าเมฆวดี ณ น่าน”(สัมภาษณ์เจ้าชุตินา ณ น่าน 12 มกราคม 2559) ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้วิจัย ถือว่าเป็นหนึ่งในเทคนิคการสร้างคุณค่าของสถานที่ที่ได้เรียกอดีตความทรงจำเกี่ยวกับเจ้าหญิงนครน่าน และยังสอดคล้องกับความหมายเมืองเก่าน่าน จึงเป็นกลไกที่ช่วยเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ด้วยเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์

ภาพประกอบ 41 แสดงคຸ່มเจ้าเมฆวดี บ้านเจ้านายอายุกว่า 100 ปี ที่ทายาทเปิดตัวเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 15 กันยายน 2558.

2.2.4 โสงเจ้าฟองคำ

ที่ตั้ง บ้านเลขที่ 8 ซอย 2 บ้านพระเกิด ถนนสุนทราราม ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

เป็นบ้านเจ้านายฝ่ายเหนือสายนครน่านที่ได้รับการอนุรักษ์อย่างดี มีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ร่มรื่น ได้สุนทรียะและบรรยากาศของบ้านเก่า หรือที่ชาวน่านเรียกบ้านเจ้านายว่า"โสง"มีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าฟองคำและทายาท รวมทั้งโบราณวัตถุส่วนตัวของเจ้าฟองคำ ปัจจุบันเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล ชั้นล่างเทพื้นคอนกรีตปูกระเบื้องจัดเป็นพื้นที่สาธิตการแปรรูปดอกฝ้ายธรรมชาติเป็นผ้าฝ้ายสำหรับตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าชิ้นและผ้ารูปแบบต่างๆ รวมทั้งจำหน่ายผ้าฝ้ายเป็นของที่ระลึก ลานบ้านประดับไม้ดอกไม้ประดับอย่างร่มรื่น

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของ โสงเจ้าฟองคำ เป็นบ้านของเจ้านายฝ่ายเหนือสายนครน่าน สร้างขึ้นมาเมื่อประมาณ 100 ปี คำว่า โสง เป็นคำพื้นเมืองล้านนา หมายถึง คุ่มหรือที่อยู่อาศัยของเจ้านาย เป็นโสงของเจ้าศรีตุ้มมา ณ น่าน ซึ่งเป็นหลานของเจ้ามหารวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 12 ของราชวงศ์ดั้นมหารวงศ์ และเป็นองค์ที่ 61 ของเจ้าผู้ครองนครทั้งหมด ซึ่งท่านครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ.2381- พ.ศ.2394 รวม 13 ปี และได้กลายเป็นมรดกตกทอดไปยังหลานสาวเจ้าศรีตุ้มมา คือ เจ้าฟองคำ และปัจจุบันตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุตรธิดาเจ้าฟองคำ คือ ผศ.มณฑล คงกระจ่าง อดีตอาจารย์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โสงหลังนี้ เดิมตั้ง อยู่ติดกับคุ่มแก้ว ที่ฟ้านักของเจ้าผู้ครองนครน่าน สมัยนั้น นครน่านมีที่ตั้งที่เวียงเหนือ เมื่อเจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน องค์ที่ 62 ย้ายเมืองน่านลงไปทางทิศใต้ อีกประมาณ ๒ ก.ม. อันเป็นที่ตั้งของเมืองน่านในปัจจุบัน คุ่มแก้วถูกทิ้งร้างไว้ เมื่อรัฐบาลสมัยนั้นต้องการใช้ที่ของบริเวณคุ่มแก้วเดิมที่เวียงเหนือและที่ใกล้เคียง เพื่อสร้างค่ายทหาร (ค่ายทหารเดิม) เจ้าบุญยืน ธิดาคนสุดท้ายของเจ้าศรีตุ้มมากับเจ้ามะโน (หลานของเจ้านันทวรฤทธิเดช) ได้ย้ายตัวโสง ลงมาสร้างในที่ตั้งปัจจุบัน

ตัวโสงหลังนี้ นี่เป็นตัวโสงที่ย้ายมาจากคุ่มแก้ว หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ดต่อมา พ.ศ. 2467 ได้รื้อและสร้างขึ้นใหม่ โดยใช้กระเบื้องดินขอแทนแป้นเกล็ด และใช้วัสดุเดิมเป็นส่วนใหญ่ ไม้ที่ถูกนำมาเป็นวัสดุสร้างตัวบ้านนั้นเป็นไม้สักที่ทำการผ่าและซ่อมตากด้วยขวานและมีด เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีเลื่อยขนาดใหญ่ การประกอบตัวเรือนจึงไม่ใช่ตะปู แต่จะใช้วิธีเจาะไม้และเข้าไม้ โดยใช้สลักไม้ ซึ่งจะสามารถมองเห็นร่องรอยที่มีเหลืออยู่ในส่วนต่าง ๆ ของตัวบ้าน ส่วนที่อยู่อาศัยจะประกอบด้วยบ้าน ๒ หลังเคียงกัน มีห้องโถงเรียกว่า หน้าโสง สำหรับแขกพิเศษ หรือ

ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นที่ตั้งไว้ศพคนที่ครอบครัว จนกว่าจะถึงเวลาฌาปนกิจศพ รวมทั้งใช้ตั้งหิ้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชาต่าง ๆ ด้วย ห้องนอน และระเบียงด้านหน้า เรียกว่า “เต็น” ในภาษาเหนือ ซึ่งเป็นระเบียงด้านนอกที่มีหลังคาใช้ประโยชน์หลาย ๆ กรณี เช่น เป็นที่พักผ่อนยามกลางวัน มีชานหน้าบ้าน จากบันไดหน้าบ้านอ้อมตัวเรือนทั้ง ๒ ไปถึงบันไดหลังบ้าน ยังสำหรับเก็บข้าวเปลือกข้าว จะอยู่ต่อจากชานนอก ด้านตรงข้ามกับที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ครัวไฟจะแยกออกจากตัวเรือน เพื่อลดอันตรายจากไฟ และการรบกวนของควันไฟ

ภาพประกอบ 42 โองเจ้าฟองคำ เรือนเจ้านายอายุกว่าร้อยปีที่ยาทาเปิดตัวเพื่อทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตเจ้านายนครน่าน สมัยเจ้าผู้ครองนคร ปัจจุบันนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมทุกวัน

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนไอ้ง. บันทึกเมื่อ 20 กรกฎาคม 2558.

ห้องนอนในบ้านแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนของเจ้าของบ้าน อีกส่วนหนึ่งเป็นของเด็กเล็กในบ้าน ส่วนกลางเป็นที่ว่างโล่ง เรียกว่า ในเือน เป็นบริเวณที่ใช้ประโยชน์ในหลายกรณี เช่น เป็นที่รับประทานอาหารของครอบครัว หรือที่หลับนอน บางส่วนของในเือนจะแบ่งไว้เป็นที่เก็บของใช้ต่าง ๆ และจะมี “คว้น” สำหรับเก็บของเบาไว้ด้านบน บนประตูที่เชื่อมระหว่างหน้าโองและในเือนจะ

มีไม้แกะสลักที่ลงยันต์ไว้ป้องกันสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ที่จะผ่านเข้าไปในเฮือน บนหัวหรือด้านบนที่นอนในบ้าน จะมีหิ้งสำหรับผีเฮือนอยู่ตามความเชื่อพื้นเมืองน่าน

โฮงเจ้าฟองคำ เป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นเมืองไว้เป็นอย่างดี จนได้รับรางวัล อาคารอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทบ้านพักอาศัย (คุ้มเจ้า) ประจำปี 2555 การที่ทายาทตัดสินใจปรับปรุงให้มีสภาพสมบูรณ์ ซึ่งต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง ถือเป็นการเรียกคืนอดีตความทรงจำและรื้อฟื้นองค์ความรู้การก่อสร้างบ้านเรือนชนชั้นสูงแบบโบราณ รวมทั้งภูมิปัญญาและศิลปะ สถาปัตยกรรมพื้นเมืองน่านเมื่อ 100 กว่าปีที่แล้ว แม้เจ้าของบ้านหรือโฮงหลังนี้จะไม่ใช่ว่าทายาทผู้สืบเชื้อสายเจ้าผู้ครองนครน่านในลำดับต้นๆ แต่ก็สามารถใช้เทคนิคการสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้กับสถานที่ เพื่อเปิดตัวเป็น พิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล ควบคู่ไปกับการเพิ่มมูลค่าจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การจัดนิทรรศการแสดงเครื่องเงินของสะสมของเจ้าของบ้าน การจัดนิทรรศการผ้าทอ การจัดนิทรรศการเหรียญเงินตราของสะสม ชั้นล่างใต้ถุนโฮงมีการเทพื้นปูกระเบื้องและจัดแสดงสาธิตการทอผ้า ด้วยวิธีดั้งเดิมโดยใช้คนในท้องถิ่น เพื่อสืบทอด ภูมิปัญญาผ้าทอช่างสกุลน่าน สามารถใช้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าแบบพื้นเมือง ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การผลิตเส้นด้าย การย้อมสีธรรมชาติ การทอผ้าด้วยวิธีผ้าที่ทอสำเร็จ ได้มีการจำหน่ายเป็นสินค้าของที่ระลึก ในโอกาสที่มาเยือนอีกด้วย ผู้วิจัยทราบจากเจ้าของบ้านว่า ที่นี่ยังรับจัดงานเลี้ยงรับรองกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบอาหารเที่ยงด้วยเมนูอาหารพื้นเมือง และเลี้ยงอาหารเย็น แบบขันโตกล้านนา พร้อมกับการแสดงพื้นเมืองในบรรยากาศแบบสมัยก่อน จากกรณีนี้ ผู้วิจัยถือว่าเป็นอีกหนึ่งกระบวนการประดิษฐ์สร้างอดีตความทรงจำและเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรมในมิติเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกที่

2.2.5 หอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตีกรังษีเกษม โรงเรียนน่านคริสเตียนศึกษา

ที่ตั้ง เลขที่ 82 ถนนสุนนทวารวราช อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

เป็นโรงเรียนเอกชนในสังกัดมูลนิธิคริสตจักรแห่งประเทศไทย ที่มีที่ตั้งครอบคลุมสองฝั่งถนนสุนนทวารวราช ตัวตึกกรังษีเกษมนั้นอยู่ฝั่งขวามือหากเดินทางมาจากตัวเมืองน่าน ปัจจุบันอาคารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น หลังคาทรงยุโรปแบบโคโลเนียลในยุคล่าอาณานิคม ปัจจุบันไม่ได้ใช้สำหรับการเรียนการสอนของโรงเรียนแล้วเนื่องจากความเก่าแก่ของอาคาร แต่ได้จัดแสดงภาพถ่ายเมืองน่านและล้านนาที่ถ่ายจากกล้องของคณะมิชชันนารีที่เดินทางเข้ามาในสมัย รัชกาลที่ 4 และภาพถ่ายที่ทายาทเจ้าผู้ครองนครน่านมอบมาให้ทำสำเนาเพื่อเผยแพร่และเรียนรู้ ซึ่งทางโรงเรียนได้จัดนิทรรศการภาพถ่ายหายากและเปิดตัวในนาม “หอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตีกรังษีเกษม” เมื่อ

พ.ศ.2559 ในโอกาสครบ 100 ปีของอาคารหลังนี้ อยู่ใกล้กับพิพิธภัณฑ์โฮงเจ้าฟองคำและ พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิด ตำบลในเวียง จังหวัดน่าน

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

หลังจากราชสำนักแห่งสยามประเทศได้เปิดรับอิทธิพลตะวันตกที่มาพร้อมกับการเข้ามาของคณะมิชชันนารี ในสมัยรัชกาลที่ 4 แล้วส่งผลให้เกิดการบอรายธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตชาวสยาม รวมถึงนครน่าน ซึ่งเป็นหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือของสยามด้วยเช่นกัน ที่ปรากฏหลักฐานทางวัฒนธรรมมาจนทุกวันนี้ คือ สถาปัตยกรรมต่างๆ ที่เป็นผลมาจากการรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาและหนึ่งในพันธกิจหลักที่เข้ามานครน่านของคณะมิชชันนารีเพรสไบทีเรียนชาวอเมริกันคณะแรกที่เข้ามานครน่าน เมื่อ พ.ศ.2438 คือ การสอนหนังสือ เมื่อสามารถสร้าง"ตึกแดง"เป็นอาคารโรงเรียนชายหลังแรกได้ คณะมิชชันนารี จึงได้เริ่มสร้างอาคารโรงเรียนสตรีต่อและสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ.2459 โดย ได้รับนามประทานจาก จอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พระราชโอรสใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และพระราชอนุชาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5) เมื่อคราวเสด็จมาตรวจราชการ ณ นครน่าน เมื่อ พ.ศ.2460 ว่า "ตึกรังษีเกษม" พร้อมกับพระราชทานนามโรงเรียนสตรีแห่งนี้ว่า "โรงเรียนรังษีเกษม" ตามคำสรว้อยพระนามเดิมของพระองค์ท่าน จากเดิมที่ชื่อของโรงเรียน คือ "เมรีเอริสมิท บราวส์" (หิรัญ อุทรวงศ์. 2558)

ทั้งนี้รูปแบบก่อสร้างเป็นแบบตะวันตกแต่ปรับให้เข้ากับสภาพอากาศของเมืองไทยรากฐานโครงสร้างอาคารชั้นล่างสุดนั้น ใช้หินขนาดใหญ่ปูทับด้วยก้อนอิฐ แล้วใช้ท่อนซุงขนาดใหญ่วางทับเพื่อรองรับพื้นไม้ของอาคารชั้นล่าง ตามเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยนั้น ปัจจุบันใช้คอนกรีตปูทับไปแล้ว ทำให้ช่องว่างระหว่างไม้ซุงที่รองรับพื้นไม้ทำหน้าที่ระบายอากาศและระบายความชื้นจากพื้นดิน ทำให้ช่วยป้องกันการเสื่อมสภาพของอาคารและยืดอายุการใช้งานของอาคาร เพดานทำด้วยไม้ ต่อมาตึกรังษีเกษมหลังนี้ ได้รับการต่อเติมเพื่อประโยชน์ในการใช้งาน โดยมีการต่อเติมปีกซ้ายในปี 2461 เพื่อใช้เป็นที่พักของคณะมิชชันนารีและหอพักนักเรียน และต่อเติมปีกขวา เมื่อปี 2467 เพื่อใช้เป็นห้องเรียนตามจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น และมีการเปลี่ยนหลังคาจากกระเบื้องดินขอเป็นหลังคาสังกะสีพร้อมกับทาสีตึกใหม่ ประมาณ พ.ศ.2488 ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลได้ทำการยึดครองกิจการของโรงเรียนรังษีเกษม เพื่อใช้เป็นที่ทำการโรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรประจำจังหวัดน่าน แต่ดำเนินการได้เพียง 2 ปี ก็ปิดการดำเนินงาน และใช้โรงเรียนเป็นที่พักของทหารไทยจนกระทั่งสงครามโลก ครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลง ทางราชการจึงได้มอบทรัพย์สินที่ยึดครองไว้คืนให้ เมื่อวันที่ 7 เมษายน ค.ศ.1946 ตึกรังษีเกษม จึงเกิดจากที่มาของความพยายามของคณะมิชชันนารีในนครน่านที่ต้องการสร้างอาคารถาวรเพื่อดำเนินการสอนหนังสือ และต้องการสร้างที่พักให้นักเรียนที่บ้านไกล เดินทางมาเรียนลำบาก อีกทั้งสมัยนั้นคนทั่วไปไม่สามารถใช้ไม้ในการ

ก่อสร้างได้ เนื่องจากการทำสัมปทานไม้ในเมืองน่านโดยบริษัทของอังกฤษ จึงเป็นเหตุผลให้อาคารทั้ง 2 ต้องก่อสร้างด้วยอิฐแทน ปัจจุบันโรงเรียนรังษีเกษม ได้ยุบรวมกับโรงเรียนชายเป็นโรงเรียนเดียวกัน เมื่อ พ.ศ.2511 ใช้ชื่อว่า โรงเรียนน่านคริสเตียนศึกษา

ภาพประกอบ 43 ผู้วิจัยกับคณะนักศึกษา เมื่อครั้งเก็บข้อมูลภาคสนาม ณ ตีกรังษีเกษม ซึ่งปัจจุบันเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนไฮ้ง. บันทึกเมื่อ 25 สิงหาคม 2557.

ในโอกาสที่ตีกรังษีเกษม อาคารสถาปัตยกรรมตะวันตกหลังนี้มีอายุครบ 100 ปี ในปี 2559 ทางโรงเรียนจึงได้ปรับปรุงด้วยความร่วมมือจากหลายหน่วยงานและเปิดเป็น “หอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตีกรังษีเกษม” ซึ่งเกิดจากความตั้งใจจริงของคุณครูหิรัญ อุทรวงศ์ ที่ได้รวบรวมภาพประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในนครน่านมาจัดแสดง ตั้งแต่เริ่มเข้าทำงานเป็นครูที่โรงเรียนแห่งนี้ ทั้งนี้ ภาพส่วนใหญ่ได้มาจากการบันทึกกล้องของคณะมิชชันนารีในยุคหนึ่งซึ่งมาจากภาพต้นฉบับของสมาคริสตจักรแห่งประเทศไทยและหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ การเปิดตัวหอประวัติศาสตร์ในโอกาสครบรอบ 100 ปี ของอาคารเก่าของโรงเรียนคริสต์ในนครน่าน จึงเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมโดยใช้เทคนิคการเชื่อมโยงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมตะวันตกที่สัมพันธ์กับมิติแห่งเวลาและการดำรงอยู่ของอาคารเก่าแก่มากจนปัจจุบัน เมื่อผู้ดูแลมีความชอบส่วนตัวในการสะสมภาพถ่ายหายากในยุคล่าอาณานิคม จึงได้มาจัดแสดงในอาคารเก่าหลังนี้ ทำให้มีคุณค่าจากการชมหรือรับฟังเรื่องราวผ่านภาพถ่ายเมื่อ 100 กว่าปีที่แล้ว หอประวัติศาสตร์ 100 ปี

รังษีเกษม จึงเป็นอีกหนึ่งกรณีตัวอย่างการเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวของพื้นที่เมืองเก่าน่าน และกำลังถูกผลิตซ้ำจากอาคารเรียนเก่ากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในบริบทของกาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 44 ผู้วิจัยกับคณะนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมตึกรังษีเกษม อาคารเรียนของคณะมิชชันนารีที่ได้รับพระราชทานนามเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เมื่อ พ.ศ.2461

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอ้ง. บันทึกเมื่อ 25 สิงหาคม 2559.

ปรากฏการณ์การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่าน่าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประดิษฐ์อัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว หรือ อาจจะเรียกว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ก็ไม่ผิด ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างกรณี การปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ให้มีลักษณะคล้ายหอคำเจ้านครน่านในอดีต กรณีการเปิดตัวคัมหรือบ้านเรือนเจ้านายฝ่ายเหนือสายนครน่าน คือ คุ่มเจ้าเมฆวดี ณ น่าน และ โฮงเจ้าฟองคำ ของทายาทรุ่นปัจจุบันของท่านทั้งสอง รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากอาคารเรียนเก่าแก่ของโรงเรียนคริสต์ในจังหวัดน่าน เป็นหอประวัติศาสตร์ โดยใช้เทคนิคการเชื่อมโยงกับมิติการใช้งานในอดีต ซึ่งเป็นความหมายเดิมของสถานที่ทั้ง 4 เชื่อมโยงสัมพันธ์กับมิติแห่งเวลาที่ล่วงเลยมาภายหลังการถูกสลายความเป็นประเทศราชเข้าสู่การเป็นจังหวัดน่าน สถานที่ตัวอย่างทั้ง 4 แห่งนี้ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่วัฒนธรรม ที่ได้รับการประกาศความหมายใหม่ตามมติ คณะรัฐมนตรีประกาศเป็น พื้นที่พิเศษเมืองเก่าน่าน เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ในอดีตพื้นที่แห่งนี้ ได้ทำหน้าที่การปะทะประสานผ่านมิติการเมืองยุคนครรัฐ คือ เป็นพื้นที่นครรัฐเล็กๆ

ที่รองรับการปะทะอำนาจการแย่งชิงอิทธิปไตยในการปกครองพื้นที่จากนครรัฐขนาดใหญ่ ซึ่งอำนาจอิทธิปไตยที่ถูกครอบครองจะกดทับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิม โดยผลงานวัฒนธรรมผู้ครอบครองพื้นที่แห่งนี้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ งานศิลปะ งานสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกับลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ผ่านการเวลาที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านความหมายของพื้นที่จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะตัว ผลงานรวมตัวกันเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมนาน จนเข้าสู่ยุคปัจจุบัน เมื่อ นครรัฐสยามได้สถาปนาวัฒนธรรมสยามทับซ้อนบนพื้นที่นครน่าน ตรึงความหมายผ่านอำนาจการเมืองที่เข้ามาจัดระเบียบ ควบคุม กำกับพลวัตรทางสังคมนครน่าน ให้มีความเป็น”สยาม”บนพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ อำนาจการเมืองเรื่องพื้นที่บนนครรัฐน่าน จึงใช้กลไก การศึกษาแบบสยาม ระบบการบริหารราชการแบบสยาม ระบบกองทัพแบบสยาม การใช้ภาษา ศาสนาแบบธรรมยุติกนิกาย ดังนั้นเมื่อมิติแห่งการเวลากลับพื้นที่นครน่านแห่งนี้ผนวกเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรสยาม อำนาจที่แท้จริงของนครรัฐน่านจึงถูกครอบงำด้วยอำนาจจากสยาม ด้วยพื้นที่การเมืองรอบๆ บริเวณใกล้เคียงกับนครน่านในช่วงต้นที่ขึ้นต่อกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งถูกครอบงำด้วยเจ้าอาณานิคมมหาอำนาจตะวันตกที่เข้ามาแสวงหาทรัพยากรในดินแดนนครรัฐต่างๆ ลุ่มน้ำโขง รวมถึงแหลมมลายู ล้วนแต่ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสแทบทั้งสิ้น ลัทธิล่าอาณานิคมมิได้แต่ครอบงำทางการเมือง เศรษฐกิจเท่านั้น ยังครอบงำถึงสังคมและวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา แม้แต่กรุงรัตนโกสินทร์เองซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมของหัวเมืองประเทศราชอย่างนครน่าน ก็ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับอำนาจโลกใหม่จากตะวันตก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงตระหนักถึงภัยคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคม พระองค์ทรงยืนยันตัวตนของสยามและหัวเมืองประเทศราชของสยามว่ามีความศิวิไลซ์เหมือนนานาอารยประเทศ ด้วยการรับเอาวัฒนธรรม ศิลปวิทยาการจากโลกตะวันตก เพื่อให้มหาอำนาจที่มาพร้อมกับลัทธิล่าอาณานิคมยอมรับ เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์รอดพ้นจากลัทธิล่าอาณานิคม จึงปกป้องถึงพระเกียรติยศของชนชั้นนออย่าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าพื้นที่อำนาจการปกครองของพระองค์ท่านนั้นมิได้ล้าหลังวาทกรรมความเป็นสยามอารยะจึงเป็นที่ประจักษ์ได้จากพระปรีชาสามารถด้านวิทยาศาสตร์จากการคำนวณสุริยุปราคาตามหลักดาราศาสตร์ที่เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาทุตานุทุตชาวต่างชาติ รวมทั้งเทคโนโลยีการถ่ายภาพ วิศวกรรมและสถาปัตยกรรมการก่อสร้างปราสาทราชมนเฑียรในสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พื้นที่หัวเมืองต่างๆ ยังคงเป็นพื้นที่ที่ต้องได้รับการสถาปนาความเป็นสยามอารยะที่มีความทันสมัยแบบมหาอำนาจตะวันตก เพราะในสมัยนั้นนครรัฐชาติเพื่อนบ้านรอบๆ หัวเมืองทางล้านนาถูกยึดครองเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกไปแล้ว ทั้งลาวล้านช้าง พม่า หรือนครรัฐอย่าง เชียงตุง ลิบสองจุไทย ไทใหญ่(รัฐฉาน) แม้แต่ทางตอนใต้อย่างกัมพูชา มลายู ชวา ล้วนถูกมหาอำนาจตะวันตกเข้าปกครองพร้อมที่ส่งผลกระทบต่อดัชนีทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศิลปะและสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลปรากฏเด่นที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยเฉพาะในแถบประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ได้การ

แผ่เข้ามาในสยาม รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะผสมผสานกับอิทธิพลของช่างพื้นถิ่นเข้าไปผสมอยู่ด้วยทำให้มีความแตกต่างในแต่ละพื้นที่ ในนครน่านเองก็ยังคงปรากฏตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น อาคารหอคำเจ้าผู้ครองนครน่าน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติปัว) คุ่มเจ้าเมฆวัด หรือหอประวัติศาสตร์ตีกรุงศรีเกษม เป็นต้น ขณะที่บางแห่งยังคงรักษาความเป็นของแท้และดั้งเดิมแบบภูมิปัญญาช่างสกุลน่าน เช่น โฮงเจ้าฟองคำ ถูกนำเสนอตัวตนในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวจากกิจกรรมที่ประยุกต์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่สายตานักท่องเที่ยว นั่น คือ การทอผ้าด้วยกรรมวิธีดั้งเดิม จนกลายเป็นสินค้าที่ระลึกเมื่อนักท่องเที่ยวมาเยือนโฮงเจ้าฟองคำการนำเสนอความเป็นลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเมืองเก่า น่าน ซึ่งภาครัฐได้เขียนความหมายแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวว่า “เมืองเก่าที่มีชีวิต” ประกาศความเป็นตัวตนคนน่านบนพื้นที่ศูนย์กลางเมืองสมัยนครรัฐในมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชาวบ้านและชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อรื้อฟื้นอดีตและเรียกคืนอดีตของพื้นที่ ผ่านกลไกทางภูมิปัญญาหรือการสร้างความรู้ท้องถิ่นที่มีการผลิตซ้ำในความหมายใหม่และต่อรองให้เข้ากับบริบทสังคมแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกัน ข้อสังเกตคือ ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่เขตเมืองเก่า น่านนั้น ผ่านวาทกรรม “เมืองเก่าที่มีชีวิต”

จากการที่เมืองเก่า น่านกลับมารุ่งเรืองและยืนหยัดได้อีกครั้ง ด้วยการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างทุนทางวัฒนธรรมในอดีต เพื่อมาสร้างความหมายใหม่และมูลค่าเชิงเศรษฐกิจในปัจจุบัน ให้นักท่องเที่ยวกลุ่มไทยหาอดีตได้กลับมาบริโภคสัจจะแห่งอดีตกาลของนครน่าน”เมืองเก่า น่าน”จึงเป็นพื้นที่ทับซ้อนและถูกช่วงชิงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในเชิงความหมายจากผู้คนที่มีความครอบครองพื้นที่และดำเนินการใช้กระบวนการปฏิบัติการทางสังคมมาเปลี่ยนผ่านพื้นที่วัฒนธรรมเป็นสินค้าการท่องเที่ยว ในความหมาย”เมืองเก่าที่มีชีวิต”ใช้เทคนิคเชื่อมสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยในอดีตกับมิติแห่งการเวลาในยุคปัจจุบัน กระบวนการทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางวัฒนธรรมแห่งนี้เข้าสู่การทำหน้าที่ เป็น ”พื้นที่ท่องเที่ยว” ที่นำเสนออดีตทางวัฒนธรรมและจำลองอดีตทางวัฒนธรรมต่อผู้มาเยือนในฐานะนักท่องเที่ยว ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการ ประดิษฐ์ประเพณี (The Inventing of Tradition) ในนิเวศวัฒนธรรมการท่องเที่ยวของชุมชนเมืองเก่า น่าน เพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวในฐานะ”สินค้าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม”ซึ่งจะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ถวิลหาอดีตในการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอดีต

2.3 เทศกาล/งานประเพณี/กิจกรรมอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.3.1 งานหกเบ็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง

สถานที่จัดงาน วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง หมู่ 3 บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ห่างจากตัวเมืองออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร (ในเขตพื้นที่เมืองเก่าน่าน)

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

งานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง ศาสนสถานอันเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดที่สำคัญที่สุดในนครน่านตั้งแต่ยุคกรุงศรี เป็นหนึ่งในจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา หรือที่ชาวเมืองน่านเรียกกันเป็นภาษาพื้นเมืองว่า "งานหกเบ็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง" คือการจัดเครื่องสักการะและบูชาพระธาตุแช่แห้งในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือนหก (เบ็ง = ภาษาพื้นเมืองแปลว่า เต็มหรือเพ็ญ ดังนั้น หกเบ็ง คือ วันที่พระจันทร์เต็มดวงในคืน 15 ค่ำ เดือน 6) สมัยก่อนพญาภราดรเมือง เจ้าผู้ครองนครน่านผู้มีความศรัทธาในองค์พระธาตุมากด้วยท่านเป็นผู้นำในการก่อสร้างองค์เจดีย์พระธาตุแช่แห้ง บนเนินดินดอยภูเพียงแช่แห้ง เมื่อ พ.ศ.1892 แล้ว ท่านได้เสด็จมาสักการะพระธาตุแช่แห้งอยู่เป็นนิจ จึงทรงย้ายเมืองมาตั้งที่เวียงพระธาตุแช่แห้ง และจัดให้มีพิธีสักการะและสมโภชใหญ่โตในวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ถือเป็นการประดิษฐ์ประเพณีงานนมัสการพระธาตุแช่แห้งที่ยึดปฏิบัติสืบมาจนทุกวันนี้

ภาพประกอบ 45 พระสงฆ์แห่ผ้าทิพย์ห่มองค์พระธาตุแช่แห้ง ในงานหกเบ็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง ตามประเพณีดั้งเดิม

ที่มา: พระชยานันท์มณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง. (ม.ป.ป.)

สมัยต่อจากนั้นเจ้าผู้ครองนครทุกพระองค์ได้ทรงทำนุบำรุง บูรณปฏิสังขรณ์จนองค์พระธาตุคงอยู่โดดเด่นเป็นศรีสง่าคู่แผ่นดินนครน่านมาตราบปัจจุบัน ชาวเมืองได้ยึดถือปฏิบัติตามรอยเจ้าผู้ครองนครด้วยความศรัทธาและบูชาองค์พระธาตุแช่แห้งกันทั่วเมืองยาวนานกว่า 600 ปี ทุกปีจะมีงานนมัสการพระบรมธาตุแช่แห้ง ระหว่างวันขึ้น 11 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 6 ทางเหนือ จะตรงกับช่วงราวปลายเดือนกุมภาพันธ์หรือต้นเดือนมีนาคมของทุกปี ทุกปีจะมีประเพณีนมัสการพระธาตุแช่แห้ง ที่ชาวน่านเรียกว่า"งานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง"ที่สำคัญ คือ คนทั่วไปเชื่อว่าพระธาตุแช่แห้งเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดเถาะ ตามคติการไหว้พระธาตุตามปีนักษัตรของชาวล้านนา การประดิษฐ์ประเพณีนี้ เมื่อมีการย้ายเมืองมาตั้งที่เวียงรอบพระธาตุแช่แห้งแล้ว ในช่วงวันเพ็ญเดือนหก (เหนือ) เจ้าพญากรานเมือง เจ้าผู้ครองนครน่านในสมัยนั้น พร้อมด้วยข้าราชการบริพารจะพาไพร่พล และชาวเมืองจัดริ้วขบวนไปนมัสการพระธาตุแช่แห้ง โดยในวันขึ้นสิบสี่ค่ำเดือนหก จะมีการจัดขบวนแห่ของเจ้าเมืองน่านพร้อมด้วยคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนจากชุมชนต่างๆ จะมาพร้อมกันที่บริเวณรอบๆ เนินดอยภูเพียงแช่แห้งอันเป็นที่ประดิษฐานขององค์พระธาตุ จะมีพิธีกรรมทางศาสนา และกิจกรรมเฉลิมฉลองสมโภชน์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยมีการทำบุญตักบาตร เทศมหาชาติ บรรยายธรรม ห่มผ้าเหลืองที่องค์พระธาตุ ถวายเครื่องครว้ทาน และมีการจุดบอกไฟดอก (บั้งไฟ) ซึ่งมีลักษณะเป็นไฟพะเนียงพื้นบ้าน มีความสวยงามในยามราตรี เมื่อถึงวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนหก ขบวนพุทธศาสนิกชนจะทำครว้ทาน (เครื่องไทยธรรม) แห่ขึ้นมาในช่วงบ่ายเพื่อถวายเป็นพระพุทธรูป และมีการแสดงพระธรรมเทศนา เทศน์มหาชาติสืบเนื่องต่อจากวันขึ้นสิบสี่ค่ำ ในตอนค่ำเจ้าผู้ครองนครจะเสด็จนำชาวเมืองมาประกอบพิธีเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

ปัจจุบันงานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้งนั้น มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมหลากหลายเพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวและอนุรักษ์ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดเพื่อรักษาขนบ ธรรมเนียมดั้งเดิมให้แตกต่างจากงานวัดทั่วไปที่เน้นความรื่นเริงด้วยมหรสพต่างๆ จนขัดแย้งกับความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ทางคณะกรรมการจัดงานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง โดยพระชยานันทมุนี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งรูปปัจจุบัน เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ได้พยายามนำเสนอรูปแบบการจัดงานที่เน้นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม และประยุกต์กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ไม่ขัดกับความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัด จึงนำเสนอกิจกรรมที่เน้นการแสดงศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น อย่าง ซอหล่งน่านที่ศิลปินช่างซอจะมาร้องขับ กล่อมตลอดงานทั้งกลางวันและกลางคืน โดยความร่วมมือของสมาคมศิลปินพื้นบ้านจังหวัด น่านที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาแสดงกล่อมบรรยายกาศ และรวมทั้งมีการออกร้านจำหน่าย สินค้าพื้นเมือง สินค้าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเช่น ผ้าทอลายน้ำไหล อาหาร สินค้าที่ระลึก ทางการท่องเที่ยว ประเภทเสื้อมัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในงานจะประกอบด้วย การตักบาตร

การปฏิบัติธรรมชุดงควัตร การจัดเทศน์มหาชาติ การประกวดบอกไฟดอก (บั้งไฟ) การประกวดโคมไฟโบราณ การประกวดกลองแฉว-กลองอืด การประกวดและแสดงทางวัฒนธรรมและศิลปะการแสดงพื้นบ้านของเยาวชนในพื้นที่เพื่อต่อยอดคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์พื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่าน่าน

ภาพประกอบ 46 พระชยานันทมณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งนั่งรับครัวทาน (เครื่องไทยทาน) จากชุมชนต่างๆที่แห่มาสักการะพระธาตุแช่แห้งตามประเพณีดั้งเดิม

ที่มา: พระชยานันทมณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง. (ม.ป.ป.).

ภาพประกอบ 47 ขบวนแห่ครัวทาน(เครื่องไทยทาน) ในงานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้งของเจ้าสร้อยไข่มุก ณ น่าน และรองผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ซึ่งจัดแบบดั้งเดิม

ที่มา: พระชยานันทมณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง. (ม.ป.ป.).

งานหบกเป็นนมัสการพระธาตุแช่แห้งนี้ ปัจจุบันกำลังเรียกคืนความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ ทางพระสงฆ์และเครือข่ายชุมชนได้พยายามแสดงตัวตนทางวัฒนธรรมด้วยการจัดเป็นเทศกาลทางวัฒนธรรมและศาสนาที่ไม่ใช่งานรื่นเริงเพื่อความบันเทิงทั่วไป งดการจำหน่ายเครื่องดื่มมีนเมา กิจกรรมการแสดงงานวัดที่ก้ำกึ่งกับความบันเทิงจนขัดกับวัฒนธรรมไทยทางวัดจไม่ให้มี รวมทั้งงดการแสดงดนตรีเพื่อความบันเทิงที่สื่อเจตนาในการแสดงไปทางยั่วเย้าทางเพศ เพื่อต้องการรักษาความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดและเป็นพื้นที่แห่งการรื้อฟื้นอดีตสมัยนครรัฐที่เจ้าผู้ครองนครและชาวเมืองต่างมาร่วมงานด้วยความศรัทธา มิใช่มาเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงเนื่องจากเป็นวันสำคัญทางศาสนาด้วย วัดพระธาตุแช่แห้งจึงนำเสนอตัวตนรูปแบบการจัดงานที่ต่างจากงานวัดทั่วไป เน้นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนา พื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อนำเสนอสู่สายตานักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานก็ต้องละทิ้งวิถีปฏิบัติเมื่อมาร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง จึงถือว่า งานหบกเป็นนมัสการพระธาตุแช่แห้งเป็นการตอรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.3.2 งานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน

สถานที่จัดงาน ทำน่านาน เชียงสะพานพัฒนาภาคเหนือ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และที่ อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอเวียงสา

ช่วงเวลาจัดงาน ช่วงเดือนกันยายน-พฤศจิกายน ของทุกปี

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการตอรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

งานประเพณีแข่งเรือจังหวัดน่าน ได้รับการการสืบทอดจนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามและยังคงอยู่จนกลายเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นให้คงอยู่คู่เมืองน่าน ปัจจุบันนี้ประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน ถือเป็นอีกกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่คนในท้องถิ่นทุกชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานและนำเสนอตัวตนสู่สายตานักท่องเที่ยวในฐานะประเพณีการแข่งขันที่ไม่เหมือนกับประเพณีแข่งเรือทั่วไป ความเป็นมาของประเพณีการแข่งขัน

เรือเอกลักษณ์เมืองน่าน คำว่า เรือแข่งเอกลักษณ์เมืองน่าน หมายถึง เรือที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่เมืองน่าน ซึ่งตกแต่งด้วยศิลปะจนมีความแปลกตาและเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของเรือเมืองน่าน องค์ประกอบงานศิลป์ที่ปรากฏเป็นรูปลักษณะของเรือที่มีความโดดเด่น คือ ลำเรือจะทำจากไม้ซุงทั้งท่อน ส่วนหัวเรือแกะสลักเป็นรูปพญานาค ลำปาก ชูคอ อวดเขี้ยว โง้งงอ สง่างามหางเรือแกะสลักเป็นรูปหางพญานาคองสูง ลำตัวเรือทาสีสวยงาม และมีลวดลายที่สวยงาม เรือทุกลำที่เข้าร่วมแข่งขันเป็นเรือที่เป็นสมบัติของชุมชน อนุรักษ์รักษาโดยชุมชนเพื่อชุมชน มีชื่อเรียกเรือและคนในทุกลุ่มชนจะร่วมกับอนุรักษ์ให้คงสภาพสวยงามเมื่อถึงฤดูกาลแข่งเรือก็นำมาอวดโฉม

ตามตำนานการแข่งขันเรือที่เป็นเรื่องเล่าขานจนทราบโดยทั่วกันในหมู่คนน่านทั้งรุ่นเกาหล่นใหม่ว่าในสมัยก่อนมีเจ้าผู้ครองนครน่านองค์หนึ่ง ไม่ปรากฏนามว่าเป็นองค์ใด แต่ภริยา เทพสุคนธ์ ประทานสภาพัฒนธรรมจังหวัดน่านสันนิษฐานว่า เจ้าผู้ครองนครองค์นั้น คือ พญาگرانเมือง เนื่องจากท่านย้ายเมืองมาอยู่ริมแม่น้ำน่านและในยุคสมัยท่านมีการประดิษฐ์ประเพณีเกี่ยวกับน้ำ ได้แก่ การเกิดซอล่องน่าน ฟ้อนล่องน่าน และนางจะมีเริ่มมีการเรียกชื่อเมืองตามแม่น้ำน่านในสมัยนี้แล้ว (ภริยา เทพสุคนธ์: สัมภาษณ์ 2 เมษายน 2557) ท่านได้รับสั่งให้ข้าราชการบริพารตัดไม้ตะเคียนเนื้อแข็งและมีขนาดใหญ่โตมากมาหนึ่งคู่ เมื่อโค่นต้นตะเคียนคู่ขนาดใหญ่ลงได้ ว่ากันว่าตอไม้ที่ตัดออกไปนั้นสามารถจัดวางชั้นโตกเพื่อเตรียมอาหารให้กับบรรดาสล้าพัวเมืองน่าน (สล้า = ซ่าง) ที่มาช่วยกันทำงานได้ถึง 100 ชั้นโตก ส่วนลำต้นนั้นเมื่อโค่นลงมาแล้วก็ให้บรรดาสล้าหรือซ่างนับร้อยคนช่วยกันตกแต่ง ถาก และขุดเป็นรูปเรือที่มีขนาดใหญ่โต จำนวน 2 ลำ ใช้เวลาเป็นปี เมื่อเสร็จก็ใช้ซ่างหลายสิบเชือกลากจูงออกมาจากป่ามาขึ้นที่บ้านพวงพยอม ส่วนร่องน้ำที่ชักลากจูงเรือในปัจจุบันนี้ คือ ลำน้ำสมุน เมื่อลากจูงมาถึงแม่น้ำน่านแล้วเจ้าผู้ครองนครน่าน ได้จัดให้มีพิธีกรรมบวงสรวง เยาดา เนื่องจากไม้ตะเคียนนั้นเชื่อกันว่าเป็นไม้ที่มีเทพดาสิงสถิตย์อยู่ และประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่ออัญเชิญเรือทั้งสองลำลงสู่แม่น้ำน่าน สายน้ำแห่งชีวิตคนน่าน และตั้งชื่อเรือทั้ง 2 ลำว่า "เรือท้ายหล้า" และ "เรือท้ายทอง" ต่อมาเจ้าผู้ครองนครน่าน จึงทรงให้ชาวเมืองเอาเรือทั้งสองลำเป็นแม่แบบในการสร้างเรือประจำชุมชนต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้แข่งขันกันทุกปี โดยจัดการแข่งขันทุกครั้งที่มีการจัดงานบุญ "ตานก๋วยสลาก" (ถวายสลากภัต) และมีการเชิญหมู่บ้านใกล้เคียงให้นำเรือมาแข่งขันกัน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานและความสามัคคีระหว่างหมู่บ้านและวัดต่างๆ ส่วนรางวัลผู้ชนะการแข่งขันนั้น สมัยก่อนไม่เน้นราคามูลค่าสูง เนื่องจากกิจกรรมจากเน้นความสามัคคีและถือเป็นงานบุญออกพรรษา รางวัลสำหรับผู้ชนะนั้นได้แก่ หมาก ไม้ยิง บุหรี่ ผลไม้และของกินจากเครื่องครัวทานที่ชาวบ้านนำมาถวายเป็นครัวทานในวันถวายสลากภัตนั่นเอง รูปแบบของการแข่งขันไม่ได้เน้นที่ผลการแข่งขันว่าการแพ้หรือชนะ แต่เน้นด้านความสนุกสนานและความสามัคคีเป็นหลัก เมื่อมีการแข่งขันกันอย่างกว้างขวางทั่วเมืองน่านและยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาเป็นประจำทุกปี จึงทำให้ธรรมเนียมการแข่งขันเรือในช่วงวันออกพรรษากลายมาเป็นประเพณีการแข่งขันเรือของจังหวัดน่านมาจนปัจจุบัน

ในมิติของการประดิษฐ์ประเพณีนั้น งานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่านอาจกล่าวได้ว่าก่อเกิดขึ้นมาพร้อมกับพัฒนาการทางสังคมที่ชุมชนนครน่านเจริญถึงขีดสูงสุดแล้ว จึงได้มีการประดิษฐ์ประเพณีการแข่งขันเรือขึ้นมา เพื่อตอบสนองความเป็นสังคมมนุษย์ ในยุคนครรัฐนั้น ปรากฏหลักฐานว่าเจ้ามหาพรหมสุรธาตา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย ได้เคยทรงรื้อฟื้นเรื่องแข่งที่จัดแข่งถวาย สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต โอกาสที่เสด็จตรวจราชการและเสด็จเยือนนครน่าน ทำให้ประเพณีแข่งเรือเมืองน่านได้ทำหน้าที่เป็นประเพณีประจำเมืองหรือนครรัฐ ที่ใช้แสดงต้อนรับแขกคนสำคัญของเมืองตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ต่อมาเมื่อมีการยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครน่านแล้ว แต่ข้าหลวงประจำจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่

ทดแทนตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร ได้สนับสนุนประเพณีแข่งเรือสืบต่อมา โดยข้าหลวงประจำจังหวัดน่านคนต่อมาที่ริเริ่มสืบสานประเพณีนี้ คือ พระเกษตรสรรพกิจ (นุ้ม สุวรรณโกมล) ข้าหลวงประจำจังหวัดน่านคนแรกที่ดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ.2476 – พ.ศ. 2480 ได้สืบสานประเพณีแข่งเรือโดยในงานทอดกฐินประจำปี ในปัจจุบันมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเทศบาลเมืองน่านเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนการจัดงานประเพณีนี้ โดยจัดในช่วงงานถวายสลากภัตที่วัดช้างค้ำวรวิหารเป็นการแข่งนัดเปิดสนาม ดังเช่นที่เคยปฏิบัติในอดีต ปัจจุบันประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่านถูกผลิตซ้ำอีกครั้งในฐานะกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

รูปแบบการแข่งขันในปัจจุบัน มีการแข่งเรือในแต่ละครั้งที่จัดในยุคปัจจุบัน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเทศบาลเมืองน่านเป็นแม่งานจัดการแข่งขัน มีจำนวนเรือและหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีเรือแข่ง ส่งเรือเข้าร่วมแข่งขันจำนวนมากกว่า 200 ลำ การแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทเรือขนาดใหญ่ ฝีพายตั้งแต่ 40 - 55 คน ประเภทเรือขนาดกลาง ฝีพายตั้งแต่ 35-40 คน และประเภทเรือขนาดเล็ก ฝีพายตั้งแต่ 25 - 30 คน การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในรูปแบบประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่านนี้ ยังเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและประชาสัมพันธ์ส่งภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดน่านให้เป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งถูกเขียนความหมายให้รับรู้ผู้คนต่างถิ่นในฐานะภาพลักษณ์วัฒนธรรมสำคัญของจังหวัดที่ปรากฏในคำขวัญของจังหวัดน่านปัจจุบัน ว่า”แข่งเรือลือเลื่อง เมืองงาช้างดำ จิตรกรรมวัดภูมินทร์ แดนดินส้มสีทอง งามเรื่องรองพระธาตุแช่แห้ง”สถานที่จัดแข่งเรือของจังหวัดน่านนั้น จัด ณ บริเวณแม่น้ำน่าน เชิงสะพานพัฒนาภาคเหนือ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน นอกจากนี้แต่ละอำเภอก็มีการจัดประเพณีแข่งเรือประจำอำเภอเช่นกัน ได้แก่ อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา และอำเภอเวียงสา ปัจจุบันประเพณีแข่งเรือ จึงถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมของคนน่านที่ทุกชุมชนมีส่วนร่วมและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่อยู่คู่เมืองน่านมากกว่า 600 ปี แม้จะไม่มีหลักฐานการเกิดประเพณีนี้ที่ชัดเจนก็ตาม แต่ก็แบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ลักษณะเอกลักษณ์เรือแข่งของเมืองน่าน นอกจากจะมีความยิ่งใหญ่ของประเพณีที่เป็นหนึ่งในภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดน่านในปัจจุบันดังที่ปรากฏในคำขวัญของจังหวัดแล้ว และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ ของประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์ของชาวน่านไม่ใช้การสืบสานประเพณีมาหลายร้อยปี หรือจำนวนเรือที่เข้าร่วมแข่งขัน แต่เป็นความยิ่งใหญ่ทางภูมิปัญญาการสร้างสรรคงานศิลปะควบคู่ไปกับการประดิษฐ์ประเพณี เนื่องจากเรือที่ใช้แข่งทุกลำเป็นเรือเก่าแก่และสวยงามแปลกตา โดยมีลักษณะหัวเรือเป็นพญานาคทุกลำ มีส่วนประกอบเรือ ดังนี้

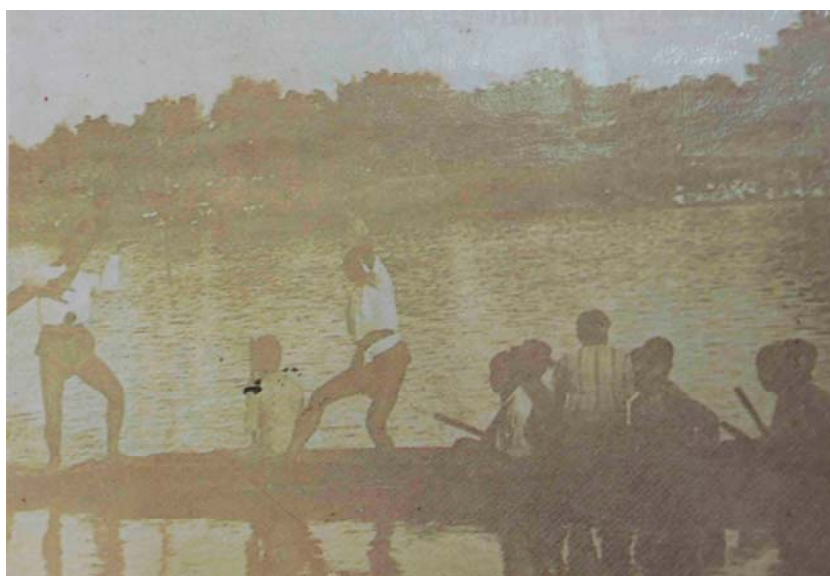
ตัวเรือ (หรือ ลำเรือ) ขุดจากไม้ซุงท่อนเดียวยาวตลอดลำเรือ ข้างลำเรือจะตกแต่งด้วยการวาดลวดลายไทย ทาสีสด ให้สวยงามตลอดลำเรือ เช่น ลาย กนกใบเทศ ลายกอด ลายเกี่ยว ลายเกาะ หรือ ดอกโศด ยาวต่อเนื่องตลอดลำเรือ

หัวเรือ (หรือ หัวไ้) มีลักษณะคล้ายหัวพญานาค แกะสลักจากไม้เนื้อดีมีลวดลาย ทาสีให้สวยงาม หัวพญานาคจะมีเขี้ยวโค้งงอเหมือนปากนกแล (นกแก้ว) ก้มกินน้ำ และเรียงติดกัน อยู่ บ่บอกความแข็งแรง ใหญ่ โดยจะเป็นเขี้ยวงอขึ้นหรือกลง ก็ได้ แก้มพญานาคจะอวบเหมาะพอดีกับ

หัวเรือ ให้มีเกล็ดซ้อนกันคล้ายเกล็ดปลา มีจมูกขนาดใหญ่สูงมีร่องวนเป็นกันหอย มีรูสำหรับเสียบดอกไม้พื้นเมือง ส่วนหงอนมีความสูงเสมอกับจมูกต้องแกะสลักจากไม้และสามารถถอดประกอบได้ และมีกระดิ่งแขวนไว้ในปากหรือใต้คางพญานาค ดวงตาพญานาคอาจใช้กระจกติดหรือแต้มสีเป็นดวงตาดำ มีขอบตาจะคว่ำหรือหงายก็ได้

หางของเรือจะคล้ายหางพญานาคแต่จะสูงกว่าหัวเรือ ใช้วิธีแกะสลักหรือฉลุลงด้าย ทาสีให้สวยงามมีกระดิ่งหรือพู่ห้อยซึ่งมีความยาวพอสมควร

โขนหัวเรือและโขนท้ายเรือ หรือโขนเรือ คือ ส่วนที่ต่อจากตัวเรือ หรือ ลำเรือจะโค้งงอ สมส่วนกับตัวเรือ ไม่มีผ้าแพรสีหรือผ้าสีอื่นผูกมัด ยกเว้นด้ายหมายขวัญ และกระสวยดอกไม้ รูปเทียนมีคันธงประจำเรือ) มีความยาวไม่น้อยกว่า ๒ เมตร ต้องมีก๊วยสลากผูกติดกับสลักค่อต่อเรือสำหรับเสียบยึดตัวเรือให้แน่น (เนื่องจากเชื่อมโยงกับประเพณีถวายสลากภัต) มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันไปตามแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะเป็นรูปสัตว์ ในวรรณคดีให้มีความโค้งงองามสมส่วนกับลำเรือ ไม่มีผ้าสีผูกยกเว้นด้ายหมายขวัญ ดอกไม้รูปเทียน กระสวยเสียบ โขนสีที่ใช้ตกแต่งลงด้ายจะเป็น สีดำ สีแดง สีหมากสุก (ส้ม) สีเขียว สีเหลือง สีขาว และระบายสีตามเอกลักษณ์ของสีนั้นๆ ไม่ใช้การไล่ระดับโทนสี นอกจากนี้ เรือทุกลำของเมืองน่านจะมีชื่อเรือ หรือชื่อหมู่บ้าน สามารถอ่านได้ชัดเจน

ภาพประกอบ 48 เจ้ามหาพรหมสุรธาตา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายทรงพื่อนล่องน่าน บนเรือแข่งที่จัดถวาย เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ เมื่อครั้งมาตรวจราชการที่นครน่าน

ที่มา: เจ้าลัดดา ณ น่าน. (ม.ป.ป.).

ภาพประกอบ 49 ลักษณะหัวเรือเอกลักษณ์เมืองน่านที่มีลักษณะเป็นหัวพญานาคแบบต่างๆ

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 18 ตุลาคม 2557.

ภาพประกอบ 50 แสดงส่วนประกอบของหัวเรือเอกลักษณ์น่าน

ที่มา: www.dasta.or.th

2.3.3 งานกระซิบรักเมืองน่าน สืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน

สถานที่จัด ลานช่วงเมือง หน้าวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน

ช่วงเวลาจัด ช่วงปลายมกราคมทุกปี

ศักยภาพทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เมื่อวาทกรรม “เมืองเก่าที่มีชีวิต” ถูกประดิษฐ์ความหมายขึ้นมาให้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน ที่เชื่อมโยงกับสัญญาณทางอดีตกาลสมัยเป็นนครรัฐ และเปลี่ยนผ่านความหมายในบริบทการเมืองเรื่องพื้นที่ที่สัมพันธ์กับมิติแห่งกาลเวลา เพื่อนำเสนอตัวตนของสภาพพื้นที่เมืองน่านปัจจุบัน ว่าเต็มไปด้วยกลิ่นอายและมรดกตกทอดจากวัฒนธรรมในอดีต แม้กระแสโลกาภิวัตน์จะเข้ามาในจังหวัดน่าน ตั้งแต่สมัยนครรัฐ จนปัจจุบัน พื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ถูกเปลี่ยนผ่านความหมายที่ทับซ้อนความเป็นนครน่าน ด้วยความเป็นจังหวัดน่านในปัจจุบัน การทับซ้อนความหมายของพื้นที่ในอดีตกับพื้นที่ในปัจจุบัน คือ คุณค่าที่มิติแห่งกาลเวลายังคงสภาพการดำรงอยู่ไว้ได้ในปัจจุบัน เมื่อการคงอยู่ของอดีตกาลปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวหรือเกิดความเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ ที่เปรียบเสมือนรอยอดีตของวัฒนธรรมนครรัฐที่ยังมีการสืบต่อของสมาชิกชุมชน พื้นที่แห่งนี้จึงยังคงมีพลวัตทางสังคม หรือยังมีลมหายใจ เมื่อพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้มีการดำรงอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ จึงกลายเป็นประจักษ์หลักฐานทางวัฒนธรรมที่ยังมีการใช้ประโยชน์ของคนในท้องถิ่น เมื่อรอยอดีตนครน่านยังทำหน้าที่ในการยังประโยชน์มาจนปัจจุบัน จึงมีมูลค่าในการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยถือว่า เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดังที่ เกรียงไกร เกิดศิริ ใช้คำว่า “สภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง” (Built Environment) ซึ่งหมายถึง องค์ประกอบที่สัมพันธ์กันของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เกรียงไกร เกิดศิริ.2554. 17) เมืองเก่าน่าน จึงเป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่มีการประดิษฐ์ประเพณีและเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรมรองรับการท่องเที่ยวที่กำลังเติบโตอยู่ตลอดเวลา

งานกระซิบรักที่น่านนี้ ถือเป็นการเพิ่มมูลค่าทางทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ คือ ภาพกระซิบรักในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ซึ่งกระซิบกันมาร้อยกว่าปี เมื่อมีการประดิษฐ์วัฒนธรรมในยุคนครรัฐ ภาพกระซิบรักนี้ถูกวาดขึ้นโดยศิลปินช่างสกุลน่าน เพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบทางศิลปะของวิหารหลวงเมื่อครั้งถูกประดิษฐ์ขึ้น ใน พ.ศ.2410 และแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2417 ในสมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 62 ซึ่งอาจจะเป็นการสร้างใหม่ในเขตวัดที่มีมาก่อนแล้ว หรือรื้อของเดิมออกแล้วสร้างใหม่ก็ได้ จึงถือว่าเมื่อแรกสร้างนั้นได้จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ยังทำหน้าที่รับใช้พระราชา ในฐานะที่ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในนครน่าน ต่อมาอำนาจการเมืองในพื้นที่นครน่าน ได้ทำการบูรณะวัดภูมินทร์แห่งนี้หลายครั้ง โดยเจ้าผู้ครองนครน่านหลายพระองค์ เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์หลังเข้ามาในฐานะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ได้ถูกสร้างตัวตนขึ้นมาเพื่อรับใช้การท่องเที่ยว ว่ามีพลังที่สร้างความรู้สึก

สะท้อนอารมณ์จนถูกเขียนความหมายว่า เป็นภาพกระซิบรักบันลือโลก ผ่านวาทกรรมของศิลปินแห่งชาติ ชีรภาพ โลहितกุล คำว่า กระซิบรักบันลือโลกจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องหมายนำเสนอตัณของศิลปะช่างสกุลน่าน ว่าภาพจิตรกรรมนี้เป็นฝีมือของจิตรกรที่เป็นคนน่าน ซึ่งคำว่าจิตรกรที่เป็นคนน่านนี้ หมายถึง คนทุกชาติพันธุ์ที่อาศัยในเขตเมื่อน่าน ไม่ว่าจะโดยการเกิด หรือ อพยพย้ายถิ่น หรือ เหตุผลอื่นใดก็ตาม แม้จะมีหลักฐานปรากฏบนจิตรกรรมว่าศิลปินผู้วาดภาพอาจจะเป็นชาวไทลื้อ ซึ่งประกาศสัญญาบ่งชี้ทางลายผ้า วิถีชีวิตของคนในจิตรกรรมนี้ ที่บ่งบอกว่าเป็นวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในนครน่าน แต่ในมิติทางวัฒนธรรม ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในนครน่านตามที่ปรากฏในจิตรกรรม ได้ถูกหลอมรวมกับพื้นที่และเขียนความหมายใส่ใหม่ว่ากลายเป็นคนน่าน เพราะจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ คือ จิตรกรรมฝีมือช่างคนน่านหรือช่างสกุลน่าน หากจิตรกรรมนี้วาดโดยศิลปินชาวไทลื้อในนครน่านยุคนั้น ชาวไทลื้อ ก็คือ ช่างสกุลน่านหรือช่างชาวน่าน (ช่าง = ศิลปิน ในความหมายภาษาคำเมือง)

ภาพประกอบ 51 ภาพปูมาน-ย่ามาน ในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ถูกนำมาประดิษฐ์ความหมายสู่การรับรู้ของนักท่องเที่ยว ในงานกระซิบรักที่น่าน ปี 2554

ที่มา: ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน. (2554).

เมื่อปูมานย่ามานมีตัวตนในจินตนาการทางศิลปะ ศิลปะได้ดำรงอยู่ผ่านมิติแห่งกาลเวลา ปูมานย่ามานในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์นี้จึงทำหน้าที่แสดงตัวตนของศิลปะแห่งนครน่าน เนื่องจากมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพงศาวดารมลายีนยันว่าวิหารนี้ถูกสร้างโดยเจ้าผู้ครองนครน่าน จึงเป็นวิหารของนครน่าน เพราะเจ้าผู้ครองนครน่าน เป็นของนครน่าน ศิลปะที่ปรากฏในวิหารวัดภูมินทร์จึงมีฐานะเป็นศิลปะประจำนครน่าน แม้คนน่านถูกเปลี่ยนความหมายสลายสัญลักษณ์ทางการเมืองเป็นจังหวัดน่านในปัจจุบัน แต่ศิลปะที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ก็ยังคง

แสดงตัวตนของศิลปะประจำพื้นที่ ที่รอคอยการมาเยี่ยมชมและเสพสุนทรีย์จากนักท่องเที่ยว หรือกล่าวว่าเป็น ศิลปะที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ คือ ตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของนครน่าน เมื่อวัฒนธรรมของนครน่านทำหน้าที่เป็นสินค้าการท่องเที่ยว จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์จึงทำหน้าที่เป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านในปัจจุบันเช่นกัน ดังที่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนได้รับการประดิษฐ์สร้างความทรงจำเกี่ยวกับภาพปูมาน-ย่ามาน กระซิบรักผ่านสื่อออนไลน์และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น วารสาร เว็บไซต์ แพนฟับ หนังสือพิมพ์ ลวดลายภาพพิมพ์บนเสื้อยืด ภาพวาดเลียนแบบ(ในฐานะของที่ระลึก) ภาพวาดประดับสถานที่สำคัญหรือภาพตกแต่งในธุรกิจที่พักแรม หรือสินค้าในธุรกิจของที่ระลึกต่างๆของจังหวัดน่าน จึงกล่าวได้ว่า ปูมาน-ย่ามาน จากจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ในบริบทของการท่องเที่ยว คือ สิ่งประดิษฐ์สร้างทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน และอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียกคืนพลวัตทางสังคมให้อดีตเมืองเก่าที่เคียดเคือง ให้หวนกลับมามีชีวิตในบริบทใหม่อีกครั้งด้วยมรดกทางวัฒนธรรม

งานกระซิบรักที่น่าน เป็นประเพณีประดิษฐ์จากการรื้อฟื้นอดีตกาลทางวัฒนธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ที่มีนัยยะทางความหมายตามชื่องานว่า"มาบอกรักเบาๆที่เมืองน่าน" ในลักษณะกึ่งเชิดชวนกึ่งบอกรัก ที่ใช้เทคนิคการสร้าง ความหมายผ่านกลไกความรัก ซึ่งเป็นความรู้สึกดีที่ทุกคนปรารถนาจะได้รับหรือบางคนอาจจะโยยหาความรักด้วยซ้ำ ถือเป็นเทคนิคการผนวกความหมายที่เชื่อมโยงผ่านหลักการทางจิตวิทยาที่ลงตัวมากในทฤษฎีของผู้วิจัย ทั้งนี้เนื่องจากคนน่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ได้ร่วมกันประดิษฐ์ขึ้นมา โดยมีเทศบาลเมืองน่าน ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนการก่อเกิดของประเพณีนี้ โดยหยิบเอาวาทกรรม "กระซิบรักบันลือโลก" ที่เป็นความหมายของศิลปะที่ปรากฏส่วนหนึ่งบนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผสมกับกลไกการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดน่านในวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ว่า"เมืองเก่าที่มีชีวิต" (The Living Old Town) งานกระซิบรักที่น่าน จึงถูกประดิษฐ์ขึ้นมาในฐานะสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม บนพื้นที่วัฒนธรรมที่ถูกเขียนความหมายว่า "เมืองเก่าน่าน" โดยเทศบาลเมืองน่านเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่ดำเนินงาน ประสานความร่วมมือกับเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์อันเลื่องชื่อ

รูปแบบของกิจกรรมย่อยต่างๆที่ประกอบขึ้นเป็น งานกระซิบรักที่เมืองน่าน ในครั้งแรก ใน พ.ศ.2554 นั้นเริ่มจากศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน ซึ่งมีบุคลากร คือ คุณชนา เชื้ออนบิง เจ้าหน้าที่สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลเมืองน่าน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยว ได้เป็นผู้เขียนโครงการและนำเสนอขออนุมัติงบประมาณสนับสนุนและดำเนินงาน จากสภาเทศบาลเมืองน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดน่านสู่สาธารณชน ซึ่งได้ริเริ่มร่วมกับภาคีและเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกองค์กร รวมทั้งภาคีด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน ซึ่งในครั้งแรก จัดขึ้นใน พ.ศ.2554 ใช้ชื่องานว่างานสืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน เน้นการเผยแพร่ความรักที่ปูมานกระซิบบอกย่ามานในจิตรกรรมฝาผนัง

วัดภูมินทร์มานานกว่าร้อยปีจนเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต่างถิ่นมาเที่ยวเมืองน่าน ต้องไว้แะชมงานวิจิตรศิลป์ชิ้นสำคัญของเมืองน่านแห่งนี้ให้เป็นที่รู้จัก ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจส่วนบุคคลเนื่องจากคุณชวนา เชื้อนิง จากการรับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองน่านอยู่แล้วโดยหน้าที่ราชการ

กิจกรรมทางวัฒนธรรมในงานสืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน ครั้งแรกนี้ประกอบด้วยการทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศลให้ปูมานย่ามาน (เป็นนามธรรมจากงานศิลปะซึ่งไม่มีตัวตนแต่ถูกสมมติผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์) การทำพิธีเรียกขวัญเพื่อความเป็สนสิริมงคลของผู้ร่วมงาน การออกร้านสินค้า OTOP การเดินแบบผ้าทอช่างสกุลน่าน การแสดงดนตรีเฉพาะถิ่น"ซอ ล่องน่าน"การออกร้านจำหน่ายอาหารพื้นเมือง เพื่อต้อนรับแขกผู้มาเยือนซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ในครั้งแรกนี้ใช้พื้นที่สนามหญ้ามุ่มถนน ด้านศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน เป็นสถานที่จัดงานแห่งเดียว ซึ่งยังมีรูปแบบเป็นกิจกรรมเล็กทางวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีรากฐานความคิดมาจากภาพจิตรกรรมปูมาน-ย่ามาน บนฝาผนังวิหารวัดภูมินทร์

ภาพรวมของการจัดงาน"สืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน"ในครั้งนี้ ถือว่าประสบความสำเร็จ เพราะมีการทำงานในรูปของคณะกรรมการจัดงานที่เกิดจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็น "คนน่าน" ที่เป็นเจ้าของพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ และสมาชิกสภาเทศบาลเมืองน่านที่เป็นผู้นุ่่มติงบประมาณและให้ความเห็นชอบในการดำเนินงาน ก็เป็นผู้แทนประชาชนในท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งของคนในพื้นที่ตามกระบวนการทางการเมืองท้องถิ่นในระบอบประชาธิปไตย โดยทุกท่านล้วนเสนอตัวออกมาทำหน้าที่และผ่านการสนับสนุนเลือกตั้งเข้ามาเป็นผู้แทนในการบริหารท้องถิ่น ที่มาของการจัดงานจึงมาจากคนในท้องถิ่น เมื่อปฐมบทของงานเกิดขึ้นซึ่งคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมนำเสนอสินค้าทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในงาน ในนามสินค้า OTOP สินค้าออกร้านของเครือข่ายผู้ประกอบการร้านค้าเทศบาลเมืองน่าน แม้ักท่องเที่ยวในครั้งแรกจะเป็นคนในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่แต่ก็เป็นนิมิตรหมายอันดีที่บ่งบอกถึงความร่วมมือและผลตอบรับจากผู้บริโภคแต่คณะกรรมการจัดงานก็มีการสรุปผลการดำเนินงาน ทั้งส่วนที่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าหมายไว้ กับส่วนที่ต้องปรับปรุงเพื่อพัฒนาด้านการตลาดที่ต้องกระจายการรับรู้สู่ักท่องเที่ยวทั้งที่เป็น "คนน่าน" และ "คนอื่น" ให้มากกว่าเดิม

งานกระชับรักที่น่าน ครั้งที่ 1 หรือ งานสืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน นั้นนับเป็นจุดเริ่มต้นของพลวัตรทางสังคมในบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อันเกิดจากการพัฒนามูลค่าทางเศรษฐกิจจากทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยคนในพื้นที่ แต่ผลประโยชน์ที่เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจกลับคืนสู่คนในพื้นที่อย่างแท้จริง โดยปราศจากนายทุนจากต่างถิ่นมากอบโกยผลประโยชน์ สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเมื่อจับทิศทางการตลาดได้ว่าักท่องเที่ยวต่างถิ่นนิยมมาเที่ยวในจังหวัดน่านช่วงเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งเป็นช่วงฤดูการท่องเที่ยวอยู่แล้ว การจัดงานจึงกำหนดจัดในช่วงสัปดาห์ที่ 2-3 ของเดือนมกราคมจะทำให้สามารถประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการรับรู้สู่ักท่องเที่ยวได้ในระบบ"ปากต่อปาก"เมื่อรับทราบช่วงเวลาจาก

การจัดงานแน่นอนแล้ว นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเมืองในครั้งแรกแล้วประทับใจ เกิดการอยากมาซ้ำอีกครั้งต่อไปเพื่อเที่ยวในส่วนที่ยังไม่ทั่วเมืองนานหรือไม่ทันเที่ยวในช่วงเทศกาลปีใหม่

ภาพประกอบ 52 กิจกรรมเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวในงานกระชับรักที่นาน เมื่อ พ.ศ.2557
(การประกวดคู่ขวัญกระชับรัก)

ที่มา: ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองนาน. (2557).

คณะกรรมการจัดงานจึงหวังว่า งานกระชับรักที่เมืองนาน จะเป็นกลไกที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวนานในช่วงที่ไม่ใช่วันหยุดยาวหรือไม่ใช่เทศกาลท่องเที่ยวตามปกติ เพราะนั่นหมายถึงความสะดวกสบายในการเดินทางที่การจราจรไม่หนาแน่น ร้านอาหาร ที่พักมีเพียงพอ ผู้วิจัยได้มีโอกาสลงพื้นที่ภาคสนามในงานกระชับรักที่เมืองนานในครั้งที่ 3 – ครั้งที่ 7 พบว่าการสูมเดินทางไปเพื่อหาที่พักเอาข้างหน้าเมื่อไปถึงจังหวัดนานในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว หรือ ช่วงที่มีการจัดงานเทศกาล ประเพณีสำคัญหรือช่วงวันหยุดยาวนั้นไม่สามารถทำได้เพราะที่พักแรมสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวนั้นมีไม่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว แม้ผู้วิจัยจะรู้จักพื้นที่จังหวัดนานดีพอสมควรก็ไม่สามารถทำได้

การจัดงานกระชับรักที่นาน ในช่วงนอกฤดูการท่องเที่ยวจึงนับว่าเป็นกลไกการตลาดที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวนานนอกเทศกาลท่องเที่ยวตามปกติได้ อีกทั้งยังเป็นการช่วยขยายช่วงเวลาที่สร้างรายได้และนักท่องเที่ยวไม่ถูกดึงความสนใจหรือไม่ถูกแย่งนักท่องเที่ยวจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยวอื่น ส่งผลต่อการเติบโตของรูปแบบงานและขยายฐานลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวได้มากกว่าเดิม จึงเป็นที่มาของการจัดงานครั้งต่อไป การจัดงานกระชับรักที่เมืองนาน ครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2555 ครั้งนี้ได้ขยายพื้นที่การจัดงานมา 2 ส่วน คือ สนามหญ้าด้านศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

และช่วงเมืองด้านหน้าวัดภูมินทร์ เพื่อให้รองรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้มากกว่าเดิมและได้ปรับชื่อ งานมาเป็น “งานกระชับรักที่เมืองน่าน..สืบสานตำนานรักปู่มาน-ย่ามาน” ซึ่งได้ขยายความร่วมมือ โดยการเข้าร่วมดำเนินงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานแพร่ (รับผิดชอบพื้นที่ จังหวัดน่าน จังหวัดแพร่ จังหวัดอุตรดิตถ์) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณและรับผิดชอบด้านการประชาสัมพันธ์ของงานจนเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวผ่านสื่อต่างๆ นับว่า ททท. ได้เข้ามาสร้างการรับรู้ หรือ ประดิษฐ์ความทรงจำของงานกระชับรักที่เมืองน่าน ครั้งที่ 2 นี้ ให้เป็นที่รับรู้ของ สาธารณชนในระดับประเทศ ซึ่งผลต่อการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวจังหวัดน่าน ในฤดูหนาวเป็นอย่างมาก เนื่องจากการจัดในสัปดาห์ที่ 2-3 ของเดือนมกราคม

ภาพประกอบ 53 กิจกรรมทางวัฒนธรรม พิธีบายศรีเรียกขวัญในงานกระชับรักที่น่าน พ.ศ.2556

ที่มา: ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน. (2556).

ซึ่งเป็นฤดูกาลท่องเที่ยวของภาคเหนืออยู่แล้ว และนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งรับรู้จากการมาเที่ยวจังหวัดน่านช่วงเทศกาลปีใหม่อยู่แล้ว ประกอบกับกลไกด้านการตลาดของ ททท. ที่ช่วยประชาสัมพันธ์ในระดับประเทศ พลวัตรทางสังคมในมิติการท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการจัดงานครั้งแรก กระบวนการดำเนินกิจกรรมย่อยในงานได้เพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวขึ้นจากครั้งที่ 1 เป็นทวีคูณ ประกอบด้วย การแถลงข่าวของหน่วยงานผู้จัดงานเพื่อเผยแพร่ก่อนจัดงานจริง กิจกรรมทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้ปู่มาน-ย่ามาน การจัดพิธีสืบชะตาและเรียกขวัญแบบล้านนาเพื่อเสริมสิริมงคลให้นักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน ผ่านวาทกรรมว่า “เอาฝ่ายเป็นกัน..มาฝ่ายเป็นเกลียว...

มัดมือเตี๊ยะเตี๊ยะ...อยู่กันกุ่มเฒ่า” ถอดความให้เข้าใจโดยทั่วไปในภาษากลางได้ว่า “เอาฝ้ายเป็นม้วนใหญ่ มาพันให้เป็นเกลียวเส้นด้าย เพื่อให้ผูกข้อมือคนรักในครั้งนี่ เป็นสัญลักษณ์ว่าขออวยพรให้รักกันยาวนานจนแก่”

ภาพประกอบ 54 การปั่นฝ้ายทอผ้าแบบโบราณที่หาชมได้ยาก ถูกร้อยพื้่นนำมาเสนอเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในงานกระชิบรักที่นาน เมื่อ พ.ศ.2556

ที่มา: ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน. (2556).

ถือว่าในการจัดงานครั้งที่สองนี้ มีการเขียนความหมายที่เชื่อมโยงกับหลักการทางจิตวิทยา เรื่องความรักที่ยืนยาว โดยใช้ความรักของปูมาน-ย่ามานที่กระชิบบอกรักกันในจิตรกรรมฝาผนัง ในวิหารวัดภูมินทร์มายาวนานกว่าร้อยปีเป็นเทคนิคการประดิษฐ์ความหมายของกิจกรรมผูกข้อมือ ในพิธีบายศรี ในแง่จิตวิทยาถือว่าสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องสิริมงคลในชีวิตจากพิธีสืบชะตาและบายศรีเรียกขวัญของคนน่านและคนในล้านนาอยู่แล้ว แม้คนต่างถิ่นก็พอจะรับรู้ได้ในความหมายกว้างๆ เมื่อผูกความหมายเชื่อมโยงกับจิตรกรรมฝาผนังอันเก่าแก่กว่าร้อยปีในสถานที่บริสุทธิ์อันมีความหมายเชิงจิตวิญญาณเนื่องจากวัดภูมินทร์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ควรค่าแก่การเคารพสักการะ จึงเริ่มมีความขลังของพิธีการในงานมาช่วยสร้างแรงดึงดูดเชิงจิตวิญญาณให้นักท่องเที่ยวอยากมาร่วมงานที่มีนัยยะว่า จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความรักไปยาวนาน จนแก่ชราตนเอง ผ่านฝ้ายมงคล ซึ่งทำจากปุยดอกฝ้ายที่ปั่นเป็นเส้นด้วยวิธีทางภูมิปัญญาท้องถิ่น จนได้เส้นด้ายจากใยฝ้ายบริสุทธิ์ สีขาว เป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์ของความรักและลักษณะเส้นด้ายที่เป็นเส้นยาวต่อเนื่องกัน มีนัยยะทางความหมายบ่งบอกถึงความรักที่ยืนยาวเหมือนความยาวของเส้นด้าย เมื่อนำมาผูกที่ข้อมือ จึงสื่อนัยยะทางความหมายที่บ่งบอกถึงการผูกความรักที่บริสุทธิ์ตั้งแต่ปุยฝ้ายของคนสองคนให้

ยาวนานถึงความยาวของเส้นด้ายที่ทำจากปุยดอกฝ้าย และผูกข้อมือให้แน่นเหมือนคำอวยพรเป็นภาษาคำเมืองผ่านหมอขวัญที่ทำพิธีสืบชะตาและเรียกขวัญ

เมื่อค่าใช้จ่ายจากการมาเที่ยวเมืองน่านในงานกระชับรักกลายเป็นรายได้เข้าสู่ท้องถิ่น โดยคนในท้องถิ่นเป็นผู้ได้รับประโยชน์เต็มๆ นักท่องเที่ยวที่ตั้งใจมาเที่ยวน่านเพื่อบริโภควัฒนธรรมและสุนทรียะของเมืองเก่า นักท่องเที่ยวยังได้ทำหน้าที่สำคัญในความหมายทางเศรษฐกิจ คือ กลายเป็นผู้ซื้อ คนสำคัญ กลไกการตลาดและการสร้างสรรคกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้ในงานกระชับรักที่เมืองน่านจึงเกิดขึ้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมภาคพิธีการทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชน

ภาพประกอบ 55 วัสดุที่บ่งบอกถึงความเป็นของพื้นบ้านถูกเรียกกลับมาใช้ตกแต่งสถานที่เพื่อจำลองบรรยากาศร้านค้าในอดีต ในงานกระชับรักที่น่าน พ.ศ. 2557

ที่มา: ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน. (2557).

ดังนั้น นอกจากกิจกรรมภาคพิธีการทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอื่นที่จัดขึ้นในงาน ได้แก่ การออกร้านจำหน่ายสินค้าพื้นบ้าน สินค้าภูมิปัญญา สินค้า OTOP โดยในครั้งที่ 2 นี้ได้ขยายพื้นที่จัดงานมาที่ลานคอนกรีตที่เรียกว่า"ช่วงเมือง"ด้านหน้าวัดภูมินทร์ (ช่วงเมือง=ลานกว้างใจกลางเมือง) ตรงสี่แยกใจเมืองน่านที่มีมุมนสถานที่สำคัญหันมาบรรจบกันอีก 3 มุม คือ มุมวัดช้างค้ำวรวิหาร (วัดหลวงกลางเวียง) มุมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน (หอคำเจ้านครน่าน) มุมศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน และมุมช่วงเมืองด้านหน้าวิหารวัดภูมินทร์ ซึ่งนับว่าครั้งที่ 2 นี้มีการใช้พื้นที่เพิ่มขึ้นเป็น 2 มุม คือมุมด้านช่วงเมืองกับมุมนด้านศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถมาเลือกซื้ออาหารพื้นเมือง

สินค้าพื้นเมือง สินค้าที่ระลึก ของฝากจากเมืองน่านที่ประดิษฐ์จากทุนทางวัฒนธรรมเดิมของเมืองน่าน เช่น เครื่องเงิน ผ้าทอ งานหัตถกรรมสร้างสรรค์ โดยมีการจัดวางชั้นโถกไว้รองรับการนำอาหารที่ซื้อในงานมานั่งชิมท่ามกลางบรรยากาศที่ล้อมรอบด้วยภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันงดงามที่ไร้สายไฟฟ้าหรือเสาไฟฟ้าบนพื้นที่วัฒนธรรมอันเก่าแก่ และมีการแสดงเดินแบบผ้าทอผีเมืองช่างสกุลน่าน และการแสดงดนตรีพื้นบ้านเฉพาะถิ่น คือ ซอสองน่าน ขับกล่อมบรรยากาศ ระหว่างเวลาแดดร่มลมตก ช่วงประมาณ 17.00 น.- 21.00 น. ประหนึ่งเป็นการรื้อฟื้นความมีชีวิตให้เขตเมืองเก่าแห่งนี้มีชีวิตชีวา

งานกระชับรักที่เมืองน่าน ได้ดำเนินต่อมาทุกปีจน ครั้งที่ 4 ใน พ.ศ. 2557 ครั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า งานกระชับรักที่เมืองน่านได้เข้าสู่กระบวนการเป็นสินค้าการท่องเที่ยวเต็มตัว และยังคงได้รับความร่วมมือจาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานแพร่ (รับผิดชอบพื้นที่ จังหวัดแพร่ จังหวัดน่านและจังหวัดอุดรธานี) ในด้านการสนับสนุนงบประมาณบางส่วนและการประชาสัมพันธ์สู่นักท่องเที่ยวต่างถิ่น กิจกรรมครั้งนี้ ประกอบไปด้วย 2 ส่วนได้แก่

กิจกรรมภาคพิธีการทางวัฒนธรรม

- การทำบุญตักบาตร
- การสืบชะตา การทำพิธีเรียกขวัญ ผูกข้อมือให้พร
- การลอดซุ้มพญานาคที่บันไดวัดภูมินทร์ (มีการประดิษฐ์ความหมายว่าพญานาคคุ้มครองให้ได้กลับมาเมืองน่านอีก)
- การถวายเทียนคู่ (การประดิษฐ์ความหมายว่าชีวิตคู่จะรุ่งเรืองดังแสงเทียน)

กิจกรรมด้านการสร้างมูลค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

- การเขียนข้อความกระชับรักบนกระดาษสีชมพูแล้วนำไปติดต้นไม้ (มีการประดิษฐ์สร้างความหมายว่ารักเท่าฟ้า)
- การประกวดคู่ขวัญกระชับรัก
- การประกวดเทพีกระชับรัก
- การเดินแบบผ้าพื้นเมือง
- การแสดงทางวัฒนธรรมบนเวทีของเยาวชนจากโรงเรียนต่างๆ
- การออกร้านและจำหน่ายสินค้า สินค้า OTOP ของจังหวัด
- การจัดกิจกรรมถนนคนเดินบนถนนที่คั่นกลางระหว่างช่วงเมืองหน้าวัดภูมินทร์กับ

สนามหญ้าข้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

- การแสดงดนตรีพื้นบ้าน วงสะล้อ ซอ ซึงและซอสองน่าน
- การจัดชั้นโถกไว้สำหรับนักท่องเที่ยวมานั่งรับประทานอาหารที่จำหน่ายในงานที่ลานช่วงเมือง ท่ามกลางบรรยากาศดูหนาวที่ขับกล่อมด้วยดนตรีเฉพาะถิ่นและล้อมรอบด้วยภูมิทัศน์วัฒนธรรมบนพื้นที่เมืองเก่าน่านที่ไร้สายไฟฟ้าและเสาไฟฟ้า

จากนั้นมางานกระชับรักเมื่อนานถูกบันทึกในการรับรู้ของนักท่องเที่ยวทั้งที่เคยมาเที่ยว น่านในฤดูกาลท่องเที่ยวอยู่แล้ว จะสามารถเข้าร่วมเทศกาลงานประเพณีประติมากรรมอย่างงานกระชับ

รักที่เมืองน่านน่านที่กลายเป็นสินค้าการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นรอต้อนรับนักท่องเที่ยวจาก เดิมที่มีเพียง การมาเที่ยวชมวิว ทิวทัศน์ สถาปัตยกรรมวัดวาอารามในเขตเมืองการ รับประทานอาหารเมนู พื้นเมือง เลือกซื้อของฝากสินค้าที่ระลึกฝีมืองานหัตถกรรมท้องถิ่น สัมผัสอากาศเย็นสบายและ พักผ่อนส่วนตัวในเขตเมืองเก่าและแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในต่างอำเภอแล้ว งานกระชับรักที่ เมืองน่าน จึงเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการรวบรวมศิลปะ วัฒนธรรม ความบันเทิงที่มีรากฐานทางวัฒนธรรม รวมทั้งรวบรวมของดี ของฝาก ของหายากมาไว้จำหน่ายที่ จุดเดียวที่สามารถ เดินชมวิว นั่งดื่มด่ำบรรยากาศ เลือกซื้อของฝาก เลือกชมการแสดง ฟังดนตรีที่ห ดู หาฟังได้ยากในบริเวณที่เป็น “ใจเมือง” หรือศูนย์กลางพื้นที่วัฒนธรรมอันเก่าแก่กว่า 700 ปี ได้

ความยั่งยืนของการจัดงานกระชับรักที่เมืองน่าน..สืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน ในปี ต่อไปอาจจะนำรูปแบบของการจัดงานเข้าสู่ธุรกิจแห่งการท่องเที่ยวที่ถวิลหาอดีต และเป็นกลไก นำเข้าสู่การเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการกลับบ้านของ “คนน่าน” และการกลับมาเมืองน่านอีกครั้ง ของ “คนอื่น” ที่เคยมาแล้วให้กลับมาอีก

ภาพประกอบ 56 นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นที่มาร่วมงานกระชับรักที่น่าน

ที่มา: ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน. (ม.ป.ป.).

งานกระชับรักที่เมืองน่าน สืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน จึงเป็นกรณีตัวอย่างของการ สร้างพื้นที่วัฒนธรรมให้กลายเป็นพื้นที่ที่ประจุมของนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นให้มาปะทะประสาน ทางวัฒนธรรม

จากต่างถิ่นที่มากับนักท่องเที่ยว การรักษาความเป็นพื้นที่วัฒนธรรม จึงเกิดขึ้นผ่านกลไก การส่งเสริมจิตสำนึกการเป็นเจ้าบ้านที่ดีให้ร่วมดูแลนักท่องเที่ยวและไม่เอากำไรเกินควร และมีการ

สร้างแรงจูงใจในการให้บริการนักท่องเที่ยวด้วยการมอบรางวัลประกาศเกียรติคุณส่งเสริมการท่องเที่ยวกแก่ผู้ประกอบการตามโครงการ “เที่ยวน่านหัวใจใหม่...เที่ยวไทยหัวใจรัก” มีการให้ความรู้ด้านมาตรฐานการท่องเที่ยวและบริการสำหรับ

ผู้ประกอบการธุรกิจต่างๆ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว รวมทั้งเสริมสร้างจรรยาบรรณในวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวแก่ผู้ประกอบการ และการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่นที่เข้ามาร่วมด้วยช่วยกัน เช่น การรณรงค์จัดการจำหน่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในบริเวณงานซึ่งเป็นพื้นที่วัฒนธรรมยิ่งช่วยเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมให้กับงานกระชับรักมีค่ามากขึ้น การใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ใบตองมาบรรจุอาหารแทนวัสดุที่ย่อยสลายยากเพื่อลดปริมาณขยะในสิ่งแวดล้อม การเพิ่มมาตรการในการดูแลสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเสริมคุณค่าความเป็นพื้นที่วัฒนธรรม เช่น การรณรงค์นั่งขึ้นเขี้ยววัดของสตรี การเกิดชมรมแม่ญิงนั่งขึ้น การใช้คำเมืองสื่อสารกับนักท่องเที่ยว ล้วนเป็นการแสดงตัวตนคนน่านที่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านที่ชัดเจนขึ้นอีก

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัตทางสังคมที่เจ้าของพื้นที่ได้นำเสนอตัวตนที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษคนน่านได้ร่วมกันสร้างสรรค์ไว้ ลูกหลานในวันนี้จึงนำมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมนำเสนออวดสู่สายตานักท่องเที่ยว หรือกล่าวได้ว่า เป็นการตอรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั่นเอง

2.4 มรดกทางศิลปการแสดง / อัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

2.4.1 ฟ้อนล่องน่าน

ความเป็นมาของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

เกิดจากการฟ้อนในช่วงงานประเพณีตานก๋วยสลาก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประเพณีกินสลาก (หรืออาจจะเรียกแบบภาคกลางว่า งานถวายสลากภัต) ในสมัยก่อนใช้ช่างฟ้อนเป็นผู้ชานิยมฟ้อนบนเรือในงานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่านซึ่งเชื่อกันว่ามีมานานตั้งแต่สมัยพญากษัตริย์เมืองย้ายเมืองมาจากวรรณคร พบว่ามีหลักฐานเจ้ามหาพรหมสุรธาดา ฯ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย ทรงเคยฟ้อนล่องน่านบนเรือแข่งในการจัดแข่งเรือถวาย สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์ วรพินิจ เสนาบดีมหาดไทย เมื่อคราวเดินทางมาตรวจราชการที่นครน่าน เมื่อ พ.ศ.2460 รวมทั้งทรงฟ้อนล่องน่านในงานนมัสการพระธาตุเขาน้อย บนวัดพระธาตุเขาน้อยด้วยพระองค์เอง เช่นกัน ต่อมาสตรีชาวคนน่าน ได้เห็นความงดงามของศิลปการแสดงชุดนี้ จึงนำมาประดิษฐ์ทำรำใหม่ โดยอาศัยเค้าเดิมจากท่าฟ้อนเชิงชายต้นแบบ ซึ่งประยุกต์ 2 แบบ คือแบบที่ฟ้อนเป็นขบวนก้าวเดิน กับฟ้อนที่รำอยู่กับที่ ซึ่งไม่มีท่าบังคับตายตัว

ภาพประกอบ 57 พสกนิกรชาวน่านร่วมฟ้อนล่องน่าน รับเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
เมื่อคราวเสด็จประกอบพระราชกรณียกิจที่ จ.น่าน เมื่อ พ.ศ. 2557 ณ ท่าอากาศยานน่าน
ที่มา: วิทยาลัยชุมชนน่าน. (2557).

ภาพประกอบ 58 การฟ้อนล่องน่านบนเรือในงานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน
ที่มา: เทศบาลเมืองน่าน. (2557).

การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของฟ้อนล่องน่าน

อัตลักษณ์ของท่าฟ้อนหลัก มีทั้งหมด 9 ท่า ได้แก่ ท่าไหว้ ท่าเกี่ยวเกล้า ท่าบงวัน ท่าโบก โบกยเทวดา ท่าแม่ธรณีรูดผม ท่าเก็บบัวถวายพระ ท่าปลาเหลี่ยมหาด ท่ากาตากปิก ท่าผาลาด นิยมใช้วงกลองล่องน่าน บรรเลงประกอบ ซึ่งหากเป็นการฟ้อนบนเรือที่ใช้ผู้ชายฟ้อนตามแบบดั้งเดิมในงานประเพณีแข่งเรือ จะมีการประยุกต์ท่าเคลื่อนไหวทำให้น้อยลงเนื่องจากพื้นที่จำกัด เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบได้แก่ กลองสองหน้า ข้อง แ่น และปาน ช่างฟ้อนผู้ชายสามารถดัดแปลงเครื่องแต่งกายได้อาจจะนุ่งผ้าแบบ “เค็ดม้าม” เหมือนในสมัยเจ้ามหาพรหมสุรธาตา ฯ ทรงฟ้อนก็ได้ ส่วนเสื้อนั้นเป็นเสื้อผ้าผ่านคอจีน หรือจะนุ่งกางเกงผ้าฝ้ายยาวๆที่เรียกว่า “เตี๋ยวกี่” ก็ได้ อาจจะห่มสไบพาดบ่าหรือไม่ก็ได้ ในกรณีที่เป็นฟ้อนล่องบนน้ำบนบกจะใช้เครื่องดนตรี ได้แก่ กลองแอว ข้อง แ่น ฉาบ บรรเลงเพลงมอญเรือแข่ง ประกอบการฟ้อน ส่วนการแต่งกายของช่างฟ้อนนั้น ถ้าเป็นช่างฟ้อนผู้หญิง จะนุ่งซิ่นม่าน สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบที่ไหล่ขวาเกล้าผมมวยกึ่งกลางศีรษะประดับดอกเอื้องผึ้งสีเหลืองที่มวยผม และนิยมนำออกแสดงในงานมงคลเท่านั้น (ประภาศรี ศรีประดิษฐ์, 2558: ออนไลน์)

การฟ้อนล่องน่านต้นฉบับนั้น จะมีลีลาอ่อนช้อยเชิงขำขันดงาม จะไม่มีการก้าวเท้า หรือ ขยับเท้าเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เพราะมีต้นกำเนิดมาจากการร่ายนาบนเรือที่มีพื้นที่จำกัดและฟ้อนขณะล่องมาตามลำน้ำน่าน จึงเป็นที่มาของชื่อ “ฟ้อนล่องน่าน” มือของช่างฟ้อนมีการกรีดกรายนิ้วมือแต่พองาม ใช้การหมุนมือ ไหล่ แขน และการประเท้า เอียง หรือ หมุนลำตัวค่อนข้างมาก การฟ้อนล่องน่านในขบวนแห่นั้น จะเป็นการปรับท่าฟ้อนที่มีลักษณะเดินสลับซ้ายขวา คือ เดินท้าวก้าวไปทางซ้าย 4 จังหวะ หรือเดินท้าวก้าวไปทางขวา 4 จังหวะ ปัจจุบันถือเป็นอัตลักษณ์ ศิลปะการแสดงและอัตลักษณ์วัฒนธรรมเมืองน่านที่น่าภาคภูมิใจและนิยมใช้จัดแสดงในฐานะ ศิลปะการแสดงประจำเมืองน่านเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือแขกบ้านแขกเมือง หรือจัดแสดงในงานเลี้ยงรับรองต่างๆในธุรกิจการท่องเที่ยว (แม่ครูคำมิ่ง อินสาร:สัมภาษณ์ 17 มิถุนา 2557)

ฟ้อนล่องน่าน จึงเป็นอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดงเมืองน่านอย่างแท้จริง เพราะหากไปจัดแสดงไม่ว่าที่ไหนก็ตาม ก็ไม่อาจเขียนความหมายใหม่ได้เพราะเป็นการแสดงที่มีลักษณะเฉพาะของเมืองน่านจริงๆ ทั้งดนตรี ท่าฟ้อน และชื่อเรียก

2.4.2 วงสละลือ ซอ ซึงและซอล่องน่าน/ฟ้อนแอ่น

ความเป็นมาของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

“ซอ” เป็นชื่อการเล่นเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ ซึ่งเป็นคนละความหมายกับคำว่า “ซอ” ที่หมายถึงเครื่องดนตรีในภาษาไทยกลาง คำว่า “ซอ” ในที่นี้เป็นคำในภาษาเหนือของคนเหนือ หรือ ภาษาพื้นเมือง หรือ คำเมืองของคนเมือง ซึ่งถ้าเป็นคำกริยา หมายถึง การขับร้องเพลงพื้นเมือง ประกอบเครื่องดนตรีอย่างง่าย เนื้อหาเป็นการร้องสดโต้ตอบกัน ซึ่งต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบและความสามารถขั้นสูงของศิลปิน แต่ถ้าเป็นคำนามหมายถึงชื่อเพลงพื้นบ้านภาคเหนือประเภทหนึ่งที่

ร้องสดประกอบเครื่องดนตรี โดยศิลปินร้องเพลงขอโต้ตอบกัน ซึ่งต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบและความสามารถขั้นสูงของศิลปิน ซึ่งมีประเภทย่อยของเพลงขอ แยกได้ 2 กลุ่มใหญ่ คือ ซอปี กับซอซึ้ง ซึ่งมีจุดสังเกตที่ต่างกันตามชื่อเรียกและรายละเอียดอื่นพอสรุปได้ดังนี้

ซอปี หมายถึง เพลงขอที่ใช้ปีเป็นเครื่องดนตรีหลักประกอบกับสะล้อ แต่ใช้ลีลาการร้องสดโดยไม่มีเนื้อร้องที่แต่งหรือเรียบเรียงไว้ก่อน เป็นการแสดงด้วยปฏิภาณไหวพริบและความสามารถขั้นสูงของศิลปินผู้ขับร้อง ท่วงทำนอง (Melody) การขับร้องและเอื้อนเสียงจะเร็วเข้าเป็นจังหวะ (Rhythm) ตามเสียงปีที่เป่าประกอบ มีต้นกำเนิดและนิยมใช้แสดงแพร่หลายในกลุ่มจังหวัดพื้นที่ด้านตะวันตกของภาคเหนือในปัจจุบัน ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง และพบได้บ้างในบางพื้นที่ของ เชียงราย แพร่และพะเยา ขึ้นอยู่กับว่าศิลปินผู้นั้นไปเรียนหรือฝึกฝนมาจากพ่อครูแม่ครูต้นแบบจากไหน

ซอซึ้ง หมายถึง เพลงขอที่ใช้ซึ้งหรือเรียกอีกชื่อว่า พิณ ที่คนน่านออกเสียงว่า “ป็น” เนื่องจากในสำเนียงภาษาคำเมืองจะออกเพียง พ.พาน เป็นเสียง ป.ปลา เช่น พี่=ปี่ พ่อ=ป้อ แพร=แป้ เป็นต้น ซอซึ้ง จึงใช้ซึ้งเป็นเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบหลัก ความแตกต่างระหว่างการใช้ซึ้งกับปี ย่อมมีผลต่อท่วงทำนอง (Melody) ลีลาเสียงและจังหวะ (Rhythm) การขับร้องของศิลปิน ทำให้ทำนองของเพลงซอปีกับเพลงซอซึ้งแตกต่างจากซอปี ซึ่งผู้ฟังจะรับรู้ได้ถึงอารมณ์จากการได้รับฟังการบรรเลงและขับร้อง ซึ่งมีต้นกำเนิดและเป็นที่ยอมรับแพร่หลายในพื้นที่กลุ่มจังหวัด น่าน แพร่ และบางพื้นที่ของพะเยา เชียงรายและอุตรดิตถ์ (บางพื้นที่มีวัฒนธรรมล้านนา) ซึ่งซอซึ้งนี้ รู้จักกันในภาคเหนืออีกชื่อหนึ่ง คือ ซอล่องน่าน

ประวัติการก่อเกิดของเพลงซอซึ้งนั้น ศาสตราจารย์กิตติคุณมณี พยอมยงค์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี 2549 ได้กล่าวไว้ว่า มีตำนานเล่าว่าที่ลำห้วยแห่งหนึ่งชายผู้หนึ่งได้ยินเสียงหญิงสาวจากอีกฟากหนึ่งของลำห้วย ร้องพร่ำพรรณนาถึงชีวิตและความรู้สึกของตน ด้วยน้ำเสียงและทำนองที่ไพเราะจับใจ ชายหนุ่มจึงหลงใหล และคิดคำร้องผูกเป็นถ้อยคำพรรณนาโต้ตอบ ในลักษณะปลอบใจและเกี้ยวพาราสี เมื่อร้องโต้ตอบไปมาจึงกลายเป็นความรักและชายหญิงทั้งสองจึงครองรักกันในป่า ต่อมาฝ่ายหญิงถูกโจรป่าจับตัวไป โดยขอให้ฝ่ายชายนำทรัพย์สินไปไถ่มา แต่ฝ่ายชายไม่มี จึงเดินทางไปหมู่บ้านต่างๆ เพื่อหาทรัพย์สินมาไถ่ตัวภรรยา ด้วยความรู้สึกทุกข์ทรมานปานจะขาดใจ จึงได้พร่ำร้องพรรณนาเป็นทำนองตามที่เคยร้องเกี้ยวพาราสีกับภรรยา ผู้คนที่ได้ยินได้ฟังจึงประทับใจและแบ่งทรัพย์สินมาช่วยเหลือ และว่าจ้างให้ไปขับร้อง รวมทั้งมีการจดจำเลียนแบบ ดัดแปลงจนกลายเป็นศิลปะการแสดงเพลงซอคงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมภาคเหนือมาจนทุกวันนี้ (มณี พยอมยงค์. 2529)

จากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องชื่อ คือ ลิลิตพระลอ ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏคำว่า “ขอ” ในความตอนที่พ่อคำว้าวเดินทางไปค้าขายที่เมืองแมนสรวง ซึ่งเป็นบ้านเมืองของพระเพื่อนพระแพง พ่อคำว้าวได้มีการขับซอขอยอศมโณมพระลอแห่งเมืองสรวง ปรากฏความในลิลิตว่า (สิริกัร ไชยมา. 2543: 10-11)

“ขับชอยอราชเทียร์ ทุกเมือง
 ฤาเล่าพระลอเลื่อง ทัวหล้า”

และปรากฏคำว่าชอในลิลิตเรื่องเดียวกันตอนที่พระพี่เลี้ยงของพระเพื่อนพระแพงให้ช่างชอเมืองแมนสรวงขับชอโยโฉมพระเพื่อนพระแพง ปรากฏความในลิลิตว่า

“ข้าจะใช้ชาวในผู้สนิท ชิตชอบอัชฌาไสย
 ไปซื้อของขายวายล่อง และให้ท่องเที่ยวเดิน
 สรรเสริญสองโฉมศรี ทัวบุรีพระลอ **ขับชอ**ยศอ้าง”

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะขอเสนอเฉพาะ ชอซึ่ง ซึ่งถือเป็นดนตรีอัตลักษณ์ (Identity) เฉพาะถิ่น จังหวัดน่านที่ยังมีความเป็นอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะการบรรเลงดนตรีประกอบการขับร้องเฉพาะถิ่นเมืองน่าน หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ชอล่องน่าน” ซึ่งมีคำบ่งชี้บ่งบอกถึงความผูกพันวัฒนธรรมกับสายน้ำน่าน ซึ่งเป็นที่รับรู้กันในหมู่นักดนตรีผู้ขับชอ ซึ่งผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ช่างชอ” เมื่อเพลงชอเป็นเพลงพื้นบ้าน ศิลปินผู้นำเสนอศิลปะการแสดงเพลงชอ จึงอยู่ในสถานะศิลปินเพลงพื้นบ้าน แต่เนื่องจาก เพลงชอ เป็นเพลงพื้นบ้านที่ก่อเกิดและนิยมในวัฒนธรรมเขตภาคเหนือ ศิลปินผู้ขับร้องเพลงชอ จึงเป็น ศิลปินเพลงพื้นบ้านภาคเหนือด้วยเช่นกัน บางครั้งอาจใช้คำว่าล้านนาแทนคำว่าภาคเหนือก็ไม่ทำให้ความหมายแตกต่างกันมาก ซึ่งในภูมิหลังที่มาของการก่อเกิดเพลงชอล่องน่านนั้นไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรแน่ชัด แต่มีที่มาเชิงตำนานหรือคำบอกเล่าที่ยอมรับกันในหมู่นักดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ หรือช่างชอ

หากวิเคราะห์จากความหมายของคำว่า “ล่องน่าน” อันเป็นชื่อเพลงชอประเภทที่ใช้ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลัก นั้น คำว่า ล่องน่าน เป็นคำกริยา อันหมายถึง การล่องหรือไหลตามสายน้ำน่าน ซึ่งคล้ายกับทำนองการขับร้องเพลงชอของจังหวัดน่าน ที่มีการสั่นไหว คล้องจองกันของเนื้อร้องและทำนองดนตรีต่อเนื่องกันเหมือนสายน้ำไหล ประกอบกับทำนองของเสียงซึงนั้น ให้อารมณ์ความรู้สึกที่นุ่มนวล เยือกเย็น เมื่อประกอบกับเสียงจากเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบการขับร้องเพลงชอล่องน่าน คือ สะล้อ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือประเภทเครื่องสี เสียงซึงกับเสียงสะล้อที่บรรเลงประกอบทำนองและลีลา จังหวะการขับร้องเพลงชอของช่างชอ จึงกลายเป็นอัตลักษณ์เพลงพื้นบ้านจังหวัดน่านและดนตรีเฉพาะถิ่น หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นดนตรีอัตลักษณ์ของเมืองน่านก็ไม่ผิด

“ชอล่องน่าน”จึงเป็นคำประสมในภาษาคำเมืองของภาคเหนือ ที่รวมความหมายของเพลงชอกับทำนองการร้องเพลงประกอบสะล้อและซึงที่เรียกว่า “ชอล่องน่าน” จากประวัติความเป็นมาเชิงตำนานที่ไม่มีลายลักษณ์อักษร สรุปใจความได้ว่า ชอล่องน่านมีความเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์เมืองน่าน เมื่อครั้งนครน่านมีฐานะเป็นนครรัฐอิสระ ในสมัย พญาภราดรเมือง เจ้าผู้ครองนครน่าน

องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์สุโขทัย ซึ่งครองนครน่าน ณ ที่ตั้งวรรณคร (ในเขต อำเภอปัว จังหวัดน่าน ปัจจุบัน) ระหว่าง พ.ศ.1986- พ.ศ.1901 พระองค์ท่านได้มีการย้ายที่ตั้งเมืองมาสร้างเมืองใหม่ ณ เวียงภูเพียงแซ่แห่ง และครองนครน่าน ณ ที่ตั้งเวียงภูเพียงแซ่แห่ง ระหว่าง พ.ศ.1902- พ.ศ.1906 ซึ่งเวียงภูเพียงแซ่แห่ง เป็นที่ประดิษฐานพระธาตุแซ่แห่งบนดอยภูเพียง ซึ่งพระองค์ท่านมาสร้างไว้เมื่อ พ.ศ. 1902 เพื่อประดิษฐานพระธาตุที่ได้รับพระราชทานมาจากพระยาสิทธิแห่งกรุงสุโขทัย เมื่อครั้งเสด็จไปช่วยสร้างวัดหลวงอภัย หรือวัดหลวงอัมพวัน เมื่อพระองค์ทรงมีความศรัทธาที่จะเสด็จมาสักการะองค์พระธาตุแซ่แห่งเป็นนิตย์ การเดินทางมาจากนครน่าน ณ ที่ตั้งวรรณคร ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขต อำเภอปัว จังหวัดน่าน มีระยะทางในปัจจุบัน 60 กิโลเมตร แต่การเดินทางสมัยเมื่อ 700 ปีก่อน เป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงทรงนำเสนาอำมาตย์ ไพรพลชาวเมืองวรรณครย้ายครัวเรือนมาสร้างเมืองใหม่ที่เวียงภูเพียงแซ่แห่ง เมื่อ พ.ศ.1902 นับเวียงภูเพียงแซ่แห่งเป็นที่ตั้งแห่งที่ 2 ของนครน่าน จากที่มีการย้ายเมืองทั้งหมด 4 ครั้ง รวมทั้งตั้งตัวเมืองทั้งหมด 5 แห่ง ดังที่ได้นำเสนอรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 4 ขบวนย้ายไพรพลมาสร้างเมืองใหม่ในครั้งนั้นของพญากษัตริย์เมือง จึงเป็นการเดินทางตามแม่น้ำน่านและใช้แพที่ทำจากไม้ซุงเรียงมัดติดกันล่องตามกระแสน้ำน่านมาประกอบกัน 7 ขบวน ดังนี้

ขบวนที่ 1 ขบวนเสด็จของพญากษัตริย์เมืองและข้าราชการบริพาร

ขบวนที่ 2 ขบวนเสนาอำมาตย์

ขบวนที่ 3 ขบวนสมณชีพรามณ์

ขบวนที่ 4 ขบวนขุน หลวง ท้าว พระยา กำนัน จำบ้าน

ขบวนที่ 5 ขบวนศิลปิน เครื่องดนตรี

ขบวนที่ 6 ขบวนไพรพลชาวเมือง

ขบวนที่ 7 ขบวนกลอง (คำผาย ญิง:สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2556)

ในขบวนที่ 7 นี้มีชายหญิงที่มีชื่อตามตำนานคู่หนึ่ง คือ ปู่คำมากับย่าคำปี่ (ปู่และย่า ในภาษาคำเมืองภาคเหนือ มิได้หมายถึงความหมายที่แสดงความสัมพันธ์แบบเครือญาติในภาษาไทยกลาง แต่เป็นคำเรียกนำหน้าชื่อคนทั่วไปที่เป็นบุรุษที่ 3 ในการสนทนา โดยคำว่าปู่ใช้นำหน้าคำเรียกชื่อชายทั่วไป ส่วนคำว่าย่าใช้นำหน้าคำเรียกชื่อหญิงทั่วไป) ซึ่งทั้งสองคนนี้เป็นคนที่มีความสามารถและปฏิภาณไหวพริบในการร้องรำทำเพลงสูงมาก ระหว่างการเดินทางทางน้ำด้วยกลองแพซุง ซึ่งใช้เวลานานมาก ประกอบกับผู้คนทั้งขบวนย้ายเมืองมีความอาลัยอาวรณ์ในถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอนเดิม ณ วรรณคร จึงได้ร้องรำทำเพลงสรรเสริญถึงความรู้สึกที่ต้องจากบ้านเดิมและชื่นชมธรรมชาติสองฝั่งน้ำ โดยมีซ่างซิงและซ่างสะล้อติดซิงและสี่สะล้อ ประกอบจังหวะและทำนองเสียงร้องโต้ตอบกันของปู่คำมากับย่าคำปี่ จนเกิดความไพเราะ รื่นเรือง คลายความเศร้าแก่คนร่วมขบวนเป็นอย่างมาก เมื่อมีการขับร้องในลักษณะทำนอง จังหวะและลีลาตามที่ปู่คำมากับย่าคำปี่ร้องในครั้งนั้น จึงเรียกกันตามมูลเหตุปัจจัยที่ก่อเกิดการขับร้องเพลงแบบนี้ว่า “ซอล่องน่าน” และเรียกชื่อทำนองเพลงซอล่องน่านว่า “ทำนองล่องน่าน” แต่เป็นที่เข้าใจตรงกันในพื้นที่วัฒนธรรมน่านทุกยุค

ทุกสมัยว่า ซอล่องน่าน คือ เพลงพื้นล้านจังหวัดน่านที่ใช้ซึ่งและสลับบรรเลงประกอบทำนองและจังหวะการขับร้องของศิลปินที่เรียกว่า “ช่างซอ” (คำเมืองภาษาเหนือ ออกเสียงเป็น จ่างซอ)

ทั้งนี้หากประวัติความเป็นมาของซอล่องน่าน เกิดขึ้นจริงตามตำนานดังกล่าวข้างต้น จึงพออนุมานได้ว่า ซอล่องน่าน ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเป็นศิลปะการแสดงในวัฒนธรรมพื้นบ้านจังหวัดน่านที่ตกทอดมาจากปู่คำมากับย่าคำบี่ในยุคคนครน่าน ณ ที่ตั้งวรนคร เมื่อครั้งมีการย้ายเมืองมา ณ ที่ตั้งนครน่านแห่งที่ 2 คือ เวียงภูเพียงแช่แห้ง (อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ในปัจจุบัน) ซอล่องน่านจึงน่าจะก่อเกิดใน พ.ศ. 1902 หลังการสร้างพระธาตุแช่แห้งในปีเดียวกัน

การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของซอล่องน่าน

ซอล่องน่าน หรือซอซึ้งนั้น มีลักษณะของการละเล่นในฐานะศิลปะการแสดงพื้นบ้านของเมืองน่าน อันก่อเกิดมาตั้งแต่ยุคคนครน่านดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีลักษณะการละเล่น กล่าวคือ เป็นการขับร้องที่ใช้เครื่องดนตรีประกอบหลัก 2 ชิ้น คือ ซึง หรือพิณ และสละล้อ เรียกการขับร้องประกอบการตีซึงและสละล้อว่า การซอเข้าซึง เนื่องจากต้นกำเนิดถูกประดิษฐ์สร้างที่นครน่าน จึงเรียกตามชื่อตามสถานที่ก่อเกิดว่า “ซอน่าน” ปัจจุบันเป็นที่รับรู้กับในมิติวัฒนธรรมทั่วภาคเหนือแต่นิยมในพื้นที่ จังหวัดน่าน จังหวัดแพร่ จังหวัดพะเยา และจังหวัดอุตรดิตถ์ (พื้นที่ที่เป็นวัฒนธรรมล้านนา) ลีลา ท่วงทำนองการขับร้องเนื้อเพลงซอล่องน่านจะซ้ำตามทำนองเสียงซึงและเสียงสละล้อ มีทำนองย่อยที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยหลายทำนอง เช่น ทำนองดาดน่าน ทำนองลับแลง ทำนองบันไย ในระหว่างการละเล่นเพลงซอหรือขับร้องเพลงซอ นักดนตรี (ช่างซึงและช่างสละล้อ) สามารถเปลี่ยนทำนองได้โดยให้สัญญาณด้วยสายตา คำพูด โดยไม่ต้องใช้ทำนองเชื่อม

ซอล่องน่านในมิติศิลปะการแสดง คือ การละเล่นทางวัฒนธรรมพื้นเมืองภาคเหนือของกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ที่มีน่านเป็นศูนย์กลาง ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชั้นสูงที่นิยมมาแต่ยุคนครรัฐ ศิลปินผู้ขับร้องเพลงซอ จะต้องมีการร้องโต้ตอบอย่างน้อย 2 คน ส่วนมากนิยมเป็นชาย-หญิง เรียกคู่ร้องโต้ตอบเพลงซอนี้ว่า “คู่ถ้อง” นอกจากคู่ถ้องที่ร้องโต้ตอบเพลงซอแล้วในหนึ่งชุดหรือคณะการแสดงเพลงซอ จะมีนักดนตรี 2 คน คือ ช่างซึง 1 คน และช่างสละล้อ 1 คน นอกจากนี้ยังมีช่างพ่อนอีก 1 คน มีหน้าที่นำการพ่อนประกอบคั่นจังหวะเพื่อให้ช่างซอทั้ง 2 ได้พักเสียงหรือพักสมองเพื่อเตรียมคิดบทเนื้อร้องเพลงซอต่อเนื่องไปหลังจากการพ่อนเสร็จ เวลาแสดงจะมีการร้องโต้ตอบสลับการพ่อน ซึ่งไม่ได้มีแค่ช่างพ่อนเพียงคนเดียวที่พ่อน ช่างซอทั้ง 2 ก็จะออกมาพ่อนร่วมด้วย ก่อนจะหยุดขับร้องเพลงซอเป็นการพ่อนช่างซอจะร้องบทคำร้องที่เชิญชวนผู้ชมมาร่วมพ่อนด้วยกันในความหมายของการพ่อนเพื่อร่วมสนุกสนานรื่นเริงกัน ยกเว้นการพ่อนในครั้งแรกหลังการซอท่อนเริ่มต้น ซึ่งมักมีเนื้อหาคำร้องเป็นบทไหว้ครูและแนะนำตัว เมื่อจบบทแรกจึงเป็นการพ่อนบูชาครูหรือพ่อนเพื่อบูชาเทพ เทวดา พ่อดิน เจ้าที่ เจ้าทาง เป็นการพ่อนสั้นๆ แล้วบทขับร้องเพลงซอบทที่ 2 จึงเป็นการขับร้องที่มีเนื้อหาคำร้องเพื่อทักทายคนดู หรือ แนะนำตัว หรือชื่นชมเจ้าภาพที่จัดงานหรือว่าจ้างให้มาแสดง รวมทั้งทักทายคนดู หากรู้จักกันมาก่อนก็จะมีชื่อของคนดูอยู่ในเนื้อร้อง

ซึ่งสร้างความประทับใจและผลิตเพลินแก่คนดูได้อย่างมาก เนื่องจากเป็นที่รับรู้กันทั่วไปอยู่แล้วว่า เนื้อหาคำร้องบทเพลงซอ นั้นไม่มีตายตัว ไม่มีการแต่งคำร้องไว้ถาวร ศิลปินช่างซอต้องแต่งคำร้องที่ เรียงร้อยถ้อยคำด้วยความสามารถเฉพาะตัวบุคคลที่ใช้ปฏิภาณไหวพริบสูงมาก รวมทั้งศิลปินช่างซอ ต้องมีน้ำเสียงที่ดี มีพรสวรรค์การการขับร้องประกอบขึ้นเชิงทั้งศาสตร์และศิลป์ทั้งการฟ้อน การร้อง เรียกการร้องเพลงซอว่า “การขับซอ”

โอกาสที่ใช้ในการขับซอหรือจัดแสดงการเล่นเพลงซอนั้น ในอดีตและปัจจุบันไม่ต่างกัน มากนัก เพราะยังคงนิยมเล่นในช่วงเทศกาล งานบุญประเพณี เช่น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งาน ทำบุญบ้าน งานฉลองสมโภชวิหาร อุโบสถ ศาลา หรือสมโภชในวาระพิเศษก็นิยมจัดการแสดงขับ ซอ หรือแม้แต่งานศพ ก็มีการแสดงขับซอ แต่จะมีการปรับทำนองดนตรีและลีลาการร้องในลักษณะ คร่ำครวญ อาลัย ร่ำพรรณาถึงผู้ล่วงลับ ศิลปินช่างซอจะไม่นิยมขับซอในลักษณะการแสดงบันเทิง หรือรื่นรมย์แต่ไม่นิยมมากนักในงานศพคนทั่วไป นิยมเฉพาะ งานศพผู้มีบรรดาศักดิ์ เจ้านานฝ่าย เหนือ งานศพพระสงฆ์ และงานศพศิลปินช่างซอหรือคนใกล้ชิดศิลปินช่างซอ ช่างฟ้อนหรือช่าง ดนตรีเอง แต่ถ้าเป็นงานบุญ งานประเพณีรื่นเริงนั้น การจัดแสดงการขับซอจะเป็นในลักษณะ มหรสพเพื่อสร้างความรื่นเริงให้กับแขกที่มาร่วมงานได้สนุกสนาน ผลิตเพลินจากการฟังคำร้องของ ศิลปินช่างซอที่ขับร้องด้วยพรสวรรค์ส่วนบุคคล แต่จะสนุกสนานในช่วงที่มีการร้องแซว หรือร้อง ทักทาย หยอกล้อกับคนดู รวมทั้งร้องขอขอบคุณ อวยพรในบทส่งท้ายก่อนจบหรือสิ้นสุดการเล่น เช่นเดียวกับ การแสดงหมอลำในภาคอีสาน หรือ การแสดงลิเก ลำตัด เพลงฉ่อย ในภาคกลาง แต่ เนื่องจากคำร้องเพลงซอที่ใช้ นั้น ใช้สำนวนพื้นเมืองและภาษาพื้นเมืองหรือคำเมือง ทำให้คนต่างถิ่น ไม่เข้าใจความหมาย ส่วนใหญ่ฟังแต่ทำนอง ทำให้อรรถรสและสุนทรียศาสตร์ในการรับชมรับฟัง ลดลง และมีน้อยกว่าคนฟังคนชมที่สามารถสื่อสารหรือเข้าใจภาษาพื้นเมืองหรือสำนวนพื้นเมืองใน คำเมืองภาษาเหนือได้

การฟ้อนประกอบการแสดงซอหรือการเล่นขับซอนั้น ในเมืองน่านเป็นที่รู้จักกันดีในนาม ฟ้อนแอ่น หรือ ฟ้อนแง้น ซึ่งเป็นการฟ้อนประกอบการขับร้องเพลงซอของศิลปินช่างซอ ทั้งขึ้น และ ฟ้อนเพื่อการร่วมสนุกสนานกับผู้ชม หรือฟ้อนลาตอบจบการแสดง ในลักษณะทวงทาลีลาการฟ้อนที่ ไม่มีท่าตายตัวแต่ช่างฟ้อนเพียงรำรำกรีดนิ้วมือเหยียดตรงไปไม่มีการจับมือเหมือนท่ารำรำใน ภาคกลาง พร้อมกับการเบี่ยงลำตัวสลับกับการรำรำฝ่ามือที่กรีดกรายวาดไปในอากาศตามจังหวะ ทำนองดนตรีสละสลวยกับซึ่งที่บรรเลง มีจุดเด่นคือ ช่างฟ้อนจะแอ่น หรือแง้น ในภาษาคำเมือง ซึ่ง หมายถึงลักษณะการเอนหรือหงายลำตัวไปด้านหลัง จึงเรียกการฟ้อนลักษณะนี้ในภาษาคำเมืองที่ใช้ ในจังหวัดน่านว่า “ฟ้อนแง้น” หรือ “ฟ้อนแอ่น” เมื่อฟ้อนร่วมสนุกกันคนดูหรือแขกที่มาในงานที่ จัดการแสดงซอล่องน่าน หากช่างฟ้อนแอ่นหรือหงายลำตัวไปด้านหลังมากๆ หรือหงายหลังจนเส้น ผมหงอกหรือศีรษะจรดพื้นแต่ไม่ล้มหงายหลัง แล้วสามารถตั้งลำตัวกลับคืนมาได้เหมือนเดิมจะสร้างความ ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวหรือคนดูที่มาชมการแสดง อาจจะได้รับรางวัลเป็นธนบัตร เสมือนการ ให้รางวัลแก่ช่างฟ้อน หรือเป็นกลไกในการเรียกร้องความสนใจจากคนดู จึงเกิดการเอาธนบัตรวาง บนพื้นเพื่อให้เป็นเงินรางวัล หรือ ค่าจ้างให้ช่างฟ้อนแอ่นหรือแง้นลำตัวหงายหลังเพื่อเก็บธนบัตรที่

วางบนพื้น ซึ่งต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวของช่างฟ้อน ขณะเดียวกัน ธนบัตรที่ฟ้อนแอ่นไปเก็บมาได้ก็จะกลายเป็นเงินรางวัลที่มอบให้ช่างฟ้อน ไปเลย แต่การจัดการแสดงเป็นคณะชุดใหญ่ที่มีการแสดงขับซอทั้งวัน ก็จะมีการร่วมฟ้อนหลายรอบ แต่ละรอบก็จะได้รับรางวัลจากการฟ้อนแอ่นหลายครั้ง ก็จะนำมารวมกันเมื่อเสร็จการแสดงจึงนำมาแบ่งเฉลี่ยกันในกลุ่มนักแสดงชุดเดียวกันคนละเท่าๆกัน ถือเป็นรายได้พิเศษของศิลปินทั้งคณะที่มาแสดงซอ

ในการแสดงบางครั้งอาจได้เงินรางวัลพิเศษจากการฟ้อนมากน้อยแตกต่างกันไปตามบริบทของรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจของพื้นที่ที่ไปแสดง คณะศิลปินที่จะไปบริหารจัดการแสดงโชว์ก็ต้องสรรหาช่างฟ้อนที่เป็นหญิง หน้าตาสวย จึงจะดึงดูดความสนใจและเงินรางวัลจากคนดูได้มาก ช่างฟ้อนและนักดนตรี หรือศิลปินผู้ขับซอจะไม่มีวงหรือคณะการแสดงที่ตายตัว สามารถแยกวงไปประกอบหรือแสดงร่วมกับคณะอื่นที่ติดต่อเข้ามาได้หมด แต่จะมีศิลปินช่างซอหลักที่มีชื่อเสียงเป็นผู้แสดงหลักที่ได้รับการต่อหรือว่าจ้างให้ไปแสดง

ภาพประกอบ 59 การแสดงฟ้อนแอ่นสลับกับการแสดงการขับซอเล่นนานในงานเลี้ยงรับรองต้อนรับนักท่องเที่ยวที่หาชมได้ยากในปัจจุบัน

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 26 มกราคม 2555.

ปัจจุบันนี้ มีศิลปินช่างซอ นักดนตรีและช่างฟ้อนเหลือน้อยมาก ที่มีชื่อเสียงและมีฝีมือการแสดง ได้รับการติดต่อให้ไปแสดงบ่อยๆ ก็จะอยู่ในการจดจำหรือรับรู้ของสังคมในฐานะศิลปินพื้นบ้าน ศิลปินช่างซอเล่นนานที่ได้รับการยอมรับในฝีมือระดับประเทศของจังหวัดน่านมี 2 คนที่ได้รับการประกาศเกียรติคุณยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น “ศิลปินแห่งชาติ” สาขาศิลปะการแสดง คือ พ่อครูไชยลังกา เครือเสน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง พ.ศ.2530 เป็นศิลปินช่างซอคนแรก

ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ และเป็นศิลปินแห่งชาติคนแรกของจังหวัดน่าน มีความสามารถทั้งการร้อง แต่งเนื้อร้อง เล่นดนตรีและประดิษฐ์เครื่องดนตรีประกอบเพลงซอมายาวนาน รวมทั้งเคยแสดงซอล่องน่าน ถวายเจ้ามหาพรหมสุรธาตา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายเมื่อครั้งยังมีพระชนม์ชีพ ท่านถึงแก่อนิจกรรม เมื่อ พ.ศ.2535 สิริอายุรวม 88 ปี หลังจากท่านแล้วก็มีศิลปินช่างซอที่เป็นลูกศิษย์ท่านอีกหนึ่งคน ที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง คือ พ่อครูคำผาย นุปีง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง พ.ศ.2538 ที่ได้ฝึกฝนทักษะการร้องเพลงซอ และแสดงการขับซอมายาวนานจากพ่อครูไชยลังกา เครือเสน พ่อครูคำผาย นุปีง ได้ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อ พ.ศ.2557 สิริอายุรวม 90 ปี ปัจจุบันยังไม่มีศิลปินช่างซอล่องน่านท่านใดที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ ยกเว้นฝั่งเชียงใหม่มียังมีศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ประเภทซอปี่หรือซอเชียงใหม่ทั้งที่ถึงแก่กรรมไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ในความหมายทางการตลาด มีตลาดกลุ่มที่มีผู้บริโภคนิยมความย้อนยุค ซึ่งได้นำความต้องการบริโภคในความหมายของสิ่งที่ผ่านมาแล้วในอดีต อันประกอบด้วยคุณค่าทางความคิดที่ว่าเป็นสิ่งที่จะไม่สามารถหวนกลับมาได้อีก ในความหมายทางวัฒนธรรมล้านนาของจังหวัดน่าน เรียกว่า “ของพื้นบ้าน” หรือ “ของมะเก่า” ซึ่งจะคุณค่าของสินค้าในการตลาดจึงเพิ่มสูงขึ้น สำหรับการสร้างความหมายให้กับซอล่องน่าน ในฐานะสินค้าทางการท่องเที่ยว ซอล่องน่านนั้นจัดอยู่ในกลุ่ม สินค้าทางวัฒนธรรมที่เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หรืออาจจะเรียกว่าศิลปะการแสดงพื้นเมืองที่อัตลักษณ์เฉพาะตัว นั่นคือ “ความเป็นน่าน”: ซึ่งถือเป็นคุณค่าความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้อย่างมากในปรากฏการณ์โหยหาอดีตของสังคมไทยยิ่งในกระแสโลกาภิวัตน์ที่หลังไหลเข้ามาในยุคที่การท่องเที่ยว คือ กลยุทธ์สำคัญของการสร้างรายได้เข้า ความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงติดตัวมาพร้อมกับนักท่องเที่ยว ยิ่งพื้นที่วัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใด มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง ก็จะมีแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวให้อยากมาเที่ยว มาชมสูงเช่นกัน

ในยุคปัจจุบันที่มีการเปิดพรมแดนทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในภูมิภาคเดียวกัน อย่างการเปิดประชาคมอาเซียน วัฒนธรรมสากลที่เป็นที่รับรู้และนำไปใช้โดยทั่วไปจะเป็นเรื่องปกติ เช่น ภาษาอังกฤษ หรือวัฒนธรรมตะวันตก เช่น ดนตรีสากล มารยาทสากล การแต่งการสากล เป็นต้น แต่ละประเทศจึงพยายามรักษาตัวตนทางวัฒนธรรมที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น เพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่อดีตสายตาค้นต่างถิ่น ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซอล่องน่าน จัดเป็นศิลปะการแสดงที่ถูกเขียนความหมายมาตั้งแต่การก่อเกิดว่ามีการประดิษฐ์สร้างบนพื้นที่วัฒนธรรมของนครน่าน ซอล่องน่านจึงรับใช้คนน่าน ในฐานะศิลปะการแสดงที่สร้างความบันเทิงให้คนน่าน แต่เมื่อโลกเข้าสู่ยุคไร้พรมแดน เมื่อความเจริญทางสติปัญญาของมนุษย์ นำมาซึ่งการสร้างสรรค์เทคโนโลยีต่างๆ ทั้งการก่อสร้าง สื่อมวลชน การขนส่ง ทำให้การเดินทางไปสู่พื้นที่วัฒนธรรมต่างถิ่นเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย พื้นที่ใดที่มีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น จะได้รับความสนใจ เช่น พื้นที่ที่มีสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมสิ่งก่อสร้างที่โดดเด่นรวมกันอยู่ จะเป็นปัจจัยดึงดูดการเดินทางมาสัมผัส มารับชมของนักท่องเที่ยว กรณีพื้นที่วัฒนธรรมของนครน่านในอดีต เข้าสู่บริบทของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม นอกจากสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง

ศิลปะวัดวาอารามบ้านเรีอแล้ว ยังมีศิลปะการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นหลายอย่างที่บ่งบอกความมีตัวตนทางวัฒนธรรม ซอสร่งน่าน จึงถือเป็น ศิลปะการแสดงที่มีลักษณะไม่เหมือนใคร ถูกเขียนความหมายว่าเป็นเพลงซอที่เกิดจากการล่องตามลำน้ำน่าน ในวันที่เมืองน่านทำหน้าที่เป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซอสร่งน่านจึงได้รับการนำเสนอสู่สายตานักท่องเที่ยว ในฐานะศิลปะการแสดงประจำเมือง ที่รวมทั้งดนตรี การขับร้องและการฟ้อนรำรวมอยู่ 3 องค์ประกอบในหนึ่งศิลปะการแสดง

ภาพประกอบ 60 การแสดงฟ้อนแอ่นในระหว่างการขับซอสร่งน่านของศิลปินช่างซอ ซึ่งถูกนำมาต้อนรับนักท่องเที่ยวในงานนมัสการพระธาตุแช่แห้ง

ที่มา: บันทึกในงานหกเป็ง นมัสการพระธาตุแช่แห้ง. (ม.ป.ป.).

ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การขับซอสร่งน่านของศิลปินช่างซอและคณะซึ่งปัจจุบันนี้มีไม่มาก ประมาณ 5-10 คณะที่มีชื่อเสียงและมีตัวตนเป็นที่ยอมรับสังคมในฐานะศิลปินนักแสดง จึงได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริมให้เป็นที่รู้จักและนิยมแพร่หลายทั้งในด้านองค์ความรู้ การศิลปะการแสดงและในด้านการให้ความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยวในฐานะดนตรีและการแสดงเฉพาะถิ่น ซอสร่งน่านจึงถูกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และเพื่อการท่องเที่ยว โดยในธุรกิจการท่องเที่ยวที่ถวิลหาอดีต ร้านอาหาร หรือรีสอร์ทที่พักที่มีหอประชุมและห้องอาหาร มักจัดเลี้ยงต้อนรับ ทั้งบริษัททัวร์ และกลุ่มจัดประชุมสัมมนาในธุรกิจ MICE (การจัดประชุมสัมมนาและงานแสดงสินค้า) นิยมจัดงานเลี้ยงแบบวัฒนธรรมล้านนา เช่น ขันโตกดินเนอร์ ที่มีการจัดพิธีบายศรี ผูก

ข้อมือต้อนรับแบบวัฒนธรรมในราชสำนักเจ้าผู้ครองนครน่าน ซึ่งเป็นต้นแบบของวัฒนธรรมการต้อนรับที่นิยมนำมาถ่ายทอดเพื่อสร้างสิริมงคลแก่ผู้มาเยือนในลักษณะขอการให้พร แล้วจัดเลี้ยงรับประทานอาหารเย็นแบบนั่งรับประทานอาหารขันโตก ระหว่างที่รับประทานอาหารแบบขันโตก ก็จะมีการจัดแสดงซอล่องน่าน โดยคณะซอบนเวที ที่ศิลปินช่างซอจะแต่งเนื้อคำร้องเพลงซอ เป็นบทต้อนรับนักท่องเที่ยว บทชมบ้านชมเมือง บทขอบคุณ บทอวยพรและบทลาลาสลับกับการฟ้อนแอ่นหรือฟ้อนแอ่น ทั้งในลักษณะการฟ้อนโซ่หรือฟ้อนเพื่อสร้างความสนุกสนานรื่นเริงร่วมกับแขกหรือนักท่องเที่ยว ซึ่งสมาน วุทธะนุ ศิลปินเจ้าของคณะช่างซอ “สมานศิลป์” ชาวอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ปัจจุบันอายุ 58 ปี (พ.ศ.2559) จัดอยู่ในกลุ่มศิลปินอาวุโส ที่ได้รับเชิญไปเผยแพร่ศิลปะการขับซอล่องน่านตามงานเลี้ยง งานประเพณีและงานต้อนรับนักท่องเที่ยวบ่อย เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “สำหรับเมืองน่านแล้ว ถือว่ามีคณะศิลปินช่างซอหลายคณะ นับว่ามากกว่าจังหวัดอื่นในภาคเหนือและการแสดงซอในภาคเหนือนั้นได้รับความนิยมจัดแสดงอย่างต่อเนื่อง แต่เดิมได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงเฉพาะในงานบุญประเพณีทั่วไป ปัจจุบันมีงานเลี้ยงต้อนรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งแบบขันโตกและงานเลี้ยงทั่วไปในบรรยากาศย้อยยุค ค่าจ้างอยู่ที่งานละ 3,000 บาทต่อ ครั้งวัน ถ้าเต็มวันก็อยู่ที่ประมาณ 5,000 -6,000 บาท แล้วแต่สถานที่ที่ไปว่าใกล้หรือไกล ก็สามารถตกลงราคากันได้ประมาณนี้” (สมาน วุทธะนุ. สัมภาษณ์ 12 มีนาคม 2558)

ขณะที่แม่ครูลำดวน สุวรรณภูคำ ศิลปินช่างซอชาวของคณะช่างซอ “แม่ลำดวน เมืองแพร่” ซึ่งเป็นชาวแพร่โดยกำเนิดแต่ไปจำเรียน ผูกฝนทักษะการขับร้องเพลงซอมาตั้งแต่อายุ 12 ขวบ ปัจจุบัน (พ.ศ.2559) แม่ครูลำดวนอายุ 65 ปี จัดว่าเป็นศิลปินช่างซออาวุโสและมีชื่อเสียงมากได้รับการว่าจ้างติดต่อให้ไปแสดงซอทั่วภาคเหนือฝั่งล้านนาตะวันออก มีงานแสดงตลอดปี เฉลี่ยเดือนละ 2-4 งาน ราคาค่าจ้างแสดงก็ใกล้เคียงกันกับของพ่อครูสมานแต่จะแพงกว่า โดยคณะของแม่ครูลำดวนจะได้รับค่าจ้างแสดง ถ้าเป็นในพื้นที่ จังหวัดแพร่อยู่ที่ 5,000-7,000 บาท สำหรับครั้งวัน และราคาค่าจ้างเต็มวันอยู่ที่ 7,000-10,000 บาท แต่อาจจะมากหรือน้อยกว่านี้เล็กน้อยโดยประมาณ ขึ้นอยู่กับการตกลงกันของเจ้าภาพและฐานะของเจ้าภาพ ยกเว้นงานแสดงเพื่อเลี้ยงรับรองในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น งานเลี้ยงต้อนรับขันโตกดินเนอร์ งานเลี้ยงต้อนรับคณะทัวร์ งานเลี้ยงต้อนรับคณะศึกษาดูงาน หรืองานเลี้ยงประชุม/สัมมนา ค่าจ้างจะอยู่ที่ 3,000-5,000 บาท โดยประมาณ อาจจะได้เพิ่มจากเงินรางวัลค่าฟ้อนแอ่น ถ้างานใดนักท่องเที่ยวสนุกสนานประทับใจ อาจจะได้รับเงินรางวัลจากการร่วมฟ้อนแอ่นถึง 3,000-5,000 บาทไม่รวมค่าจ้างที่ตกลงกันไว้ก่อนการแสดง ทั้งนี้แม่ครูลำดวน กล่าวว่า “ปัจจุบันศิลปินช่างซอล่องน่านเหลือน้อย ส่วนใหญ่อายุเริ่มสูงวัย อย่างตัวเองก็ 65 อาจจะมีเสียงและมีแรงสามารถแสดงได้อีกไม่เกินอายุ 75-80 ถ้ายังแข็งแรง ทุกวันนี้ยินดีรับงานแสดงเพื่ออนุรักษ์ สืบสานเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมไม่ให้หายไป ยังเป็นงานแสดงเพื่อเผยแพร่ในทางวิชาการ หรือปลูกฝังสู่เยาวชน ยังไม่ได้คิดเป็นกำไรในเชิงธุรกิจ แต่ขอเพียงผู้เชิญให้ช่วยเหลือด้านค่าเดินทางก็พอ ส่วนค่าจ้างนั้นแล้วแต่เข้าใจ ท่านภูมิใจมากที่ได้มีโอกาสขับซอเป็น เพราะไปเรียนและฝึกฝนมาจากสำนักช่างซอพ่อครูเมืองดี เทพประสิทธิ์ จากอำเภอเวียง

สา จังหวัดน่านเมื่อตอนอายุ 12 ขวบ ภูมิใจ ที่ได้เป็นศิลปินผู้สืบสานมรดกศิลปะการแสดงซอล่ง น่านมากกว่า 40 ปี” (ลำตวน สุวรรณภูคำ:สัมภาษณ์ 18 พ.ค.2558)

ผู้ประกอบการด้านธุรกิจที่พัก จัดเลี้ยง จัดประชุม สัมมนา รวมทั้งจัดอีเว้นท์ทางวัฒนธรรม ทั้งภาครัฐและเอกชน และบริษัทจัดทัวร์ในธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเหล่านั้นนับเป็นตัวแปร สำคัญในการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ศิลปะการแสดงเฉพาะถิ่นที่เป็นดนตรีพื้นบ้านที่มีอัตลักษณ์ และบ่งบอกตัวตนความเป็นน่านสู่สายตานักท่องเที่ยว เพื่อสร้างการตอรองเชิงอัตลักษณ์ ในบริบท การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะซอล่งน่าน คือดนตรีและศิลปะการแสดงหนึ่งเดียวในประเทศ และหนึ่งเดียวในโลกที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นบนพื้นที่วัฒนธรรมน่าน ผ่านมิติแห่งกาลเวลาและดำรงอยู่ เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมสู่ชนรุ่นปัจจุบัน จึงมากด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรม และควรค่าแก่ การนำเสนออวดสายตานักท่องเที่ยวเพื่อช่วยเพิ่มมูลค่าและเพิ่มคุณค่าให้พื้นที่ตลอดไป

2.5 กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.5.1 กิจกรรมปั่นฝ้ายทอผ้าลายน้ำไหลที่โฮงเจ้าฟองคำ

เป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ พบว่าโฮงเจ้าฟองคำถูก ทายาทรุ่นปัจจุบันเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ จึงได้เปิดบ้านส่วนตัวขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ชนรุ่นหลังที่มาในฐานะนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญา เช่น วิธีการสร้างบ้านเรือนพื้นถิ่นน่านสมัย 100 ปีก่อน ภูมิปัญญาการใช้ชีวิตในครัวเรือน เจ้านายเมื่อน่านสมัยเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ยังคงตกทอดมาสู่ลูกหลาน กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวจึงถูกนำเสนอสู่สายตานักท่องเที่ยว ของโฮงเจ้าฟองคำ ที่ ควรนำเสนอ คือ การปั่นฝ้ายทอผ้าลายน้ำไหลแบบดั้งเดิมซึ่งผ้าทอลายน้ำไหล นี้ ถือเป็นงานมรดกท วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาเมื่อน่าน ส่วนที่มาของลายผ้านั้น ภัทราภรณ์ ปราบริปู อธิบายว่า เป็นลายของชาวไทลื้อที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ประมาณ พ.ศ.2379 ที่ อ.เชียงค้ำ จ.พะเยา และที่ อ.ท่าวังผา จ.น่าน โดยการนำของเจ้าหลวงเมืองลำ ชาวไทลื้อ และยังคงรักษา ประเพณีวัฒนธรรมไทลื้อสืบทอดจนทุกวันนี้ (ภัทราภรณ์ ปราบริปู. สัมภาษณ์ 17 มกราคม 2558) ทั้งนี้พบหลักฐานผ้าลายน้ำไหลในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ที่เป็นผลงานจิตรกรช่างสกุลไทลื้อ ปรากฏลวดลายของผ้าชิ้นของผู้หญิงในงานจิตรกรรมเป็นลายลายน้ำไหลที่ดัดแปลงมาจากผ้าลา ชาวลื้อ วัสดุที่ใช้สมัยก่อนใช้ไหมเงิน และไหมคำด้านลายผ้าตรงส่วนที่เป็นหยักของกระแสน้ำ ซึ่งเป็น ที่มาของชื่อลายผ้าที่เรียกว่า “ลายน้ำไหล” ที่มีการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ฝึกตั้งแต่ปั่นฝ้าย สาวฝ้ายให้เป็นเส้น แล้วทอด้วยกี่กระตุกพื้นบ้านโบราณ รวมถึงการย้อมสีจากเปลือกไม้ธรรมชาติ อย่างง่าย นอกจากนั้นแล้วยังมีการสอนการปักหมอนผา หรือหมอนสามเหลี่ยมที่รับแขกด้วย ลวดลายดั้งเดิมอย่างง่าย

ภาพประกอบ 61 กิจกรรมปั่นฝ้ายทอผ้าลายน้ำไหลที่โฮงเจ้าฟองคำ

ที่มา: ภาณุรังษี เดือนโฮ้ง. บันทึกเมื่อ 18 กรกฎาคม 2559.

ภาพประกอบ 62 กิจกรรมทำ"ตุ๊กก่าคิง"ที่วัดพระเกิด อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ที่มา: อพท.น่าน. (ม.ป.ป.).

2.5.2 กิจกรรมทำตุงก่าคิงที่วัดพระเกิด

เป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวชุมชนวัดพระเกิด ซึ่งเป็นกิจกรรมการสอนทำตุงกระดาษที่เรียกว่า ตุงค่ากิง ซึ่ง ตุง คือ ธงแขวนตามความเชื่อในวัฒนธรรมล้านนาประเภทหนึ่ง ใช้ประกอบในการประดับหรือประกอบพิธีกรรม งานบุญ งานประเพณีที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ตุงถือเป็นของสูง ที่เชื่อว่าอำนาจสิทธิ์ของผู้ทำบุญถวายตุงจะช่วยส่งให้ผู้ล่วงลับได้เกาะชายตุงที่โบกสะบัดขึ้นสู่สวรรค์ชั้นสูงส่ง ตุงล้านนามีหลากหลายรูปแบบ อาจทำด้วยกระดาษผ้าไหมหรือโลหะ บางชนิดทำจากใยเส้นด้าย บางชนิดทำจากไม้ชุบเม็ดทราย ในจังหวัดน่านมีความเชื่อและการทำตุงที่เรียกว่า ตุงค่าคิง (หรือออกเสียงตามสำเนียงภาษาพื้นเมืองน่านว่า ตุง-ก่า-คิง) หรือ ตุงที่ขนาดความยาวเท่ากับความสูงของผู้ทำหรือผู้อุทิศ (มาจากคำว่า ค่า แปลว่า เท่ากับ ส่วนคำว่า คิง แปลว่า สรรพนามที่ใช้แทนตนเองของคนน่าน) โดยถือว่าเป็นการทำเพื่อการสะเดาะเคราะห์หรือสืบชะตา อันเป็นคติความเชื่อของชาวล้านนา และเป็นการช่วยให้หมดทุกข์โรคภัยภัยอันตรายและอุปมงคลในชีวิต ให้หมดหายไปจากตัวเรา และพบแต่ทำให้มีแต่ความสุข ความเจริญ ความรุ่งเรือง ประสบแต่สิ่งที่ดีงามในชีวิต ชุมชนวัดพระเกิด ได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิดขึ้นมา แต่เนื่องจากว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน ไม่มีกิจกรรมหรือคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว คณะทำงานชุมชนวัดพระเกิดจึงได้ร่วมกันประดิษฐ์กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงเข้ากับคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑ์ในวัด จึงได้มีการนำเสนอภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับตุง และเรื่องการสะเดาะเคราะห์เพื่อเสริมสิริมงคลในชีวิต โดยจิตอาสาชุมชนที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาเฝ้าพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิดได้ช่วยกันทำตุง-ทำโคม จนการทำตุงและโคมกลายเป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิดตามเส้นทางนำเที่ยวรถรางชมเมืองของศูนย์บริการนักท่องเที่ยวจะได้ฟังคำบรรยายของมัคคุเทศก์นำเที่ยวประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับภูมิปัญญาเรื่องตุงและสามารถร่วมกันประดิษฐ์ตุงค่าคิงอย่างง่ายเพื่อร่วมทำบุญและเสริมสิริมงคลให้แก่ชีวิตไป นับเป็นการประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2.5.3 กิจกรรมถ่ายภาพ/วาดภาพ/ทำบุญตามรอยจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

จากจินตนาการของศิลปินที่ถ่ายทอดความมีตัวตนผ่านงานศิลปะบนจิตรกรรมทำให้ภาพปูม่าน-ย่าม่าน ถูกนำเสนอเป็นตัวแทนของภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเมืองน่านในปัจจุบัน ถูกนำมาใช้ตกแต่งสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวทั่วเมือง ทั้งร้านอาหาร โรงแรม ที่พัก ร้านค้า ร้านของที่ระลึก ป้ายโฆษณาต่างๆ และเป็นที่มาของกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย

กิจกรรมถ่ายภาพกระชับรัก นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมเมืองเก่าเมืองเก่า จะพลาดไม่ได้กับการมาเที่ยวชมความงามทางพุทธศิลป์ของวัดภูมินทร์ โดยเฉพาะเมื่อได้เข้ามาเที่ยวชมภายในวิหารที่เป็นทั้งโบสถ์และพระเจดีย์ทรงจตุรมุขอันเก่าแก่หลังนี้ กิจกรรมการถ่ายภาพประทับใจเลียนแบบจิตรกรรมกระชับรักอันเลื่องชื่อนี้ จึงเป็นอีกกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่สร้างความสุขและความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ทุกครั้ง โดยนัยยะทางความหมายของการถ่ายภาพที่มีภาพจิตรกรรมกระชับรักเป็นฉากหลังหมายถึง การบอกรัก บอكمิตรภาพอันจริงใจทั้งแบบคนรัก แบบเพื่อน แบบครอบครัว เหมือนปูมาน-ย่ามาน ที่กระชับรักกันมากกว่าหลายร้อยปีในผนังวิหารแห่งนี้

กิจกรรมทดลองวาดภาพเขียนสีกระชับรักอย่างง่าย เป็นอีกกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มาเยือนวัดภูมินทร์แห่งนี้ ด้วยการทดลองวาดภาพระบายสีเลียนแบบภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัด ซึ่งใช้เวลาไม่นาน นักท่องเที่ยวสามารถนำภาพเขียนสีฝีมือตนเองกลับไปเป็นของฝาก หรือ ของที่ระลึกสำหรับเพื่อน หรือญาติมิตรที่ไม่ได้มาเที่ยวเมืองน่านได้อีกด้วย

กิจกรรมการซื้อของฝากงานหัตถกรรมลายภาพจิตรกรรม ซึ่งเป็นการส่งเสริมภาพตัวแทนการท่องเที่ยวเมืองน่าน โดยมีการออกแบบสินค้าที่ระลึกต่างๆ ที่ประทับลายจิตรกรรมบนสินค้าที่ระลึกหลากหลายรูปแบบ เช่น ร่มกระดาษ เสื้อยืด พัด กระเป๋า แจกัน ผ้าผืน ผ้าปูโต๊ะ ภาพเขียนสีประดับฝาผนัง เป็นต้น

นอกจากการวาดภาพกระชับรักแล้ว ที่วัดภูมินทร์ยังสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมทำบุญกับคนรักที่วัดภูมินทร์ ด้วยความที่วัดภูมินทร์อยู่ในใจกลางย่านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของเมืองเก่าเมืองเก่า การคมนาคมไปมาสะดวก และอยู่ในจุดที่พบเห็นง่าย วัดภูมินทร์จึงสามารถเชื่อมโยงความหมายทางจินตนาการกับวิถีชีวิตของนักท่องเที่ยวในเชิงจิตวิทยาที่เกี่ยวกับความรักในทุกรูปแบบ ทั้งความรักแบบเพื่อน พี่ น้อง ครอบครัว หนุ่มสาว จึงสามารถนำเสนอวัดแห่งนี้เป็นที่ทำบุญกับคนรัก ทั้งการสักการะพระประธานจตุรพักตร์ การเลือกบูชาวัตถุมงคล การถวายสังฆทานกับคนรักแบบต่างๆ ที่มาด้วยกัน ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับความเพลิดเพลินแล้วยังได้รับความรู้สึกอิ่มใจกับกิจกรรมเสริมสิริมงคลที่วัดภูมินทร์อีกด้วย

2.5.4 กิจกรรมจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรีรับขวัญ-ลานวัฒนธรรม

กิจกรรมสร้างสรรค์อีกหนึ่งกิจกรรมที่สามารถเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามลานวัดต่างๆ ที่เป็นพื้นที่วัฒนธรรมอันมีทัศนียภาพงดงาม คือ การจัดเลี้ยงรับรองหรือเลี้ยงต้อนรับแบบขันโตก สำหรับคณะทัวร์หรือนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มใหญ่ มีการแสดงศิลปการแสดงพื้นบ้านเอกลักษณ์เมืองน่าน เช่น ฟ้อนล่องน่าน ฟ้อนแอ่น ประกอบการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านวงสะล้อ ซอ ซึง เพื่อขับกล่อมบรรยากาศยามเย็น พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนด้วยการจัดลานวัฒนธรรมชุมชนที่มีเวทีการแสดงศิลปการแสดงพื้นเมืองของเยาวชนลูกหลานเมืองน่านไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมโดยมีอุปสถ เจดีย์ประธานและหอไตรเป็นฉากหลัง สามารถจัดเลี้ยงรับรองคณะนักท่องเที่ยวแบบขันโตกล้านนา พร้อมกิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆ ในลักษณะบูรณาการ เช่น การ

เดินแบบผ้าทอและเครื่องเงินเมืองน่าน การบายศรีและผูกข้อมือรับขวัญเป็นต้น อาจมีการจัดกิจกรรมการทดลองหรือฝึกฟ้อนกลองอีตสำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากฟ้อนกลองอีตมีทำร้ายรำไม่มาก แล้วใช้กริยาการเปลี่ยนท่าประกอบจังหวะกลองอีตที่บรรเลงค่อนข้างช้า อ่อนช้อย สวยงาม จึงสามารถเข้ามาปรับปรุง หรือ ดัดแปลงเป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้นักท่องเที่ยวได้ลองหัดฟ้อน หัดรำประกอบการบรรเลง ซึ่งจะสร้างความเพลิดเพลินให้กับนักท่องเที่ยวโดยใช้เวลาไม่มากนัก นักท่องเที่ยวสามารถฟ้อนกลองอีตถวายพระธาตุเจ้าพญาภูได้ทุกวัน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะ ซึ่งสามารถใช้เป็นกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวได้อีกวิธีหนึ่ง

ภาพประกอบ 63 การจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรีรับขวัญและงานวัฒนธรรม

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโอง. บันทึกเมื่อ 14 มกราคม 2559.

2.5.5 กิจกรรมเสริมสิริมงคล ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง

กิจกรรมเสริมสิริมงคลตลอดปี การเขียนชื่อแปะไม้ค้ำสระหรี (สิริมงคล) ที่ต้นโพธิ์หน้าวัด การวาดหรือสาวฝ้ายมงคลเท่าความสูงของร่างกายเพื่อเป็นถวายเป็นใส่เทียนจุดบูชาพระธาตุ การรดน้ำมนต์ ขอพรให้ชีวิตร่มเย็น การถวายสังฆทาน การสักการะองค์พระธาตุแช่แห้งการฟังเทศนา การนั่งสมาธิและการทำบุญบริจาคโรงศพแด่ผู้ยากไร้ นอกจากนี้ยังมีการออกร้านจำหน่ายสินค้าวัตถุมงคลเพื่อให้นักท่องเที่ยวนำไปบูชาเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เป็นการเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องการเสริมสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่ เชื่อเรื่องปีใหม่ด้วยสิ่งที่เป็นมงคลต่อชีวิตด้วยการสวดมนต์ เพื่อรับพรมงคลในการเริ่มต้นชีวิตวันแรก

ขอปีใหม่ ชีวิตจะได้พบแต่สิ่งดีงาม รวมทั้งมีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ เช่น การสืบชาติาหลวง (ทำใหญ่ที่สุดในรอบปี)

การแสดงวงสะล้อ ซอ ซึง พรำพรรณนา บูชาองค์พระธาตุและพรำอวยพรแก่แขกผู้มาเยือน ซึ่งได้รับความร่วมมือกับกลุ่มศิลปินพื้นบ้านจังหวัดน่าน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาแสดงในช่วงวันหยุดเทศกาลต่อเนื่องยาวหลายวัน ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับฟังดนตรีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่สามารถมาร่วมฟ้อนแอ่นหรือนั่งฟังไปพร้อมกับรับประทานอาหารพื้นบ้านได้อย่างเพลิดเพลิน

กิจกรรมไหว้พระ 9 วัด เชื่อมเส้นทางบุญเสริมสิริมงคลสำหรับนักท่องเที่ยวต่างถิ่น กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ไหว้พระ 9 วัด ในนครน่านนี้ วัดสำคัญที่จะพลาดไม่ได้ในทุกๆ เส้นทาง กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ คือ วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง วัดภูค่า วัดช้างค้ำ วัดพญาภู พระอารามหลวง วัดภูมินทร์ วัดหัวข่วง วัดมิ่งเมือง วัดศรีพันต้น และวัดที่สืบทอดเรื่อง ชุ่มแต่ละวัดเก่าแก่ และเป็นที่เคารพสักการะมาช้านานด้วยเป็นปูชนียสถานที่สำคัญโดยเฉพาะวัดแช่แห่งนี้สำคัญที่สุดประจำเมืองที่ได้รับการทำนุบำรุงมาจากเจ้าผู้ครองนครน่านทุกยุคทุกสมัยจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพสูงในจังหวัดน่านปัจจุบัน

ภาพประกอบ 64 กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ของวัดพระธาตุแช่แห้งซึ่งทับซ้อนระหว่างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับพิธีกรรมท้องถิ่นอันมีรากฐานมาจาก

ที่มา: ภาพรังษี เดือนโง้ง. บันทึกเมื่อ 1 มกราคม 2556.

3. สรุป

ความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมของเมืองเก่าและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเก่า ของพื้นที่วัฒนธรรมนครน่านในอดีตที่ถูกเขียนความหมายใหม่ทับซ้อนทับบนพื้นที่พิเศษเมืองเก่าในบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการประดิษฐ์ตัวตนกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อการท่องเที่ยวในฐานะ “เมืองเก่าที่มีชีวิต” โดยมีหลายๆ กิจกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในบริบทการสร้างตัวตนทางอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของนครน่านมาจากพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ด้วยพระพุทธศาสนาในนครน่าน ถือเป็นปฐมบทของศิลปะและสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ ตั้งแต่การสร้างพระพุทธรูป การสร้างพระธาตุแช่แห้ง การสร้างวัดและสิ่งก่อสร้างในวัดที่มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปะ อันเกิดจากอำนาจสั่งการของเจ้าผู้ครองนครน่าน เป็นตัวแปรสำคัญของการกุมอำนาจการเมืองมากำหนดความเป็นไปของพื้นที่ ศิลปะและสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ในนครน่านทุกยุคทุกสมัยได้ถูกประดิษฐ์ตัวตนขึ้นมาเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา และต่อมาศิลปะและสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ในนครน่านได้ทำหน้าที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม บ่งบอกความเป็นนครน่านในบริบทรัฐชาติที่สัมพันธ์กับพื้นที่ จนเข้าสู่ยุคปัจจุบันที่ศิลปะและสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ประดิษฐ์ตัวตนทางวัฒนธรรม รับใช้การท่องเที่ยวในฐานะสินค้าทางการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาดูมาชม เพื่อตอกย้ำว่า ศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในปัจจุบันบนพื้นที่เมืองเก่าและน่าน คือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ที่เกิดจากการก่อเกิดโดยคนน่านเอง และการปะทะประสานกับวัฒนธรรมต่างถิ่นที่เข้ามาในนครน่าน เมื่อเกิดการผสมผสานความหมายและองค์ประกอบทางกายภาพ จึงเกิดความหมายทางการท่องเที่ยวว่าเป็นอัตลักษณ์ของสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่วัฒนธรรมของเมืองเก่าและน่านล้วนเป็นการก้าวเข้าสู่บริบทของการทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปรากฏการณ์ทางการท่องเที่ยวเหล่านี้ เป็นอีกหนึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีบริบทของการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นปัจจัยหนุนหลังขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตทางสังคมที่นำมาซึ่งการปะทะทางวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทับซ้อนกับวัฒนธรรมต่างถิ่นที่มาพร้อมกับนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะต้องศึกษาในรายละเอียดประเด็นย่อยอีกต่อไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การวิจัยเรื่อง นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต : พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีวัตถุประสงค์ คือ 1.เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาของพื้นที่วัฒนธรรมเมืองน่าน 2.เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองน่านและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่เมืองเก่าน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมากกว่า 700 ปี ปัจจุบันนี้ถูกผลิตซ้ำเพื่อทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรทั้งที่ทรงคุณค่าทางการท่องเที่ยวมากมาย สามารถที่จะศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปได้

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาของพื้นที่วัฒนธรรมเมืองน่าน

นครน่านเป็นชุมชนเมืองเก่าที่มีพัฒนาการทางสังคมมาตั้งแต่การก่อเกิดในยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ได้มาตั้งถิ่นฐานโดยมีที่ราบริมฝั่งแม่น้ำน่านเป็นถิ่นฐานแรกเริ่ม จนเกิดพัฒนาการทางสังคมเข้าสู่ยุคที่ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์ เพราะปลูกและมีเจริญจนเป็นสังคมเกษตรกรรม พบหลักฐานชุมชนโบราณของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ตามเขตพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีและปรากฏเครื่องใช้ยุคหินหลายพื้นที่

นครน่านได้ผ่านพัฒนาการทางสังคม ก่อเกิดมาจนถึงยุคประวัติศาสตร์ที่มีการก่อเกิดความเป็นชุมชนอารยะที่มีความเจริญสูงสุดทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตจนพัฒนาสู่ความเป็นรัฐชาติ ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ชุมชนเมืองน่านได้เจริญกลายเป็นนครรัฐอิสระที่มีชนชั้นปกครอง มีอำนาจในการปกครองตนเองและสร้างสังคมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะและภาษาเป็นของตัวเอง แต่ด้วยข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งในหุบเขาที่มีเทือกเขาสูงเป็นอุปสรรคกั้นการติดต่อคมนาคมประกอบกับที่ราบมีน้อยและมีแม่น้ำสายหลัก คือ แม่น่าน ที่เกิดจากแม่น้ำสาขาสายเล็กไหลมารวมกัน แม่น่าน จึงเป็นปัจจัยทางธรรมชาติที่สำคัญในการตั้งถิ่นฐานและดำรงชีวิต

เมื่อสังคมยุคนครรัฐพัฒนาการความเจริญสูงสุดแต่ยังไม่มีกำลังพลเพียงพอในการรวบรวมแคว้นเล็กๆ น้อยใกล้เคียงมารวมผนวกดินแดนเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ เหมือนอาณาจักรใกล้เคียงอย่าง อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง หรืออาณาจักรหงสาวดีได้

นครน่านจึงมีฐานะเป็นนครรัฐขนาดเล็กที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับอาณาจักรให้เคียงที่เข้มแข็งกว่า เพื่อพึ่งพายามถูกรุกราน ทั้งนี้เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของนครรัฐตนเองไว้ พบว่ามีความสัมพันธ์แบบมิตรกับอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านช้าง และนครแพร่ซึ่งเป็นนครรัฐขนาดเล็กเหมือนกัน

ปัจจัยเรื่องน้ำ ยังคงเป็นปัจจัยธรรมชาติที่ส่งผลให้มีการย้ายที่ตั้งเมืองถึง 4 ครั้ง ซึ่งมีปัจจัยทางสังคมรวมอยู่ด้วย ได้แก่ ที่ตั้งเมืองแห่งที่ 1 คือ วรรณคร (อำเภอปัว ในปัจจุบัน) ที่ตั้งเมืองแห่งที่ 2 คือ เวียงภูเพียงแซ่แห่ง (ชุมชนรอบพระธาตุแซ่แห่งในปัจจุบัน) ที่ตั้งเมืองแห่งที่ 3 คือ เวียงใต้ (ตัวเมืองน่านปัจจุบัน) ที่ตั้งเมืองแห่งที่ 4 คือ เวียงเหนือ (ชุมชนรอบวัดสภารศ) ที่ตั้งเมืองแห่งที่ 5 คือ เวียงน่าน (ตัวเมืองยุคเวียงใต้เดิมแต่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอีกครั้งจนตราปัจจุบัน)

การย้ายที่ตั้งเมืองทั้ง 4 ครั้ง ทำให้เกิดพื้นที่ชุมชนที่เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างพระธาตุแซ่แห่ง ซึ่งเป็นศาสนาสถานที่เปรียบเสมือนความหมายเชิงสัญลักษณ์ของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา วัดพระธาตุแซ่แห่งจึงเป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งก่อเกิดศิลปะ สถาปัตยกรรม งานพุทธศิลป์มากมาย เป็นพื้นที่ประดิษฐ์ประเพณี ประดิษฐ์วัฒนธรรมประเภทต่างๆ โดยเฉพาะระบอบการปกครองแบบนครรัฐที่มีเจ้าผู้ครองนครเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง เจ้าผู้ครองนครน่านไม่ว่าจะอยู่ในอำนาจของตนเองหรือเมืองแม่ส่งมาปกครองล้วนแต่มีพันธะหน้าที่สำคัญ คือ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในนครน่าน ดังเช่นปรากฏความในตำนานพระธาตุแซ่แห่งที่เป็นที่รับทราบกันโดยทั่วไปว่าได้รับการอุปถัมภ์บำรุงโดยเจ้าผู้ครองนครทุกยุคทุกสมัย และแม้ว่าที่ตั้งตัวเมืองจะย้ายไปตั้งที่ไหน วัดพระธาตุแซ่แห่งยังคงทำหน้าที่เป็นศาสนาสถานสูงสุดประจำเมืองนครน่านมาจนปัจจุบันนี้ นอกจากวัดพระธาตุแซ่แห่งแล้ว ยังมีพื้นที่วัฒนธรรมอีกมากที่พัฒนามาจากการสร้างวัดในนครน่าน พบว่า มีวัดที่ทรงคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนมาก ทั้งในเขตเมืองและพื้นที่ใกล้เคียงที่ยังคงสถานะความเป็นวัดและมีคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีผลต่อการเติบโตทางธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จนทำให้เมืองเก่ามีศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสูงมาก

นอกจากวัดแล้วพื้นที่วัฒนธรรมที่เป็นมรดกความทรงจำจากระบอบการปกครองในสมัยนครรัฐ ยังปรากฏหลักฐานมาจนปัจจุบัน เนื่องจากเมืองเก่าแห่งนี้ ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปะทะและพื้นที่ประสานทางวัฒนธรรมจากถิ่นอื่นที่เข้ามา ส่งผลให้นครน่านรับอิทธิพลศิลปะ สถาปัตยกรรมต่างถิ่นเข้ามาหลายยุคหลายสมัย ได้แก่ อิทธิพลจากอาณาจักรสุโขทัย รูปทรงพระเจดีย์ วัด พระพุทธรูป ได้แก่ พระธาตุแซ่แห่ง พระธาตุช้างค้ำ พระเจดีย์วัดสวนตาล(องค์เดิม) ต่อมาได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรล้านนา ภายหลังจากการตกเป็นเมืองขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งนครเชียงใหม่ ส่งผลให้วัด เจดีย์ พระพุทธรูปที่สร้างในยุคที่เป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบล้านนา วิหารวัดพระธาตุแซ่แห่ง วัดหัวข่วง พระเจ้าทองทิพย์วัดสวนตาล ต่อมาตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดี จึงรับอิทธิพลทางศิลปะเข้ามาบ้าง แต่ไม่มาก พบหลักฐานในจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ที่มีรูปแบบของศิลปะแบบพม่าผ่านทางนครเชียงใหม่แต่ไม่

ชัดเจนมาก จนยุคสุดท้ายที่เข้ามารวมเป็นข้าขอบขัณฑสีมากับราชสำนักแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงถูกอิทธิพลทางการเมืองหลอมรวมสลายความเป็นหัวเมืองประเทศราชเพื่อตั้งอำนาจเข้าสู่ราชธานีกรุงรัตนโกสินทร์ โดยใช้ระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล และมีการแต่งตั้งข้าหลวงมาตั้งอำนาจการปกครองออกจากเจ้าผู้ครองนคร จนเมื่อเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายพินาศแล้ว จึงได้มีการยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร ถือเป็นการสิ้นสุดทั้งอำนาจและสัญลักษณ์ความเป็นหัวเมืองประเทศราชและอำนาจการเมืองการปกครองขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางที่กรุงเทพมหานครเพียงแห่งเดียว นครน่านจึงมีฐานะเป็นจังหวัดน่าน เขตปกครองหนึ่งของราชอาณาจักรสยามมาจนปัจจุบัน

แม้จะมีการสลายความเป็นหัวเมืองประเทศราชของนครน่านไป แต่นครน่านในบริบทรัฐชาติสยามยังคงรักษาขนบ ธรรมเนียม วิถีชีวิต จารีตวัฒนธรรมของตนที่สืบทอดมาจากระบอบเก่า และเมื่อมีมติการท่องเที่ยวเข้ามาในระบอบทุนนิยมสมัยใหม่ มรดกต่างๆทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากยุคนครรัฐจารีตได้ถูกกระบวนการทางสังคมผลิตซ้ำอีกครั้ง ในฐานะทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีความเป็นแบบฉบับเฉพาะตัว ไม่เหมือนที่อื่น หรือเรียกว่ามีความเป็นอัตลักษณ์ของนครน่านที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นให้มาเที่ยวชม มาสัมผัสคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาคมในพื้นที่ร่วมกันตระหนักในคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้เห็นชอบในการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่วัฒนธรรมนครน่านให้ทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีแนวคิดการพัฒนาน่าว่า “เมืองเก่าที่มีชีวิต” และมีการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าน่าน โดยมีมติคณะรัฐมนตรีเพื่อให้หน่วยงานต่างๆได้ร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ส่งผลให้เกิดการประดิษฐ์วัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมสร้างสรรค์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ปรากฏการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่เมืองน่านและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ใน บริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเก่าน่าน

2.1 พื้นที่วัฒนธรรมของนครน่าน ที่ถูกเขียนความหมายทับซ้อนกับการประกาศเขตพื้นที่พิเศษเมืองเก่าน่าน โดยอำนาจรัฐตามมติคณะรัฐมนตรี ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวได้ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ประดิษฐ์และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม” มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมในตั้งแต่อดีตยุคนครรัฐอิสระยุคเมืองขึ้นของล้านนา ยุคเมืองขึ้นของพม่า และยุคประเทศราชของรัตนโกสินทร์ โดยในยุคหลังจากที่ถูกผนวกรวมทั้งพื้นที่และอำนาจการเมืองการปกครอง รวมทั้งกดทับด้วยวัฒนธรรมสยาม มาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมในพื้นที่ จนเข้าสู่ยุคปัจจุบัน พลวัตทางสังคมได้นำกลไกการท่องเที่ยวเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ เกิดการจัดการพื้นที่พื้นที่ทางกายภาพและทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีบริบททางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงส่งผลต่อการประดิษฐ์สร้างความหมายและนำเสนออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์วัฒนธรรม ซึ่งได้ถูกนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวในฐานะสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสินค้าการท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรมที่นำเสนอสู่สายตานักท่องเที่ยวบนพื้นที่เขตเมืองเก่าแห่งนี้ ถูกเพิ่มคุณค่าโดยอ้างความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบอบเก่าเมื่อครั้งปกครองด้วยเจ้าผู้ครองนคร

2.2 จากการพัฒนาของชาติที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของ พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชาวน่านได้มีกระบวนการเรียกคืนพลวัตทางสังคมในอดีตของเมืองน่านที่เคยรุ่งเรือง ให้กลับมาปรากฏบนพื้นที่เมืองเก่า น่าน หรือประดิษฐ์เพื่อจำลองให้เหมือนอดีตมากที่สุด เพื่อให้พื้นที่เมืองเก่า น่าน หวนกลับมามีชีวิตในบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และเรียกความทรงจำจากปรากฏการณ์โศกนาฏกรรมกลายเป็น “พื้นที่วัฒนธรรม” เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ในฐานะ “เมืองท่องเที่ยวที่มีความเก่าแก่และยังมีชีวิตชีวา” ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท.

2.3 กลวิธีของรัฐที่เข้ามามีบทบาทในการเรียกคืนอดีตกาลของพื้นที่วัฒนธรรมน่าน กลับมาในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นกลไกผลักดันให้คนน่าน ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นเกิดการตื่นตัว ที่จะฟื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจอันจะนำมาซึ่งการสร้างรายได้ สร้างงาน สร้างอาชีพให้คนน่าน และจะส่งผลต่อคุณค่าหรือศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น เมื่อกลยุทธ์การตลาดของหน่วยงานภาครัฐทั้ง อพท. และ ททท. เข้ามาเสริมจึงเป็นตัวกระตุ้นให้คนน่าน ร่วมกันแสดงตัวตนที่จะปกป้องรักษา ยืนยันในอำนาจการเป็นเจ้าของพื้นที่แม้หน่วยงานรัฐจะใช้อำนาจรัฐมาบริหารจัดการพื้นที่ แต่เมื่อขัดกับความเป็นจริงทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งมีความหมายเชิงจิตวิญญาณของคนในท้องถิ่น จึงเกิดปฏิกิริยาต่อต้านอำนาจรัฐของคนในพื้นที่ และเกิดการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การต่อต้านการทาสีถนนใหม่ตามนโยบายหน่วยงานรัฐ จนหน่วยงานรัฐยอมรับในความต้องการและจุดยืนของคนในพื้นที่และยกเลิกการดำเนินงาน

2.4 บริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาของชาติเข้ามาจัดการพื้นที่มากมายโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมอันมีรากฐานมาจากการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แต่ละยุคแต่ละสมัยที่ประดิษฐ์ไว้ อำนาจรัฐจึงใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อมาร่วมส่งเสริมวัฒนธรรมน่านให้กลายเป็นสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาพรวมทั้งพื้นที่ เช่นการประกาศเขตพื้นที่พิเศษ “เมืองเก่า น่าน” ซึ่งเป็นพื้นที่พิเศษของ อพท. และการประกาศ “เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยชาวน่านเองได้มีการนำเสนอตัวตนและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ผ่านอำนาจรัฐโดย เทศบาลเมืองน่านซึ่งเป็นตัวแทนคนในท้องถิ่น เพื่อช่วยดำเนินนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ช่างซึ่งความหมายเดิมของพื้นที่เมืองเก่า ปกป้องรักษาย่าน “เมืองเก่า” ในฐานะพื้นที่วัฒนธรรม ให้มีการดำรงอยู่ในความเป็นของแท้และดั้งเดิม ซึ่งในภาพรวมจึงถือว่า พื้นที่เมืองเก่า น่าน ถูกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ด้วยการเรียกคืนอดีตความทรงจำยุคนครรัฐ ประดิษฐ์ตัวตนและความหมายใหม่ เพื่อสร้างมูลค่าจากทุนวัฒนธรรมและเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยว ให้เป็น “เมืองเก่าที่มีชีวิต” ทำให้มรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของน่าน ได้รับการรื้อฟื้น ผลิตซ้ำและประดิษฐ์ประเพณี

เพื่อใช้เป็นสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัตถุประสงค์นักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเที่ยวนาน กล่าวโดยสรุป คือ การก้าวเข้าสู่บริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.5 เมื่อเขตพื้นที่เมืองเก่าแก่ได้ก้าวเข้าสู่บริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะถูกนำมาใช้ต่อรองเชิงอัตลักษณ์กับนักท่องเที่ยว เมื่อได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยว จะเกิดการผลิซ้ำอีกครั้งเพื่อสร้างคุณค่าใหม่ทางวัฒนธรรมให้โดดเด่น จะส่งผลให้เกิดการคัดกรองวัฒนธรรมที่เป็นของท้องถิ่น หรือของแปลกปลอมให้ออกไปจากพื้นที่ สุดท้ายพื้นที่เขตเมืองเก่าแก่จะเหลือแต่วัฒนธรรมของแท้และดั้งเดิมที่ยังดำรงอยู่และวัฒนธรรมที่ขาดหายไปจะถูกเรียกคืน รื้อฟื้นให้กลับมาสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับพื้นที่เมืองเก่าแห่งนี้ จะส่งผลในระยะยาวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อนรักษามาตรฐานสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หากมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมาตรฐานด้านการท่องเที่ยวอาจจะได้รับการยอมรับในวงกว้าง จากระดับท้องถิ่น ขยายสู่ระดับประเทศ ก้าวสู่ระดับภูมิภาคและทะยานสู่ระดับโลก เช่นเดียวกับกระบวนการทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาที่พัฒนาเมืองเก่าหรือชุมชนทางวัฒนธรรมที่รักษาอัตลักษณ์ของแท้และดั้งเดิมของตน ในฐานะนักวิจัย ขอเสนอว่าด้วยบริบทของศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่จังหวัดน่าน สามารถพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันทางการตลาดการท่องเที่ยวและพัฒนามาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยใน 2 ประเด็น คือ ความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมของเมืองเก่าแก่กับอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม กับการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมของเมืองเก่าแก่กับอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เมื่อผู้วิจัยใช้แนวคิดการประดิษฐ์ประเพณี แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และแนวคิดวัฒนธรรม คือ ความหมาย วิเคราะห์การศึกษา อัตลักษณ์ทางพื้นที่วัฒนธรรมของนครน่าน เพื่อทำความเข้าใจมูลเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นทางวัฒนธรรมบนพื้นที่ที่ถูกอำนาจการเมืองมากดทับและ ปะทะประสานทับซ้อนด้วยวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับอำนาจการเมือง เมื่อพื้นที่เป็นผลมาจากการให้ความหมายของผู้คนในสังคม และเป็นผลมาจากจินตนาการและการปฏิบัติการของผู้คนในสังคม

พื้นที่นครน่านในอดีตจึงถูกให้ความหมายของผู้คนในสังคมยุคนั้น ที่เป็นผู้กุมอำนาจการเมืองในพื้นที่นั้นๆ ได้แก่ ยุคที่ 1 ยุคนครรัฐอิสระ ถูกให้ความหมายว่า เมืองวรรณคร อันหมายถึงที่ตั้งดีหรือเมืองดี

ยุคที่ 2 ยุคที่มีการย้ายเมืองมาที่เวียงกุเพียงแซ่แห่ง ถูกให้ความหมายว่า เวียงกุเพียงแซ่แห่ง ตามบริบททางภูมิศาสตร์และการประดิษฐ์สร้างสัญลักษณ์ทางศาสนา คือ พระธาตุแซ่แห่งที่เป็นมูลเหตุการณีย้ายที่ตั้งเมือง

ยุคที่ 3 ยุคที่มีการย้ายเมืองด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อน้ำกินน้ำใช้ เพื่อการดำรงชีวิต จึงถูกให้ความหมายตามแม่น้ำที่อยู่ใกล้เมืองว่า เวียงน่าน ตามชื่อแม่น้ำน่าน

ยุคที่ 4 เมื่อปัจจัยทางภูมิศาสตร์ส่งผลต่อการดำรงชีพของคนในเมือง จึงเกิดการย้ายเมืองไปตามปัจจัยทางภูมิศาสตร์ จึงเกิดการให้ความหมายของเมืองอันบ่งบอกถึงภูมิศาสตร์ที่ตั้ง คือ เวียงเหนือ ทำให้เวียงน่านที่ตั้งเดิมก่อนหน้านี้ได้รับความหมายใหม่ว่า เวียงใต้

ยุคที่ 5 เมื่อปัจจัยทางการเมืองรัฐอื่นลดบทบาทต่อการเมืองภายในรัฐลง จึงเกิดการรื้อฟื้น เพื่อประดิษฐ์ตัวตน รวบรวมผู้คนมาสร้างเมืองใหม่ที่ดั้งเดิมที่ร้างผู้คนมานาน 23 ปี เป็นการผลิตซ้ำความหมายใหม่อีกครั้ง และยืนยันรัฐชาติเดิม จึงถูกให้ความหมายที่ไม่เกี่ยวกับที่ตั้งอื่นเรียกที่ตั้งแห่งที่ 5 นี้ว่า “เวียงน่าน” อันกลายเป็นตัวเมืองในปัจจุบัน และยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง มาเพิ่มความหมายคุณค่าของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับมิติแห่งเวลา เรียกว่า “เมืองเก่าน่าน”

เมื่อพื้นที่เมืองเก่าน่านมีมูลเหตุปัจจัยการให้ความหมายเพื่อการพัฒนาว่าเป็นพื้นที่เมืองที่มีความเก่าแก่ มีอดีตกาลที่สัมพันธ์กับเวลา ประวัติศาสตร์ ความทรงจำทางสังคมและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความเก่า ทั้งที่ยังดำรงอยู่และสูญหายไป ได้ถูกเรียกคืนกลับมาอีกครั้งบนพื้นที่ปัจจุบัน เพื่อแสดงตัวตนว่า ของเก่าที่ก่อเกิดตรงนี้ ยังคงอยู่บนพื้นที่นี้ ถ้าอยากเห็นตัวตนว่าเป็นเช่นใด ก็ต้องเดินทางมาดูมาเห็นด้วยตัวเอง นั่นคือ การนำเสนอตัวตนต่อสายตานักท่องเที่ยว เมื่อได้รับการตอบรับจากการนำเสนอตัวตน จึงเท่ากับว่าได้รับการยอมรับในอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีตัวตนจะถูกต่อรองเชิงอัตลักษณ์โดยการนำเสนอสู่สายตานักท่องเที่ยวที่เป็นคนอื่น เมื่อคนอื่นที่เป็นนักท่องเที่ยวให้การยอมรับและเห็นคุณค่า ภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านั้นก็ยังได้รับการปกป้องคุ้มครองจากคนน่านที่เป็นเจ้าของพื้นที่ จึงเกิดการบอกต่อและหลังเข้ามาของคนต่างถิ่นเพื่อบริโภควัฒนธรรมเหล่านั้น อันนำมาซึ่งการผลิตซ้ำว่าวัฒนธรรมเหล่านั้นได้ทำหน้าที่ใหม่ หรือประสบความสำเร็จในการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ คือ กลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวรอให้คนมาเที่ยวชม เช่น วัดเดิมทำหน้าที่เป็นศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรม เมื่อต่อรองเชิงอัตลักษณ์ประสบความสำเร็จ จึงถูกผลิตซ้ำว่าเป็นวัดเก่าแก่ที่ถูกสร้างโดยบุคคลสำคัญ และเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญอย่างไร การก่อสร้างเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของที่ปรากฏเป็นอย่างไร นั้นหมายถึง วัดกำลังทำหน้าที่ใหม่ คือ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้คนมาชื่นชมศิลปะ ฟังเรื่องราวความเป็นมา และชมศิลปะที่ปรากฏในวัด กล่าวคือ วัดถูกผลิตซ้ำให้ทำหน้าที่ใหม่ด้วยกาเป็นสถานที่ให้คนเที่ยวชมนอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

กระบวนการทำให้พื้นที่เมืองเก่าน่านกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย การดำรงอยู่ การรื้อฟื้น การประดิษฐ์ความหมายของพื้นที่ การประดิษฐ์ตัวตน

การประดิษฐ์อัตลักษณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ โดยคนในสังคมที่เป็นเจ้าของพื้นที่และวัฒนธรรม

การตรึงอดีตนครน่านไว้บนพื้นที่วัฒนธรรม อันมีความหมายว่า เมืองเก่าที่มีชีวิตนั้น มีกลไกการรื้อฟื้นศิลปะและวัฒนธรรมยุคนครรัฐให้ปรากฏชัดเจนในตำแหน่งทางกายภาพที่นักท่องเที่ยวสามารถจับจ้องได้

ในกรณีนี้ อาจมีกลไกการตลาดหรือการประชาสัมพันธ์มาสื่อความหมายเพื่อนำเสนอผู้คนนอกผ่านสื่อต่างๆ เมื่อสร้างการรับรู้ที่ขยายกลุ่มเป้าหมายในวงกว้างได้ จึงส่งผลต่อการเดินทางเข้ามาเยือนพื้นที่แห่งนี้ของนักท่องเที่ยว

จากภาพรวมที่ได้อภิปรายมา คือ ปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เป็นกลไกให้อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์มาเพิ่มคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผสานคุณค่าของเก่าสู่คนรุ่นใหม่ ตรึงอดีตของเก่าสู่คนยุคใหม่ ผลิตซ้ำและนำเสนอตัวตนทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับพื้นที่กายภาพและเงื่อนไขเวลา พื้นที่วัฒนธรรมของนครน่านในวันนี้จึงตรึงอดีตวันวานให้ปรากฏสู่สายตานักท่องเที่ยว กลายเป็นความทรงจำใหม่ที่คนรุ่นใหม่จะใส่อารมณ์มีชีวิตชีวาลงพื้น พื้นที่เมืองน่าน จึงกลายเป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่มีชีวิตในเขตเมืองเก่าที่มีชีวิตเช่นกัน

อัตลักษณ์พื้นที่วัฒนธรรมนครน่านที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือพื้นที่วัฒนธรรมประเภทวัด ซึ่งมีวัดที่ถูกผลิตซ้ำในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเด่นชัด ได้แก่ วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดภูมินทร์ วัดช้างค้ำ วัดมิ่งเมือง วัดศรีพันต้น วัดภูค้ำ วัดพญาภู วัดสภารศ วัดหัวข่วง วัดพญาวัด วัดพระเกิด วัดพระธาตุเขาน้อย ส่วนวัดอื่นๆยังคงทำหน้าที่เป็นศาสนสถานของชุมชนเช่นเดิม ส่วนพื้นที่ที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวอื่นๆ ได้แก่ พื้นที่วัฒนธรรมและมรดกความทรงจำประเภทพิพิธภัณฑ์ คุ่มเจ้า บ้านเก่า และอาคารอนุรักษ์ ได้แก่ คุ่มแก้วหอคำเจ้าหลวงนครน่าน (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน) คุ่มเจ้าเทพมาลา คุ่มเจ้าเมฆวดี พิพิธภัณฑ์โฮงเจ้าฟองคำ หอประวัติศาสตร์ 100 ปี ตีกรังษีเกษม ส่วนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทเทศกาล/งานประเพณี/กิจกรรมอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ งานหกเป็งนมัสการพระธาตุแช่แห้ง งานประเพณีแข่งเรือเอกลักษณ์เมืองน่าน งานกระซิบรักสืบสานตำนานรักปูมาน-ย่ามาน ส่วนอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทมรดกทางศิลปะการแสดง ได้แก่ ฟ้อนล่องน่าน และวงสะล้อ ซอ ซึงและซอล่องน่าน/ฟ้อนแอ่น

ทั้งนี้ในการพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมเมืองเก่าน่านให้มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูงขึ้นกว่าเดิมสามารถใช้แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อออกแบบหรือพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมสร้างกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมการปั่นฝ้ายทอดผ้าลายน้ำไหลที่โฮงเจ้าฟองคำ กิจกรรมการทำ “ตุงก้าคิง” ที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพระเกิด กิจกรรมการถ่ายภาพหรือวาดภาพและทำบุญตามรอยจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ การจัดเลี้ยงขันโตก-บายศรีรับขวัญ-ลานวัฒนธรรม ในพื้นที่วัฒนธรรมประเภทวัดต่างๆ หรืออาจจะใช้พื้นที่ความทรงจำประเภทคุ่มเจ้า บ้านเก่า และอาคารอนุรักษ์ เพื่อเพิ่มสุนทรียะ

ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและมูลค่าในธุรกิจการท่องเที่ยวสำหรับคณะทัวร์กลุ่มใหญ่ ส่วนคณะนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้นสามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วย กิจกรรมการเสริมสร้างมรดกที่มีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา ซึ่งพัฒนามาจากรากฐานความเชื่อท้องถิ่น ได้แก่ การสืบชาติ การทำบุญ การสวดมนต์ข้ามปี การทำกิจกรรมกรรมตามความเชื่อเรื่องโชค ลาภที่ไม่ใช่พฤติกรรมมกมายแต่เพื่อความเป็นสิริมงคลให้นักท่องเที่ยวตามความเชื่อท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต:พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีข้อเสนอแนะเพื่อต่อยอดการศึกษาองค์ความรู้ด้านมานุษยวิทยาของวงการวิชาการด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนเมืองเก่า นาน ชาวเมืองเก่า นานซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่การวิจัยสามารถใช้ผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไปประยุกต์ใช้ในหลายลักษณะ อาทิ การเป็นใช้เป็นแนวทางค้นหามรดกที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาข้อบันทึกทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในประเด็นอื่น การทำความเข้าใจถึงพัฒนาการของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อสร้างองค์ความรู้ต่อยอดในประเด็นของการพัฒนาจิตสำนึกร่วมกันของคนในท้องถิ่น รวมทั้งวิธีการคิด วางแผน และดำเนินงานด้านนโยบายการพัฒนา นโยบายการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาสินค้าการท่องเที่ยวจากทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งการใช้เป็นข้อในเตรียมมาตรการด้านกฎระเบียบเพื่อปกป้องและรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่าไม่ให้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจนสูญเสียความเป็นอัตลักษณ์และตัวตนของพื้นที่ รวมทั้งกลวิธีในการสร้างจิตสำนึกในการรักษ์และหวงแหนพื้นที่ตระหนักในความสำคัญของพื้นที่ เพื่อสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเกิดผลในทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนอย่างยั่งยืน และเป็นแนวทางในการขยายผลการพัฒนาต่อยอดถึงระดับที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวระดับโลก อย่างการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อเสนอพื้นที่ให้ขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลกจากยูเนสโกในอนาคตและสามารถพัฒนาให้ได้รับการยอมรับมาตรฐานระดับโลก เมื่อพิจารณาเกณฑ์มรดกโลกทางวัฒนธรรมขององค์การยูเนสโก พบว่า นาน : เมืองเก่าที่มีชีวิต มีศักยภาพเป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาบัญชีมรดกโลก ประเภทมรดกโลกทางวัฒนธรรม ข้อ 5 ซึ่งมีเกณฑ์ว่า “เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ วัฒนธรรมนิยมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา” (กรมศิลปากร : 2558. ออนไลน์)

2. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนอื่นๆ ชุมชนอื่นที่ที่ต้องการเตรียมศึกษาแนวทางเพื่อทำความเข้าใจมิติการรักษาความเป็นของแท้และดั้งเดิมของชุมชนตนเอง ในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์และจังหวะก้าวเคลื่อนไหวของพลวัตทางสังคม เพื่อประยุกต์ใช้

ในส่วนที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในบริบทของตนเอง งานวิจัยเรื่องนี้ สามารถใช้เป็นแบบจำลองที่สามารถนำไปอธิบายผ่านแนวคิดและการวิเคราะห์หน่วยวิเคราะห์ที่เป็นกรณีตัวอย่าง เพื่อถอดบทเรียนแล้วนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการพัฒนา หรือใช้ประกอบการการกำหนดนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพื้นที่จากการเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรมได้ที่เหมาะสมตามแต่บริบทของแต่ละพื้นที่ต่อไป

3. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาและข้อค้นพบจากงานวิจัยเรื่องนี้ จะทำให้หน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ ได้เปิดมุมมองใหม่ต่อชุมชนท้องถิ่นซึ่งพยายามใช้พลังของชุมชนต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์จนชุมชนดังกล่าวได้กลายเป็นชุมชนต้นแบบที่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ด้วยการเรียกกลับอดีตของตนขึ้นมาพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสทางธุรกิจท่องเที่ยว และสามารถนำชื่อเสียงมาสู่ท้องถิ่นและประเทศชาติในที่สุด ดังนั้นสามารถพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเมืองน่าน ให้มีมาตรฐานในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีคุณค่าอย่างยั่งยืนต่อไป โดยเฉพาะการสร้างภาพลักษณ์หรือจุดขายด้านการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเกิดความต้องการที่จะมาเยือนน่านสักครั้งในชีวิต

4. ข้อเสนอแนะต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สามารถใช้องค์ความรู้ วิถีวิทยา และกระบวนการทำงานวิจัยเรื่องนี้ เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงชุมชนเมืองเก่าอื่นๆ เข้ามาเป็นเครือข่ายบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยหรือเป็นแนวทางในการศึกษาองค์ความรู้ทางสังคมเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นการขยายปริมณฑลทั้งในเชิงวิชาการ และพื้นที่ทางสังคมในเขตภูมิภาคภาคกลางของประเทศไทย ตามความเหมาะสม

5. ข้อเสนอแนะต่อวงวิชาการด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ สามารถใช้วิธีการศึกษาวิจัย เป็นต้นแบบในการศึกษา หรือวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจชุมชนที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากชุมชนดั้งเดิมเข้าสู่เป็นชุมชนที่ตอบสนองปรากฏการณ์โหยหาอดีตหรือ “เมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” ซึ่งจะมีผลต่อการปะทะประสานทางวัฒนธรรมของต่างถิ่นที่มาพร้อมกับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการศึกษาพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจในตัวตนในแต่ละบริบทที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). *ปกิณกะวัฒนธรรมจังหวัดน่าน*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กันตภณ แก้วสง่า; และนิศาชล จำนงศรี. (2558). การจัดการความรู้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ใน *วารสารเทคโนโลยีสุรนารี Suranaree Journal of Social Science (SJSS)*. 9(2): 79-103.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2549). *โครงการเสริมสินค้าทางการท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ*. กรุงเทพฯ: กองส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กรมศิลปากร. (2530). *เมื่อน่าน*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- (2552). *พระพุทธรูปปางต่างๆ*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์. หน้า 10
- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2554). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่: รอยประทับแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ไต. อัตลักษณ์ไทใหญ่ในกระแสความเปลี่ยนแปลง. รวบรวมความที่นำเสนอในการประชุมนานาชาติ เรื่อง ฉานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมศิลปากร. (2558). *มรดกโลก*. สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2559, จาก www.finearts.go.th
- ขจรจบ กุสุมาวลี. (2542). *การจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์ จากกรณีศึกษา: บริเวณวิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ สม.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า. (2549). *ประกาศ คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า เรื่อง ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่า*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า.
- คณะทำงานเอกลักษณ์น่าน. (2549). *นครน่านพัฒนาการเป็นนครรัฐจาริต*. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2558, จาก www.Nan.go.th.
- โครงการต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2556). สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2559, จาก www.dasta.or.th/creativetourism/th/projectactivities
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุณี ชัยโชติอนันท์. (2552). *การจัดสุนทรียศาสตร์การท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้*. ใน รวบรวมความวารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ปี พ.ศ.2551 โดยสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ: ฟิวดี้ไซน์ แอนด์พริ้นท์.

- จุฑาพรรษ์ (งามจรี) ผดุงชีวิต. (2551). *วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: แอ็คทีฟพรีน.
- ฉัตรสุมน พงษ์ภิญโญ. (2553). *หลักการวิจัยทางสังคม*. กรุงเทพฯ: เจริญดีมีนคงการพิมพ์.
- ชยันต์ วรรณภูติ. (2542). *วิธีวิจัยเชิงสหวิทยาการในมิติวัฒนธรรม*. ใน การวิจัยในมิติวัฒนธรรม. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- ชยานันท์มณี,พระ. (2557). *ประชุมพงษาวดารภาค 10 เรื่องราชวงศ์ปกรณ พงษาวดารเมืองน่าน ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชให้ แสนหลวงราชสมภารแต่ง. ถ่ายเอกสาร*
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. (2545). Mass-Producing Traditions: Europe,1870-1914. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*. 21(1): 202-218.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรันดร์. (2553). *อัตลักษณ์ชุมชน:อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนเปลี่ยนตำแหน่งที่ของชุมชน*. สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.
- ดร.ณิ ณ น่าน; และภาณุรังษี เตือนโฮ้ง. (2557). *เจ้าลัดดา ณ น่าน ประวัติศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจ ของธิดาเจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย*.แพร่: เลิศไพศาลการพิมพ์.
- ดลฤทัย ไกวรรณะกุล. (2550, กรกฎาคม-ธันวาคม). *แนวทางการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก*. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*.. 2(2): 66-78.
- ดาร์รินทร์ อินทร์เหมื่อน. (2545). Introduction: Inventing Traditions ของอีริค ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm). *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*. 21(1): 98-202.
- ธนกฤต สังข์เจย. 2550. *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ*. เพชรบุรี: คณะวิทยาการ จัดการมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ เพชรบุรี.
- นิยพรรณ (ผลพัฒนา) วรรณศิริ. (2550). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เพอร์เน็ท.
- นาฬิกาติศักดิ์ แสงสนิท. (2556), *องค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)*. สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2559, จาก www.dasta.or.th/creativetourism/th/creativetourism
- บุษบา สิทธิการ. (2551). *ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย*. ใน *รวมบทความวารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ปี พ.ศ. 2550 โดยสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทย*. กรุงเทพฯ: ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย).
- ประกาศราชกิจจานุเบกษา. (2447). เล่มที่ 20. หน้า 609. วันที่ 29 พฤศจิกายน 2447 หรือ รศ. 122.
- ประภาศรี ศรีประดิษฐ์. (2558). *พ่อนล่องน่าน: วัฒนธรรมการพ่อนในจังหวัดน่าน*. ใน *วารสารอารยธรรมศึกษา ไชย-สาละวิน*. (6)2: บทคัดย่อ.

- ฝนวันจันทร์ ศรีจันทร์. (2543). การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์
กรณีศึกษา เมืองประวัติศาสตร์พิจาย. วิทยานิพนธ์ สม.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- มณี พะยอมยงค์. (2529). วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2559). สถานอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม
2559, จาก www.tci-thaijo.org
- มุกฏิกา พฤกษาพงษ์. (2554). เทียบอย่างเข้าใจ ไปกับ”การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์”. สืบค้นเมื่อ
22 สิงหาคม 2559, จาก www.manager.co.th
- ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์. (2551). วัฒนธรรม คือ ความหมาย. ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด
เกียร์ซ. กรุงเทพฯ: โอเอส พรินติ้งเฮ้าส์.
- ยุติ มุกดาวิจิตร. (2555). วิถีวิทยาการก่อสร้างอัตลักษณ์: การศึกษาทัศนภาพตัวแทนชาวล้านนา
และชาวยอง ใน วิถีวิทยาการก่อสร้างอัตลักษณ์. กรุงเทพฯ: โครงการตัวตนคนยองกับท้องถิ่น
ล้านนา: สื่อกับการเมืองอัตลักษณ์ในยุคโลกาภิวัตน์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันทนา เนาว์วัน, ล่ายอง ปลั่งกลาง; และชุมพล พิษพันธ์ไพศาล. (2557). การศึกษาเพื่อ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สัมผัสภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: ผลิตภัณฑ์อาหาร
วัฒนธรรมมุสลิม ชุมชนเมืองเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
พระนครศรีอยุธยา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- วินัย ปราบริปู. (2552). จิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน. กรุงเทพฯ: 21 เซนจูรี.
- วิสิฐนันท์วุฒิ, พระครูเจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง. 2555. ปกิณกะวัฒนธรรมจังหวัดน่าน. พระธาตุ
แช่แห้ง วิเคราะห์เชิงศิลปะและคุณค่าทางจริยธรรม. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- . (2551). ประวัติวัดพระธาตุแช่แห้ง. หนังสือที่ระลึกงานถวายผ้าพระกฐิน พระราชทาน
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.2551. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2551). หลวงพระบางเมืองมรดกโลก: พื้นที่พิธีกรรมและการท่องเที่ยวเชิง
อัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์ ปรัชญา. (ไทศึกษา). มหาสารคาม: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ม.ป.ป.). ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย. จารึกทำเนียบหัวเมืองและผู้
ครองเมือง ทิศเหนือ. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2559, จาก www.sac.or.th.
- . ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย. จารึกคำปู่สบถ. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2559, จาก
www.sac.or.th.
- โศจลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล. (2556). ตลาดย้อนยุคสามชุก: การเมืองเรื่องพื้นที่และธุรกิจแห่งการ
ถวิลหาอดีต. วิทยานิพนธ์ ปรัชญา. (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- สร้อยดี อ่องสกุล. (2539). *พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พับลิชชิ่งแอนด์พรินติ้ง.
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2545). *รายงานฉบับสุดท้ายโครงการศึกษาสำรวจออกแบบเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์น่านชั้นใน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักข่าวไทย. (2554). *กรมทรัพย์สินทางปัญญา. ประกาศ 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์*. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2558, จาก www.mcot.net
- . (2554). *ประกาศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555- พ.ศ. 2559)*. สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2558, จาก art-culture.cmu.ac.th
- . (2555). *เอกสารข่าวสรุปการประชุมคณะรัฐมนตรี*. กรุงเทพฯ: สำนักโฆษก สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- สมเจตต์ วิลเกษม. (2557). *นันทวิทยาทัศนภาพศิลปะถิ่นนครน่าน*. น่าน: อิงเบอร์รี่.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์; และคณะ. (2556). *ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.
- สิทธิศักดิ์ ธงเงิน, ญาณ สองเมืองแก่น; และสุนันท์ ชัยวัฒนกุล. 2550. *กำแพงเมืองน่าน ดำเนินการที่มีชีวิต*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มรดกล้านนา.
- สิริกร ไชยมา. (2543). *ขอ เพลงพื้นบ้านล้านนาภูมิปัญญาชาวเหนือ*.แพร่. ไทยแพร่ อุตสาหกรรมการพิมพ์.
- สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน. (2556, มกราคม-ธันวาคม). *ทุนทางสังคมกับแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชาวไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554, มิถุนายน). *เมืองสร้างสรรค์ในประเทศไทย*. วารสาร *Competitiveness Newsletter*. 3(2): 2.
- . (2555). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555- 2559*. (2554, 17 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 67ง. สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2555, จาก www.mots.go.th
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2542). *การวิจัยแบบเครือข่ายและการวิจัยในมิติทางวัฒนธรรม*. ในการวิจัยในมิติวัฒนธรรม. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2555). *พื้นที่พิเศษ 6 เมืองเก่า*. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2555, จาก www.dasta.or.th
- Bob Mckercher และ Hilary du Cros (2002) .*Cultural Tourism: the partnership between tourism and cultural heritage management*. USA: The Haworth Press.

Crispin Raymond. (2003). *Case Study-Creative Tourism New Zealand*. Published at www.fuel4arts.com.

Clifford Geertz. (2000). *Religion as Cultural System* in *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Hobsbawm, Eric; & Ranger, Terence. (1983). *The Invention of Tradition*. London: Cambridge University Press.

Sibley, D. (1998). Purification of Space. *Environmental and Planning D*. 6(4): 409-421.

UNESCO. (2006). *Toward Sustainable strategies for creative tourism*. Paper presented at the Planning Meeting for 2008 international Conference.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง

นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต: พื้นที่วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวอัตลักษณ์
ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ส่วนที่ 1 ผู้ให้ข้อมูล/ผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....นามสกุล.....
2. อาชีพ/ตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ:

ส่วนที่ 2 ศักยภาพ/ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเก่าและแนวทางการพัฒนา

1. ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม(แหล่งท่องเที่ยว)ที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์

.....

.....

.....

.....

.....

2. ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม(เทศกาล/ประเพณี)ที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์

.....

.....

.....

.....

.....

3. อัตลักษณ์มรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมืองเก่าที่ควรค่าแก่การนำเสนอต่อ
นักท่องเที่ยว

.....

.....

.....

.....

.....

4.ข้อเสนอแนะอื่นๆ / แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเก่า...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

รายพระนามเจ้าผู้ครองนครน่าน

รายพระนามเจ้าผู้ครองนครน่าน

การเมืองเรื่องพื้นที่ในบริบทรัฐชาติของพื้นที่น่าน บุคคลทางประวัติศาสตร์ผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อเกิดบ้านเมืองและใช้สิทธิทางการเมืองในบริบทรัฐชาติมาจัดการพื้นที่ในน่าน ตั้งแต่เริ่มสร้างเมืองในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึง พ.ศ.2474 ในส่วนของชนชั้นปกครองนั้น ใช้เกณฑ์อำนาจทางการเมือง แบ่งได้เป็น 4 ช่วงยุคสมัย ดังนี้

- ยุคที่ 1 เจ้าผู้ครองนคร-ผู้มีอำนาจสิทธิธรรมเต็ม (ราชวงศ์ภูคา)
- ยุคที่ 2 เจ้าผู้ครองนคร-ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระเจ้านครเชียงใหม่(ล้านนา)
- ยุคที่ 3 เจ้าผู้ครองนคร-ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระเจ้าหงสาวดี(พม่า)
- ยุคที่ 4 เจ้าผู้ครองนคร-ผู้ได้รับสถาปนาจากพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์(สยาม)

ยุคที่ 1 เจ้าผู้ครองนครผู้มีอำนาจสิทธิธรรมเต็ม (ราชวงศ์ภูคา)

1. ขุนฟอง ปฐมต้นราชวงศ์ภูคา (เชื้อสายกาว)
ระยะเวลาสันนิษฐานว่าราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 โดยประมาณจากศิลาจารึก

หลักที่ 1

2. เจ้าแก้วเกื่อน (โอรสเจ้าขุนฟอง)
ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานระยะเวลา
3. นางพญาแม่ท้าวคำปิ่น (ชายาของเจ้าแก้วเกื่อน)
เป็นผู้รักษานคร ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานระยะเวลา
4. เจ้าพญาผานอง (โอรสของเจ้าแก้วเกื่อนกับแม่ท้าวคำปิ่น)
ครองนคร พ.ศ.1865- พ.ศ.1894 รวม 30 ปี
5. เจ้าขุนใส (โอรสพญาผานอง)
ครองนคร พ.ศ.1894- พ.ศ.1896 รวม 3 ปี
6. พญาการเมือง (เชษฐาเจ้าขุนใสและโอรสพญาผานอง)
ครองนคร พ.ศ.1896-พ.ศ.1901 รวม 6 ปี
7. เจ้าพญาผากอง (โอรสพญาการเมือง)
ครองนคร พ.ศ.1911-พ.ศ.1931 รวม 21 ปี
8. เจ้าคำตัน (โอรสเจ้าพญาผากอง)
ครองนคร พ.ศ.1936 จนถึง พ.ศ.1941 รวม 5 ปี
9. เจ้าศรีจันท๊ะ (โอรสเจ้าคำตัน)
ครองนคร พ.ศ.1941-พ.ศ.1942 รวม 1 ปี
10. เจ้าพญาเถระ (มาจากราชวงศ์นครแพร่)
ครองนคร พ.ศ.1942 (รวมเวลาได้เพียง 6 เดือน 10 วัน)

11. **เจ้าอุ้มเมือง** (มาจากราชวงศ์นครแพร่)
ครองนครพ.ศ.1942-พ.ศ.1943 (รวม 1 ปี)
 12. **เจ้าพญาหุง** (อนุชาเจ้าศรีจันทะ)
ครองนคร พ.ศ.1943-พ.ศ.1950 รวม 8 ปี
 13. **เจ้าปู่แขง** (โอรสเจ้าพญาหุง)
ครองนคร พ.ศ.1950-พ.ศ.1960 รวม 10 ปี
 14. **เจ้าพันตัน** (โอรสเจ้าปู่แขง)
ครองนคร พ.ศ.1960-พ.ศ.1969 รวม 9 ปี
 15. **เจ้าจ้าวผาสุม หรือ พญาจ้าวผาสุม** (โอรสเจ้าพันตัน)
ครองนคร พ.ศ.1969- พ.ศ.1976 (8 ปี)
 16. **เจ้าอินตะแก่นท้าว** (โอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.1976 รวมเวลาได้ 6 เดือน
 17. **เจ้าแปง** (อนุชาเจ้าอินตะแก่นท้าวและโอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.1977-พ.ศ.1978 รวมเวลา 1 ปี
เจ้าอินตะแก่นท้าว (โอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนครครั้งที่ 2 พ.ศ.1978-พ.ศ.1993 รวม 16 ปี
 18. **เจ้าผาแสง** (โอรสเจ้าแปง)
ครองนคร พ.ศ.1993-พ.ศ.2004 รวม 12 ปี
- *** สิ้นสุดราชวงศ์ภูคาแห่งนครรัฐอุสระ***

ยุคที่ 2 เจ้าผู้ครองนคร-ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระเจ้านครเชียงใหม่(เมืองขึ้นของล้านนา)

19. **หมื่นสร้อยเชียงขวาง**
(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)ครองนคร พ.ศ.2005- พ.ศ.2009 รวม 5 ปี
20. **หมื่นน้อยไผ่** (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ. 2009-พ.ศ.2011 รวม 3 ปี
21. **หมื่นขาวเฒ่าบาชาย**(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2012-พ.ศ.2018 รวม 7 ปี
22. **หมื่นคำ**(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2016-พ.ศ.2018 รวม 3 ปี
23. **ท้าวซาก่าน** (เป็นเจ้าเมืองฝาง นครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2019-พ.ศ.2023 รวม 5 ปี

24. ท้าวอ้ายยวม(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2024-พ.ศ.2028 รวม 5 ปี
 25. ท้าวเมือง (โอรสท้าวอ้ายยวม)
ครองนคร พ.ศ.2028-พ.ศ.2032 รวม 5 ปี
 26. หมื่นโหมงเชียงเรือ (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2032 รวมเวลา ได้ 6 เดือน
 27. ท้าวบุญแฝง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2032-พ.ศ.2039 รวม 8 ปี
 28. หมื่นดินเชียง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2039-พ.ศ.2040 รวม 10 เดือน
ท้าวบุญแฝง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร ครั้งที่ 2 พ.ศ.2040-พ.ศ.2050 รวม 10 ปี
 29. หมื่นสามล้าน (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2050-พ.ศ.2052 รวม 3 ปี
 30. เจ้าเมืองแพ่สร้อย(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2053-พ.ศ.2056 รวม 4 ปี
 31. หมื่นท้าวบุญฝาง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2056-พ.ศ.2058 รวม 3 ปี
 32. เจ้าเมืองฝาง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2039 รวม 10 เดือน
 33. พญาค่ายอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2059 รวมเวลา 3 เดือน
 34. เจ้าพญาหน่อเชียงแสน (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2060-พ.ศ.2062 รวม 3 ปี
พญาค่ายอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนคร ครั้งที่ 2 พ.ศ.2062-พ.ศ.2069 รวม 8 ปี
 35. เจ้าแสนสงคราม (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ. 2069 (1 เดือน)
พญาค่ายอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนครครั้งที่ 3 พ.ศ.2069-พ.ศ.2070 รวม 1 ปี
 36. เจ้าพญาพลเทพฤชา
(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)ครองนคร พ.ศ.2070-พ.ศ.2101 รวม 32 ปี
- *** สิ้นสุดการเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา***

ยุคที่ 3 เจ้าผู้ครองนคร-ผู้ได้รับมอบอำนาจจากพระเจ้ากรุงหงสาวดี(เมืองขึ้นของพม่า) (เพราะเชียงใหม่เมืองแม่ตกเป็นเมืองขึ้นของหงสาวดี)

37. **พญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม** (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2103- พ.ศ.2134 รวม 32 ปี
38. **เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ หรือ เจ้าเซษฐบุตร**(โอรสพญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2134- พ.ศ.2140 รวม 7 ปี
39. **พญาแขก** (ท่านนี้เป็นขุนนาง)
รักษานครน่าน ระหว่าง พ.ศ.2140- พ.ศ.2143 รวม 3 ปี
เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ (โอรสพญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม)
ครองนครครั้งที่ 2 พ.ศ.2143- พ.ศ.2146 รวม 4 ปี
40. **เจ้าศรีสองเมือง** (อนุชาเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์)
ครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ.2146- พ.ศ.2158 รวม 13 ปี
41. **เจ้าอุ่นเมือง** (อนุชาเจ้าศรีสองเมืองและเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์)
ครองนคร พ.ศ.2158- พ.ศ.2168 รวม 10 ปี
42. **พญาหลวงเมืองลคร** (เดิมท่านเป็นเจ้าผู้ครองนครลำปาง)
ครองนคร พ.ศ.2168-พ.ศ.2181 รวม 14 ปี
43. **เจ้าพญาเชียงราย** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนครน่าน พ.ศ.2181-พ.ศ.2191 รวม 11 ปี
44. **เจ้าพญาแหล่มม**(สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2192- พ.ศ.2205 รวม 14 ปี
45. **พญายอดใจ** (อนุชาเจ้าพญาแหล่มม)
ครองนคร พ.ศ.2208-พ.ศ.2230 รวม 23 ปี
46. **พระเมืองราชา** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2232-พ.ศ.2246 รวม 15 ปี
47. **พระนาชัย** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
รักษานครระหว่าง พ.ศ. 2250-พ.ศ.2251 รวม 1 ปี
48. **เจ้าฟ้าเมืองคอง** (เป็นขุนนางพม่าชาวเงี้ยว)
ครองนคร พ.ศ.2251-พ.ศ.2257 รวม 7 ปี
49. **เจ้าฟ้าเมียวซา** (เป็นขุนนางพม่าชาวเงี้ยว)
ครองนคร พ.ศ.2257-พ.ศ.2259 รวม 3 ปี
50. **พระนาขวา** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
รักษานคร พ.ศ.2259-พ.ศ.2269 รวม 11 ปี

*** (เริ่มราชวงศ์หลวงตี๋นมawangค์แต่ยังขึ้นกับพระเจ้ากรุงหงสาวดี) ***

51. เจ้าพญาหลวงตี๋นมawangค์ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่มาก่อนซึ่งพระนางวาผู้รักษาเมืองขอให้มาครองนครน่าน ครองนครน่าน พ.ศ.2269- พ.ศ.2394 รวม 26 ปี

52. เจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก) โอรสเจ้าพญาหลวงตี๋นมawangค์
ครองนคร พ.ศ.2297-พ.ศ.2311 รวม 15 ปี

53. เจ้านายอ้าย นัตตาเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)
ครองนคร พ.ศ.2311-พ.ศ.2312 รวม 7 เดือน

54. เจ้าหนานมโน อนุชาเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)
ครองนคร พ.ศ.2312-พ.ศ.2317 รวม 6 ปี

55. เจ้าห้อยวิฑูร โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)
ครองนคร พ.ศ.2317-พ.ศ.2321 รวม 5 ปี

*** ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมากรุงธนบุรีแต่ไม่ตั้งมั่นในสัจจะราชา

56. เจ้ามงคลวรยศ
โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)ครองนคร พ.ศ.2326-พ.ศ.2329 รวม 3 ปี

*** สิ้นสุดการเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดี***

ยุคที่ 4 เจ้าผู้ครองนครระเทศราชแห่งสยามประเทศ (เริ่มเป็นประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์)

57. เจ้าฟ้าอัครปัญญา
นัตตาของเจ้ามงคลวรยศ ครองนคร พ.ศ.2329-พ.ศ.2353 รวม 25 ปี

58. เจ้าสุมนเทวราช โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก) และอนุชาเจ้าห้อยวิฑูรกับเจ้ามงคลวรยศ
ครองนคร พ.ศ.2353-พ.ศ.2368 รวม 15 ปี

59. เจ้ามหายศ โอรสเจ้าฟ้าอัครปัญญา
ครองนคร พ.ศ.2368-พ.ศ.2378 รวม 10 ปี

60. เจ้าอชิตวงศ์ โอรสเจ้าสุมนเทวราช
ครองนคร พ.ศ.2378-2379 รวม 7 เดือน

61. เจ้ามawangค์ โอรสเจ้านางเลิศ ซึ่งเป็นนัตตาเจ้าหลวงตี๋นมawangค์
ครองนคร พ.ศ.2381-พ.ศ.2394 รวม 13 ปี

62. เจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน โอรสของเจ้าฟ้าอัครปัญญา
ครองนคร พ.ศ.2396-พ.ศ.2436 รวม 40 ปี

63. พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน โอรสเจ้านันทวรฤทธิเดช
กับแม่เจ้ายอดหล้า ครองนคร พ.ศ.2436- พ.ศ.2461 รวม 25 ปี

64. เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่าน

โอรสเจ้าอนันตวรฤทธิเดช และอนุชาต่างมารดาของ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช

ครองนคร พ.ศ.2461-พ.ศ.2474 รวม 13 ปี

*** สิ้นสุดระบอบการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนครประเทศราชแห่งสยามประเทศ***

การเมืองเรื่องพื้นที่ในนครน่านแบ่งตามการสืบสันตติวงศ์

ยุคที่ 1 เจ้าผู้ครองนครน่านแห่งราชวงศ์ภูคา

ยุคที่ 2 เจ้าผู้ครองนครน่านที่พระเจ้านครเชียงใหม่ส่งมาปกครองนครน่าน

ยุคที่ 3 เจ้าผู้ครองนครน่านที่พระเจ้ากรุงหงสาวดีส่งมาปกครองนครน่าน

ยุคที่ 4 เจ้าผู้ครองนครน่านแห่งราชวงศ์หลวงดินมawang

ยุคที่ 1 เจ้าผู้ครองนครผู้สืบสันตติวงศ์แห่งราชวงศ์ภูคา

1. ขุนฟอง ปฐมต้นราชวงศ์ภูคา (เชื้อสายกาว)

ระยะเวลาสันนิษฐานว่าราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 โดยประมาณจากศิลาจารึก
หลักที่ 1

2. เจ้าแก้วเกื่อน (โอรสเจ้าขุนฟอง)

ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานระยะเวลา

3. นางพญาแม่ท้าวคำปิ่น (ชายาของเจ้าแก้วเกื่อน)

เป็นผู้รักษานคร ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานระยะเวลา

4. เจ้าพญาผานอง (โอรสของเจ้าแก้วเกื่อนกับแม่ท้าวคำปิ่น)

ครองนคร พ.ศ.1865- พ.ศ.1894 รวม 30 ปี

5. เจ้าขุนใส (โอรสพญาผานอง)

ครองนคร พ.ศ.1894- พ.ศ.1896 รวม 3 ปี

6. พญาการเมือง(เชษฐาเจ้าขุนใสและโอรสพญาผานอง)

ครองนคร พ.ศ.1896-พ.ศ.1901 รวม 6 ปี

7. เจ้าพญาผากอง (โอรสพญาการเมือง)

ครองนคร พ.ศ.1911-พ.ศ.1931 รวม 21 ปี

8. เจ้าคำตัน (โอรสเจ้าพญาผากอง)

ครองนคร พ.ศ.1936 จนถึง พ.ศ.1941 รวม 5 ปี

9. เจ้าศรีจันตะ (โอรสเจ้าคำตัน)

ครองนคร พ.ศ.1941-พ.ศ.1942 รวม 1 ปี

10. เจ้าพญาเถระ (มาจากราชวงศ์นครแพร่)

ครองนคร พ.ศ.1942 (รวมเวลาได้เพียง 6 เดือน 10 วัน)

11. **เจ้าอุ้นเมือง** (มาจากราชวงศ์นครแพร่)
ครองนครพ.ศ.1942-พ.ศ.1943 (รวม 1 ปี)
12. **เจ้าพญาหุง** (อนุชาเจ้าศรีจันท๊ะ)
ครองนคร พ.ศ.1943-พ.ศ.1950 รวม 8 ปี
13. **เจ้าปู่แขง** (โอรสเจ้าพญาหุง)
ครองนคร พ.ศ.1950-พ.ศ.1960 รวม 10 ปี
14. **เจ้าพันตัน** (โอรสเจ้าปู่แขง)
ครองนคร พ.ศ.1960-พ.ศ.1969 รวม 9 ปี
15. **เจ้าจ้าวผาสุม หรือ พญาจ้าวพารผาสุม** (โอรสเจ้าพันตัน)
ครองนคร พ.ศ.1969- พ.ศ.1976 (8 ปี)
16. **เจ้าอินต๊ะแก่นท้าว** (โอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.1976 รวมเวลาได้ 6 เดือน
17. **เจ้าแปง** (อนุชาเจ้าอินต๊ะแก่นท้าวและโอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนคร ครั้งที่ 1พ.ศ.1977-พ.ศ.1978 รวมเวลา 1 ปี
เจ้าอินต๊ะแก่นท้าว (โอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนครครั้งที่ 2 พ.ศ.1978-พ.ศ.1993 รวม 16 ปี
18. **เจ้าผาแสง**
(โอรสเจ้าแปง) ครองนคร พ.ศ.1993-พ.ศ.2004 รวม 12 ปี

ยุคที่ 2 เจ้าผู้ครองนครผู้ได้รับมอบอำนาจปกครองจากพระเจ้านครเชียงใหม่

19. **หมื่นสร้อยเชียงขวาง**
(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)ครองนคร พ.ศ.2005- พ.ศ.2009 รวม 5 ปี
20. **หมื่นน้อยไฉ** (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ. 2009-พ.ศ.2011 รวม 3 ปี
21. **หมื่นชาวเต่าบาจาย**(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2012-พ.ศ.2018 รวม 7 ปี
22. **หมื่นคำ**(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2016-พ.ศ.2018 รวม 3 ปี
23. **ท้าวชาก่าน** (เป็นเจ้าเมืองฝาง นครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2019-พ.ศ.2023 รวม 5 ปี
24. **ท้าวอ้ายยวม**(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2024-พ.ศ.2028 รวม 5 ปี

25. ท้าวเมือง (โอรสท้าวอ้ายบวม)
ครองนคร พ.ศ.2028-พ.ศ.2032 รวม 5 ปี
 26. หมื่นโหม่งเชียงเรือ (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2032 รวมเวลา ได้ 6 เดือน
 27. ท้าวบุญแฝง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2032-พ.ศ.2039 รวม 8 ปี
 28. หมื่นดินเชียง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2039-พ.ศ.2040 รวม 10 เดือน
ท้าวบุญแฝง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร ครั้งที่ 2 พ.ศ.2040-พ.ศ.2050 รวม 10 ปี
 29. หมื่นสามล้าน (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2050-พ.ศ.2052 รวม 3 ปี
 30. เจ้าเมืองแพะสร้อย(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2053-พ.ศ.2056 รวม 4 ปี
 31. หมื่นท้าวบุญฝาง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2056-พ.ศ.2058 รวม 3 ปี
 32. เจ้าเมืองฝาง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2039 รวม 10 เดือน
 33. พญาค่ายอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2059 รวมเวลา 3 เดือน
 34. เจ้าพญาหน่อเชียงแสน (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2060-พ.ศ.2062 รวม 3 ปี
พญาค่ายอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนคร ครั้งที่ 2 พ.ศ.2062-พ.ศ.2069 รวม 8 ปี
 35. เจ้าแสนสงคราม (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ. 2069 (1 เดือน)
พญาค่ายอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนครครั้งที่ 3 พ.ศ.2069-พ.ศ.2070 รวม 1 ปี
 36. เจ้าพญาพลเทพฤชาชัย
(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)ครองนคร พ.ศ.2070-พ.ศ.2101 รวม 32 ปี
- *** สิ้นสุดการเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา***

ยุคที่ 3 เจ้าผู้ครองนครที่พระเจ้ากรุงหงสาวดีส่งมาปกครองนครน่าน

37. **พญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม** (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2103- พ.ศ.2134 รวม 32 ปี
38. **เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ หรือ เจ้าเชษฐบุตร**(โอรสพญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2134- พ.ศ.2140 รวม 7 ปี
39. **พญาแขก** (ท่านนี้เป็นขุนนาง)
รักษานครน่าน ระหว่าง พ.ศ.2140- พ.ศ.2143 รวม 3 ปี
เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ (โอรสพญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม)
ครองนครครั้งที่ 2 พ.ศ.2143- พ.ศ.2146 รวม 4 ปี
40. **เจ้าศรีสองเมือง** (อนุชาเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์)
ครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ.2146- พ.ศ.2158 รวม 13 ปี
41. **เจ้าอุ่นเมือง** (อนุชาเจ้าศรีสองเมืองและเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์)
ครองนคร พ.ศ.2158- พ.ศ.2168 รวม 10 ปี
42. **พญาหลวงเมืองลคร** (เดิมท่านเป็นเจ้าผู้ครองนครลำปาง)
ครองนคร พ.ศ.2168-พ.ศ.2181 รวม 14 ปี
43. **เจ้าพญาเชียงราย** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนครน่าน พ.ศ.2181-พ.ศ.2191 รวม 11 ปี
44. **เจ้าพญาแหล่มม**(สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2192- พ.ศ.2205 รวม 14 ปี
45. **พญายอดใจ** (อนุชาเจ้าพญาแหล่มม)
ครองนคร พ.ศ.2208-พ.ศ.2230 รวม 23 ปี
46. **พระเมืองราชา** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2232-พ.ศ.2246 รวม 15 ปี
47. **พระนาซ้าย** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
รักษานครระหว่าง พ.ศ. 2250-พ.ศ.2251 รวม 1 ปี
48. **เจ้าฟ้าเมืองคอง** (เป็นขุนนางพม่าชาวเงี้ยว)
ครองนคร พ.ศ.2251-พ.ศ.2257 รวม 7 ปี
49. **เจ้าฟ้าเมียวซา** (เป็นขุนนางพม่าชาวเงี้ยว)
ครองนคร พ.ศ.2257-พ.ศ.2259 รวม 3 ปี
50. **พระนาขวา** (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
รักษานคร พ.ศ.2259-พ.ศ.2269 รวม 11 ปี

ยุคที่ 4 เจ้าผู้ครองนครยุคราชวงศ์หลวงตีนมหาวงศ์

51. เจ้าพญาหลวงตีนมหาวงศ์

เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่มาก่อนซึ่งพระนางวาผู้รักษาเมือง
ขอให้มาครองนครน่าน ครองนครน่าน พ.ศ.2269- พ.ศ.2394 รวม 26 ปี

52. เจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก) โอรสเจ้าพญาหลวงตีนมหาวงศ์

ครองนคร พ.ศ.2297-พ.ศ.2311 รวม 15 ปี

53. เจ้านายอ้าย นัตตาเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)

ครองนคร พ.ศ.2311-พ.ศ.2312 รวม 7 เดือน

54. เจ้าหนานหมโน อนุชาเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)

ครองนคร พ.ศ.2312-พ.ศ.2317 รวม 6 ปี

55. เจ้าน้อยวิฑูร โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)

ครองนคร พ.ศ.2317-พ.ศ.2321 รวม 5 ปี

56. เจ้ามงคลวรยศ

โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)ครองนคร พ.ศ.2326-พ.ศ.2329 รวม 3 ปี

57. เจ้าฟ้าอัครปัญโญ

นัตตาของเจ้ามงคลวรยศ ครองนคร พ.ศ.2329-พ.ศ.2353 รวม 25 ปี

58. เจ้าสุมนเทวราช โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก) และอนุชาเจ้าน้อยวิฑูร

กับเจ้ามงคลวรยศ ครองนคร พ.ศ.2353-พ.ศ.2368 รวม 15 ปี

59. เจ้ามหายศ โอรสเจ้าฟ้าอัครปัญโญ

ครองนคร พ.ศ.2368-พ.ศ.2378 รวม 10 ปี

60. เจ้าอชิตวงศ์ โอรสเจ้าสุมนเทวราช

ครองนคร พ.ศ.2378-2379 รวม 7 เดือน

61. เจ้ามหาวงศ์ โอรสเจ้านางเลศ ซึ่งเป็นนัตตาเจ้าหลวงตีนมหาวงศ์

ครองนคร พ.ศ.2381-พ.ศ.2394 รวม 13 ปี

62. เจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน โอรสของเจ้าฟ้าอัครปัญโญ

ครองนคร พ.ศ.2396-พ.ศ.2436 รวม 40 ปี

63. พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน โอรสเจ้านันทวรฤทธิเดช

กับแม่เจ้ายอดหล้า ครองนคร พ.ศ.2436- พ.ศ.2461 รวม 25 ปี

64. เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่าน

โอรสเจ้านันทวรฤทธิเดช และอนุชิต่างมารดาของ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช

ครองนคร พ.ศ.2461-พ.ศ.2474 รวม 13 ปี

สิ้นสุดระบอบการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนครประเทศราชแห่งสยามประเทศ

การเมืองเรื่องพื้นที่ในนครน่านแบ่งตามการย้ายถิ่นที่ตั้งเมือง

- ยุคที่ 1 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุควรรณคร หรือ เมืองบัว (ปลายพุทธศตวรรษที่ 18-พ.ศ.1901)
- ยุคที่ 2 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงภูเพียงแซ่แห่ง (พ.ศ.1902-พ.ศ.1911)
- ยุคที่ 3 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงใต้ (พ.ศ.1920-พ.ศ.2360)
- ยุคที่ 4 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงเหนือ(พ.ศ.2362-พ.ศ.2397)
- ยุคที่ 5 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงน่าน(พ.ศ.2398-ปัจจุบัน)

ยุคที่ 1 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุควรรณคร หรือ เมืองบัว (ปลายพุทธศตวรรษที่ 18-พ.ศ.1901)

1. ขุนฟอง ปฐมตันราชวงศ์ภูคา (เชื้อสายกา)

ระยะเวลาสันนิษฐานว่าราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 โดยประมาณจากศิลาจารึกหลักที่ 1
2. เจ้าแก้วเกื่อน (โอรสเจ้าขุนฟอง)

ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานระยะเวลา
3. นางพญาแม่ท้าวคำปิ่น (ชายาของเจ้าแก้วเกื่อน)

เป็นผู้รักษานคร ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานระยะเวลา
4. เจ้าพญาผานอง (โอรสของเจ้าแก้วเกื่อนกับแม่ท้าวคำปิ่น)

ครองนคร พ.ศ.1865- พ.ศ.1894 รวม 30 ปี
5. เจ้าขุนใส (โอรสพญาผานอง)

ครองนคร พ.ศ.1894- พ.ศ.1896 รวม 3 ปี
6. พญาการเมือง(เชษฐาเจ้าขุนใสและโอรสพญาผานอง)

ครองนคร พ.ศ.1896-พ.ศ.1901 รวม 6 ปี *** ย้ายเมืองมาที่ตั้งใหม่ที่เวียงภูเพียง

ยุคที่ 2 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงภูเพียงแซ่แห่ง (พ.ศ.1902-พ.ศ.1911)

6. พญาการเมือง*** ขึ้นครองเมือง ณ เวียงภูเพียงแซ่แห่งเป็นองค์แรก***

(เชษฐาเจ้าขุนใสและโอรสพญาผานอง)

ครองนคร พ.ศ.1902-พ.ศ.1906 รวม 6 ปี
7. เจ้าพญาผากอง (โอรสพญาการเมือง) 2qa

ครองนคร พ.ศ.1906-พ.ศ.1911 รวม 6 ปี

ยุคที่ 3 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงใต้ (พ.ศ.1920-พ.ศ.2360)

7. เจ้าพญาผากอง (โอรสพญาการเมือง) *** ขึ้นครองเมือง ณ เวียงใต้เป็นองค์แรก***

ครองนคร พ.ศ.1911-พ.ศ.1931 รวม 20 ปี

8. **เจ้าคำตัน** (โอรสเจ้าพญาผากอง)
ครองนคร พ.ศ.1936 จนถึง พ.ศ.1941 รวม 5 ปี
9. **เจ้าศรีจันตะ** (โอรสเจ้าคำตัน)
ครองนคร พ.ศ.1941-พ.ศ.1942 รวม 1 ปี
10. **เจ้าพญาเถระ** (มาจากราชวงศ์นครแพร่)
ครองนคร พ.ศ.1942 (รวมเวลาได้เพียง 6 เดือน 10 วัน)
11. **เจ้าอุ่นเมือง** (มาจากราชวงศ์นครแพร่)
ครองนครพ.ศ.1942-พ.ศ.1943 (รวม 1 ปี)
12. **เจ้าพญาหุง** (อนุชาเจ้าศรีจันตะ)
ครองนคร พ.ศ.1943-พ.ศ.1950 รวม 8 ปี
13. **เจ้าปู่แขง** (โอรสเจ้าพญาหุง)
ครองนคร พ.ศ.1950-พ.ศ.1960 รวม 10 ปี
14. **เจ้าพันตัน** (โอรสเจ้าปู่แขง)
ครองนคร พ.ศ.1960-พ.ศ.1969 รวม 9 ปี
15. **เจ้าจ้าวผาสุม หรือ พญาจ้าวพารผาสุม** (โอรสเจ้าพันตัน)
ครองนคร พ.ศ.1969- พ.ศ.1976 (8 ปี)
16. **เจ้าอินตะแก่นท้าว** (โอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.1976 รวมเวลาได้ 6 เดือน
17. **เจ้าแปง** (อนุชาเจ้าอินตะแก่นท้าวและโอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.1977-พ.ศ.1978 รวมเวลา 1 ปี
เจ้าอินตะแก่นท้าว (โอรสเจ้าจ้าวผาสุม)
ครองนครครั้งที่ 2 พ.ศ.1978-พ.ศ.1993 รวม 16 ปี
18. **เจ้าผาแสง *** สิ้นสุดราชวงศ์ภูคาเชื้อสายกาวิ*****
(โอรสเจ้าแปง) ครองนคร พ.ศ.1993-พ.ศ.2004 รวม 12 ปี
19. **หมื่นสร้อยเชียงขวาง***เป็นเจ้าผู้ครองนครที่พระเจ้านครเชียงใหม่ส่งมาปกครององค์แรก*****
(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา) ครองนคร พ.ศ.2005- พ.ศ.2009 รวม 5 ปี
20. **หมื่นน้อยใน** (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ. 2009-พ.ศ.2011 รวม 3 ปี
21. **หมื่นชาวเผ่าบาจาย**(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2012-พ.ศ.2018 รวม 7 ปี
22. **หมื่นคำ**(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2016-พ.ศ.2018 รวม 3 ปี

23. ท้าวขาก่าน (เป็นเจ้าเมืองฝาง นครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2019-พ.ศ.2023 รวม 5 ปี
24. ท้าวอ้ายยวม(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2024-พ.ศ.2028 รวม 5 ปี
25. ท้าวเมือง (โอรสท้าวอ้ายยวม)
ครองนคร พ.ศ.2028-พ.ศ.2032 รวม 5 ปี
26. หมื่นโหมงเชียงเรือ (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2032 รวมเวลา ได้ 6 เดือน
27. ท้าวบุญแฝง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2032-พ.ศ.2039 รวม 8 ปี
28. หมื่นดินเชียง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2039-พ.ศ.2040 รวม 10 เดือน
ท้าวบุญแฝง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร ครั้งที่ 2 พ.ศ.2040-พ.ศ.2050 รวม 10 ปี
29. หมื่นสามล้าน (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2050-พ.ศ.2052 รวม 3 ปี
23. เจ้าเมืองแพะสร้อย(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2053-พ.ศ.2056 รวม 4 ปี
31. หมื่นท้าวบุญฝาง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2056-พ.ศ.2058 รวม 3 ปี
32. เจ้าเมืองฝาง (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2039 รวม 10 เดือน
33. พญาคำยอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2059 รวมเวลา 3 เดือน
34. เจ้าพญาหน่อเชียงแสน (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2060-พ.ศ.2062 รวม 3 ปี
พญาคำยอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนคร ครั้งที่ 2 พ.ศ.2062-พ.ศ.2069 รวม 8 ปี
35. เจ้าแสนสงคราม (เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา)
ครองนคร พ.ศ. 2069 (1 เดือน)
พญาคำยอดฟ้า (เป็นเจ้าผู้ครองนครแพร่ย้ายมา)
ครองนครครั้งที่ 3 พ.ศ.2069-พ.ศ.2070 รวม 1 ปี

36. เจ้าพญาพลเทพฤชาชัย *** เป็นเจ้าผู้ครองนครที่พระเจ้านครเชียงใหม่ส่งมาปกครององค์สุดท้ายและสิ้นสุดการเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรล้านนา***
(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา) ครองนคร พ.ศ.2070-พ.ศ.2101 รวม 32 ปี
37. พญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม *** เป็นเจ้าผู้ครองนครที่พม่าส่งมาปกครององค์แรกและ เริ่มเป็นเมืองขึ้นของพม่าตามเชียงใหม่เมืองแม่***
(เป็นขุนนางจากนครเชียงใหม่ส่งมา) ครองนคร พ.ศ.2103- พ.ศ.2134 รวม 32 ปี
38. เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ หรือ เจ้าเชษฐาธิราช (โอรสพญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม) ครองนคร ครั้งที่ 1 พ.ศ.2134- พ.ศ.2140 รวม 7 ปี
39. พญาแขก (ท่านนี้เป็นขุนนาง)
รักษานครน่าน ระหว่าง พ.ศ.2140- พ.ศ.2143 รวม 3 ปี
เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ (โอรสพญาหน่อคำเสถียรชัยสงคราม)
ครองนครครั้งที่ 2 พ.ศ.2143- พ.ศ.2146 รวม 4 ปี
40. เจ้าศรีสองเมือง (อนุชาเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์)
ครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ.2146- พ.ศ.2158 รวม 13 ปี
41. เจ้าอุ่นเมือง (อนุชาเจ้าศรีสองเมืองและเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์)
ครองนคร พ.ศ.2158- พ.ศ.2168 รวม 10 ปี
42. พญาหลวงเมืองลคร (เดิมท่านเป็นเจ้าผู้ครองนครลำปาง)
ครองนคร พ.ศ.2168-พ.ศ.2181 รวม 14 ปี
43. เจ้าพญาเชียงราย (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนครน่าน พ.ศ.2181-พ.ศ.2191 รวม 11 ปี
44. เจ้าพญาแหล่หม่ม(สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2192- พ.ศ.2205 รวม 14 ปี
45. พญาอดใจ (อนุชาเจ้าพญาแหล่หม่ม)
ครองนคร พ.ศ.2208-พ.ศ.2230 รวม 23 ปี
46. พระเมืองราชา (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
ครองนคร พ.ศ.2232-พ.ศ.2246 รวม 15 ปี
47. พระนาชัย (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
รักษานครระหว่าง พ.ศ. 2250-พ.ศ.2251 รวม 1 ปี
48. เจ้าฟ้าเมืองคอง (เป็นขุนนางพม่าชาวเงี้ยว)
ครองนคร พ.ศ.2251-พ.ศ.2257 รวม 7 ปี
49. เจ้าฟ้าเมียวซา (เป็นขุนนางพม่าชาวเงี้ยว)
ครองนคร พ.ศ.2257-พ.ศ.2259 รวม 3 ปี

50. พระนางวา (สันนิษฐานว่าเป็นขุนนางเชียงใหม่ที่พม่าส่งมา)
รักษานคร พ.ศ.2259-พ.ศ.2269 รวม 11 ปี
51. เจ้าพญาหลวงตีนมหาวงศ์***เริ่มราชวงศ์หลวงตีนมหาวงศ์ในปกครองของ
พม่า***
เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่มาก่อนซึ่งพระนางวาผู้รักษาเมือง
ขอให้มาครองนครน่าน ครองนครน่าน พ.ศ.2269- พ.ศ.2394 รวม 26 ปี
52. เจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก) โอรสเจ้าพญาหลวงตีนมหาวงศ์
ครองนคร พ.ศ.2297-พ.ศ.2311 รวม 15 ปี
53. เจ้านายอ้าย นัตตาเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)
ครองนคร พ.ศ.2311-พ.ศ.2312 รวม 7 เดือน
54. เจ้าหนานมโน อนุชาเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)
ครองนคร พ.ศ.2312-พ.ศ.2317 รวม 6 ปี
55. เจ้าน้อยวิฑูร โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)
ครองนคร พ.ศ.2317-พ.ศ.2321 รวม 5 ปี
56. เจ้ามงคลวรยศ
โอรสเจ้าอริยวงศ์(หวันท็อก)ครองนคร พ.ศ.2326-พ.ศ.2329 รวม 3 ปี
57. เจ้าฟ้าอัครปัญโญ ***เริ่มเป็นประเทศราชแห่งสยามประเทศ***
นัตตาของเจ้ามงคลวรยศ ครองนคร พ.ศ.2329-พ.ศ.2353 รวม 25 ปี
58. เจ้าสุมนเทวราช โอรสเจ้าอริยวงศ์ (หวันท็อก) และอนุชาเจ้าน้อยวิฑูร
กับเจ้ามงคลวรยศ ครองนคร พ.ศ.2353-พ.ศ.2360 รวม 7 ปี

ยุคที่ 4 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงเหนือ (พ.ศ.2362-พ.ศ.2397)

58. เจ้าสุมนเทวราช โอรสเจ้าอริยวงศ์ (หวันท็อก) และอนุชาเจ้าน้อยวิฑูร
กับเจ้ามงคลวรยศ ครองนคร พ.ศ.2361-พ.ศ.2368 รวม 8 ปี
59. เจ้ามหายศ โอรสเจ้าฟ้าอัครปัญโญ
ครองนคร พ.ศ.2368-พ.ศ.2378 รวม 10 ปี
60. เจ้าอชิตวงศ์ โอรสเจ้าสุมนเทวราช
ครองนคร พ.ศ.2378-2379 รวม 7 เดือน
61. เจ้ามหาวงศ์ โอรสเจ้านางเลศ ซึ่งเป็นนัตตาเจ้าหลวงตีนมหาวงศ์
ครองนคร พ.ศ.2381-พ.ศ.2394 รวม 13 ปี
62. เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน โอรสของเจ้าฟ้าอัครปัญโญ
ครองนคร พ.ศ.2396-พ.ศ.2398 รวม 3 ปี

ยุคที่ 5 เจ้าผู้ครองนครน่าน-ยุคเวียงน่าน (พ.ศ.2398-ปัจจุบัน)

- 62. เจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน** โอรสของเจ้าฟ้าอัครปญโญ
ครองนคร พ.ศ.2399-พ.ศ.2436 รวม 37 ปี
 - 63. พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน** โอรสเจ้าอนันตวรฤทธิเดช
กับแม่เจ้ายอดหล้า ครองนคร พ.ศ.2436- พ.ศ.2461 รวม 25 ปี
 - 64. เจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่าน**
โอรสเจ้าอนันตวรฤทธิเดช และอนุชาต่างมารดาของ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช
ครองนคร พ.ศ.2461-พ.ศ.2474 รวม 13 ปี
- ***สิ้นสุดระบอบการปกครองแบบเจ้าผู้ครองนครประเทศราชแห่งสยามประเทศ*****

ภาคผนวก ค

สำเนาประกาศเขตเมืองเก่าหน้า

๒๖ ๔ ๒๕๖๑

ประกาศคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า
เรื่อง ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าน่าน

เพื่อให้เมืองเก่าน่านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติตลอดไป อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๕ (๑) แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๖ และมติคณะรัฐมนตรีในการประชุมปรึกษาเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๘ จึงประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าน่าน ดังนี้

ก. "พื้นที่ใจเมืองน่าน" หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณระหว่าง ด้านเหนือ เริ่มจากแนวกำแพงด้านหลังของคุ้มเจ้าราชบุตรลงมาตามแนวกำแพงด้านทิศตะวันออกจดถนนมหาพรหม ไปทางทิศตะวันออกจดสวนศรีเมือง ลงมาตามถนนสุนทรวราจรจดถนนสุริยพงษ์บริเวณสะพานกรุงศรี ไปทางทิศตะวันตกจดถนนสุริยพงษ์บรรจบถนนอริยวงค์ ลงมาทางทิศใต้จดถนนจันทร์ประดิษฐ์ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้จดถนนผากอง ลงมาทางทิศใต้จากแนวกำแพงวัดภูมินทร์ไปทางทิศตะวันตกและขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจดด้านใต้ถนนของวัดมิ่งเมืองสุดแนวกำแพงวัดมิ่งเมืองด้านใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือจดถนนสุริยพงษ์ ไปทางทิศตะวันตกบรรจบถนนอริยวงค์บริเวณสี่แยกโรงเรียนราชานุบาล ขึ้นไปทางทิศเหนือตามถนนอริยวงค์บรรจบถนนมหาพรหม ไปทางทิศตะวันออกจนถึงกำแพงวัดหัวข่วงขึ้นไปทางทิศเหนือตามกำแพงวัดหัวข่วงด้านตะวันตกจดแนวกำแพงวัดหัวข่วงด้านเหนือ ไปทางทิศตะวันออกตามแนวกำแพงวัดหัวข่วงบรรจบถนนผากอง ขึ้นไปทางทิศเหนือตามแนวกำแพงคุ้มเจ้าราชบุตร จนบรรจบแนวกำแพงคุ้มเจ้าราชบุตรด้านเหนือ เนื้อที่รวม ๐.๑๘ ตารางกิโลเมตร

ข. "พื้นที่เวียงพระธาตุแช่แห้ง" หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณพื้นที่ธรณีสงฆ์ของวัดพระธาตุแช่แห้ง กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เนื้อที่รวม ๐.๑๓ ตารางกิโลเมตร

ทั้งนี้ ตามแผนที่ท้ายประกาศนี้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ลงชื่อ

สุชัย ๐

(นายสุชัย เจริญรัตนกุล)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า

ภาคผนวก ง

ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม

ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม

พ.ศ. 2548 มีข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ทั้งหมด 6 ข้อสำหรับมรดกโลกทางวัฒนธรรม และ 4 ข้อสำหรับมรดกโลกทางธรรมชาติในการพิจารณาให้เป็นแหล่งมรดกโลก ดังนี้
หลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม

- (1) เป็นตัวแทนในการแสดงผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์
- (2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลยิ่ง ผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวน และภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนาศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่ใดๆ ของโลกซึ่งทรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม
- (3) เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน หรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว
- (4) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของประเภทของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรม ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
- (5) เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นของวัฒนธรรมมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเสื่อมสลายได้ง่ายจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามกาลเวลา
- (6) มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ หรือมีความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายภาณุรังษี เตือนโง้ง
วันเดือนปีเกิด	21 มิถุนายน 2521
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลแพร่
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	35 หมู่ 3 ตำบลแม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่ 54000
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	อาจารย์ประจำและรองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2540	ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนพิริยาลัยจังหวัดแพร่
พ.ศ. 2544	ระดับปริญญาตรี การศึกษามัธยมศึกษา (การประถมศึกษา) จาก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2550	ระดับปริญญาโท วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.2550
พ.ศ. 2559	ระดับปริญญาเอก ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การกีฬา นันทนาการและการท่องเที่ยว) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.2559